

The cover features a central teal horizontal band with a torn-paper edge effect. The top and bottom sections are filled with crumpled white paper. The title 'Van Helyed Stúdió' is centered in the teal band in a white, italicized serif font. Below the band, the subtitle 'Egy felzárkóztató program monitorozása 2016-2021' is centered in a teal, italicized serif font.

Van Helyed Stúdió

*Egy felzárkóztató program
monitorozása 2016-2021*

Van Helyed Stúdió
MONITOR

Egy felzárkóztató program monitorozása
2016-2021

Budapest 2022

Szerkesztette: Bass László

A kötet szerzői:
Bass László
Darvas Ágnes
Farkas Zsombor
Knausz Imre
Somorjai Ildikó

© Gyerekesély Közhasznú Egyesület, 2022.
A tanulmány a forrás megjelölésével idézhető

TARTALOM

Bass László, Darvas Ágnes: A VHS monitor keretrendszere	7
Bass László: A program hatásának háttértényezői	13
I. Családi háttér és motiváció	13
II. A fiatal képességei, személyisége és motivációi	22
Knausz Imre: Az ózdi általános iskolákról a számok tükrében	33
Somorjai Ildikó: Támogatom meg segítem, amiben csak tudom...	65
Farkas Zsombor, Bass László: Esettanulmányok	85
Darvas Ágnes: Javaslat a hatásmérés eszköztárához	208

Bass László, Darvas Ágnes: A VHS-MONITOR KERETRENDSZERE

A hatásvizsgálat változói

A program hatásának, hatékonyságának mérésekor elsősorban a program célrendszerét, és az ennek eléréséhez tervezett beavatkozásokat tartjuk szem előtt. A program elsődleges célja „jelentős számú halmozottan hátrányos, többségében roma gyereket - versenyképes szakmához, minőségi oktatási rendszerbe, színvonalas tudáshoz juttatva - pályára állítani.” Ezeket a célokat tágabb kontextusban is fontos vizsgálni. a színvonalas tudás és a minőségi továbbtanulás a fiatal jobb társadalmi integrációja, „boldogulása” szempontjából fontos számunkra.

A mérés kimeneti változója tehát az, hogy a bevont fiatalok iskolai sorsa, és társadalmi integrációja mennyiben lesz sikeres. Ezt a kimenetet számos tényező befolyásolja, a hatás értelmezéséhez ismernünk kell ezeknek a területeknek a változását is. A háttérváltozók közül a legfontosabbak a családi háttér és támogatás, a fiatal képességei, céljai, személyisége, és az iskola támogatása és pedagógiai hatásai.

Ebben a keretrendszerben lesz értelmezhető a program hatása. (A program a kimeneti cél érdekében természetesen igyekszik hatással lenni a fent felsorolt háttér tényezőkre is: „kora gyermekkortól, a szülők és a közösség képzésével és bevonásával, komplex szolgáltatások egymásra épülő rendszerével az oktatást állítva középpontba, a születéstől a felsőoktatásig ill. a munkaerőpiaci integrációig” kíséri végig az életüket.) A hatásvizsgálat ennek megfelelően a következő területekre (változócsoportokra) terjed ki:

Háttér-tényezők**A. Családi háttér és támogatás**

1. szociális státusz
2. családi krízisek
3. a fiatallal kapcsolatos karrier elképzelések
4. a fiatal támogatása, motiválása

B. A fiatal képességei, személyisége, motivációi

1. képességstruktúra
2. jövőkép
3. 3 motiváció

C. Az iskola pedagógiai hatásai

1. az osztály színvonala, kompetenciái
2. a pedagógus jellemzői
3. a pedagógus viszonya, attitűdjei a fiatallal és családjával
4. a pedagógus viszonya, attitűdjei a program munkatársaival

A program hatásai**D. A program hatásai**

1. a fiatal fejlesztésével kapcsolatos beavatkozások
2. a család megerősítésére tett lépések
3. az iskolákkal, pedagógusokkal kapcsolatos tevékenység

Kimeneti változók**E. Iskolai karrier**

1. milyen sikerrel tanulnak tovább
2. milyen kompetenciákhoz jutnak
3. mennyi idő alatt érik el ezeket a célokat

F. Társadalmi integráció

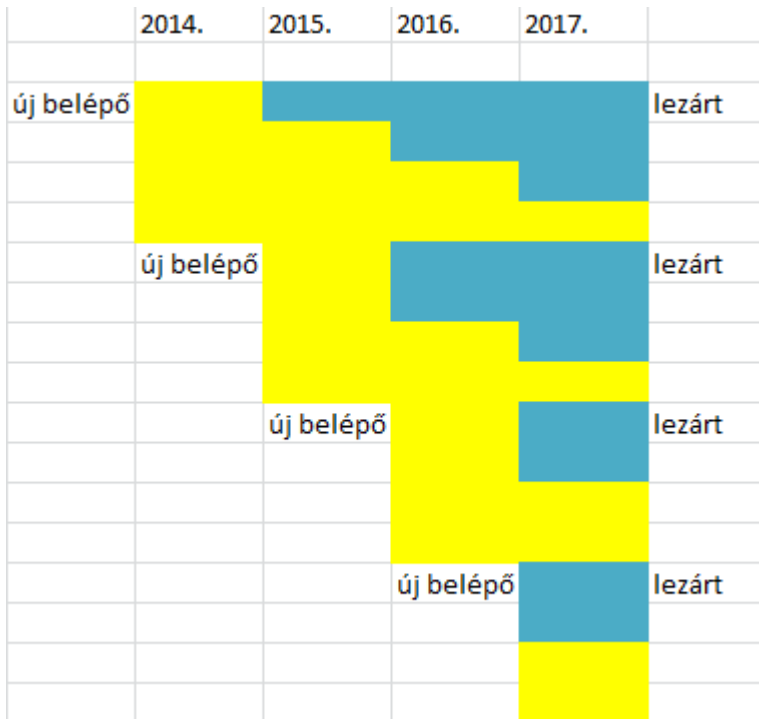
1. kapcsolatrendszere
2. jövőképe
3. „életminősége” hogyan változik

Vizsgálati minta és kontroll csoport

A monitorozás mintájába 100 stúdiós fiataalt vontunk be, és mellettük (nem és életkor szerint hasonló párokat választva) 100 kontroll személyt vizsgáltunk meg.

A 100-100 fős minta kialakítása során figyelembe vettük az összes olyan fiataalt, aki 2014 és 2018 között bekerült a stúdióba. A programba bevont gyerekek csoportja sokszínű.

- a bevont fiatalok köre 2014-től folyamatosan bővül. A jelenlegi Stúdiósok egy része 2018-ban került ide, mások 1, 2, 3 stb. éve dolgoznak már a stúdióban
- egy adott évben a bekerülő gyerekek összetétele heterogén életkor, osztályfok és iskolai háttér tekintetében
- a programból kikerülő (lezárt) fiatalok kilépése történhetett egy vagy több év közös munka után, a középiskolába kerülés előtt vagy után is.

1. ábra: A programba bevontak összetételének sematikus ábrája

A programba bevont fiatalok populációjából (120 fő) ki kellett hagynunk azokat a fiatalokat, akikkel már lezárult a munka, és jelenleg elérhetetlenek, vagy nem kívánunk együttműködni a monitorozásban (20 fő).

A program hatékonyságának vizsgálatához olyan kontroll mintát kell választanunk, amely a lehető legtöbb szempontból hasonlít a bevont fiatalok csoportjához (és nem került be a programba). A fenti heterogenitás miatt gyerekenként választottunk kontroll párokat. A kontroll párnak – ideális esetben – a következő jellemzők szerinti hasonlóságát igyekeztük biztosítani: nem, életkor, lakóhely.

A kontroll párt lehetőség szerint a bevont fiatal bekerüléskori osztálytársai közül választottuk. Az akkori osztályból a bevont fiatallal egykorú és azonos nemű gyerekek közül olyan roma fiatalokat kell kiválasztanunk, akik vele hasonló lakókörnyezetben élnek. Az ideális kontroll pártól esetenként el kellett térnünk, ha a megadott szempontok szerint nem találtunk megfelelő személyt.

Az első adatfelvételben végül az alábbi esetszámok alakultak ki:

	férfi		nő		össz.
	VHS	kontroll	VHS	kontroll	
14 év alatt	17	19	12	18	66
14-17 év	24	22	21	23	90
18 év felett	13	7	8	9	37
össz.	54	48	41	50	193

A tervezettől eltérő elemszámokat végül súlyozással korrigáltuk.

	férfi		nő		össz.
	VHS	kontroll	VHS	kontroll	
14 év alatt	17	17	17	17	68
14-17 év	23	23	23	23	92
18 év felett	10	10	10	10	40
össz.	50	50	50	50	200

A stúdiós csoport egy részével (mintánkban a 100 stúdiós fiatal közül 43-mal) a monitorozás megkezdésekor már lezárult a közös munka.

A monitorozás során (a járvány miatt) végül két adatfelvételt készítettünk el, az elsőt 2018 végén, a másodikat 2021 nyarán. A második adatfelvételben az eredet vizsgálati mint némileg módosult, néhány család elköltözött, vagy elérhetetlen volt a mérés időpontjában – helyettük bekerült néhány friss stúdiós fiatal, hasonló változások voltak a kontroll mintában is.

Mérőeszközök

Az adatfelvétel során Kétféle kérdőívvel dolgoztunk, használtunk egy kérdéssort a szülők és egyet a gyerekek kikérdezésére. A két kérdőív felvétele a stúdiós és a kontroll mintában 2018 végén és 2019 elején történt. (a kérdőíveket mellékletben közöljük) 2018-19-ben a gyerekekkel/fiatalokkal interjú felvétel is történt. A kérdőíveket és az interjútervet mellékletben közöljük. (Ugyanebben az időben a stúdiósokról patrónusukkal is készítettünk interjút, ennek tapasztalatait egy külön tanulmányban foglaljuk össze)

A két kérdőívet már 2016-ban is felvettük az akkori stúdiósok (60 fő) körében, illetve a gyerek kérdőív 2016-ban a stúdiós fiatalok testvéreivel is felvételre került. Emellett 2014-ben, a VHS Stúdió indulásakor a program környezettanulmányt készített a bekerülő gyerekek családjában 63 gyerekről (a környezettanulmány kérdéssorát mellékeljük).

A 100 Stúdiós közül 30-ról visszamenőleg már két adatfelvétel készült, az ő sorsuk alakulását retrospektíve is vizsgálhatjuk a monitorozás zárásakor. A 2014-es környezettanulmány mellett a program IT rendszerében rögzítésre kerültek egy pszichológiai jellemzés, és egy egészség-felmérés adatai is, valamint regisztrálták a gyerekek iskolai osztályzatait is.

A monitorozás megvalósulása a járvány adta lehetőségek között

Az első adatfelvétel során egyértelművé vált, hogy a gyerekek többsége (kontroll és stúdiós minta egyaránt) 4-5 iskola tanulója, az adatfelvétel eredeti időpontját a pandémia ellehetetlenítette. A bemeneti mérést követően, az adatok feldolgozása és a gyerekek tényleges iskoláinak listázása után, 2020-ban kezdődhetett volna a pedagógusokkal történő interjúzás, ez a pandémia miatt elmaradt. Ezt a tényezőcsoportot végül dokumentumelemzéssel vizsgáltuk (ld. jelen kötetben Knausz Imre: Az ózdi általános iskoláról a számok tükrében c. tanulmányát).

Az ún. „patrónus interjúk” 2019-ben készültek el, a követést több tényező is nehezítette: az adatlapok kidolgozásának elhúzódása, a pandémia során bekövetkezett jelentős munkatársi fluktuáció (lényegében lecserélődött a patrónusok köre, az újonnan belépőknek a nehezített helyzetben több időre volt szükségük a feladatra való felkészüléshez. Végül az interjút követően, az annak alapján kialakított és a munkatársak bevonásával véglegesített adatlap felvételére kétszer kerül sor. (ld.

jelen kötetben Somorjai Ildikó: Támogatom meg segítem, amiben csak tudom... c. tanulmányát).

A Stúdió munkáját dokumentáló informatikai rendszerben párhuzamosan több szempontból és folyamatosan vizsgálat és fejlesztés alatt állt az adatbázis, ennek alakításában a mi szerepünk jelentősen csökkent. A dokumentáció alapján szerzett tapasztalatainkat az esettanulmányok tükrözik (ld. jelen kötetben a Farkas Zsombor és Bass László által készített „Esettanulmányok” c. részt), illetve azokat módszertani javaslataink közé emeltük be (ld. jelen kötetben Darvas Ágnes: Javaslát a hatásmérés eszköztárához c. tanulmányát).

Bass László: A PROGRAM HATÁSÁNAK HÁTTÉRTÉNYEZŐI I. CSALÁDI HÁTTÉR ÉS MOTIVÁCIÓ

Nem, életkor, családszerkezet

Mint az a korábbiakból látható volt, úgy választottunk mintát, hogy a vizsgált fiatalok között a fiúk és lányok aránya 50-50% legyen. Az életkor szerinti eloszlásban a fiatalok fele (46%-a) középiskolás korú – 14-17 éves, 34%-uk jórészt felső tagozatos általános iskolás, és mintegy 20%-uk 18 éves és idősebb.

Adatfelvételünk az ország hátrányos helyzetű régiójában, szegregált körülmények között élő roma családok körében nevelkedő fiatalokra irányul, így jellemzőik általában jelentősen eltérnek az országosan jellemzőtől.

A családok szerkezete valamivel stabilabb a magyar átlagnál, sokkal gyakoribbak a több generációs családok, és valamivel alacsonyabb az egyszülős családok aránya. A stúdiósok és a kontroll párok családjai között szerkezetüket tekintve nincs szignifikáns különbség.

	VHS	kontroll	országos*
három és több gyerekes családok aránya	54%	58%	20%
egy szülős családok aránya	14%	20%	18%
több generációs családok aránya	28%	25%	2%

1. tábla: A vizsgált családok szerkezetének néhány jellemzője

* KSH, A társadalmi haladás mutatószámrendszere

A családok demográfiai szerkezete nem változott szignifikánsan a két adatfelvétel között – bár 2018 és 2021 között született 10-10 gyerek a a stúdiós és a kontroll családokban.

Korai gyerekvállalás

A családok vizsgálata során érdemes figyelmet fordítanunk arra, hogy a fiatalok családjaira milyen mértékben jellemző a korai gyerekvállalás. A korai gyermekvállalás jelentősen megnehezíti a fiatalok továbbtanulását, ezért fontos megvizsgálunk, hogy az általunk vizsgált családokban milyen arányban fordul elő, hogy az anyák még kiskorúként szülik meg első gyermeküket. Elemzésünk most az anyákra irányul, bár nagy valószínűséggel a korán gyermeket vállaló nők párja is fiatal lehet.

	Az anya életkora az első szülés időpontjában				esetszám
	14–17 éves	18–20 éves	21–49 éves	együtt	
országos adatok, 2017 ¹	2,3	kb. 5	kb. 92	100	91.577
országos (roma) adatok, 2003 ²	29,1	39,6	31,3	100	871
ózdai stúdiósok szülei, 2018	26,4	29,9	43,8	100	144

2. tábla: Az első gyermeküket szülő anyák életkor szerinti megoszlása (%)

A vizsgálatunkban szereplő fiatalok 80%-a még 18 év alatti, 2018-ig 4%-uknak született már gyereke (mindannyian a kontroll mintában vannak), de természetesen mire a ma legfiatalabb lány is nagykorúvá válik, akkor tudjuk meg milyen arányban születték meg első gyermeküket 18 éves koruk előtt. 2021-re további 5 fiatal vállalt gyermeket, közülük csak 1 fő volt stúdiós. Bár a végső arányok most sem látszanak, az önmagában beszédes, hogy egy stúdiós fiatalnak és 8 kontroll csoportba tartozó fiatalnak született gyermeke nagykorúsága előtt. Jelenleg a ma Stúdiós lányok (illetve kontroll párjaik) szüleit tudjuk csupán vizsgálni ebből a szempontból. Míg Magyarországon az első gyermek vállalásának életkora átlagosan 28 év, addig a vizsgált fiatalok családjában az anyák (átlagosan) 20 évesen születték meg első gyermeküket. Ezeknek az asszonyoknak a negyede (26,4%-uk) még nem volt nagykorú a gyermek születésekor. Ez az arány nagyjából megegyezik az országos ún. „cigányvizsgálat” adataival³, és kb. tízszerese a 18 év alatt gyermeket vállaló lányok 2,3%-os országos arányának⁴.

a fiatal édesanyja mikor szülte első gyermekét	saját családalapítás – terv				össz
	14-17 év*	18-20 év	20 év felett		
12-17 évesen	12,0	12,0	76,0	100,0	
18-20 évesen		15,8	84,2	100,0	
21-49 évesen		8,5	91,5	100,0	
együtt		2,7	11,8	85,5	100,0

3. tábla: A fiatalok családalapítási tervei anyjuk gyermekvállalásának időzítése szerint

* már megszületett gyermekek

¹ Makay Zs. (2019): Fiatalkori gyermekvállalás Magyarországon = KORFA 2019. június XIX. évf.1. sz.

² Janky B. (2005): A gyermekvállalás időzítése a cigány nők körében. Beszélő, 2005. X. évf. 1. sz.

³ Janky B. (2005): A gyermekvállalás időzítése a cigány nők körében. Beszélő, 2005. X. évf. 1. sz.

⁴ Makay Zs. (2019): Fiatalkori gyermekvállalás Magyarországon = KORFA 2019. június XIX. évf.1. sz.

A fiatalok családalapítással kapcsolatos tervei még messzemenően kialakulatlanok, a 14 év alatti gyerekek egyharmada még nem gondolkodott erről, az idősebbek között is 8-10% a „nem tudom” válaszok aránya. Többségük 20 éves koruk utánra tervezi a gyermekvállalást, sokan fogalmaznak úgy, hogy az iskola befejezése, vagy a megfelelő anyagi körülmények megteremtése után terveznek csak gyereket. A konkrét életkort megjelölők átlagosan 24,8 évesen tervezik első gyermekük megszületését (szüleik esetében ez 20 év volt még), és ebben nincs különbség a stúdiós és a kontroll minta között.

„Hú, az még odébb van, azt még nem tervezem a családot. Még elsőnek azt akarom, hogy normális legyen az életem. Normális szakmát akarok, rendszeren dolgozni benne, nem akarom elhamarkodni ezt az egészet.” (kontroll, lány 18 éves) *„Először is mindenképp szeretném letenni ezt a szakmát. Utána, ha úgy van, szeretnék férjhez menni, de nem nagyon korán. Gyerekeket is szeretnék: egyet, vagy ha úgy van, akkor ikreket. Ha az már meg lenne, és ha lenne egy jól fizető állásom, szép lakásom, akkor boldog lennék.” (stúdiós, lány 16 éves)* *„Nem tudom, én eddig mindig azt mondtam, hogy nem szeretnék gyereket. Nem olyan jó a szülés. Én elterveztem, hogy árvaházból fogok kivenni egyet, de olyat szeretnék, hogy nem-magyar baba legyen, hanem ilyen barna bőrű” (kontroll, lány 14 éves)*

Kutatásunkban találtunk igazolást a szülői minta követésére a családtervezésben, adataink szerint van különbség a fiatalok terveiben attól függően, hogy az ő édesanyjuk mikor szülte meg első gyermekét (azaz a korán szülő anyák gyermekei terveikben követik a szülői mintát).

„Sok gyereket szeretnék és nagy családot. A férjem az szeressen és próbálja a családot minden elé helyezni. Az első gyereket 24 éves koromra tervezem: egy ilyen gazdasági órán a tanár feltette a kérdést, hogy ki hány évesen szeretne első gyereket? Én a 24-et mondtam, mert az ilyen ideális, már nem vagy túl fiatal és még idős sem. Hát utána kiderült, hogy anyukám is akkor szült engem, 24 éves korában.” (stúdiós lány, 18 éves) *„A házasság csak egy papír, semmi értelme! Azt se tudom, hogy kell-e nekem gyerek! Azzal csak a baj van, magamból tanultam! Nem szoktam ezen gondolkodni, messze van még az!” (stúdiós fiú, 17 éves)*

A korai gyermekvállalás következményei között talán a legsúlyosabb, hogy a 18 évnél fiatalabb anyák sokkal nehezebben szereznek magasabb iskolai végzettséget, sokan közülük még az általános iskolát sem tudják elvégezni, ami jelentősen megnehezíti későbbi elhelyezkedésüket, társadalmi integrációjukat, ennek következtében a korai családalapítás nagy eséllyel eredményezi, hogy a család a későbbiekben elszegényedik.

legmagasabb végzettség a családban	az anya kora az 1. szülés idején			együtt
	12-17 éves	18-20 éves	21-49 éves	
kevesebb, mint 8 ált.	16,4	0,0	1,3	5,1
8 általános	35,9	49,0	45,8	44,1
szakmunkásképző	36,8	37,9	30,6	34,8
érettségi	10,9	13,0	22,3	16,1
össz.	100,0	100,0	100,0	100,0

4. tábla: A fiatalok anyjának gyermekvállalás-kori életkora és a család iskolázottsága (%)

A vizsgált családok társadalmi státusza

Anyagi helyzet, szegénység

Az ózdi szegregátumokban élő családok anyagi helyzete szélsőségesen rossz, az általunk vizsgált fiatalok (stúdiósok és kontroll párjaik) kétharmada (62-65%-a) 2018-ban jövedelmi szegénységben élt. Ez a szegénységi arány sokszorosa a hivatalos magyarországi arálynak (2018-ban a 0-17 évesek 11,4%-a élt a szegénységi küszöb alatti jövedelemből). 2021-re jelentősen megnőtt az amúgy is magas szegénységi ráta a fiatalok 80%-a él szegény családokban.

A többi standard szegénységgel kapcsolatos indikátor esetében is azt tapasztalhatjuk, hogy az általunk vizsgált családok között a különböző szempontok szerint szegénynek számító családok aránya 3-4-szer magasabb az országosan jellemző arányoktól. Fontos felfigyelnünk arra is, hogy a roma családokra vonatkozó KSH adatok 2018-ban gyakorlatilag megegyeznek az általunk vizsgált ózdi családok jellemzőivel. 2021-re minden szegénység indikátor jelentősen megnőtt mind a stúdiós mind a kontroll családokban.

	2018	2018	2018	2021		
	orsz. *	roma*	VHS	kontroll	VHS	kontroll
Relatív jövedelmi szegénység	12,3	38,4	65	62	82	78
Súlyos anyagi depriváció	8,7	43,4	49	43	64	50
Nagyon alacsony munkaintenzitású ht.	3,7	13,8	14	18	22	26
Szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának kitett	12,4	63,2	82	77	92	94

5. tábla: A szegénységgel vagy társadalmi kirekesztődéssel kapcsolatos indikátorok (%)

* KSH, STADAT

Módszertani szempontból fontos megjegyeznünk, hogy a szegénységgel kapcsolatos indikátorok a stúdiósok és a kontroll mintába tartozó fiatalok esetében statisztikailag megegyezik (a tapasztalható eltérések mindegyike hibahatáron belül van).

A helyzet ilyen nagy mértékű romlását két tényező magyarázza: egyrészt a második felvétel a járvány időszakában történt, amikor sokan veszítették el a munkalehetőségüket. A másik tényező a minimálbér jelentős emelkedése volt: az általunk vizsgált családokban a foglalkoztatottság igen alacsony szintű, és a munkavállalók nem kis része közfoglalkoztatott (az ő bérük nem emelkedett jelentősen), illetve alkalmi munkákból él. A segélyből támogatásból és nem piaci jövedelemből élő családok – éppen a béremelkedés következtében jelentősen leszakadtak a társadalom többségétől.

Foglalkoztatottság, munkanélküliség

		2018		2021	
		kontroll	VHS	kontroll	VHS
apa	foglalkoztatott	80,3	88,7	69,6	78,4
	mn	6,6	8,1	13,0	13,5
	inaktív	9,8	3,2	17,4	5,4
	eltartott	3,3	0,0	0,0	2,7
	össz.	100,0	100,0	100,0	100,0
anya	foglalkoztatott	40,7	45,8	31,0	35,7
	mn	19,8	12,5	31,1	21,4
	inaktív	34,6	40,3	24,1	38,1
	eltartott	4,9	1,4	13,8	4,8
	össz.	100,0	100,0	100,0	100,0

6. tábla: A vizsgált fiatalok szüleinek gazdasági aktivitása (%)

A nagymértékű szegénység hátterében elsősorban a rendszeres munkajövedelem hiánya áll, a vizsgált családokban a szülők – és főként az anyák – foglalkoztatottsága messze elmarad az országosan jellemző arányoktól. A stúdiós fiatalok szülei között valamennyivel többen dolgoznak ugyan, mint a kontroll mintába tartozó szülők, ebben sincs azonban közöttük szignifikáns eltérés.

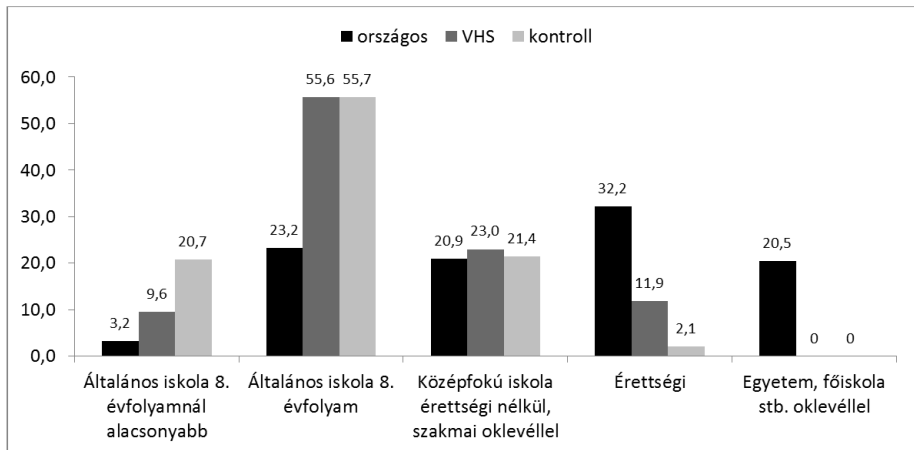
Ha a foglalkoztatást a család egészére vizsgáljuk, akkor külön figyelmet érdemel azoknak a családoknak az aránya, ahol nincs foglalkoztatott. Ezeknek a foglalkozta-

tott nélküli családoknak az aránya vizsgálatunkban 10% (a Stúdiós fiatalok családjainál valamivel alacsonyabb – 8% – de a kontroll csoporttal összevetve a különbség nem szignifikáns).

A szegénység és társadalmi kirekesztődés mutatóinak romlása szoros kapcsolatban áll a foglalkoztatási arányok romlásával – a stúdiós és a kontroll családok közötti eltérés nem változott azonban 2018 és 2021 között.

A szülők iskolázottsága

Az elhelyezkedés akadályai között sok egyéb tényező mellett az alacsony iskolai végzettség szerepét kell kiemelnünk. A vizsgált családokban élő felnőttek iskolai végzettsége jelentősen alacsonyabb az országosan jellemző szintnél.

2. ábra: A szülők legmagasabb iskolai végzettsége (2018, %)

(az országos adatok a 15 éves és idősebb népességre vonatkoznak, KSH, 2016)

A nagyarányú szegénység, és az alacsony szintű foglalkoztatottság mellett nem meglepő a szülők alacsony iskolai végzettsége. A Stúdiós fiatalok és kontroll párjaik között eddig nem találtunk eltérést családjaik demográfiai és társadalmi hátterében, a szülők iskolázottsága azonban szignifikánsan alacsonyabb a kontroll mintában. A későbbiekben érdemes lesz pontosabban vizsgálni, hogy a kontroll mintában a szülők iskolával kapcsolatos beállítódásai, motivációjuk esetleg gyengébbek a Stúdiós fiatalok szüleinél tapasztalhatóknál (ez akár magyarázata is lehet annak, hogy gyermekeik nem járnak a Stúdióba. Kérdőívünkben megkérdeztük a szülőket, hogy mit tanultak volna szívesen. A tanulást a vágyaikban sem megfogalmazó válaszadók jelentős többsége a kontroll mintából került ki.

„Nem voltak nagy álmaim, szegény családban születtem. Nem nagyon álmodozhattam, nem is ösztönöztek. Ilyesmi nem fogalmazódott meg bennem. Sajnos, hogy nem.” (kontroll, 43 éves édesanya, 8 általánost végzett) „Nem fogtam fel, nem érdekelt a tanulás, de nem is lett volna rá lehetőségem.” (kontroll, 38 éves édesanya, nem végezte el a 8 általánost) „Nem kérdezték soha tőlem, mi szeretnék lenni, csak dolgozni szerettem volna. Azt mondták a szüleim, hogy ne tanuljak.” (kontroll, 47 éves édesanya, nem végezte el a 8 általánost)

(A szülők iskolázottsága a két mérés között nem változott.)

Lakáshelyzet

A családok anyagi helyzetéhez szorosan kapcsolódik a családok lakáshelyzete is. A mindennapi élet – és a tanulás – alapfeltételét, keretét képező lakás minőségét érdemes külön dimenzióban figyelni.

3. ábra: Önkormányzati bérlakás utcafrontja a Velence-telepen

A lakások kétharmada a családok tulajdonában van, de igen magas (25%) az önkormányzati bérlakások aránya. Az önkormányzati lakások jóval kisebbek a saját tulajdonúaknál, egyharmaduk (34%) egyszobás, 60%-uk túlszűfolt. Ezeknek a lakásoknak több mint felében nincs WC, kétharmadukban nincs fürdőszoba, a lakások nagy része felújításra szorulna. (A lakások tulajdonviszonya nem tér el a Stúdiós és a kontroll minta esetében.)

A lakások minőségének egyik legfontosabb mutatója a lakás vízellátása. Vezetékes víz nélkül a lakásban nincs, vagy nem használható a WC és a fürdőszoba sem. Magyarországon a lakások 94,9 %-a (városokban 96,3%-a) közüzemi vezetékes ivóvízzel ellátott. Az általunk vizsgált családok lakásaiban csupán 62,9% (a Stúdiós és a kontroll minta lakáshelyzetében itt sincs eltérés). A standard mutatók mellett az általunk megkérdezett családok válaszai szerint a lakások 35%-a sötét, 40%-ukban beázik a tető, 48%-ban nedves, korhadt a padló, a falak.

A lakáshelyzet mutatói 2018 és 2021 között nem változtak (egy picit nőtt a vezetékes víz hiánya – feltehetően a szolgáltatás kikapcsolása miatt, és a beázások aránya).

A lakáshelyzet megítélésében fontos tudnunk, hogy a családok mennyire képesek fedezni a lakásfenntartás költségeit. Az általunk vizsgált családok esetében a lakások rezsije (beszámítva a lakáshitel törlesztés illetve a fűtés egy hónapra jutó összegét is) átlagosan havi 45 ezer forintot tesznek ki, ami a családi bevételeknek (átlagosan) a 22%-át emészti fel. A rezsiköltségek 2018-2021 között jelentősen emelkedtek: 45 eFt-ról 65 eFt-ra (arányaiban a családi bevételek 25%-ról 35%ára).

A rezszi hátralékok következtében 2015 és 2018 között a lakások 13%-ban a víz-, 25%-ában az áramszolgáltatást kapcsolták ki (2018-2021 között a lakások 13%-ában az áramot 10%-ában a vizet kapcsolták ki).

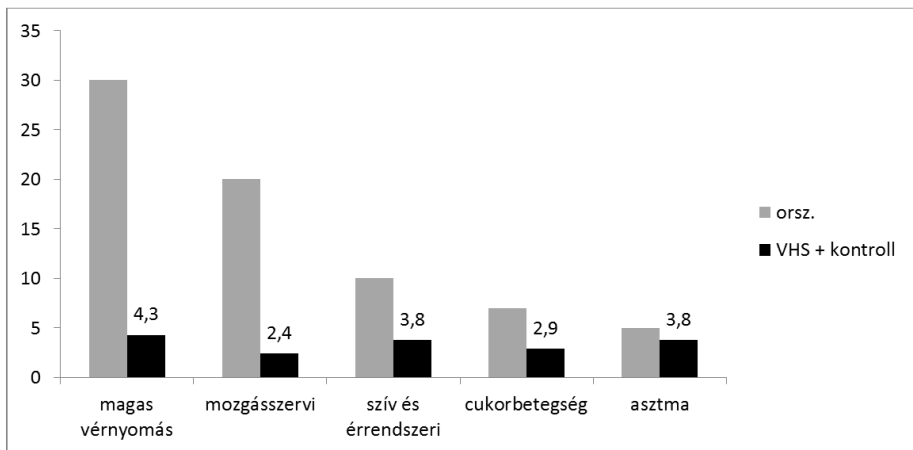
Egészségi állapot

Betegségek előfordulása

A vizsgált családokban élő családtagok egészségi állapota, esetlegesen fennálló tartós vagy krónikus betegsége sok szempontból befolyásolhatja a család erőforrásait – illetve az általunk vizsgált fiatalok iskolai karrierjét, vagy akár továbbtanulási esélyeit is.

Az egészségi állapot mérése számos nehézségbe ütközik, azt azonban egy kérdőíves adatfelvétel is lehetővé teszi, hogy a válaszadó beszámoljon olyan tartós, diagnosztizált betegségről, amellyel valamelyik családtagja küzd. Ennek ellenére az általunk kapott adatok jelentősen eltérnek az országos egészségfelmérés eredményeitől.

Mivel a krónikus betegségek megjelenése elsősorban az életkor előrehaladásával növekszik, az adatok értelmezésekor figyelniük kell arra, hogy vizsgálatunkban (a tizenéves fiatalok családjaiban) nagyon kevés 65 év feletti idősebb ember él. Hogy ezt a mintaszelekciós hatást kiszűrjük, az egészségi állapot elemzését első körben a 35-64 éves korosztályban végezzük el. Magyarországon 2014-ben a 35-64 éves korosztály 46%-ának volt valamilyen krónikus betegsége. Saját mintánkban a krónikus betegek aránya ennél jóval alacsonyabb, mindössze 17,6%

4. ábra: Egyes krónikus betegségek előfordulása a 35-64 éves népességben

(az országos adatok forrása: KSH (2018): A 2014-ben végrehajtott Európai lakossági egészségfelmérés eredményei. Összefoglaló adatok. KSH, Budapest, 2018.)

Az eltérésnek feltehetően módszertani okai vannak, az általunk vizsgált családokban egyes – a népességben magas arányban előforduló – betegségek felismerésének arányai igen alacsonyak: magas vérnyomással, vagy bizonyos mozgásszervi betegségekkel feltehetően sokan nem fordulnak orvoshoz.

II. A FIATAL KÉPESSÉGEI, SZEMÉLYISÉGE, MOTIVÁCIÓI

Iskolakezdés, nevelési-beilleszkedési nehézségek

Az iskolakezdés körülményeiben nem volt szignifikáns különbség a Stúdiós és a kontroll gyerekek között. Összességében a vizsgált gyerekek 14%-a kezdte későn az általános iskolát iskolaéretlenség miatt és/vagy volt sajátos nevelési igényű (kérdőívünkben ezt úgy kérdeztük meg, hogy járt-e kisegítő iskolába). Ezek a problémák a Stúdiósok 14,1%-ában a kontroll minta 13,1%-ában fordultak elő (az eltérés nem szignifikáns).

	VHS	kontroll
8 évesen, vagy később kezdte az iskolát	6,0%	–
iskola-éretlen volt (100% = a nem 6 évesen kezdők)	14,5%	21,7%
kisegítő, felzárkóztató osztályba járt	6,0%	5,1%
a fenti problémák valamelyike előfordult	14,1%	13,1%

7. tábla: Nehézségek előfordulása az iskolakezdéskor

A sajátos nevelési igényű tanulók aránya országosan 7,6% volt ebben a tanévben, ami kb. fele, az általunk mért aránynak (az iskolaéretlenség és a „kisegítő iskolába” járás csak utal az SNI státuszra, amit vizsgálatunkban mi nem tudtunk pontosan mérni). A fiatalok beszámolóiból úgy tűnik, hogy az iskolakezdés nehézségeit főleg magatartási, beilleszkedési nehézségként élték át.

„(Elsőben) nem akartam tanulni vagy ilyesmi. Szokatlan volt, mindig verekednem kellett, utána meg már nem mertek szólni semmit. Nem bántottak, csak odajöttek, aztán egyből fejbe verdestek, de feljutattam őket az igazgatóhoz.” (stúdiós lezárt fiú, 16 éves) *„(Az első osztály) már régen volt, azóta buktam kétszer: harmadikban és negyedikben. Volt kis összeruccanás, bokszt végett. Ellopták a színeseimet. Én mondtam elsőnek, hogy adják vissza, utána odahívtak sok gyereket aztán leütöttek, összeverekedtünk. (És negyedikben mi volt?) Azt már nem tudom.” (kontroll fiú, 13 éves)* *„Kötekednek egymással, összebokszolnak – néha a semmiről is. Megbeszélük, hogy óra után kimennek a háromszögbe – a játszótérnél van egy ilyen há-*

romszögös figura – azt ütik egymást. Lányok is csinálják: a kistestvérüket bevédik, vagy belekötnek a másikba, az meg nem hagyja magát, ilyesmik. Ezért a suliban beírnak nekik, valakit már ki is rúgnának.” **(kontroll lány, 14 éves)**

A beilleszkedés nehézségei a fiatalok önértelmezésében nem kapcsolódnak valamilyen diagnosztizált állapothoz, ők nem érzékelik (vagy nem veszik figyelembe) ezeket a diagnózisokat. Nagyon ritkán ezek a gyerekek is tudatában vannak annak, hogy a környezetük, vagy a szakemberek „betegnek” minősítik őket. Ennek a feldolgozása, értelmezése azonban nem egyszerű számukra.

*„Eleinte szerettem iskolába járni, de utána már nem, amikor felsőbe felke-
rültem. Hát a tanulással voltak problémák, mert a tanárral nem jöttem ki jól.
Már nem járok iskolába a betegségem miatt. Depresszió, azt mondták. Én
szeretném tovább folytatni a tanulást, de azt mondta az orvos, hogy abba
kell hagynom, mert az iskola váltotta ki. A szorongás, az ideg.”* **(stúdiós le-
zárt lány, 17 éves)** *„Imádtam a sulit első-második osztályban, hogy fú,
könyvek... mindig olvastam. Nagyon élveztem, meg odafigyeltem mindig,
de például az „á” betűt nem tudtam leírni, és így szenvedtem. (...) Lehet,
hogy a tanárok ajánlására, vagy anya mondta, hogy jó, akkor kezdünk va-
lami – és akkor elkezdtünk pszichológushoz járni. Nálam úgynevezett
ADHD-t diagnosztizáltak, ami valamiféle figyelemzavar, vagy nem tudom.
És ehhez az is hozzátartozott, hogy könnyen fel lehetett húzni, ami nem
volt valami jó. Namost az volt, hogy azt gondolták: felmerülhet nálam az au-
tizmus, és elküldtek engem a központba, valami alapítványhoz. És utána
elmondták a kocsiban anyukámék, hogy igen, te autizmussal élsz, meg
hogy laza kis Asperger-szindróma. De nem ijedtem meg, hogy Jézus Mári-
ám.”* **(stúdiós fiú, 16 éves)**

Évismétlés

Az iskolai kudarcok legkirívóbb formája az évismétlés, ami a továbbtanulás esélyeit is jelentősen lerontja. Egy-egy évben az országos adatok szerint a diákok 2-3%-át utasítják évismétlésre, a bukási arány azonban nagyon különbözik attól, hogy milyen oktatási formában, melyik évfolyamon, illetve az ország melyik területén vizsgálódnak. Az általunk vizsgált fiatalok 15,6%-a ismételt már évet iskolai pályafutása során (csak becsülni tudjuk, de mivel átlagosan 7 évet jártak eddig iskolába, ez nem jelentősen magasabb az országos aránynál).

Az évismétlő diákok aránya a kontroll csoportban magasabb (18,4%), mint a Stúdiósok között (12,1%), azt azonban nem vizsgáltuk, hogy az évismétlések a Stúdióba kerülést megelőzően, vagy azután fordultak elő a fiataloknál. A Stúdió egy-

részt segít abban, hogy a gyerekek teljesítménye javuljon, másrészt azok, akik lógnak, nem tanulnak stb. jórészt ki is kerülnek a programból. Ezek a tényezők azt eredményezik, hogy a gyerekek között csökken, vagy megszűnik az évismétlés.

„Másodikban nagyon nehezen ment a tanulás... csak reggel meg este találkoztunk apuékkkal, és ez miatt nem is tudtak velem nagyon foglalkozni – majdnem meg is buktam matekból. Aztán Bódís Kriszta néni mondta, hogy ez így nem jó, hogy ennyit vagyunk egyedül, és akkor felvett minket.” (stúdiós fiú, 11 éves) *„Elsőnek még úgy volt (a Stúdióban), hogy én az előkészítőbe jártam, hétvégén kellett bejönni, mindenkinek volt mindig programja. Már most sokat kirúgtak belőlük, a gyerekek közül, akik ide jártak, mert nem bírtak viselkedni, nem tudtak jól tanulni. Ugyanúgy megbuktak, meg minden. Hát minek rosszkednek, meg miért nem tanulnak normálisan, ha már felvették ide őket?” (stúdiós fiú, 14 éves)*

Az évismétlés – illetve a kudarcok – sokszor éppen abból fakadnak, hogy a fiatalok egyre nagyobb elvárásokkal találkoznak, illetve az élethelyzetük, a motivációik változása megnehezíti a követelmények teljesítését.

„Még van remény arra, hogy valami is összejöjjön az életben, de most annyira nem érzem ezt. A középsuli miatt, a tanárok miatt, a jegyeim miatt, a tanulás miatt most ezt annyira nem érzem. [Az általános iskolában] még könnyű volt minden, és mindig kitűnő voltam, egészen elsőtől nyolcadikig. Megvannak az okleveleim, jártam versenyekre, matek versenyre is. Most meg el akar küldeni a matektanár az iskolából, mert nem értem a matekot, szóval így... Hiányzik nagyon az általános sulis.” (stúdiós lány, 16 éves) *„Kilencedik év elején én négyeseket, ötösöket kaptam. Akkor még három-négy roma volt az osztályban, és tényleg mi voltunk a legjobb tanulók. Jött a tízedik... és félévkor kettőből buktam. Elkezdett nem érdekelni...” (stúdiós fiú, 17 éves)* *„Az első osztály az nagyon jól ment, jeles voltam mindentől, aztán ahogy mentünk fölfelé, úgy romlottak az átlagaim. Hetedikről átmentem egy hatosztályos gimnáziumba, amellelt dolgoztam is. Az iskolaigazgató nagyon gyűlölte, hogy én dolgozok, mert ő azon a szemponton volt, hogy egy diáknak tanulnia kell, nem dolgoznia. És hát addig tuszkolta a Penny-t, amíg kirúgtak. Konkrétan 11 tantárgyból álltam bukásra.” (stúdiós lezárt fiú, 18 éves)*

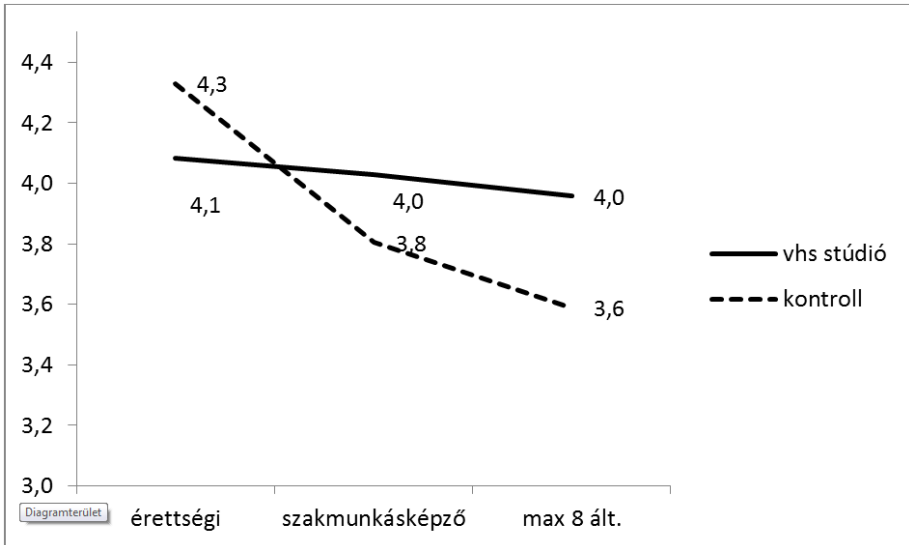
Tanulmányi eredmények

A program egyik lényeges kimeneti indikátora a tanulmányi eredményekben bekövetkező változás. A tanulásban nyújtott segítség, az iskolához való pozitívabb viszony, a továbbtanulás fontossága mind kapcsolódik a gyermek iskolai teljesítményeihez. Az iskolai sikeresség mutatói közül általában az osztályzatokat, a tanulmányi átlagot tartják a legfontosabbnak. Az iskolai értékelés persze számos tényezőtől függ, de – azon kívül, hogy valamelyest jelzi, hogy a diákok mennyire sajátították el a tananyagot – különösen felértékelődik a továbbtanulási lehetőségek szempontjából.

A monitorozás során a szülőktől megkérdeztük a gyerekek/fiatalok tanulmányi átlageredményét. A stúdiósok esetében az IT rendszer (több-kevesebb rendszerességgel) regisztrálja is a hivatalos (bizonyítványban szereplő) osztályzatokat. Az eredmények értelmezéséhez fontos tudnunk, hogy a szülők válasza kb. fél jeggyel felfelé torzítják a tanulmányi eredményeket (a szülők 2016-ban 0,4 2019-ben 0,6 jeggyel jobb átlageredményeket mondtak a valóságosnál).

Az első megállapításunk, hogy a 2019-es induló felvétel adatai szerint a stúdiós és a kontroll minta tanulmányi eredményei között nem találtunk szignifikáns különbséget: a stúdiósok átlaga ugyan valamivel magasabb volt (3,76), mint a kontroll mintáé (3,57), de a varianciaanalízis ezt az eltérést nem találta szignifikánsnak ($F = 2,53$ $p = \text{nsz.}$). Mivel az osztályzatok jelentősen különböznek az eltérő iskolatípusokban külön megvizsgáltuk a jelenleg általános iskolába járó diákok jegyeit is. Az általános iskolások tanulmányi átlagai is valamivel jobbak a Stúdióba járó diákok között (3,99) mint a kontroll csoportban (3,71) és ez a különbség sem szignifikáns ($F = 3,39$ $p = \text{nsz.}$)

Az iskolai siker nagymértékben függ a család szociális státuszától, anyagi helyzetétől, a szülők iskolázottságától. Vizsgálatunkban a legfeljebb 8 osztályt végzetek gyerekeinek átlaga 3,75 míg az érettségizetteké 4,16. A Stúdió hatása akkor válik érthetővé, ha a tanulmányi átlagokat a családi háttér (a családban elért legmagasabb végzettség) szerint vizsgáljuk. Míg a kontroll mintában a szülők iskolázottsága szerint az érettségitől az általános iskolai végzettségig haladunk, a gyerekek iskolai eredménye egy csaknem egy teljes jegyet romlik (4,3-ról 3,5-re). Ugyanakkor a Stúdiósok esetében kiegyenlítődik a családi háttér hatása: a diákok tálaga szinte függetlenedik a családi háttértől (5. ábra).

5. ábra: Általános iskolások tanulmányi átlaga a családban előforduló legmagasabb iskolai végzettség szerint

A fenti adatok közvetetten utalnak arra, hogy a Stúdió képes volt kompenzálni a bevont fiatalok családi háttérének hatását. Ennek pontosabb vizsgálatához szükségünk lenne megtudnunk, hogy a Stúdióban eltöltött idő alakítja-e (és ha igen hogyan) az iskolai eredményeket. A változást most csak retrospektíve tudjuk vizsgálni, kizárólag a stúdiós fiatalok között – az IT rendszerben regisztrált tanulmányi átlagok alapján. A bekerüléskor a Stúdiósok tanulmányi átlaga 3,6 volt (medián: 3,53), a fiatalok egyharmada 4-es átlagnál jobb eredménnyel került a Stúdióba. A bekerülés felvételi vizsga alapján történt, így a Stúdiósok a szegregátumokban élő jobb tanulók közül verbuválódtak.

„Egy nap elmentem felvételizni, megírtam a tesztet, és bekerültem az intenzívesek közé! Örültem, hogy tök jó, bent voltam, csak hogy még nem járhattam annyira a Stúdióba. (...) Egy csomó új gyerek volt s ott, meg hétesiek voltak – vágod a sztorit – egy csomó hétesí... szóval egy kicsit szét voltam emiatt.” (stúdiós fiú, 16 éves) „Negyedikes koromban jöttem az iskolába ilyen felmérésre. A tanárok ajánlották a gyerekeket, hogy ki lenne odavaló – aki jó tanuló. És akkor egyik nap felvételiztem, vagyis kérdéseket tettek fel nekem. Utána hívtak, hogy én bejutottam erre a helyre” (stúdiós lány, 15 éves) „Bejöttem az iskolába tesztet íratni azokkal a diákokkal, akiknek 3,6 – ha jól emlékszem – annyi volt az átlaguk. Nekem azt bőven megütötte, szóval velem megírátták a tesztet.” (stúdiós lány 17 éves)

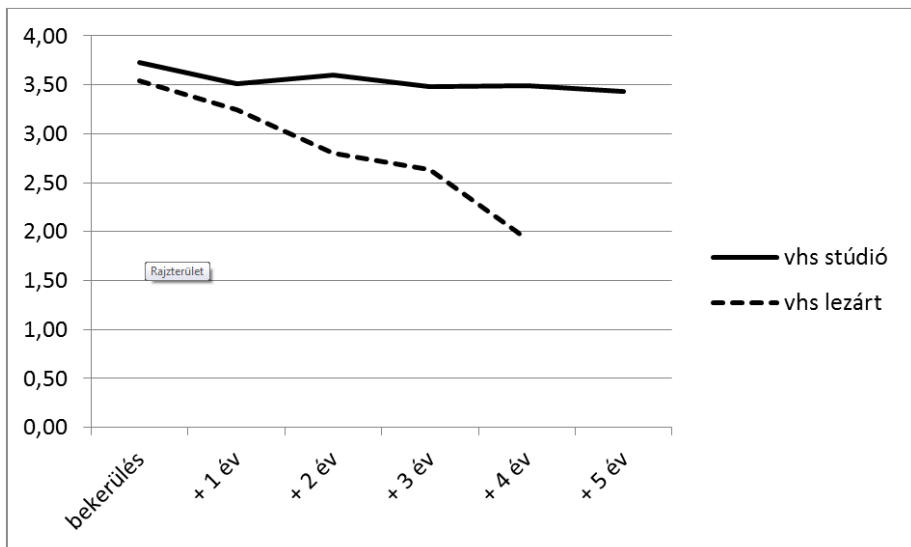
Bár a Stúdió képesség szerint szelektálja a bekerülő fiatalokat, az induló adatok különböznek attól függően, hogy a felvett fiatal mennyi idős, és hogy a bekerülés

milyen régen történt. Az adatok szerint az induláskor (2014-16-ban) ez a szelekciós hatás erősebb volt, 2017 óta átlagosan gyengébb tanulmányi eredménnyel jutnak be a programba a fiatalok. Az felvettek közül a legfiatalabbak (az alsó tagozatosok) átlagai a legmagasabbak, a (jóval kevesebb) 15 éves és idősebb fiatalok gyengébb osztályzatokkal jönnek.

	bekerülés	+ 1 év	+ 2 év	+ 3 év	+ 4 év	+ 5 év
tan.átlag	3,60	3,42	3,36	3,19	3,39	3,43
szórás	0,73	0,77	0,90	0,87	0,87	0,81
fő	109	72	48	25	14	13

8. tábla: Stúdiósok tanulmányi átlaga a Stúdióban eltöltött évek szerint

Első ránézésre a Stúdióban eltöltött idő nem növeli a fiatalok iskolai átlagait, sőt az első három év átlagai rendre romlást mutatnak. Ez a romlás egy folyamatosan szűkülő mintában jelentkezik – a csoportból évről évre kerülnek ki a fiatalok. Ha a lezárt eseteket külön vizsgáljuk, akkor az tapasztalható, hogy elsősorban a lemorzsolódó fiatalok eredményei felelősek a romlásért, a benn maradók iskolai eredményei stabilak (6. ábra).

6. ábra: Stúdiósok tanulmányi átlaga a Stúdióban eltöltött évek szerint

Az osztályzatok alakulása sok tényezőtől függ, az idő múlásával változnak a követelmények, egy helyi esetleg alacsonyabb követelményeket támaztó iskola után nehéz jól teljesíteni egy városi vagy fővárosi középiskolában.

„A tanulmányi átlagom, azt próbálom minél jobban fejleszteni. Mert elég gyenge vagyok még, de nem csodálom, mert elég gyenge általános iskolából jöttem.” (stúdiós lány 17 éves) „Kezdetben mindenki négyes átlag felett volt. Tőlem még elvárták általánosban, hogy legyen 4-5-ös átlagom. Akkor még nagyon jól tanultam, de most, hogy másfél éve már főt vagyok [Budapesten], így most megelégszenek a négyessel is.” (stúdiós lány 16 éves) „Régebben azt gondoltam, hogy jobb vagyok matekból, most ez egy kicsit visszaesett így a középuliban, de ez még változhat.” (stúdiós fiú, 16 éves)

Továbbtanulás, jövőkép

A korábbiakban már bemutattuk, hogy az általunk vizsgált (az ózdi szegregátumokban gyereket nevelő) családokban élő felnőttek iskolázottsága messze elmarad az országos átlagtól (2. ábra). A megkérdezett szülők gyermekeik számára ennél magasabb végzettséget szeretnének – a szülői elképzelések szerint a gyerekek számára elérhető iskolázottság nagyon hasonló a mai magyarországi felnőtt népesség iskolai végzettség szerinti eloszlásához, bár a 8 osztályos végzettséget csupán a fiatalok 10%-ánál jelölték meg a szülők – ma ennél jóval többen vannak (26%), akiknek ez a legmagasabb végzettsége.

A szülők tehát fontosnak tartják a továbbtanulást, de e téren a Stúdiós gyerekek szülei szignifikánsan magasabbra teszik a léccet, mint a kontroll mintába tartozók: a Stúdiósok 37%-ánál a szülők a diploma megszerzését sem tartják kizártnak.

	országos eloszlás	szülői vágyak (Ózd, vizsgált gyerekek)		
		együtt	VHS	kontroll
legfeljebb 8 osztály	26,4	9,9	6,6	13,2
szakma	20,9	19,2	12,1	26,4
érettségi	32,2	45,1	44,0	46,2
diploma	20,5	25,8	37,4	14,3
összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

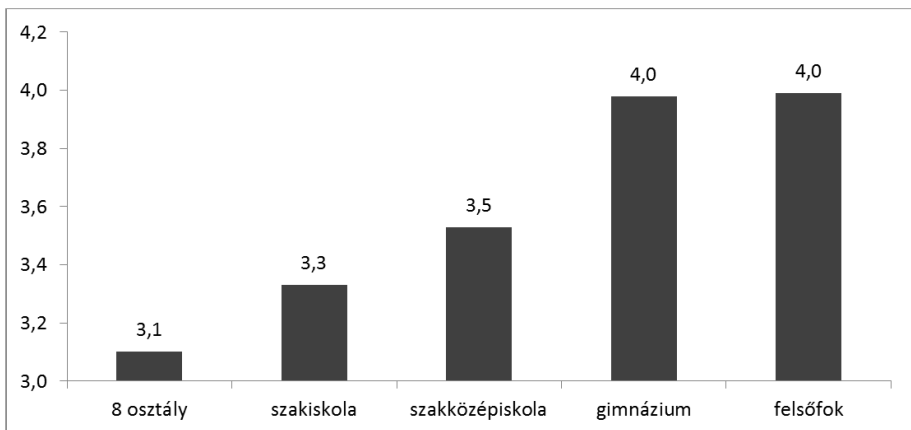
9. tábla: A szülők által elérhetőnek tartott legmagasabb végzettség (%)

A szülők elképzelései nem nagyon térnek el a gyerekek/fiatalok terveitől. Feltűnő, hogy a Stúdiósok között kb. háromszor annyian szeretnének elvégezni valamilyen felsőfokú iskolát, mint a kontroll minta fiataljai. (Egy-egy fiatal mind a Stúdiós mind a kontroll mintában előfordul, aki jelenleg már egyetemre vagy főiskolára jár.) A diplomaszerezés terve – főként a gyerekek életkorával összefüggésben –

időnként teljesen irreális, de még ezek a tervek is arra utalnak, hogy a tanulás, a diplomaszerezés jó és fontos dolog a gyerekek szemében.

„Meddig fogsz iskolába járni? – Kijárom az egészet. – Kijárod a nyolcat és utána? – Megint. – Utána még hány évig? – Hét évig. – Akkor egyetemre is akarsz menni? – Ühüm. – És mit szeretnél tanulni? – Továbbtanulni? Foci.” (stúdiós fiú, 13 éves) *„Izére mondjuk elmennék... na mi az... hogy hívják? Oooo... egyetem, vagy mi az. Én úgy képzeltem el, hogy elsőnek elmegyek zeneiskolába, oszt azt kijárom. Utána szeretnék letenni szakmát, és ugya-núgy járok a Snétbergerbe, oszt utána a Liszt Ferenc Akadémiát meg szeretném majd próbálni.” (stúdiós fiú, 13 éves)*

A továbbtanulással kapcsolatos tervek a vizsgált családokban összességében a gyerekek/fiatalok iskolai teljesítményén alapul: a magasabb iskolai végzettség elérését inkább a jobb tanulmányi eredményt nyújtó gyerekek esetében tervezik a szülők.

7. ábra: A vizsgált fiatalok tanulmányi átlagai a szülők által elérhetőnek tartott majdani iskolai végzettség szerint (a tanulmányi átlagot a fiatal összes elérhető tanulmányi átlagából számítottuk)

A továbbtanulás szempontjából kulcskérdés a család, a szülők támogató (vagy éppen ellenző) beállítódása. Egy fiatal nehezen tudja elképzelni (és még nehezebben tudja megvalósítani), hogy a szülei akarata ellenére leérettségizzen, vagy egyetemre járjon. A támogatás alapvetően az anyagi támaszt jelenti, de legalább ennyire fontos a háttér biztonsága és a bátorítás is. Ez a támogató hozzáállás az egyik fontos eredménye a Stúdió munkájának.

„Biológia szakos tanár szeretnék lenni. Az az elvem, hogy minden fejembe dől el, és nagyon sok minden rajtam múlik. Anyumék tényleg támogatnak mindenben, szóval csak rajtam múlik, hogy összejön-e az egyetem, vagy sem.”

(stúdiós lezárt lány, 17 éves) „Autószerelő! Én annak akartam menni, de azt anya nem engedte. Azt mondta, ha megvan az érettségid, utána csinálhatsz azt, amit akarsz! Szóval autószerelőnek el akarok menni, aztán egyetemre! Ott vagy közgazdásznak, vagy zenésznek menni.” **(stúdiós fiú, 17 éves)** „Arra számítottam, hogy a gimnit, azt be tudom fejezni, és hogy esetleg még egy egyetemhez is hozzá tudok kezdeni. De aztán a munka miatt semmit nem tanultam, az egyetemet, azt elfelejtettem, hogy az nekem sok lenne. Gondoltam akkor legyen egy OKJ-s tanfolyam a gimni után. Aztán a gimnit se sikerült befejeznem.” **(stúdiós lezárt fiú, 18 éves)** „Szeretnék orvos lenni, sebész vagy patológus. Akadálynak mondanám azt, hogy nagyon sokat kell tanulni, de... hát tanulok én, csak van, mikor megunom. Meg hát szükségem lesz arra, hogy a szüleim támogassanak.” **(kontroll lány, 15 éves)**

	nem szegény	szegény
8 általános	6,3	13,1
szakiskola	11,5	27,4
szakközépiskola	30,2	27,4
gimnázium	17,7	15,5
felsőfok	34,4	16,7
összesen	100,0	100,0

10. tábla: A szülők által elérhetőnek tartott végzettség a család anyagi helyzete szerint (%)

A felsőfokú végzettség – bár sokan sokféle területen terveznek tanulni – nagyon gyakran kapcsolódik a rendőri munkához. Meglepően sokan – lányok is – vannak, akik szeretnének fegyveres testülethez kerülni, és közöttük sokan gondolják úgy, hogy ehhez felsőfokú végzettséget szereznek majd.

„Mi szeretnél lenni, ha nagy leszel? – *Én rendőr.* – Mit gondolsz, mit kell ahhoz tanulni? – *Az önvédelem, hogy másokon segítsék.* – Majd a 8. osztály után tovább szeretnél tanulni? – *Igen.* – És utána, akár egyetem? – *Igen.* – Szerinted ez sikerülni fog? – *Szerintem nem.*” **(stúdiós fiú, 10 éves)** „*Villamos-ípar és elektronika, ezt tanulom, most vagyok 11-dikes. Nem annyira szeretem, innen rendőrtisztire szeretnék továbbmenni főiskolára, nem tervezem, hogy folytatom ezt a villamosmérnöki pályát.*” **(stúdiós fiú 18 éves)** „*A tervem, hogy leérettségizzek, és utána el tudjak helyezkedni, mondjuk egy egyetemen. Én rendőr szeretnék lenni vagy orvos.*” **(stúdiós lány, 17 éves)** „*Egyetemre járok, csecsemő- és kisgyermeknevelő szakra. Szeretném mindenképp elvégezni az egyetemet, és kisgyerekekkel foglalkozni, mert nagyon szeretem őket. Amúgy rendészetet is tanultam, fel is vettek Miskolcra rendészeti képzésre, de azt nem bírtam volna lelkileg. A gyerekek*

nagyon fel tudnak vidítani, nagyon jól érzem velük magam. Bölcsődében szeretnék inkább dolgozni.”(stúdiós lezárt lány, 18 éves)

A diplomaszerzés motívumai sokfélék, és – természetes módon – a fiatalok egy részénél nem is kapcsolódnak konkrét szakmákhoz, foglalkozásokhoz. Egy tizenéves gyerek – de még egy érettségiző diák sem tudja feltétlenül, mi is szeretne lenni, milyen területen szeretne majd elhelyezkedni. A fenti tervekből is érzékelhető ez a bizonytalanság. A megkérdezett fiatalok közül néhányan fel is vállalták ezt a tanácsstalanságot. Az ő terveikben az egyik lényeges felismerés, hogy a társadalmi integrációt és az saját boldogságukat sokféle úton meg lehet közelíteni, amelynek nem a végcélja egy diplomaszerzés. Ezzel együtt ők is érzik, hogy magasabb végzettséggel jóval nagyobb horizont nyílik meg előttük.

„Ha elvégeztem a gimnit, akkor másfél évet biztosan várni akarok, mielőtt elmegyek egyetemre. Nagyon sok minden érdekel, nem tudom, hogy mi leszek pontosan. Ahol nagyon szeretnék tanulni, az Angliában van, egy tetováló egyetem. Ott nem csak azt tanítják, hogy hogyan kell tetoválni, hanem annak a kultúráját, történelmét is. Aztán, vagy pszichológiát fogok tanulni, vagy kulturális antropológiát, vagy... igazából fogalmam sincs, de egyetemet mindenképpen el akarok végezni.”(stúdiós fiú, 16 éves) *„Először valamilyen egyetemet el szeretnék végezni vagy már nem is olyan... mindig az volt az álmom, hogy valamilyen egyetemen szerezzek egy diplomát. De most eljutottam arra a szintre, hogy talán nem is olyan fontos számomra, hanem inkább az a legfontosabb, hogy szerezzek egy jó szakképesítést és utána meg így bejárjam a világot. Mert ez lenne a legfontosabb számomra.”(stúdiós lány, 18 éves)* *„Anyukám mindig azt mondta, amikor kicsik voltunk, hogy nem szeretné, ha Ózdon tanulnánk, mert képesek vagyunk többre is. (...) Nekem Budapest hetedikben olyan volt, mint egy ilyen kalandváros, mint egy tündérmese, ami igazából nem létezik, csak tők jó sztorik vannak róla. Nagyon meghökkentő volt az, hogy százvalahány kilométer és mennyire mások a körülmények. Amikor kicsit voltam, énekes szerettem volna lenni (nevet), de ez változott. Utána író szerettem volna lenni, meg pszichológus. (...) Most már nem látom olyan tisztán – így közeledve a választáshoz –, hogy mi akarok lenni (nevet). Fura, hogy épp most kezd el minden elhomályosulni. Érdekel a jog, vagy nem tudom... Szeretnék... kicsit drasztikusan hangzik amit mondani fogok... Szeretnék változásokat hozni, mint a Kriszta, de én nagyobb dologban gondolkodom. Szeretnék lehetőségeket meg esélyeket adni az embereknek.”(stúdiós lány, 18 éves)*

Összegzés

A monitorozás mintaválasztásában nem tudjuk kialakítani a hatásvizsgálatokban szokásos design-t., hiszen a programba különböző évekből, különböző életkorú gyerekek kerültek be, és különböző időpontokban zárolt le a segítségük. Az első – nyitó – adatfelvétel egyik legfontosabb eredménye az volt, hogy sikerült összeállítanunk a monitorozáshoz a 100 bevont és 100 kontroll gyereket tartalmazó csoportot.

A stúdiós és a kontroll csoport demográfiai jellemzői (nem, életkor, családszerkezet) megegyeznek egymással, mindkét esetben jellemző a nagycsalád, esetükben az országos átlagnál magasabb a gyerekszám illetve a többgenerációs családok előfordulása. A gyerekek szülei között mindkét csoportban igen magas arányban jellemző a korai gyermekvállalás, ami a fiatalok generációjában várhatóan nem termelődik újra.

Elemzésünkben megmutattuk, hogy ezeknek a gyerekeknek a családjai az országos átlagnál rosszabb szociális helyzetben van. A családok közel fele a szegénységi küszöb alatti jövedelemből él, foglalkoztatottságuk alacsony szintű lakáshelyzetük szélsőségesen rossz. A gyerekek felnőtt családtagjainak kétharmada legfeljebb az általános iskola befejezéséig jutott el. A szociális háttér mutatóiban a stúdiós és a kontroll gyerekek családjai nem különböznek egymástól szignifikánsan, egyedül a felnőtt családtagok iskolázottsága szerint bizonyult jobbnak a stúdiós csoport.

A gyerekek iskolai előzményei sokszor problematikusak – ebben nem tér el jelentősen a két gyerekcsoport. A Stúdió hatását az iskolai előrejutásban már most, a nyitó felvétel adataiban is láthattuk. A Stúdió egyik legfontosabb eredménye, hogy az ide járó gyerekek közül a rosszabb szociális helyzetben élők képesek voltak valamennyire behozni a hátrányaikat.

A másik legfontosabb hatás a szülők beállítódásában érhető tetten, a Stúdiós gyerekek szülei fontosabbnak tartják az iskola, a továbbtanulás szerepét a gyermek előre jutásában. És a bevont gyerekek is magasabb iskolai végzettség megszerzését célozzák, mint kontroll párjaik.

Knausz Imre: AZ ÓZDI ÁLTALÁNOS ISKOLÁKRÓL A SZÁMOK TÜKRÉBEN⁵

*Különös tekintettel a Van Helyed! Alapítvány
működése szempontjából elsősorban fontos négy iskolára*

Ózdi helyzetkép

Ózd városa a szlovák határ közelében található Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, a Gömöri-Hevesi dombság völgyeiben. Járási székhely, a megye második, a régió negyedik legnépesebb városa. 1940 óta a városhoz tartozik Bolyok és Sajóvárkony, majd 1978-ban településhez csatolták Center, Hodoscsépány, Susa, Szentsimon és Uraj községeket. Másrészt 1999-ben Farkaslyuk városrész önálló községgé alakult⁶.

A szocializmus éveiben a város meghatározó munkáltatója az Ózdi Kohászati Üzemek volt, amely azonban a rendszerváltás után jórészt leállt. Ez krónikus munkanélküliséghez vezetett nemcsak a városban, hanem az egész térségben. Az Ózdon nyilvántartott munkanélküliek száma a 2021. június 30-i adatok szerint 2535 fő, ebből 365 napnál régebben álláskereső 950 fő, azaz tartósan munkanélkülinek mondható a nyilvántartott álláskeresők 37,5%-a. Az összes nyilvántartott munkanélküli a munkaképes korú népesség 12,48%-át teszi ki. Ez a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei arányszám 1,37-szorosa, az országos arányszámnak pedig 3,01-szorosa⁷. Ha ehhez hozzávesszük, hogy a munkaképes korú lakosság egy része se nem foglalkoztatott, se nem nyilvántartott álláskereső (háztartásbeli, eltartott), akkor látható, hogy Ózd városát komoly foglalkoztatási gondok jellemzik. A tartós munkanélküliség következménye a szegénység, és jó okunk van feltételezni, hogy generációkon át öröklődő szegénységről van szó. Ennek valószínűségét – nem Ózd vonatkozásában, hanem általánosságban – megerősíti a KSH 2011-es Háztartási Költségvetési és Életkörülmény Adatfelvétele, amelynek adatai alapján egy reprezentatív vizsgálat kimutatta a szegénységi kockázat generációkon át öröklődő jellegét. *„Fontos azonban megjegyezni azt is – foglalja össze a legfontosabb eredményt a kutatás –, hogy a mobilitás irányának vizsgálatakor az elemzésbe bevont háttérváltozók közül az iskolai végzettség hatása mutatkozott egyedül erősnek és egyértelműnek. [...] Származási csoportjától függetlenül azoknak sikerült ugyanis elsősorban apjuk foglalkozási pozíciójához képest felfele elmozdulni,*

⁵ Ezúton köszönöm meg Ádám Anettának és Nahalka Istvánnak a tanulmány elkészítéséhez nyújtott segítségét.

⁶ KSH. Helységnévtár. Ózd, https://www.ksh.hu/apps/hntr.telepules?p_lang=HU&p_id=14492

⁷ NFSZ. Településsoros munkanélküliségi adatok, https://nfsz.munka.hu/tart/stat_telepulesoros_adatok

*akik magas, illetve relatíve magas iskolai végzettséggel rendelkeznek.*⁸ Ennek fényében érdemes megnézni a lakosság iskolai végzettség szerinti összetételét

Iskolai végzettség	Ózd		Magyarország	
	fő	százalék	fő	százalék
Az általános iskola első évfolyamát sem végezte el	445	1,4	109.673	1,2
Az általános iskola 1-7. osztálya	4848	15,2	1.039.527	11,2
Az általános iskola 8. osztálya	9316	29,2	2.319.319	25,0
Középfokú iskola érettségi nélkül, szakmai oklevéllel	7058	22,1	1.805.051	19,5
Érettségi	7613	23,9	2.551.276	27,5
Egyetem, főiskola stb. oklevéllel	2605	8,2	1.439.616	15,6
Összesen	31 885	100,0	9.264.462	100,0

1. tábla: A 7 éven felüli népesség iskolai végzettség szerinti összetétele (2011)

Forrás: OH. Települési akta. Ózd (Nem publikus kézirat). KSH-adatok alapján

Iskolai végzettség	Ózdi járás		Borsod-Abaúj-Zemplén megye	
	fő	százalék	fő	százalék
Az általános iskola első évfolyamát sem végezte el	759	1,5	9374	1,5
Az általános iskola 1-7. osztálya	8509	17	89012	14
Az általános iskola 8. osztálya	15898	31,8	176348	27,7
Középfokú iskola érettségi nélkül, szakmai oklevéllel	10804	21,6	126253	19,8
Érettségi	10517	21,1	163593	25,7
Egyetem, főiskola stb. oklevéllel	3430	6,9	71821	11,3
Összesen	49917	100,0	636401	100,0

2. tábla: A 7 éven felüli népesség iskolai végzettség szerinti összetétele az Ózdi járásban és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, 2011

Forrás: 2011. évi népszámlálás 14. A népesség iskolázottsága. KSH, Budapest, 2014., 95. o.

A (7 éven felüli) ózdi lakosság 45,8%-ának legfeljebb befejezett általános iskolai végzettsége van, miközben ez a szám országosan 37,4%. Még jobban aláhúzzák ezt a tendenciát az Ózdi járás összesített adatai, amelyek szerint a legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezők aránya 50,3%, ugyanakkor ez megyei szinten 43,2%.

⁸ KSH A szegénység generációk közötti átörökítése. 2012, <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/szegenysegatorokitese.pdf>

Igaz, ez mindegyik esetben magába foglalja azokat a gyerekeket is, akik az általános iskolai tanulmányaikat megkezdték, de életkoruknál fogva még nem fejezték be, és ennek némi jelentősége is lehet tekintettel arra, hogy Ózd lakónépességén belül a gyermekek aránya az országos átlagnál magasabb.

Korcsoport, éves	Ózd		Magyarország	
	fő	százalék	fő	százalék
- 14	5 919	17,2	1 447 659	14,6
15-39	10 857	31,5	3 403 983	34,2
40-59	9 371	27,2	2 754 875	27,7
60 -	8 334	24,1	2 331 111	23,5
Összesen	34 481	100,0	9 937 628	100,0

3. tábla: A lakónépesség korcsoportok szerinti megoszlása Ózdon és országosan, 2011

Forrás: OH. Települési akta. Ózd (Nem publikus kézirat). KSH-adatok alapján

Ezzel együtt ezek igen magas számok különösen, ha megnézzük az érettségizettek alacsony arányát (23,9% szemben az országos 27,5%-kal), és még inkább a felsőfokú oklevéllel rendelkezők 8,2%-os arányát szemben az országos 15,6%-kal. Mindez ismételten rámutat arra, hogy a szegénység alapvető oka a munkanélküliség, ami viszont éppen a népesség alacsony iskolai végzettsége következtében nagyon nehezen felszámolható. Nem szükséges itt tételesen hivatkozni azon szociológiai vizsgálatok és teljesítménymérések sokaságára, amelyek régóta bizonyítják, hogy az iskolarendszer „normál” működését adottnak véve a szülők iskolai végzettsége minden más tényezőnél erősebben determinálja a fiatalok iskolai sikereit és kudarcait. A település felnőtt lakosságára jellemző alacsony iskolai végzettség tehát eleve mintegy determinálja a gyengébb iskolai eredményeket, és ezen például olyan szolgáltatásrendszerrel lehet segíteni, mint amit a Van Helyed nyújt.

A problémát tovább bonyolítja az Ózd városában rendkívül erőteljesen megmutató lakóhelyi szegregáció. Ózd Város Integrált Településfejlesztési Stratégiájának Megalapozó Vizsgálata szerint szegregátumok „azok a területek, ahol a legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezők és rendszeres munkajövedelemmel nem rendelkezők aránya az aktív korúakon belül meghaladja a 35%-ot, illetve a népességszám eléri az 50 főt”⁹. Az idézett szakértői anyag 21 szegregátumot és 26 szegregációval veszélyeztetett területet sorol fel. Az utóbbi területeken „a legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezők és rendszeres munkajövedelemmel nem rendelkezők aránya az aktív korúakon belül meghaladja a 30%-ot, illetve a népességszám eléri az 50 főt”¹⁰.

⁹ Ózd város integrált településfejlesztési stratégiájának megalapozó vizsgálata. 2015, 252.

(https://www.ozd.hu/content/cont_55f7c90b01b519.91351379/6_napirendhez_hatarozat_1_melleklet_its_megalapozo_vizsgalat.pdf)

¹⁰ I. m., 253. o.

Bár a fenti definíciók nem tartalmazzak etnikai utalást, valójában elsősorban roma szegregátumokról van szó, egyfelől az alacsony iskola végzettség, az ebből fakadó munkanélküliség és szegénység, másfelől a roma etnikum ezeken a területeken jelentős mértékben összekapcsolódik. A 2011-es népszámlálás ugyan csak 11%-os roma kisebbségről beszél, a becslések szerint ez az arány inkább a 30% felé közelít. A cigányság magas aránya Ózdon egyértelműen összefügg a kohászat egykori virágzásával, a szocialista iparosítás több ezer romát vonzott a városba már az 50-es évektől¹¹. A kohászat összeomlása a rendszerváltás után azután megpecsételte az ózdi romák sorsát is.

AZ ÁLTALÁNOS ISKOLAI SZEGREGÁCIÓ

Az ózdi iskolák és a szegregátumok

Ózd városában a következő általános iskolák működnek.

- 028899 Ózdi Árpád Vezér Általános Iskola
- 028901 Csépanyi Általános Iskola
- 028902 Ózdi Apáczai Csere János Általános Iskola
- 028904 Ózdi Petőfi Sándor Általános Iskola
- 028905 Sajóvárkonyi Általános Iskola
- 028906 Újváros Téri Általános Iskola
- 028907 Vasvár Úti Általános Iskola
- 028908 Bolyky Tamás Általános Iskola
- 201525 II. János Pál Katolikus Általános Iskola és Óvoda

Továbbá a Csillagfürt Óvoda, Általános Iskola, Szakiskola, Készségfejlesztő Iskola, Fejlesztő Nevelést-Oktatást Végző Iskola, Kollégium és Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény (EGYMI), valamint az Ózdi Erkel Ferenc Alapfokú Művészeti Iskola.

Az alábbiakban áttekintjük, hogy a beiskolázási körzeteket figyelembe véve melyik általános iskolához melyik szegregátum tartozik¹².

¹¹ l. m., 66. o.

¹² A szegregátumok lehatárolásának forrása: Ózd város integrált... A beiskolázási területek leírásának forrása: Általános iskolai felvételi körzethatárok 2021/2022. tanév, <https://kk.gov.hu/kazincbarcikai-tk-altalanos-iskolai-felveteli-korzethatarok-2021-2022-tanev>

Ózdi Árpád Vezér Általános Iskola

- Rózsadomb u. és környéke: a Rózsadomb utca – Rózsadomb utca északi része második keresztutcától – Cser utca mindkét oldala – Tölgyfa utca mindkét oldala – névtelen utca – Rendelő utca.
- Somsály út: a Somsály út keleti része a Rózsadomb utcától a Deák útig.

Csepányi Általános Iskola

- Pál gazda köz: a Pál gazda köz mindkét oldala.
- Zrínyi Miklós út: a Zrínyi Miklós út északkeleti része Gyergyó utcától – Zrínyi Miklós út nyugatra fordul szakasz déli része.
- Semmelweis utca: a Semmelweis utca észak-déli szakasza.

Ózdi Apáczai Csere János Általános Iskola

- Kőalja út és környéke: Kossuth Lajos utca – Áchim András utca – Tábla út – Madách Imre utca – Kőalja út.
- Szőlőkalja út és környéke: a Munkácsy Mihály út – Május 1. utca – Szőlőkalja út – belterületi határ – Lyukó völgy által körülhatárolt terület.
- Rozsnyói út – Móricz Zsigmond utca: a Rozsnyói út és a Móricz Zsigmond utca által körülhatárolt terület.
- Mátyás király – Hunyadi János utcák: Tábla út – Hunyadi János utca – Kőalja út – Mátyás király utca.

Ózdi Petőfi Sándor Általános Iskola

- Óvoda utca – Kiserdő alja környéke: Óvoda utca mindkét oldala – Kiserdő alja mindkét oldala – Váci Mihály utca keleti oldala – Szabó Lőrinc utca Újtelep utca sarkától északra a negyedik utcáig, keletre az első utcáig.
- Karu utca és környéke: a Toldi Miklós utca nyugati része – Szondi György utca déli része – Karu utca mindkét oldala.
- Velence telep és környéke: Sziklás tető mindkét oldala – Kőalja út északi része – Sziklás tető Damjanich út között – Akácós út – Velence telep első keresztutca nyugatra – Velence telep első keresztutca északra – Petőfi Sándor utca – Velence telep – Volny József út – Vasút utca – Kőalja út.
- Hétes telep: a Hétes telep és Hétes völgy területe.

Sajóvárkonyi Általános Iskola

- Mekksey István út és környéke: Mekksey István út – Istenmező utca – Csontalma utca – Hétes telep – Akácós út.
- Sajóvárkony: Dózsa György út mindkét oldala vasúttól délre – Forrás utca mindkét oldala – Névtelen utca – Kovács-Hagyó Gyula út mindkét oldala – Dobó István utca keleti része Jánossza völgyig – Dobó István utca nyugati oldala – Huba vezér utca – Előd vezér utca – Tétény vezér utca – Álmos

vezér utca – Ond vezér utca – Előd vezér utca – Zsolt vezér utca – Mekksey István út – Mekksey István út északi része a Tinódi utcától a Dózsa útig.

- Örs vezér utca: Örs vezér utca leágazó szakasza délkeleti része – Örs vezér utca leágazó szakasza nyugati része első keresztutcától délre.
- Bánszállás telep: a város külterületén.
- Sajó utca – Center út: a Sajó utca – Center út – belterületi határ között.
- Honvéd – Tinódi utca – Etele utca – Honvéd utca – Mekksey István út.

Vasvár Úti Általános Iskola

- Vasvári Pál utca: a Vasvári Pál utca Csákány utcától keletre lévő része.

Bolyky Tamás Általános Iskola

- Bolyok: Bolyky Tamás utca északi része Kölcsey utcától – Névtelen utca – Nagy Imre út – Bolyki főút – Lehel vezér út – Névtelen utca.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a 9 általános képzési célú általános iskola közül 7-nek a beiskolázási körzete tartalmaz roma szegregátumot. Az egyik kivétel az Újváros Téri Általános Iskola, a másik az egyházi fenntartású II. János Pál Katolikus Általános Iskola és Óvoda. Ez utóbbinak egyáltalán nincs beiskolázási körzete.

A hátrányos helyzetű és halmozottan hátrányos helyzetű tanulók

Bár jogos lenne a „hátrányos helyzetű” és „halmozottan hátrányos helyzetű” kifejezéseket relatív szociológiai kategóriáknak tekinteni (mihez képest hátrányos helyzetű? milyen értelemben hátrányos helyzetű? stb.), a szakzsargon általában nem így kezeli őket, hanem ragaszkodik azok jogszabályban rögzített definíciójához. Ezt a definíciót 2013-ig a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény határozta meg, majd ezt 2013. szeptember 1-jétől a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény 2013-as módosítása váltotta fel. Ekkor került be a törvénybe a hátrányos helyzetet és a halmozottan hátrányos helyzetet szigorúbban (tehát a korábbihoz képest szűkítő módon) értelmező 67/A §¹³. Eszerint a hátrányos helyzet (HH) meghatározásának alapja a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre való jogosultság, de ehhez három további kritérium közül egynek még fenn kell állnia. Ezek leegyszerűsítve: az alacsony iskolai végzettség, a munkanélküliség vagy az elégtelen lakáskörülmények. Halmozottan hátrányos helyzetűnek (HHH) tekintendő az a gyermek, akinek az esetében a fenti három körülmény közül legalább kettő fennáll, továbbá a (gyámhatóság által) nevelésbe

¹³ Jó elemzés a témáról: Varga Aranka: Hátrányos helyzet az új jogszabályi környezetben. Iskolakultúra, 2013/3-4., 134-137. o.

vett gyermek, valamint (a nevelésbe vételt követő) utógondozói ellátásban részesülő és tanulói vagy hallgatói jogviszonyban álló fiatal felnőtt.

Feladatellátási hely	Tanulólétszám	HH-arány	HHH-arány	RGYK-arány ¹⁴
Bolyky Tamás Általános Iskola	474	7%	4%	18%
Csépányi Általános Iskola	150	21%	61%	80%
II. János Pál Katolikus Általános Iskola 001-es telephelye	36	8%	64%	89%
II. János Pál Katolikus Általános Iskola és Óvoda	283	11%	66%	74%
Ózdi Apáczai Csere János Ált.alános Iskola	176	16%	53%	69%
Ózdi Árpád Vezér Általános Iskola	111	30%	56%	86%
Ózdi Petőfi Sándor Általános Iskola	275	17%	51%	76%
Sajóvárkonyi Általános Iskola	296	8%	73%	83%
Sajóvárkonyi Általános Iskola Mecssey István út 118.sz telephelye	51	2%	82%	90%
Újváros Téri Általános Iskola	491	10%	3%	19%
Vasvár Úti Általános Iskola	636	17%	11%	33%
Vasvár Úti Általános Iskola Tehetség-gondozó Központ	192	19%	15%	41%

4. tábla: Hátrányos helyzetű tanulók az ózdi általános iskolákban 2019-ben

Forrás: OH. (Nem publikus kézirat).

A halmozottan hátrányos helyzetű tanulók aránya mindössze 3 általános iskolában nem éri el az 50%-ot, a Bolykyban, az Újváros téren és a Vasvár úton. Az első kettőben ez az arány különösen alacsony (4, illetve 3%), de a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülők aránya itt is 18, illetve 19%. Összességében az adatok azt mutatják, hogy a város egészére a szegénység a jellemző, a szegregáció tehát alapvetően lakóhelyi jellegű, ugyanakkor egyértelműen látszik az is, hogy vannak olyan általános iskolák is, amelyekbe viszonylag kevés halmozottan hátrá-

¹⁴ A rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülők aránya.

nyos helyzetű tanuló jár, ami nyilvánvalóan fokozza a többi iskola szegregált jellegét, növelve ezekben az iskolákban az oktatás reménytelenségét.

Tovább árnyalja a képet, ha megvizsgáljuk a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók arányát az egyszakos iskola párhuzamos osztályaiban.

Feladatellátási hely	Párhuzamos osztályok száma	Legnagyobb különbség a HHH tanulók arányában (%pont)
Bolyky Tamás Általános Iskola	2	4%
Csépányi Általános Iskola	1	-
II. János Pál Katolikus Általános Iskola 001-es telephelye	-	-
II. János Pál Katolikus Általános Iskola és Óvoda	2	43%
Ózdi Apáczai Csere János Általános Iskola	1	-
Ózdi Árpád Vezér Általános Iskola	1	-
Ózdi Petőfi Sándor Általános Iskola	2	8%
Sajóvárkonyi Általános Iskola	3	22%
Sajóvárkonyi Általános Iskola Mécsey István út 118.sz alatti Telephelye	-	-
Újváros Téri Általános Iskola	3	6%
Vasvár Úti Általános Iskola	4	27%
Vasvár Úti Általános Iskola Tehetség-gondozó Központ	-	-

5. tábla: Halmozottan hátrányos helyzetű tanulók a párhuzamos osztályokban 2019-ben

Forrás: OH. (Nem publikus kézirat).

Összesen tehát három olyan ózdi iskolát találunk, amelyekben a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók párhuzamos osztályok közötti aránytalan megoszlása meghaladja a 20 százalékpontot: a Sajóvárkonyi Általános Iskolát (22%), a Vasvár Úti Általános Iskolát (27%) és az ezen a téren kiugró (43%-os) aránytalanságot mutató II. János Pál Katolikus Általános Iskola és Óvodát. Aligha szakadunk el nagyon a tényektől, ha azt feltételezzük, hogy Ózdon is megfigyelhető az az országos jelenség, hogy az előnyösebb helyzetben lévő szülők igyekeznek olyan iskolákba beíratni a gyermekeiket, ahol a szegény/cigány tanulók aránya alacsonyabb. Ezt az igényt az iskolák – ha tehetik – igyekeznek pl. speciális programokkal kielégíteni, így jönnek létre az iskolák közötti és az iskolán belüli szegregáció különböző formái. Mivel az általános iskolák működésének jelenlegi szervezeti, tartalmi és módszertani normái, valamint a pedagógusok pedagógiai kultúrája lehetetlenné teszik a különböző felkészültségű és motivációjú tanulók hatékony együttes nevelését, ezért az iskolák szakmai törekvése igen gyakran arra irányul, hogy – mentsük, ami menthető! – külön csoportokba szervezzék azokat a tanulókat, akikkel, úgymond,

lehet dolgozni. Ez a törekvés egybeesik a középosztálybeli szülők érdekérvényesítő törekvéseivel. Az iskolák jelenlegi diszfunkcionális üzemmódját adottnak véve, ez érthető is, hiszen a pedagógusok (és az iskolavezetés) gyakran úgy élik meg, választaniuk kell a teljes felbomlás és káosz, vagy a részleges működés között, a jobb helyzetben levő szülők pedig értelemszerűen szeretnék kimenekíteni gyerekeiket az elemi szintű működési zavarokkal küzdő tanulócsoportokból.

Jellemző példa lehet a fentiekre a Vasvár Úti Általános Iskola tehetséggondozó programja. Idézzük az iskola pedagógiai programját. *„4. osztály végén megtörténik a „tehetségazonosítás”. A tehetségazonosítás az aktuális mérések alapján, illetve a tanulmányi eredmények és az osztályfőnök véleményének figyelembe vételével történik. Ezen adatok, ismeretek birtokában megvalósul a csoportbontás 4-5 csoportban, így 5. osztálytól kezdődően elkezdődik a differenciált képességfejlesztés. Két csoportban a tudatos tehetségfejlesztő munka. A gyerekek csoportbontásban tanulják a matematika, magyar nyelv és irodalom tárgyakat. A többi órákon hagyományos osztálykeretben folyik az oktatás. A csoportok közötti átjárhatóság biztosított.”¹⁵* A „tehetséggondozás” ebben az esetben nem a rendkívüli tehetségek számára biztosított külön programokról szól, még kevésbé arról, hogy megkeressék, ki miben tehetséges, hanem egyszerűen arról, hogy homogén csoportban tanítják a továbbtanulás szempontjából kiemelt jelentőségű tárgyakat, a matematikát és a magyar nyelv és irodalmat.

Mind az iskolák közötti szegregáció, mind a párhozamos osztályok által megvalósított szegregáció, mind a tantárgyi szintű homogén tanulócsoportok létrehozása ugyanarról szól: a kedvezőbb körülmények biztosításáról az ún. „jobban szocializált” (középosztálybeli) tanulók számára. (Nincsenek adataink a Vasvár Úti Általános Iskola homogén csoportjainak szociális összetételéről, de aligha lehetnek ezzel kapcsolatban kételyeink.) Ez a folyamat minden bizonnyal növeli a jobban teljesítő és jobb életkörülmények között élő tanulók esélyeit (még egyszer: az iskolák jelenlegi „normál” üzemmódját adottnak véve), ugyanakkor kilátástalan helyzetbe taszítja mindazokat, akik hátrányos helyzetükből kifolyólag gyengébben teljesítenek.

Intézményi szinten egyenesen szegregációs spirálról beszélhetünk: minél szegregáltabb egy iskola, annál inkább elkerülnek azok a családok, amelyek ezt egyrészt megtehetik, másrészt elég fontosnak tartják, hogy megtegyék. A számok alapján úgy tűnik, hogy ennek a spirálnak a legfőbb vesztesei Ózdon a következő iskolák: a Csépanyi Általános Iskola, az Ózdi Apáczai Csere János Általános Iskola, az Ózdi Árpád Vezér Általános Iskola, az Ózdi Petőfi Sándor Általános Iskola és a Sajóvárkonyi Általános Iskola. Az öt iskolából három azok közé tartozik, ahonnan a Van Helyed Rendszer növendékeinek többsége kikerül.

¹⁵ Vasvár Úti Általános Iskola. Pedagógiai program, 2020. <https://kir2info.kir.hu/pub/Index/028907>

AZ EREDMÉNYESSÉG VIZSGÁLATA NÉGY ÓZDI ÁLTALÁNOS ISKOLÁBAN

A továbbiakban az Apáczai, a Petőfi, a Sajóvárkonyi általános iskolákra, továbbá a II. János Pál Katolikus Általános Iskolára fogunk fókuszálni elsősorban a országos kompetenciamérés (OKM) adataira támaszkodva.

Lemorzolódási adatok

Mielőtt azonban rátérnénk az eredményességi adatokra, érdemes megnézni, hogy az ózdi iskolákat milyen mértékben veszélyezteti a lemorzolódás, és hogy állnak ezen a téren a bennünket közelebről érintő feladatellátási helyek.

Iskola	Évismétlők aránya (%)	Lemorzolódással veszélyeztetett tanulók aránya (% , 5-8. évfolyam)
Bolyky Tamás Általános Iskola	1,5%	5,7%
Csépányi Általános Iskola	7,1%	23,3%
Ózdi Apáczai Csere János Általános Iskola	6,4%	38,6%
Ózdi Árpád Vezér Általános Iskola	28,7%	73,9%
Ózdi Petőfi Sándor Általános Iskola	17,6%	56,1%
Sajóvárkonyi Általános Iskola	9,9%	37,4%
Sajóvárkonyi Általános Iskola Mekcsey I. úti telephelye	21,2%	-
Újváros Téri Általános Iskola	1,0%	11,5%
Vasvár Úti Általános Iskola	1,7%	18,2%
Vasvár Úti Ált. Iskola Tehetséggondozó Központ	1,4%	-
II. János Pál Katolikus Ált. Isk. 001-es telephelye	14,7%	-
II. János Pál Katolikus Általános Iskola és Óvoda	6,1%	51,5%

6. tábla: A lemorzolódás mutatói az ózdi általános iskolákban 2019-ben

Forrás: OH (nem publikus kézirat).

A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény 4. § 37. pontja szerint „*lemorzsolódással veszélyeztetett tanuló: az a tanuló, akinek az adott tanévben a tanulmányi átlageredménye közepes teljesítmény alatti vagy a megelőző tanévi átlageredményéhez képest legalább 1,1 mértékű romlást mutat, és esetében komplex, rendszerszintű pedagógiai intézkedések alkalmazása válik szükségessé.*”

A táblázatból látható, hogy mind az évismétlők arányát, mind a lemorzsolódással veszélyeztetett tanulók arányát tekintve az Árpád Vezér Általános Iskola áll az élen, míg a legkedvezőbb mutatókkal a Bolyki, az Újváros Téri, valamint a Vasvár Úti Általános Iskolák rendelkeznek. Az évismétlések arányát tekintve a „négy iskola” közvetlenül az Árpád Vezért követi, csak a Csépanyi Általános Iskola „töri meg a trendet”. A mutató a négy iskola esetében a 6,1-21,2%-os intervallumba esik. Csaknem ugyanez a minta figyelhető meg a lemorzsolódással veszélyeztetett tanulók vonatkozásában. Az Árpád Vezér 73,9%-os (!) arányát a négy iskola követi, az arányszámok a 37,4-56,1%-os intervallumba esnek, és ennél még a Csépanyi Általános Iskola 23,3%-os mutatója is kedvezőbb. A lemorzsolódással veszélyeztetett tanulók aránya a megyében 16,6%¹⁶, ennél alacsonyabb arányt csak a Bolyki és az Újváros Téri Általános Iskola mutatott 2019-ben. A lemorzsolódáshoz vezető folyamatok között értelemszerűen kiemelkedő szerepet játszanak a hiányzások.

Iskola	10-29 órát	30-49 órát	50+ órát	250+ órát
	igazolatlanul hiányzó tanulók aránya (%)			
Bolyky Tamás Ált. Iskola	0,2	0,2	0,2	1,1
Csépanyi Általános Iskola	3,2	0	3,9	8,4
Ózdi Apáczai Csere János Általános Iskola	2,3	2,3	1,7	24,3
Árpád Vezér Ált. Iskola	24	10,1	10,1	30,2
Petőfi Sándor Ált. Iskola	18,7	4,5	13,8	26
Sajóvárkonyi Ált. Iskola	10,3	6,6	5,5	11,4
Sajóvárkonyi Ált. Iskola Mekksey úti telephelye	5,8	3,8	7,7	5,8
Újváros Téri Ált. Iskola	0,2	0	0	0,8
Vasvár Úti Ált. Iskola	2,2	0,7	0,5	0,7
Vasvár Úti Ált Iskola Tehetséggondozó Központ	0	0	0	0
II. János Pál Katolikus Ált. Iskola 001-es telephelye	11,8	2,9	26,5	0
II. János Pál Katolikus Ált. Iskola és Óvoda	11,2	6,4	3,7	11,9

7. tábla: A hiányzások mutatói az ózdi általános iskolákban 2019-ben

Forrás: OH (nem publikus kézirat).

A táblázatból különösen az 50 fölötti igazolatlan órát összegyűjtő tanulók aránya, valamint a 250 vagy annál több órát – igazolással vagy anélkül – hiányzó tanulók aránya az érdekes, és a mintázat itt is ugyanaz, mint amit korábban láttunk.

¹⁶ Forrás: OH (nem publikus kézirat).

Érdemes ezeket a számokat összevetni a Kazincbarcikai Tankerület adataival.

10-29 órát	30-49 órát	50+ órát	250+ órát
igazolatlanul hiányzó tanulók aránya (%)			
6	2,4	2,8	6,2

8. tábla: A hiányzások mutatói a Kazincbarcikai Tankerület általános iskoláiban 2019-ben
 Forrás: OH (nem publikus kézirat).

Az 50 fölötti igazolatlan óra vonatkozásában feltűnő, hogy az Apáczai mutatószáma (1,7%) is a tankerületi átlag alatt marad. A nagy tömegű hiányzás vonatkozásában ilyen meglepő kiugrást az általános trendből nem találunk.

Továbbtanulás

A kompetenciamérések 2008-tól tartalmazzák az egyes iskolák továbbtanulási mutatóit, azaz százalékos arányban megadják, hogy milyen iskolatípusban tanulnak tovább az adott évben a 8. évfolyamosok. Az adatok 2019-ig állnak rendelkezésünkre. Az alábbi táblázat a szakképző iskolában (korábbi elnevezéseket használva: szakiskolában, szakközépiskolában), azaz az érettségit (közvetlenül) nem adó alapfokú szakképzésben továbbtanulók arányát tartalmazza a négy iskolában és országosan. Nagyjában-egészében elmondható, hogy minél magasabb ez az arány, annál kedvezőtlenebbek a továbbtanulási arányok, mivel a szakképző iskola alapvetően egy érettségit nem adó útvonalon indítja el a fiatalokat. Ez akkor is igaz, ha formálisan lehetséges a szakma megszerzése után felkészülni az érettségire.

A II. János Pál Katolikus Általános Iskolát 2011. május 30-án alapította az Egri Főegyházmegye, ezért ott az adatsor 2012-vel kezdődik.

A 9. táblázatból látható, hogy az országos arányok viszonylag stabilan végig 25-26%-on állnak, ezt egy kicsivel csak 2013-14-ben, illetve 2017-18-ban haladják meg, de mindvégig 29% alatt maradnak. Az iskolai arányok jóval nagyobb időbeli ingadozását egyszerűen az alacsony elemszám indokolja. Ugyanakkor a szignifikancia vizsgálata nélkül is jól látható, hogy ezek az arányok szinte mindig és minden iskolában tetemesen meghaladják az országos arányokat. Érdekes, hogy a Petőfi ettől a trendtől bizonyos években (2010-11 és 2019) eltér és az országos átlaghoz közelít.

Év	Ózdi Apáczai Csere J. Ált. Iskola	Ózdi Petőfi Sándor Általános Iskola	Sajóvárkonyi Általános Iskola	II. János Pál Katolikus Ált. Iskola és Óvoda	Országos adatok
2008	72	50	80	-	25
2009	40	65	76	-	25
2010	55	29	54	-	26
2011	31	25	36	-	26
2012	66	50	46	66	26
2013	80	35	80	66	27
2014	51	60	68	80	28
2015	50	35	80	80	26
2016	71	44	60	80	25
2017	50	60	72	92	29
2018	39	45	70	80	28
2019	61	25	65	78	26
A 2008-11 évek átlaga	55,5	43,6	65,6	77,8	26,4

9. tábla: Az alapfokú szakképzésben továbbtanuló nyolcadikosok aránya a négy ózdi iskolában és országosan 2008-2019 (%)

Forrás: KIR Tanügyigazgatási szakportál · Az országos mérések eredményei (2008-tól kezdődően)
<https://www.kir.hu/okmfit/>

A vizsgált időszak átlagos eredményeit tekintve azt látjuk, hogy a Petőfiből kerülnek (arányaikban) a legkevesebben szakképző iskolába, míg ezen a téren egyértelműen a II. János Pál „vezet” a maga 77,8%-os arányával.

A KOMPETENCIAMÉRÉSEK EREDMÉNYEI

Mivel a mérési adatok nagyon fontos szerepet játszanak az itt következő fejtegetésekben, szükségesnek látszik néhány – óvatosságra intő – előzetes megjegyzés. Bár az OKM számai borzasztó fontos adatbázist jelentenek mindazok számára, akik képet akarnak kapni a magyarországi tanulók felkészültségéről és az iskolák eredményességéről, mindig szem előtt kell tartani, hogy ezekkel a mérésekkel kapcsolatban komoly validitási és reliabilitási aggályok merülhetnek fel. Két dolgot említünk most. Az egyik azzal függ össze, hogy a kompetenciamérések nem illeszkednek be a magyar iskolák motivációs rendszerébe, azaz hivatalosan nem szabad – valószínűleg helyesen – a tanulók eredményeit osztályzattal minősíteni. Így minden iskola másképp – ügyesebben vagy kevésbé ügyesen – motiválja a tanulókat arra, hogy legjobb képességeik szerint oldják meg a – sokszor elkedvetlenítően nehéz – feladatokat. Ily módon ezek a tesztek csak részben a tanulók felkészültségét mérik, részben viszont azt mutatják, hogy mennyire motiváltak arra, hogy teljes erőbedobással dolgozzanak, illetve hogy az iskolák mennyire hatékony motivációs technikákat alkalmaznak. A másik és nem kevésbé súlyos aggály ahhoz kapcsolódik, hogy a kompetenciaméréseket az oktatásirányítás érthető módon az iskolák eredményességének megítélésére is használja, így az iskolák vezetése viszont nagyon is motivált abban, hogy jó eredmények szülessenek. Valójában annak a veszélye, hogy a tanulók a mérés során segítséget kapnak tanáraiktól, egyetlen esetben sem kizárható¹⁷. Mindebben semmi különös nincs. Egyszerűen arról van szó, hogy a számok soha nem azonosak közvetlenül a valósággal, annak csak gyarló mutatói. Ez azonban nem változtat azon, hogy nélkülük sokkal kevesebbet tudnánk a valóságról.

Matematika, 6. évfolyam

Az alábbiakban iskolánként 2-2 táblázatban foglaljuk össze az adott méréssel kapcsolatos adatokat. Az első táblázat az egyes években elért eredmények országos összehasonlítását teszi lehetővé. A táblázat fejlécének magyarázatát az első előfordulás alkalmával lábjegyzetekben közöljük. A mérési eredmények kódolásának technikája 2010-ben megváltozott, ez magyarázza a korábbi eredményekhez képest a nagyságrendi változást.

¹⁷ Nahalka István a szakirodalom alapján hangsúlyozza, hogy ezt a témát mindenütt vizsgálják, ahol téttel bíró mérések vannak, és egyben egy számítási módszert is javasol bizonyos típusú csalások kimutatására. Nahalka István: „Kiemelkedő” csaló iskolák. Taní-tani Online, 2019. április 19. http://www.tani-tani.info/kiemelkedo_csalo_iskolak

év	átlag		1. képességi-szint alatt ¹⁸		1. képességi-szinten ¹⁹		legfeljebb 1. kép. szinten ²⁰		minimum kép.szint alatt ²¹		alap kép. szint alatt ²²	
	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.
2008	307	499	84,8	15,6	15,2	28,8	100	44,4	-	-	-	-
2009	360	489	68,0	18,1	32,0	31,1	100	49,2	-	-	100	49,2
2010	1685	1498	0,0	4,8	0,0	12,3	0,0	17,1	-	-	0,0	38,9
2011	1254	1486	18,2	5,7	59,1	13,9	77,3	19,6	-	-	95,5	41,7
2012	1278	1489	9,5	5,3	61,9	12,3	71,4	17,6	-	-	90,4	39,0
2013	1204	1489	20,0	5,0	72,0	13,0	92,0	18,0	-	-	100	40,0
2014	1184	1491	48,6	3,1	29,7	12,1	78,3	15,2	80,5	15,2	99,9	39,5
2015	1208	1497	38,1	4,1	47,6	10,8	85,7	14,9	85,7	14,9	100	36,8
2016	1176	1486	41,4	5,1	48,3	12,2	89,7	17,3	89,1	17,3	100	40,7
2017	1428	1494	0,0	4,1	20,0	11,1	20,0	15,2	20,0	15,1	53,3	37,9
2018	1278	1499	19,0	2,0	52,4	11,2	71,4	13,2	71,4	13,2	90,4	37,6
2019	1337	1495	4,8	2,1	23,8	10,8	28,6	12,9	28,6	12,9	90,5	37,4

10. tábla: A 6. évfolyamos matematikai kompetenciamérés eredményei az Ózdi Apáczai Csere János Általános Iskolában és országosan 2008-2019 között

Forrás: KIR Tanügyigazgatási szakportál

Az országos mérések eredményei (2008-tól kezdődően) <https://www.kir.hu/okmfit/>

Látható a nagyon erős tendencia: az iskola eredményei minden évben lényegesen az országos átlag alatt maradnak. Különösen feltűnő az alap képességszintet (2010-től a 7 szintből a 3. szintet) el nem érők mindvégig magas aránya. Kiugró kivétel a 2010-es év, amikor az intézményi átlag magasan meghaladta az országos átlagot, és minden érintett tanuló elérte a legalább 4. képességszintet.

Minden ilyen eredménymérés esetében nagyon érdekes kérdés, hogy a tanulói teljesítményeket – adott esetben azok alacsony szintjét – milyen mértékben magyarázza a tanulók társadalmi helyzete, és milyen mértékben felelős ezért az iskola által nyújtott pedagógiai teljesítmény. Ez egy nagyon kényes kérdés, és óvakodnánk attól, hogy elhamarkodottan ítéljünk, két számítási módszert azonban alkalmazunk. A 6. évfolyamos mérések esetében az OKM által bevezetett családháttér-indexen alapuló összehasonlításra kerül sor, a másik módszerre a 8. évfolyamos mérések esetében térünk ki.

A családháttér-index (CSH-index) egy komplex mutató, amelyet a szülők iskolai végzettsége, valamint anyagi helyzete alapján alakítottak ki az országos kompetenciamérések számára. A CSH-index értéke egy $-2,5$ és $2,5$ közötti szám, értelemszerűen a 0 körüli érték az átlagos szociális helyzetet jelöli, a negatív értékek az ez alatti, a pozitív értékek pedig az e fölötti helyzetet. Intézményi CSH-indexet akkor

¹⁸ Az 1. képességszint alatt teljesítők aránya (int – az intézményben / orsz – országosan).

¹⁹ Az 1. képességszinten teljesítők aránya (int – az intézményben / orsz – országosan).

²⁰ A legfeljebb 1. képességszinten teljesítők aránya (int – az intézményben / orsz – országosan).
Az 1. szint alatt és az 1. szinten teljesítők összege.

²¹ A minimum képességszintet el nem érők aránya (int – az intézményben / orsz – országosan).

²² Az alap képességszintet el nem érők aránya (int – az intézményben / orsz – országosan).

állapít meg a mérés, ha az erre vonatkozó kérdőív elegendő számban kitöltésre került. Ez a feltétel elég gyakran nem teljesül ez magyarázza az erre vonatkozó táblázatok hiányosságait. Ugyanakkor a CSH-index lehetővé teszi egy nagyon fontos viszonyítási adat megállapítását. Ez a szám azt mutatja, hogy pusztán a CSH-indexet alapul véve milyen átlageredmény volt várható az adott intézmény tanulóitól (azaz hogyan teljesítettek országosan a hasonló CSH-indexű intézmények). A táblázatban félkövéren szedtük azokat az adatokat, amelyek szignifikánsan magasabbak az intézményi átlagoknál, és kurzívan szedtük az azoknál szignifikánsan alacsonyabb értékeket. A szignifikáns eltérések minden esetben azt valószínűsítik, hogy a tanulói eredmények nem magyarázhatók pusztán szociális helyzetükkel.

Év	CSH-index	Átlag	CSH-index alapján várható átlag
2008		307	378
2009		360	
2010		1685	
2011	-1.367	1254	1362
2012	-1.372	1278	1359
2013		1204	
2014		1184	
2015	-1.703	1208	1344
2016	-1.96	1176	1293
2017		1428	
2018	-1.472	1278	1368
2019	-1.817	1337	1345

11. tábla: A 6. évfolyamos matematikai kompetenciamérés eredményei az Ózdi Apáczai Csere János Általános Iskolában a családháttér-index tükrében

Forrás: KIR Tanügyigazgatási szakportál

Az országos mérések eredményei (2008-tól kezdődően) <https://www.kir.hu/okmfit/>

A táblázat röviden összefoglalható. Egyrészt az Apáczai tanulóinak átlagos szociális helyzete mélyen az országos átlag alatt van, másrészt a 6. évfolyamosok teljesítménye szinte soha (a 2019. év kivételével) nem éri el a szociális helyzet alapján várható szintet.

Lássuk ezek után – most már előzetes magyarázatok nélkül – a többi iskola eredménytáblázatait!

év	átlag		1. képesség-szint alatt		1. képesség-szinten		legfeljebb 1. kép. szinten		minimum kép.szint alatt		alap kép. szint alatt	
	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.
2008	408	499	51,2	15,6	34,1	28,8	85,3	44,4	-	-	-	-
2009	453	489	16,7	18,1	43,8	31,1	60,5	49,2	-	-	60,5	49,2
2010	1279	1498	14,0	4,8	53,5	12,3	67,5	17,1	-	-	86,1	38,9
2011	1254	1486	26,9	5,7	46,2	13,9	73,1	19,6	-	-	84,6	41,7
2012	1228	1489	37,8	5,3	43,2	12,3	81,0	17,6	-	-	86,4	39,0
2013	1271	1489	18,4	5,0	44,7	13,0	63,1	18,0	-	-	86,8	40,0
2014	1247	1491	24,0	3,1	46,0	12,1	70,0	15,2	70,7	15,2	96,0	39,5
2015	1212	1497	47,5	4,1	22,5	10,8	70,0	14,9	70,2	14,9	97,5	36,8
2016	1154	1486	60,0	5,1	31,4	12,2	91,4	17,3	91,1	17,3	100	40,7
2017	1164	1494	63,2	4,1	18,4	11,1	81,6	15,2	79,9	15,1	92,1	37,9
2018	1253	1499	18,2	2,0	48,5	11,2	66,7	13,2	70,4	13,2	87,9	37,6
2019	1213	1495	34,6	2,1	34,6	10,8	69,2	12,9	69,0	12,9	100	37,4

12. tábla: A 6. évfolyamos matematikai kompetenciamérés eredményei az Ózdi Petőfi Sándor Általános Iskolában és országosan 2008-2019 között

Forrás: KIR Tanügyigazgatási szakportál

Az országos mérések eredményei (2008-tól kezdődően) <https://www.kir.hu/okmfit/>

A tendencia itt is ugyanaz, az eredmények mélyen az országos átlagok alatt vannak, mind az átlagos pontszámokat tekintve, mind a leggyengébben teljesítők arányait tekintve (ez utóbbi esetben természetesen az országos értékeket meghaladó arányokról van szó). Családháttér-indexszel a petőfis hatodikosok egyik évben sem rendelkeztek, ezért ilyen táblázatot itt nem közlünk.

év	átlag		1. képesség-szint alatt		1. képesség-szinten		legfeljebb 1. kép. szinten		minimum kép.szint alatt		alap kép. szint alatt	
	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.
2008	342	499	82,2	15,6	11,1	28,8	93,3	44,4	-	-	-	-
2009	273	489	96,0	18,1	4,0	31,1	100	49,2	-	-	100	49,2
2010	1209	1498	51,8	4,8	16,1	12,3	67,9	17,1	-	-	75,0	38,9
2011	1122	1486	72,3	5,7	21,3	13,9	93,6	19,6	-	-	100	41,7
2012	1163	1489	60,0	5,3	17,1	12,3	77,1	17,6	-	-	100	39,0
2013	1225	1489	24,2	5,0	48,5	13,0	72,7	18,0	-	-	96,9	40,0
2014	1248	1491	25,0	3,1	43,8	12,1	68,8	15,2	68,8	15,2	100	39,5
2015	1170	1497	56,1	4,1	34,1	10,8	90,2	14,9	90,2	14,9	100	36,8
2016	1099	1486	78,3	5,1	17,4	12,2	95,7	17,3	96,3	17,3	97,9	40,7
2017	1153	1494	55,9	4,1	41,2	11,1	97,1	15,2	97,1	15,1	100	37,9
2018	1208	1499	25,0	2,0	63,9	11,2	88,9	13,2	88,8	13,2	100	37,6
2019	1215	1495	23,8	2,1	69,0	10,8	92,8	12,9	92,7	12,9	97,6	37,4

13. tábla: A 6. évfolyamos matematikai kompetenciamérés eredményei a Sajóvárkonyi Általános Iskolában és országosan 2008-2019 között

Forrás: KIR Tanügyigazgatási szakportál

Az országos mérések eredményei (2008-tól kezdődően) <https://www.kir.hu/okmfit/>

Év	CSH-index	Átlag	CSH-index alapján várható átlag
2008		342	
2009		273	
2010		1209	
2011	-2,445	1122	1258
2012	-2,049	1163	1291
2013		1225	
2014	-1,677	1248	1371
2015	-2,061	1170	1310
2016	-2,139	1099	1275
2017		1153	
2018	-2,068	1208	1315
2019	-2,108	1215	1321

14. tábla: A 6. évfolyamos matematikai kompetenciamérés eredményei a Sajóvárkonyi Általános Iskolában a családháttér-index tükrében

Forrás: KIR Tanügyigazgatási szakportál

Az országos mérések eredményei (2008-tól kezdődően) <https://www.kir.hu/okmfit/>

Azokban az években, amikor rendelkezésünkre állnak sajóvárkonyi CSH-indexek, egy év kivételével (2014) ezek mindig -2 alatt vannak. Ez nagyon egyértelműen utal a szülők szegénységére és az iskolázatlanságára. Az országos átlagot messze alulmúló eredményeket ez részben, de úgy tűnik, csak részben indokolja. Az átlagok ugyanis nemcsak az országos átlagtól, hanem a CSH-indexen alapuló regressziós egyenestől is szignifikánsan – sőt: laikus szemmel is jól láthatóan – eltérnek.

év	átlag		1. képesség-szint alatt		1. képesség-szinten		legfeljebb 1. kép. szinten		minimum kép.szint alatt		alap kép. szint alatt	
	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.
2008		499		15,6		28,8		44,4	-	-	-	-
2009		489		18,1		31,1		49,2	-	-		49,2
2010		1498		4,8		12,3		17,1	-	-		38,9
2011		1486		5,7		13,9		19,6	-	-		41,7
2012	1621	1489	0,0	5,3	5,6	12,3	5,6	17,6	-	-	22,3	39
2013	1354	1489	30,4	5	28,3	13,0	58,7	18,0	-	-	71,7	40
2014	1358	1491	2,8	3,1	27,8	12,1	30,6	15,2	33,2	15,2	69,5	39,5
2015	1270	1497	21,6	4,1	37,8	10,8	59,4	14,9	62,0	14,9	89,1	36,8
2016	1293	1486	16,3	5,1	20,4	12,2	36,7	17,3	41,5	17,3	89,8	40,7
2017	1281	1494	17,6	4,1	44,1	11,1	61,7	15,2	60,3	15,1	94,1	37,9
2018	1343	1499	3,2	2,0	32,3	11,2	35,5	13,2	35,9	13,2	80,7	37,6
2019	1497	1495	0,0	2,1	16,2	10,8	16,2	12,9	15,8	12,9	21,6	37,4

15. tábla: A 6. évfolyamos matematikai kompetenciamérés eredményei a II. János Pál Katolikus Általános Iskolában és országosan 2008-2019 között

Forrás: KIR Tanügyigazgatási szakportál

Az országos mérések eredményei (2008-tól kezdődően) <https://www.kir.hu/okmfit/>

Év	CSH-index	Átlag	CSH-index alapján várható átlag
2008			
2009			
2010			
2011			
2012		1621	
2013		1354	
2014	-1,403	1358	1392
2015		1270	
2016	-1,805	1293	1309
2017	-1,682	1281	1337
2018		1343	
2019		1497	

16. tábla: A 6. évfolyamos matematikai kompetenciamérés eredményei a II. János Pál Katolikus Általános Iskolában a családháttér-index tükrében

Forrás: KIR Tanügyigazgatási szakportál

Az országos mérések eredményei (2008-tól kezdődően) <https://www.kir.hu/okmfit/>

Az iskola jó eredményekkel indított 2012-ben, átlageredménye számottevően meghaladta az országos átlagot, továbbá mind az 1. képességi szinten és alatta teljesítők aránya, mind a minimumszint alatt teljesítők aránya az országos átlag alatt maradt. Ezután jelentős visszaesés figyelhető meg az eredményekben, amely csak 2019-re változott meg. Ekkor a hatodikosok matematikai teljesítménye elérte az országos átlagot. Ugyanakkor a szórványos CSHI-adatok azt mutatják, hogy a gyenge eredmények bizonyára a beiskolázással, a szegény tanulók felvételével függenek össze, hiszen a CSH-index alapján várható eredményektől csak egy évben (2017-ben) mutatkozott szignifikáns eltérés, a tanulók CSH-indexe pedig lényegesen az országos átlag alatt van.

Matematika, 8. évfolyam

A 8. évfolyamos eredmények ismertetésekor a fentebb már megismert második típusú táblázat kiegészül a pedagógiai hozzáadott érték adataival. Ezt úgy számoltuk ki, hogy 2012-től a 8.-os átlagpontoszámokból egyszerűen kivontuk a két évvel korábbi 6.-os átlagpontoszámokat. Így a pozitív számok javulást, a negatív számok romlást mutatnak. A tanulók teljesítményének ilyen alakulása összefügghet az iskola pedagógiai teljesítményével. A szignifikancia megállapítására nem vállalkoztunk, mindamellett a kiugró értékek így is regisztrálhatók.

év	átlag		1. képesség-szint alatt		1. képesség-szinten		legfeljebb 1. kép. szinten		minimum kép.szint alatt		alap kép. szint alatt	
	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.
2008	351	497	73,5	13,6	20,6	26,4	94,1	40,0	-	-	-	-
2009	346	484	76,2	16,7	19,0	28,1	95,2	44,8	-	-	95,2	44,8
2010	1853	1622	0,0	1,0	0,0	5,1	0,0	6,1	-	-	0,0	40,5
2011	1368	1601	4,3	2,0	34,8	6,4	39,1	8,4	-	-	86,9	43,6
2012	1287	1612	4,2	1,7	62,5	5,5	66,7	7,2	-	-	100	41,6
2013	1477	1620	0,0	1,5	11,1	5,4	11,1	6,9	-	-	88,9	40,1
2014	1341	1617	5,3	1,0	36,8	5,0	42,1	6,0	84,2	19,8	89,5	42,0
2015	1302	1618	15,0	1,3	35,0	4,7	50,0	6,0	85,0	18,0	100	40,4
2016	1202	1597	38,5	1,9	46,2	5,4	84,7	7,3	95,8	20,8	100	45,0
2017	1377	1612	0,0	1,7	13,3	5,1	13,3	6,8	93,3	19,5	100	41,7
2018	1356	1614	0,0	0,8	26,7	5,0	26,7	5,8	80,0	18,7	100	41,6
2019	1465	1624	0,0	0,9	0,0	4,3	0,0	5,2	55,6	16,4	83,4	38,2

17. tábla: A 8. évfolyamos matematikai kompetenciamérés eredményei

az Ózdi Apáczai Csere János Általános Iskolában és országosan 2008-2019 között

Forrás: KIR Tanügyigazgatási szakportál

Az országos mérések eredményei (2008-tól kezdődően) <https://www.kir.hu/okmfit/>

Év	CSH-index	Átlag	CSH-index alapján várható átlag	Pedagógiai hozzáadott érték
2008		351		
2009	-1,351	346	413	
2010		1853		
2011	-1,447	1368	1444	
2012	-1,62	1287	1428	-398
2013	-1,533	1477	1445	223
2014	-1,27	1341	1497	63
2015		1302		98
2016	-1,763	1202	1391	18
2017		1377		169
2018	-1,874	1356	1393	180
2019	-1,615	1465	1449	37

18. tábla: A 8. évfolyamos matematikai kompetenciamérés eredményei az Ózdi Apáczai Csere János Általános Iskolában a családháttér-index és a pedagógiai hozzáadott érték tükrében

Forrás: KIR Tanügyigazgatási szakportál

Az országos mérések eredményei (2008-tól kezdődően) <https://www.kir.hu/okmfit/>

Az Apáczaiiban a 8.-os átlagpontszámok mindenütt elmaradnak az országos átlagtól, kivéve a 2010-es évet, amikor azt meghaladták. Ekkor a gyengén teljesítő tanulók aránya is rendre alatta maradt az országos értékeknek. Láttuk, hogy ebben az évben a 6. évfolyam is igen jól teljesített, 2012-ben viszont az akkor 6.-osok lényegesen rosszabbul írták meg a tesztet (a különbség 398 pont). A többi évben mindig nagyon magas (100% vagy ahhoz közelítő) azok aránya, akik nem érték el az alap képességszintet, és mélyen az országos átlag fölött van. Ugyanakkor öt olyan év volt, amikor a nyolcadikosok matematikai pontszáma szignifikánsan alatta maradt a CSH-index alapján várható eredménynek.

év	átlag		1. képesség-szint alatt		1. képesség-szinten		legfeljebb 1. kép. szinten		minimum kép.szint alatt		alap kép. szint alatt	
	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.
2008	399	497	53,8	13,6	26,9	26,4	80,7	40,0	-	-	-	-
2009	400	484	47,7	16,7	43,2	28,1	90,9	44,8	-	-	90,5	44,8
2010	1472	1622	3,2	1,0	16,1	5,1	19,3	6,1	-	-	77,4	40,5
2011	1374	1601	8,3	2,0	25,0	6,4	33,3	8,4	-	-	88,9	43,6
2012	1320	1612	12,9	1,7	29,0	5,5	41,9	7,2	-	-	100	41,6
2013	1431	1620	5,9	1,5	11,8	5,4	17,7	6,9	-	-	82,4	40,1
2014	1377	1617	3,8	1,0	15,4	5,0	19,2	6,0	65,4	19,8	96,2	42,0
2015	1429	1618	1,5	1,3	5,3	4,7	6,8	6,0	51,3	18,0	82,7	40,4
2016	1376	1597	21,4	1,9	3,6	5,4	25,0	7,3	64,4	20,8	85,7	45,0
2017	1286	1612	20,6	1,7	35,3	5,1	55,9	6,8	88,7	19,5	100	41,7
2018	1254	1614	14,3	0,8	50,0	5,0	64,3	5,8	100	18,7	100	41,6
2019	1448	1624	0,0	0,9	19,0	4,3	19,0	5,2	29,6	16,4	85,6	38,2

19. tábla: A 8. évfolyamos matematikai kompetenciamérés eredményei az Ózdi Petőfi Sándor Általános Iskolában és országosan 2008-2019 között

Forrás: KIR Tanügyigazgatási szakportál

Az országos mérések eredményei (2008-tól kezdődően) <https://www.kir.hu/okmfit/>

Év	CSH-index	Átlag	CSH-index alapján várható átlag	Pedagógiai hozzáadott érték
2008		399		41
2009	-0,847	400	441	177
2010	-0,607	1472	1562	149
2011	-0,743	1374	1524	158
2012		1320		129
2013		1431		74
2014		1377		100
2015	-0,943	1429	1512	284
2016		1376		41
2017		1286		177
2018	-1,766	1254	1406	149
2019		1448		158

20. tábla: A 8. évfolyamos matematikai kompetenciamérés eredményei az Ózdi Petőfi Sándor Általános Iskolában a családháttér-index és a pedagógiai hozzáadott érték tükrében

Forrás: KIR Tanügyigazgatási szakportál

Az országos mérések eredményei (2008-tól kezdődően) <https://www.kir.hu/okmfit/>

A nyolcadikosok matematikai átlagpontszáma a Petőfiben konzekvensen az országos átlag alatt marad, és igen magas a gyengén teljesítők aránya is. Ugyanakkor megállapítható, hogy a családháttér-index a többi iskoláénál magasabb, az ettől a trendtől nagyon eltérő 2018-as évet leszámítva mindig -1 fölött volt (már-mint azokban az években, amikor egyáltalán volt ilyen adat). A pedagógiai hozzáadott érték mindvégig finoman a 0 fölött van.

év	átlag		1. képesség-szint alatt		1. képesség-szinten		legfeljebb 1. kép. szinten		minimum kép.szint alatt		alap kép. szint alatt	
	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.
2008	342	497	82,2	13,6	11,1	26,4	93,3	40,0	-	-	-	-
2009	273	484	96,0	16,7	4,0	28,1	100	44,8	-	-	92,6	44,8
2010	1209	1622	51,8	1,0	16,1	5,1	67,9	6,1	-	-	81,3	40,5
2011	1122	1601	72,3	2,0	21,3	6,4	93,6	8,4	-	-	100	43,6
2012	1163	1612	60,0	1,7	17,1	5,5	77,1	7,2	-	-	100	41,6
2013	1225	1620	24,2	1,5	48,5	5,4	72,7	6,9	-	-	100	40,1
2014	1248	1617	25,0	1,0	43,8	5,0	68,8	6,0	79,8	19,8	100	42,0
2015	1170	1618	56,1	1,3	34,1	4,7	90,2	6,0	100	18	100	40,4
2016	1099	1597	78,3	1,9	17,4	5,4	95,7	7,3	100	20,8	100	45,0
2017	1153	1612	55,9	1,7	41,2	5,1	97,1	6,8	91,3	19,5	99,9	41,7
2018	1208	1614	25,0	0,8	63,9	5,0	88,9	5,8	89,1	18,7	99,9	41,6
2019	1215	1624	23,8	0,9	69,0	4,3	92,8	5,2	88,2	16,4	94,1	38,2

21. tábla: A 8. évfolyamos matematikai kompetenciamérés eredményei a Sajóvárkonyi Általános Iskolában és országosan 2008-2019 között

Forrás: KIR Tanügyigazgatási szakportál

Az országos mérések eredményei (2008-tól kezdődően) <https://www.kir.hu/okmfit/>

Év	CSH-index	Átlag	CSH-index alapján várható átlag	Pedagógiai hozzáadott érték
2008		349		
2009		353		
2010		1325		
2011		1206		
2012	-2,077	1204	1372	-5
2013	-2,341	1300	1349	178
2014	-1,952	1327	1428	164
2015	-1,669	1222	1425	-3
2016	-1,979	1162	1365	-86
2017	-1,928	1259	1379	89
2018	-2,348	1257	1334	158
2019		1289		136

22. tábla: A 8. évfolyamos matematikai kompetenciamérés eredményei a Sajóvárkonyi Általános Iskolában a családháttér-index és a pedagógiai hozzáadott érték tükrében

Forrás: KIR Tanügyigazgatási szakportál

Az országos mérések eredményei (2008-tól kezdődően) <https://www.kir.hu/okmfit/>

A nyolcadikosok matematikai átlagpontszáma a Sajóvárkonyi Általános Iskolában is konzekvensen az országos átlag alatt marad, és kiugróan magas a gyengén teljesítők aránya. A CSH-index -2 körül mozog, ami nagy szegénységre utal, ugyanakkor az átlagpontszámok szignifikánsan – sőt feltűnően – alatta maradnak a regressziós egyenes által bejósolható értéknek. A pedagógiai hozzáadott érték finoman a 0 körül mozog.

év	átlag		1. képesség-szint alatt		1. képesség-szinten		legfeljebb 1. kép. szinten		minimum kép.szint alatt		alap kép. szint alatt	
	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.
2008		497		13,6		26,4		40,0	-	-	-	-
2009		484		16,7		28,1		44,8	-	-		44,8
2010		1622		1,0		5,1		6,1	-	-		40,5
2011		1601		2,0		6,4		8,4	-	-		43,6
2012	1706	1612	0,0	1,7	0,0	5,5	0,0	7,2	-	-	11,4	41,6
2013	1416	1620	0,0	1,5	10,0	5,4	10,0	6,9	-	-	100	40,1
2014	1486	1617	0,0	1,0	7,1	5,0	7,1	6,0	32,5	19,8	78,5	42,0
2015	1305	1618	13,9	1,3	41,7	4,7	55,6	6,0	86,8	18,0	97,3	40,4
2016	1290	1597	28,0	1,9	20,0	5,4	48,0	7,3	86,4	20,8	96,0	45,0
2017	1464	1612	4,0	1,7	8,0	5,1	12,0	6,8	44,3	19,5	80,0	41,7
2018	1317	1614	8,1	0,8	37,8	5,0	45,9	5,8	88,7	18,7	97,2	41,6
2019	1629	1624	0,0	0,9	0,0	4,3	0,0	5,2	3,7	16,4	34,6	38,2

23. tábla: A 8. évfolyamos matematikai kompetenciamérés eredményei a II. János Pál Katolikus Általános Iskolában és országosan 2008-2019 között

Forrás: KIR Tanügyigazgatási szakportál

Az országos mérések eredményei (2008-tól kezdődően) <https://www.kir.hu/okmfit/>

Év	CSH-index	Átlag	CSH-index alapján várható átlag	Pedagógiai hozzáadott érték
2008				
2009				
2010				
2011				
2012		1706		
2013		1416		
2014		1486		-135
2015		1305		-49
2016		1290		-68
2017	-1,574	1464	1424	194
2018		1317		24
2019		1629		348

24. tábla: A 8. évfolyamos matematikai kompetenciamérés eredményei a II. János Pál Katolikus Általános Iskolában a családháttér-index és a pedagógiai hozzáadott érték tükrében

Forrás: KIR Tanügyigazgatási szakportál

Az országos mérések eredményei (2008-tól kezdődően) <https://www.kir.hu/okmfit/>

A hatodikos eredményekhez hasonlóan itt is a 2012-es és 2019-es évben jöttek a jó eredmények, a kettő között a nyolcadikosok teljesítménye visszaesett, ha nem is annyira, mint a hatodikosoké. A 2012-es jó hatodikos eredményekhez képest ugyanazoknak a gyerekeknek az eredménye 2014-ben visszaesett, ha nem is jelentősen. CSH-indexszel csak egy évre vonatkozólag rendelkezünk, az akkori eredmény nem tér el szignifikánsan a várhatótól. Feltűnő ugyanakkor, hogy a hatodikosok 2017-es 1281 pontos eredménye nyolcadikra 348 ponttal javult.

Szövegértés, 6. évfolyam

év	átlag		1. képesség-szint alatt		1. képesség-szinten		legfeljebb 1. kép. szinten		minimum kép.szint alatt		alap kép. szint alatt	
	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.
2008	340	519	45,5	4,1	24,2	12,9	69,7	17,0	-	-	-	-
2009	393	513	28,0	4,2	36,0	15,9	64,0	20,1	-	-	64,0	20,1
2010	1378	1483	0,0	2,3	0,0	7,7	0,0	10,0	-	-	26,3	25,6
2011	1282	1465	4,5	2,1	27,3	7,8	31,8	9,9	-	-	72,7	27,8
2012	1227	1472	19,0	1,7	33,3	7,8	52,3	9,5	-	-	76,1	27,7
2013	1173	1497	20,0	1,6	44,0	7,4	64,0	9,0	-	-	88,0	25,3
2014	1111	1481	40,5	2,2	32,4	7,3	72,9	9,5	75,6	9,6	97,2	26,3
2015	1247	1488	4,8	1,9	33,3	7,6	38,1	9,5	38,1	9,5	76,2	25,9
2016	1256	1494	6,9	1,8	31,0	7,3	37,9	9,1	39,8	9,2	68,9	25,1
2017	1393	1503	0,0	1,5	0,0	6,5	0,0	8,0	0,0	8,0	46,7	23,0
2018	1298	1492	0,0	1,2	33,3	6,2	33,3	7,4	33,3	7,4	66,6	23,4
2019	1278	1499	4,8	0,6	23,8	5,7	28,6	6,3	28,6	6,3	85,7	22,7

25. tábla: A 6. évfolyamos szövegértési kompetenciamérés eredményei az Ózdi Apáczai Csere János Általános Iskolában és országosan 2008-2019 között

Forrás: KIR Tanügyigazgatási szakportál

Az országos mérések eredményei (2008-tól kezdődően) <https://www.kir.hu/okmfit/>

Év	CSH-index	Átlag	CSH-index alapján várható átlag
2008		340	394
2009		393	
2010		1378	
2011	-1,367	1282	1312
2012	-1,372	1227	1315
2013		1173	
2014		1111	
2015	-1,703	1247	1297
2016	-1,96	1256	
2017		1393	
2018	-1,472	1298	1338
2019	-1,817	1278	1310

26. tábla: A 6. évfolyamos szövegértési kompetenciamérés eredményei az Ózdi Apáczai Csere János Általános Iskolában a családiháttér-index tükrében

Forrás: KIR Tanügyigazgatási szakportál

Az országos mérések eredményei (2008-tól kezdődően) <https://www.kir.hu/okmfit/>

Az apáczais hatodikosok szövegértési átlagpontszámái rendre lényegesen elmaradnak az országos átlagtól, az alulteljesítők aránya is igen magas, kivéve a 2010-es évet, amely matematikából is jó eredményeket hozott. Ugyanakkor az átlagpontszámok csak két évben (2008-ban és 2012-ben) mutatnak szignifikáns eltérést a CSH-index alapján várhatótól.

év	átlag		1. képesség-szint alatt		1. képesség-szinten		legfeljebb 1. kép. szinten		minimum kép.szint alatt		alap kép. szint alatt	
	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.
2008	414	519	24,4	4,1	36,6	12,9	61,0	17,0	-	-	-	-
2009	458	513	6,3	4,2	25,0	15,9	31,3	20,1	-	-	31,3	20,1
2010	1271	1483	7,0	2,3	34,9	7,7	41,9	10,0	-	-	74,5	25,6
2011	1292	1465	3,8	2,1	23,1	7,8	73,1	9,9	-	-	80,7	27,8
2012	1238	1472	5,4	1,7	48,6	7,8	54,0	9,5	-	-	78,3	27,7
2013	1262	1497	7,9	1,6	26,3	7,4	34,2	9,0	-	-	65,8	25,3
2014	1230	1481	16,0	2,2	24,0	7,3	40,0	9,5	39,2	9,6	78,0	26,3
2015	1363	1488	0,0	1,9	25,0	7,6	25,0	9,5	24,3	9,5	47,5	25,9
2016	1057	1494	57,1	1,8	31,4	7,3	88,5	9,1	88,2	9,2	99,9	25,1
2017	1153	1503	34,2	1,5	36,8	6,5	71,0	8,0	71,5	8,0	84,2	23,0
2018	1193	1492	24,2	1,2	36,4	6,2	60,6	7,4	65,0	7,4	81,8	23,4
2019	1283	1499	0,0	0,6	30,8	5,7	30,8	6,3	31,0	6,3	73,1	22,7

27. tábla: A 6. évfolyamos szövegértési kompetenciamérés eredményei az Ózdi Petőfi Sándor Általános Iskolában és országosan 2008-2019 között

Forrás: KIR Tanügyigazgatási szakportál

Az országos mérések eredményei (2008-tól kezdődően) <https://www.kir.hu/okmfit/>

A petőfi matematikai méréshez képest ez a teszt sem szolgál meglepetéssel. Megerősíti a jelentősen átlag alatti tendenciát, ugyanakkor nem rendelkezünk CSH-indexszel egyik évfolyamon sem, így nagyon nehéz lenne az iskola pedagógiai teljesítményére utalást tenni.

év	átlag		1. képesség-szint alatt		1. képesség-szinten		legfeljebb 1. kép. szinten		minimum kép.szint alatt		alap kép. szint alatt	
	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.
2008	355	519	48,9	4,1	24,4	12,9	73,3	17,0	-	-	-	-
2009	342	513	48,0	4,2	44,0	15,9	92,0	20,1	-	-	92,0	20,1
2010	1126	1483	35,7	2,3	46,4	7,7	82,1	10,0	-	-	94,6	25,6
2011	1086	1465	51,1	2,1	36,2	7,8	93,6	9,9	-	-	97,9	27,8
2012	1102	1472	45,7	1,7	34,3	7,8	80,0	9,5	-	-	100	27,7
2013	1258	1497	3,0	1,6	36,4	7,4	39,4	9,0	-	-	78,8	25,3
2014	1128	1481	31,3	2,2	37,5	7,3	68,8	9,5	68,8	9,6	100,1	26,3
2015	1108	1488	53,7	1,9	29,3	7,6	83,0	9,5	83,4	9,5	93,0	25,9
2016	1071	1494	52,2	1,8	32,6	7,3	84,8	9,1	87,0	9,2	93,5	25,1
2017	1128	1503	35,3	1,5	50,0	6,5	85,3	8,0	85,3	8,0	94,1	23,0
2018	1144	1492	33,3	1,2	44,4	6,2	77,7	7,4	77,7	7,4	91,6	23,4
2019	1153	1499	19,0	0,6	59,5	5,7	78,5	6,3	79,0	6,3	92,8	22,7

28. tábla: A 6. évfolyamos szövegértési kompetenciamérés eredményei a Sajóvárkonyi Általános Iskolában és országosan 2008-2019 között

Forrás: KIR Tanügyigazgatási szakportál

Az országos mérések eredményei (2008-tól kezdődően) <https://www.kir.hu/okmfit/>

Év	CSH-index	Átlag	CSH-index alapján várható átlag
2008		355	
2009		342	
2010		1126	
2011	-2,445	1086	1195
2012	-2,049	1102	1233
2013		1258	
2014	-1,677	1128	1313
2015	-2,061	1108	1256
2016	-2,139	1071	1237
2017		1128	
2018	-2,068	1144	1274
2019	-2,108	1153	1279

29. tábla: A 6. évfolyamos szövegértési kompetenciamérés eredményei a Sajóvárkonyi Általános Iskolában a családiháttér-index tükrében

Forrás: KIR Tanügyigazgatási szakportál

Az országos mérések eredményei (2008-tól kezdődően) <https://www.kir.hu/okmfit/>

Az eredmények nem mutatnak lényeges ingadozást a vizsgált időszakban. Röviden: a sajóvárkonyi hatodikosok szövegértési teljesítménye lényegesen az országos átlag alatt van, a gyengén teljesítők aránya igen magasnak mondható, és – dacára a nagyon alacsony CSH-indexnek – a CSHI alapján bejósolható eredmény-nél lényegesen alacsonyabbak a számok.

év	átlag		1. képesség-szint alatt		1. képesség-szinten		legfeljebb 1. kép. szinten		minimum kép.szint alatt		alap kép. szint alatt	
	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.
2008		519		4,1		12,9		17,0	-	-	-	-
2009		513		4,2		15,9		20,1	-	-	-	20,1
2010		1483		2,3		7,7		10,0	-	-	-	25,6
2011		1465		2,1		7,8		9,9	-	-	-	27,8
2012	1403	1472	0,0	1,7	2,8	7,8	2,8	9,5	-	-	-	27,7
2013	1306	1497	8,7	1,6	19,6	7,4	28,3	9,0	-	-	-	25,3
2014	1288	1481	8,3	2,2	30,6	7,3	38,9	9,5	41,8	9,6	27,8	26,3
2015	1369	1488	0,0	1,9	18,9	7,6	18,9	9,5	15,5	9,5	63,1	25,9
2016	1302	1494	6,1	1,8	26,5	7,3	32,6	9,1	37,2	9,2	61,1	25,1
2017	1376	1503	0,0	1,5	11,8	6,5	11,8	8,0	10,3	8,0	32,4	23,0
2018	1240	1492	12,9	1,2	19,4	6,2	32,3	7,4	32,0	7,4	59,1	23,4
2019	1297	1499	0,0	0,6	21,6	5,7	21,6	6,3	21,2	6,3	53,0	22,7

30. tábla: A 6. évfolyamos szövegértési kompetenciamérés eredményei a II. János Pál Katolikus Általános Iskolában és országosan 2008-2019 között

Forrás: KIR Tanügyigazgatási szakportál

Az országos mérések eredményei (2008-tól kezdődően) <https://www.kir.hu/okmfit/>

Év	CSH-index	Átlag	CSH-index alapján várható átlag
2008			
2009			
2010			
2011			
2012		1403	
2013		1306	
2014	-1.403	1288	1342
2015		1369	
2016	-1.805	1302	1278
2017	-1.682	1376	1311
2018		1240	
2019		1297	

31. tábla: A 6. évfolyamos matematikai kompetenciamérés eredményei a II. János Pál Katolikus Általános Iskolában a családháttér-index tükrében

Forrás: KIR Tanügyigazgatási szakportál

Az országos mérések eredményei (2008-tól kezdődően) <https://www.kir.hu/okmfit/>

A matematikai eredmények esetében megfigyelhető mintázat itt nem ismétlődik meg. A II. János Pál hatodikosainak szövegértése mindvégig meglehetősen gyenge. Talán csak a 2014. évben találunk érdekes adatot: az alap képességszintet el nem érő tanulók aránya ekkor nem emelkedik az országos átlag fölé. Egész elemzésünkben kivételnek számít ugyanakkor a 2017-es év 1376-os átlagpontszáma, amely szignifikánsan jobb (!), mint ami a CSH-index alapján várható lenne.

Szövegértés, 8. évfolyam

év	átlag		1. képességszint alatt		1. képességszinten		legfeljebb 1. kép. szinten		minimum kép.szint alatt		alap kép. szint alatt	
	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.
2008	322	506	64,7	4,5	23,5	17,4	88,2	21,9	-	-	-	-
2009	350	502	52,4	5,9	33,3	19,3	85,7	25,2	-	-	85,7	25,2
2010	1478	1583	0,0	0,7	0,0	2,9	0,0	3,6	-	-	65,0	30,8
2011	1313	1577	0,0	0,8	21,7	3,0	21,7	3,8	-	-	82,6	31,6
2012	1204	1567	0,0	0,7	58,3	3,7	58,3	4,4	-	-	100	34,7
2013	1257	1555	5,6	1,0	27,8	3,9	33,4	4,9	-	-	89,0	35,9
2014	1298	1557	0,0	0,8	36,8	3,7	36,8	4,5	63,2	15,5	89,4	36,3
2015	1245	1567	5,0	0,8	40,0	3,8	45,0	4,6	80,0	14,6	95,0	34,7
2016	1214	1568	11,5	0,7	46,2	3,6	57,7	4,3	87,3	14,9	100	35,0
2017	1349	1571	0,0	0,6	0,0	3,4	0,0	4,0	53,3	14,1	100	33,6
2018	1241	1602	0,0	0,5	53,3	2,7	53,3	3,2	80,0	11,5	100	28,9
2019	1377	1608	0,0	2,1	5,6	8,1	5,6	10,2	44,4	10,4	88,9	27,8

32. tábla: A 8. évfolyamos szövegértési kompetenciamérés eredményei az Ózdi Apáczai Csere János Általános Iskolában és országosan 2008-2019 között

Forrás: KIR Tanügyigazgatási szakportál

Az országos mérések eredményei (2008-tól kezdődően) <https://www.kir.hu/okmfit/>

Év	CSH-index	Átlag	CSH-index alapján várható átlag	Pedagógiai hozzáadott érték
2008		322		
2009	-1,351	350	418	
2010		1478		
2011	-1,447	1313	1397	
2012	-1,62	1204	1358	-174
2013	-1,533	1257	1378	-25
2014	-1,27	1298	1415	71
2015		1245		72
2016	-1,763	1214	1344	103
2017		1349		102
2018	-1,874	1241	1369	-15
2019	-1,615	1377	1421	-16

33. tábla: A 8. évfolyamos szövegértési kompetenciamérés eredményei az Ózdi Apáczai Csere János Általános Iskolában a családháttér-index és a pedagógiai hozzáadott érték tükrében

Forrás: KIR Tanügyigazgatási szakportál

Az országos mérések eredményei (2008-tól kezdődően) <https://www.kir.hu/okmfit/>

Bár az apáczais nyolcadikosoknál a szövegértési átlageredmények is monoton módon gyengék, mégis feltűnő, hogy elég sok olyan év volt, amikor az országos átlagnál alacsonyabb, gyakran 0% volt a leggyengébben (1. szint alatt) teljesítők aránya. Az átlageredmény ezekben az években is igen alacsony volt, ahogy magas volt az alap képességszint alatt teljesítők aránya is. Csaknem minden olyan évben, amikor CSH-indexszel rendelkezünk, az apáczais nyolcadikosok szövegértési pontszáma szignifikánsan alacsonyabb, mint ami ennek alapján várható lenne.

év	átlag		1. képességszint alatt		1. képességszinten		legfeljebb 1. kép. szinten		minimum kép.szint alatt		alap kép. szint alatt	
	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.
2008	369	506	26,9	4,5	53,8	17,4	80,7	21,9	-	-	-	-
2009	406	502	27,3	5,9	31,8	19,3	59,1	25,2	-	-	59,1	25,2
2010	1383	1583	6,5	0,7	9,7	2,9	16,2	3,6	-	-	71,0	30,8
2011	1430	1577	2,8	0,8	5,6	3,0	8,4	3,8	-	-	61,2	31,6
2012	1289	1567	3,2	0,7	25,8	3,7	29,0	4,4	-	-	90,3	34,7
2013	1390	1555	5,9	1,0	35,3	3,9	41,2	4,9	-	-	82,4	35,9
2014	1331	1557	7,7	0,8	11,5	3,7	19,2	4,5	73,1	15,5	80,7	36,3
2015	1420	1567	3,4	0,8	6,9	3,8	10,3	4,6	25,9	14,6	62,0	34,7
2016	1367	1568	0,0	0,7	14,3	3,6	14,3	4,3	49,6	14,9	78,6	35,0
2017	1259	1571	5,9	0,6	35,3	3,4	41,2	4,0	73,2	14,1	94,2	33,6
2018	1095	1602	35,7	0,5	50,0	2,7	85,7	3,2	100	11,5	100	28,9
2019	1404	1608	4,8	2,1	23,8	8,1	28,6	10,2	36,1	10,4	66,7	27,8

34. tábla: A 8. évfolyamos szövegértési kompetenciamérés eredményei az Ózdi Petőfi Sándor Általános Iskolában és országosan 2008-2019 között

Forrás: KIR Tanügyigazgatási szakportál

Az országos mérések eredményei (2008-tól kezdődően) <https://www.kir.hu/okmfit/>

Év	CSH-index	Átlag	CSH-index alapján várható átlag	Pedagógiai hozzáadott érték
2008		369		
2009	-0,847	406	451	
2010	-0,607	1383	1514	
2011	-0,743	1430	1488	
2012		1289		18
2013		1390		98
2014		1331		93
2015	-0,943	1420	1451	158
2016		1367		137
2017		1259		-104
2018	-1,766	1095	1383	38
2019		1404		251

35. tábla: A 6. évfolyamos matematikai kompetenciamérés eredményei az Ózdi Petőfi Sándor Általános Iskolában a családháttér-index tükrében

Forrás: KIR Tanügyigazgatási szakportál

Az országos mérések eredményei (2008-tól kezdődően) <https://www.kir.hu/okmfit/>

A petőfis nyolcadikosok szövegértése minden évben elmarad az országos átlagtól, és a gyengén teljesítők aránya minden mutató szerint nagyobb az országos adatoknál. Ahol ez megállapítható, a szövegértési pontszámok szignifikánsan elmaradnak a CSH-index alapján várható értékektől (a 2015. évet kivéve). A pedagógiai hozzáadott érték ugyanakkor a 2017. évet kivéve mindig pozitív szám, bár csak 2019-re ér el valóban említésre méltó értéket.

év	átlag		1. képesség-szint alatt		1. képesség-szinten		legfeljebb 1. kép. szinten		minimum kép.szint alatt		alap kép. szint alatt	
	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.
2008	343	506	57,6	4,5	27,3	17,4	84,9	21,9	-	-	-	-
2009	335	502	66,7	5,9	18,5	19,3	85,2	25,2	-	-	85,2	25,2
2010	1330	1583	12,5	0,7	15,6	2,9	28,1	3,6	-	-	75	30,8
2011	1243	1577	5,6	0,8	44,4	3	50	3,8	-	-	100	31,6
2012	1159	1567	28,6	0,7	50	3,7	78,6	4,4	-	-	95,3	34,7
2013	1178	1555	25	1	33,3	3,9	58,3	4,9	-	-	97,2	35,9
2014	1241	1557	16,7	0,8	26,7	3,7	43,4	4,5	67,1	15,5	100	36,3
2015	1271	1567	6,3	0,8	18,8	3,8	25,1	4,6	81,3	14,6	100,2	34,7
2016	1203	1568	5,6	0,7	61,1	3,6	66,7	4,3	88,9	14,9	100	35
2017	1264	1571	8,7	0,6	26,1	3,4	34,8	4	78,3	14,1	91,3	33,6
2018	1253	1602	10,3	0,5	31	2,7	41,3	3,2	70,9	11,5	93	28,9
2019	1335	1608	0	2,1	17,6	8,1	17,6	10,2	58,8	10,4	88,2	27,8

36. tábla: A 8. évfolyamos szövegértési kompetenciamérés eredményei a Sajóvárkonyi Általános Iskolában és országosan 2008-2019 között

Forrás: KIR Tanügyigazgatási szakportál

Az országos mérések eredményei (2008-tól kezdődően) <https://www.kir.hu/okmfit/>

Év	CSH-index	Átlag	CSH-index alapján várható átlag	Pedagógiai hozzáadott érték
2008		343		
2009		335		
2010		1330		
2011		1243		
2012	-2,077	1159	1296	33
2013	-2,341	1178	1279	92
2014	-1,952	1241	1335	139
2015	-1,669	1271	1356	13
2016	-1,979	1203	1315	75
2017	-1,928	1264	1345	156
2018	-2,348	1253	1306	182
2019		1335		207

37. tábla: A 8. évfolyamos szövegértési kompetenciamérés eredményei a Sajóvárkonyi Általános Iskolában a családháttér-index és a pedagógiai hozzáadott érték tükrében

Forrás: KIR Tanügyigazgatási szakportál

Az országos mérések eredményei (2008-tól kezdődően) <https://www.kir.hu/okmfit/>

A sajobvárkonyi nyolcadikosok szövegértési pontszámai minden évben lényegesen elmaradnak az országos átlagtól, a gyengén teljesítő tanulók aránya pedig minden mutató szerint monoton módon magas. 2017-ig masszív tendencia volt, hogy a pontszámok szignifikánsan elmaradtak a CSH-index alapján várhatótól, 2017-18-ban az elmaradások már nem szignifikánsak.

év	átlag		1. képesség-szint alatt		1. képesség-szinten		legfeljebb 1. kép. szinten		minimum kép.szint alatt		alap kép. szint alatt	
	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.	int.	orsz.
2008		506		4,5		17,4		21,9	-	-	-	-
2009		502		5,9		19,3		25,2	-	-		25,2
2010		1583		0,7		2,9		3,6	-	-		30,8
2011		1577		0,8		3		3,8	-	-		31,6
2012	1419	1567	5,7	0,7	14,4	3,7	20,1	4,4	-	-	60	34,7
2013	1360	1555	0	1	0	3,9	0	4,9	-	-	95	35,9
2014	1300	1557	0	0,8	25	3,7	25	4,5	75	15,5	85,7	36,3
2015	1502	1567	0	0,8	8,3	3,8	8,3	4,6	25	14,6	47,1	34,7
2016	1310	1568	8	0,7	24	3,6	32	4,3	69,2	14,9	84	35
2017	1461	1571	0	0,6	16	3,4	16	4	23,2	14,1	44	33,6
2018	1267	1602	5,4	0,5	35,1	2,7	40,5	3,2	75,9	11,5	91,8	28,9
2019	1547	1608	0	2,1	15,4	8,1	15,4	10,2	29,5	10,4	38,5	27,8

38. tábla: A 8. évfolyamos szövegértési kompetenciamérés eredményei a II. János Pál Katolikus Általános Iskolában és országosan 2008-2019 között

Forrás: KIR Tanügyigazgatási szakportál

Az országos mérések eredményei (2008-tól kezdődően) <https://www.kir.hu/okmfit/>

Év	CSH-index	Átlag	CSH-index alapján várható átlag	Pedagógiai hozzáadott érték
2008				
2009				
2010				
2011				
2012		1706		
2013		1416		
2014		1486		-103
2015		1305		196
2016		1290		22
2017	-1.574	1464	1424	92
2018		1317		-35
2019		1629		171

39. tábla: A 8. évfolyamos szövegértési kompetenciamérés eredményei a II. János Pál Katolikus Általános Iskolában a családihátér-index és a pedagógiai hozzáadott érték tükrében

Forrás: KIR Tanügyigazgatási szakportál

Az országos mérések eredményei (2008-tól kezdődően) <https://www.kir.hu/okmfit/>

A II. János Pál nyolcadikosainak szövegértése minden évben elmarad az országos átlagtól, feltűnő ugyanakkor, hogy a nagyon gyenge (1. szint alatt teljesítő) tanulók aránya csak három évben (2012-ben, 2016-ban és 2018-ban) haladja meg az országos átlagot. Másfelől az alap képességszint alatt teljesítők aránya általában magas, kivéve 2017-ben és 2019-ben, amikor az országos átlaghoz közelít. CSHI-ről csak 2017-ben van adatunk, ekkor az átlagpontoszám nem különbözik szignifikánsan a várhatótól. Saját hatodikos teljesítményüket 2015-ben és 2019-ben múlták felül észrevehető módon a nyolcadikosok, míg 2014-ben némileg a két évvel korábbi szint alatt teljesítettek.

Somorjai Ildikó: TÁMOGATOM MEG SEGÍTEM, AMIBEN CSAK TUDOM...

VHS patrónus interjúk elemzése

Ez a kiemelt mondat fejezi ki legjobban a patrónusok közvetítő szerepének jelentőségét és tartalmát. A patrónusok a tanulók érdekében közvetítő szerepet töltenek be a család, az iskola pedagógusai és a Van Helyed Stúdió munkatársai között, segítő és bizalmi szerepet töltenek be a tanulók életében, és a legjobb tudásuk szerint akarják a legjobb tanulási eredményekhez juttatni őket. Ez az egyik általános érvényű észrevétel, amely az interjúk első olvasása után megfogalmazható, vagyis az, hogy ezekből a szövegekből mennyire sugárzik a patrónusok és a diákok közötti, sikerorientált, pozitívumokra épülő kapcsolat. Mondataikból nem csak a saját munkájuk iránti lelkesedést lehet meghallani. Az elfogadáson, aktivizálni és motiválni tudáson túlmenően átütő ereje van a gyerek képességeibe vetett hitnek, amit nem kapnak meg az iskolában, de sokszor a saját családjukban sem.

Bevezetőként megfogalmazható másik általános érvényű észrevétel az, hogy az egyes gyerekek, fiatalok életében bekövetkezett változások követése mellett az interjúkból kirajzolódik az egész program célképzete, a különböző korosztályokat érintő beavatkozások teljes ívének folyamat jellege. A legfiatalabb gyerek – egyedüli kicsiként – második osztályos, mellette ott vannak a nagyobbak, a felsősök, a középiskolába készülők és több érettségi előtt álló diák, közöttük nem egy olyan, akinél egy külföldön elkezdett egyetem sem tűnik valószerűtlen álmoknak. Néhány interjúban utalnak arra is, hogy az anyával való együttműködés még a Hétes telepi munka kezdeteire nyúlik vissza, a családdal azóta is tartják a kapcsolatot, nyomon követik az életükben bekövetkezett fontos változásokat. A nagyobb időtávlatok mellett jól követhetők az egyes tanulók viselkedésében, tanulmányi eredményében hirtelen, rövid idő alatt bekövetkezett változások is. Van, akire régebben romboló hiperaktivitás volt jellemző, most pedig pont az ellenkezője látható. El lehet gondolkozni azon, hogy mi lehet egy visszaesés, megtorpanás oka, vagy mi állhat a hullámzó teljesítmény mögött, vagy melyek azok a jelek, amelyek akár a programból való kieséshez vezethetnének, de aztán mégis kap egy esélyt a diák és marad.

Hátrányos vagy halmozottan hátrányos helyzetű, meglehetősen hasonló státuszú családokból kerülnek be tanulók a Van Helyed Stúdióba. Különböző kényszerítő körülmények miatt néhány gyerek nevelőszülői családban, vagy nagyszülőnél, illetve családba fogadó gyámnál él. Többségük azonban egyik vagy mindkét szülőjével él együtt, vannak három- vagy többgenerációs, sokgyerekes családok is.

Kevés a jó vagy akár csak egy kicsit is jobb körülmények között élő család. *„Itt mindenki szegénynek számít”* – mondják többen is a patrónusok, és *„már az is könnyebbésségnek számít, ha nincs az a napról-napra élés.”*

A szegénység okozta megpróbáltatásokat legtöbbször a lakások zsúfoltságával és a lakások minőségével kapcsolatban említik. A komfortosság hiánya általános, mégis a legtöbbet a hidegtől szenvednek; s nem csak azért, mert nem megfizethető számukra a szükséges mennyiségű tüzelő, inkább azért, mert rossz a szigetelés, nem befűthető a ház. A lakhatási körülmények megnehezítik az életet, több háztartás működtetéséhez a vizet is közkútról kell hozni. Nem csak a sokgyerekes családoknál van zsúfoltság, sokszor több generáció lakik együtt. Van, ahol tíz ember él két szobában, vagy a szülők gyerekekkel együtt egy szobában és a nagyszülők a másikon, válás után gyerekekkel hazaköltöző nagylány a harmadikban. A nagyobb lakások, házak között is sok az egészségtelen, penészesek a falak, rossz minőségű fűdém, az elöregedett nyílászárók miatt nehéz a lakásokat átfűteni. Nem egyszer a bebútorozáshoz is szükségesek az adományok: ágy, asztal vagy valami olyan darab, amivel legalább egy tanulásra alkalmas kuckót ki lehet alakítani. Nincsenek meg az otthoni tanulás, leckeírás feltételei. A patrónusok csak néhány esetben említik a lakáshelyzetben bekövetkezett pozitív változásokat, házfelújítást, új helyre költözést. *„Most elköltöztek a Centerbe, ez egy kiesőbb része Ózdnak, viszont egy nagy családi házba. Meg hát teljesen mások a körülmények, a szomszédság. Tehát a környezetváltás mindenképpen jót tett nekik.”* (038-02 interjú)

Bár hiányosak a szülők iskolai végzettségére vonatkozó adatok, valószínűleg az alacsony iskolázottság és az elérhető munkahelyek hiánya miatt sokan vannak munka nélkül, esetleg közmunkán, időszakos foglalkoztatottságon, vagy alkalmazottként alacsony jövedelmet biztosító munkahelyen. Csak egy interjúban hangzik el, hogy az apa munkanélküliként targoncavezetői képzést kapott és ez reményt adott neki arra, hogy gyári alkalmazottá váljon. Egy másik családban meg az anya jár esti iskolába – igaz olyankor a stúdiós nagylány látja el a kicsiket – de ez legalább jó befektetésnek ígérkezik egy jövedelmezőbb munka érdekében. Az apák közül többen külföldre járnak dolgozni, ami instabillá teszi a kapcsolatokat, előfordul, hogy ez váláshoz vezet. A konfliktusok, a válás, de már a válás közeli állapot is rossz hatással van a gyerekekre. A szülők maguk sem tudják felmérni, hogy mit hoz számukra a jövő, a gyerekek előtt titok marad, hogy *„kit hová helyeznek el”*. *„Mondta is a nagyobbik lánytestvér, hogy akkor ő inkább a mamához megy, nem fog dönteni a két szülő között. A gyerekek ilyen zűrbe kerülnek, és úgy gondolom, hogy ez a téma a kisebbeket is megérintette. Mert nekem az elején, az első hónapban nem volt vele egyáltalán gondom. Csinálta a házit, csinálta a feladatot, tanult velünk szépen, egyenletesen. Most meg el van varázsolva, folyamatosan fecseg, hátráltatja az egész tanulási időt, a csapatunkat.”* (030-03 interjú)

Néhány családban jelen van az addikció, szerhasználat, alkohol problémák, erőszak, bántalmazás. Ezek miatt az egyik családnál távortartási végzést is elrendeltek, sőt az anya a gyerekekkel több anyaotthonban is megfordult. Pozitív változás példaként két családot említ a patrónus. *„Egy régebbi történetként mondta el az anyuka, hogy a párja ivott, de ahogy elkezdtek a gyülekezetbe járni, akkor ez megváltozott.”* (028-03 interjú) A másik családot maga a patrónus menekítette egy krízisotthonba, mert az apának alkoholproblémái voltak és bántalmazta az anyát. Utóbb protektív, stabilizáló tényezőnek bizonyult a beavatkozás. *„Ők a kivétel és a csoda, de azóta egyetlen egyszer sem történt ilyen és tökre vissza tudott állni a családi harmónia.”* (013-04 interjú) Ez a család nagyon támogatja a Budapesten tanuló nagytestvért, s a középiskolás péntekenként mindig vágyik már haza, szeret hazajárni, szüksége van arra, hogy megoszthassa élményeit.

Az eddig említettekén kívül is vannak családi kockázati faktorok. Három esetben a stúdiós gyerek betegsége hátráltató tényező, egy esetben a testvér betegsége és két esetben az anya betegsége. Egyiküknél a VHS patrónus saját kapcsolati hálója segítségével juttatta korrekt kivizsgáláshoz az anyát, aki a helyben elérhető egészségügyi szolgáltatók szemében nem volt több, mint hogy *„itt van egy dagadt, cigány nő”,* aki, ha nem tud dolgozni, *„hát fogyjon le”.* A másik családból az anya pajzsmirigy problémával, súlyos betegség gyanújával került kórházba. Hosszabb ideig bizonytalanságban voltak, komolyabbnak, gyógyíthatatlan betegségnek hitték a bajt, s ez *„megdöntötte az egész családot.”* (031-07 interjú) Közeli rokon halála is előfordult, amely megrendítette a gyermeket vagy átmeneti krízist okozott. Az anya korai halála egy tanuló életében fordult elő, de a bajban egymásba tudott kapaszkodni két özvegy ember és hosszú évek óta nevelik együtt gyerekeiket. *„Most van az apukának egy párja, aki anyjaként neveli R.-t, anyaszerepet tölt be. (...) Mindketten nyugdíjasok és szoktak feljárni a szülői estekre.”* (011-05 interjú)

A szűken vett környezetében élők deviáns viselkedése és több trauma nehezíti egy tizenkét éves fiú, most már Budapesten kollégista életét. Az apai nagyszülő nőrokonai közül lett családba fogadó gyámja azután, hogy szülei börtönbe kerültek, és az idősebb bátyjára sem számíthatott annak deviáns viselkedése miatt. *„Lett egy másik testvére, de meghalt. Felakasztották... Ezt így használta, ezt a mondatot mondta. Van még egy másik testvére is, egy bátyja, akivel nem tudom, mi van.”* Azok is, akik befogadták *„egy nagyon szegény részén élnek Ózdnak, egy fürdőszoba és WC nélküli házban. Most lehet, hogy lesz lehetőségük szintén azon a telepen, de egy olyan házba költözni, ahol van fürdőszoba és WC. Ja, és azt most mondom, hogy az apukáját most kiengedték. És most tartják a kapcsolatot rendszeresen. Apukája minden nap hívja, irtó kedves vele. Tehát most hallottam egy telefonbeszélgetést: ‘Annyira büszke vagyok rád, fiam! Nagyon szeretlek’ Fontos neki M. és napi szinten tartják a kapcsolatot. Találkoznak is, amikor otthon van. Az anyukájával neccesebb a történet, mert őrá általában az jellemző, hogy ígéri, beígéri a találkozást, hogy megy hozzá meglátogatni, aztán nem jelenik meg. M. nem*

mondja, de tökre látszik rajta, ez fájni neki, hogy mindig csak megígéri." (015-02 interjú) Az apa valamennyire talán feldolgozta a tragédiát, az anya a szabadulása után az alkoholba menekült. A gyerek a reziliencia érvényesülésének szinte tankönyvi példája, bár a problémákkal való megküzdéséhez a VHS döntően hozzájárult. Szorgalmas, önálló, empátikus nagyon és egyre nyitottabb és egyre jobban kommunikál. „Azt gondolom, hogy mindegyik gyerekünk olyan körülmények között, meg olyan történeteket élt meg, ami azért súlyos. És van, amelyekre úgy hat, hogy ezek a készségeik nagyon fejlődnek, vagy kialakulnak és a M.-nél például azt látom, hogy nagyon bele tudja magát érezni másoknak a helyzetébe. Filmeket, ha nézek vele, akkor és utána beszélgetünk a filmekről, vagy egy-egy esetről, vagy egy sztoriról, olyan dolgokat vesz észre és olyan dolgokat mond, meg emel ki, amik nem hangoznak el, mert háttér információk a filmekben, amiket mondjuk egy felnőtt, vagy egy nagyon érett, fiatalabb gyerek, észre tud venni, meg érti és látja, hogy ez így azért történt meg. M. az első, aki ezeket látja, tehát hogy így mondjuk más tizenhat évesen nem vette észre, vagy nem értette meg, de ő érti, meg látja. Én erről beszéltem Nóra néninek, hogy én mennyire látom M.-nek ezt a segítőkészségét, azt, hogy mennyire érzékeny másokkal kapcsolatban. Ő akkor azt fogalmazta meg, hogy szerinte ez azért van, mert annyi mindent át kellett élnie, annyi mindent fel kellett dolgoznia, annyi mindent látnia kellett az életben nagyon közelről, hogy ő, így ezt másokkal kapcsolatban is tudja kamatoztatni. Hogy ha másnak valami fáj, vagy másnak valami öröm, akkor azt ő is át tudja érezni és igazából ez így is kialakulhatott.” (015-02 interjú)

Nem ő volt az egyetlen, akit szinte kimenekítettek a korábbi lakókörnyezetéből. A telep, mint társadalmi környezet több kockázati faktort jelent. Egy érzékeny, a dominanciát és erőt fitogtató korszakban sorsfordító lehet a „kiemelés ebből a hétesi gettós, mindenféle csoportból. Ha időben elcsípjük, mindenképpen Pestre, valami sport tagozatra kell kiközvetíteni.” (013-05 interjú)

Van olyan gyerek, aki magával ragadó szókinccsével, fantáziavilágával korán kiemelkedik a környezetéből. Őt attól féltik, hogy elvesz a tehetsége az átlag alatt teljesítő iskolában. „Nagyon, nagyon jó képességű, nagyon okos kislány. Azt hiszem a tesztben is neki lett a legjobb az intelligenciája, vagyis a legmagasabb. Úgyhogy nála is van egy ilyen, hogy elvárásoltabbnak mondjuk mi, átlagembernek. (...) Neki tervbe van véve a továbbtanulás, az, hogy az AKG-ba, Pestre mehesse jövőre, beszélünk róla a szülőkkel is. Bódis Kriszta szeretné, hogy összejöjjen. Ő először azt mondta, hogy Szilvi nénit meg Krisztát nem szeretné itt hagyni, meg a stúdiót sem. Félt szerintem, inkább az elválás miatt. De viszont itt, félek, hogy ez a fajta tehetsége meg kárba veszne. (...) Az apukája nagyon nyitott, ugyanolyan kreatív személyiség, az anyukája inkább a féltő. (...) Amikor először ott voltunk, akkor az apán láttunk egyedül hajlandóságot, aztán másnap visszaszóltak, hogy mégis akkor igen, indítsuk el a folyamatot.” (014-06 interjú)

Két interjúból az is kiderül, hogy a középiskolások érettebben tudnak beszélni arról, hogy mit jelent számukra az otthoni környezet és a jelenlegi iskolai mikro-környezetük közötti eltérés, a társadalmi egyenlőtlenségekről szerzett tapasztalat. *„Ők egy gyönyörű nagy házban laknak, de nincs bevezetve a víz, azt a kútról kell hozni. Tényleg szép a ház, csak nagyon nehezen befűthető, úgyhogy náluk van a leghidegebb. Egész télen betegek, már nagyon régóta el akarnak költözni valami kisebb házba, csak nem tudnak.”* Ezt egy viszonylag ritkán hazajáró, most már az Alternatív Közgazdasági Gimnáziumba járó lány családjának körülményeiről mondja el patrónusa, aki hozzáteszi azt is, hogy a váltás maga is nehezen feldolgozható. *„Nagyon átlátja a társadalmi különbségeket és nagyon zavarja is, úgyhogy nehéz felhőtlenül barátkoznia az osztálytársaival. (...) Esetében annyi a nehézség, hogy így az ország két pontját köti össze egymagában, mert tényleg a világ másik felére került az iskolával anyagilag is, meg társadalmi rétegben is. (...) Ez neki nagy nehézség, de közben értelmesen és önreflexíven foglalkozik ezzel, meg elég őszintén kimond dolgokat. Például azt, hogy nehéz neki, hogy okosabb, műveltebb, mint a szülei és fáj hallani, amiket otthon beszélnek, de közben meg itt azt fáj hallani, hogy a barátainak mik a problémái, miközben tudja, hogy otthon meg halál hidegben reszketnek.”* (025-02 interjú)

Egy iskolatársa máshogy dolgozza fel, vagyis inkább máshogy kezeli az otthoni mikro-környezet és a jelenlegi osztálytársainak környezete közötti jelentős eltérést, ő mindkét környezetben biztonságban érzi magát. *„Tehát neki olyan barátai vannak itt Pesten az osztályból meg az évfolyamról, hogy simán marad csomószor a hét végére náluk aludni és az itteni barátai Ózdra is elmentek hozzá. Tehát hogy meghívta magukhoz abba a családi házba, ahol laknak. (...) Büszke arra, hogy amúgy ő most hol tart és honnan jött. Az anyukája is büszke a gyerekére és nagyon örült annak, hogy meghívta a barátait. (...) Gyakran elmondja az anyuka, hogy mennyire értékeli azt, hogy mi megadjuk nekik mindazt, amit ők nem tudnak, és ez pedig a fejlesztés, a taníttatás, vagyis, hogy jó taníttatást kapjanak, hogy a művészeti dolgokban fejlődhessenek.”* (025-03 interjú)

Ez a szülő egyike azoknak, akik örülnek a gyerek sikereinek. Együttműködők, s ha tudnak, bekapcsolódnak a VHS programokba. Az összes szülő mintegy kétharmada támogató, van egy apuka, aki egy társasjátékot is kitalált és behozta a programba, mások bekapcsolódnak a nyitott, kreatív tevékenységekbe. Vannak, akik sajnálják az elrontott iskolai éveket, a befejezetlenül hagyott általános iskolát. *„Most a gyerekeiknek már nem szeretnénk, hogy ezt az életet vigyék tovább. Hogy azért azt akarják, hogy a gyerek többre vigye, mint ők. Hogy azért küszködnek, hogy neki ne kelljen annyira küszködni. Tehát a szülők is azért a legtöbb helyen támogatók.”* (016-05 interjú)

Beárnyékolja a szülő – gyerek – VHS munkatársak közötti együttműködést, ha közöttük nem tiszta a kommunikáció, inkább csak presztízs tényezőt látnak abban,

hogya a gyerek bekerült a programba. *„Motiválják, csak egy kicsit így erőltetve. Szóval nem biztos, hogy tényleg így motiválva van ezzel, ez inkább csak egy ilyen elvárás.”* (030-02 és 030-03 interjú) Az is előfordult, hogy a szülő lebeszélte a gyereket az iskolaváltásról, mondván, hogy nem oda való, maradjon csak abban a környezetben, ahova született. (012-04 interjú) Azok a szülők, akik az átlagnál is nehezebb helyzetben vannak, és szinte semmilyen vonatkozásban nincs kiegyensúlyozottság az életükben vagy biztonság a családjukban, és a maguk problémájával vannak elfoglalva a gyerekekkel való foglalkozást mintegy ráhagyják a VHS-re. *„Vagy nem érdekli őket, vagy nagyon bíznak bennünk.”* (012-03 interjú)

Három-négy szülő túlféléssel kifejezetten lassítja, korlátozza a gyerek fejlődését. A patrónus ilyenkor igyekszik meggyőzni a szülőt, vagy eleget tesz a szülő extra igényeinek, amelyek a gyerek biztonságával kapcsolatosak. Például azt kéri a szülő, hogy ne az iskolából hozza el a gyereket, hanem menjenek ki érte házhoz. Ez működik, ha pontosan betartják a megállapodásokat, bár ennek a gyerek önállóságát és biztonságérzetét gyengítő hatása is lehet. Az ilyen szülő nem úgy támogatja a gyereket, ahogy kellene. *„Óvják egy burokban, de mégis magányos”* az a fiú, akit nem engedtek el Budapestre. *„Nem egyke, de őt engedik el legkevésbé külsős programokba. Ő benne volt az ezelőtti Tár Táncokba és mikor volt a fellépés, nem engedték el. (...) Nem mondják azt, hogy féltjük, hanem kihoznak ilyen hülye, primitív indokokat. Elképzelhető, hogy milyen volt ez a gyerekeknek, aki végig tolt, és ügyesen, és mikor van a fellépés, akkor nem engedik. Ez nem egyszeri, táborba sem engedték.”* A patrónus beleélve magát a gyerek helyzetébe, ezt fogalmazta meg: *„Szerintem ettől nagyobb a krízis, mikor ennyire kitolnak velem a szülők és nem bíznak bennem, hogy én jól tudok viselkedni, ez szerintem egy folyamatos krízis.”* (021-03 interjú) Az élményektől, tapasztalatoktól való megfosztás valóban árt a gyerekeknek, instabillá teheti, elbizonytalaníthatja és hatással van az alakuló önbizalmára is.

A családi válságokon, betegségeken, veszteségeken kívül krízis kialakulásához vezethetnek az iskolai kudarcok, az iskolaváltások nyomán bekövetkezett alkalmazkodási zavarok, továbbá a társas környezet változásai.

Harmadik iskola lett a budapesti Waldorf gimnázium egy különös fiú életében, akinek az autizmusa miatt is nagy nehézséget jelent a változásokkal való megküzdés. Bántalmazó családból került először a Lauderbe, ahol dühkitörései, konfliktusai és meg nem engedhető viselkedése miatt az iskolai bullying áldozatává vált. Az osztályfőnöke és a stúdió vezetője is iskolaváltást javasolt. Az informatikában, rendszerek áttekintésében és néhány tantárgyban átlagon felül teljesítő gyerekről azt mondja a patrónus, hogy lehet, hogy ez sem neki való iskola, de egyre jobban beilleszkedik. Hetente egyszer a VHS kezdeményezésére, az iskolába is bejáró gyógypedagógus foglalkozik vele, mert a tanulásban, a társakhoz való kapcsolódásban és az érzések, reakciók dekódolásában is nehézségei vannak. A tanárok

érzékenyítésére is szükség van, mert nehezen fogadják el, hogy nem jegyzetel, másként figyel, mint a többiek. Másságát a kortársak is nehezen fogadják el, a patrónus számára is kihívás volt a vele való foglalkozás. *„Láttam, hogy a gyakorlatban az autizmus mennyi konfliktust szül. Igyekeztem minél több ilyen érzékenyítő foglalkozást szervezni a gyerekeknek. (...) Nagyon, nagyon sok kérdésük volt és szerintem így már nagyjából képbe kerültek. Meg amúgy is folyamatosan tanuljuk a vele való együttélést.”* (012-03 interjú)

Az iskolaváltás krízise és a tanulási meg a társadalmi környezet megváltozása több diákot is megviselt. Az, aki kitűnő tanuló volt Ózdon, nem biztos, hogy a középiskolában vagy akár egy másik, budapesti iskolában is tudja tartani ezt a teljesítményt. A tanulási nehézségek mellett más probléma is megjelenhet. Egy hétgyerekes családban nagyon hiányzik a jelenleg Budapesten tanuló nagylány segítsége. Igaz, ő minden lehetőséget kihasznál arra, hogy minél több időt tölthessen Ózdon, akár az iskola kárára is. *„Azt mondja, hogy ugye, amit ő elkezdett, azt végig is csinálja, hogy ő, itt akarja Pesthidegkúton letenni az érettségét, de közben ez nincsen mindig szinkronban azzal, ahogyan cselekszik és azzal, amennyire őt húzza vissza az egész Ózd, vagyis ez az egész kettősség. (...) Volt egy ilyen nagyobb krízise, hogy így naponta azt mondta, hogy ő visszamegy Ózdra, meg, hogy mégsem akar visszamenni, ilyen tehát tényleg egy ilyen krízis állapotban volt és elfáradt, sokat hiányzott, akkor azt meg pótolni kellett, tehát egy csomó ilyen kis lelki válsága is volt és akkor nagyon tolt az anyukája is, hogy jöjjön haza. (...) Időnként meghívja a barátait Ózdra, vannak közös programok, mégis azt mondja, hogy a nem romák között furcsán érzi magát, de azt, hogy ez valójában mit jelent számára, azt nehezen fogalmazta meg. Elég más családokból érkeznek a gyerekek. Más-hogyan beszélnek, mint ők otthon a barátnőjével, vagy a testvérével beszélgetnek. Maga a stílus más.”* (003-03 interjú)

Egy tehetséges, zenész testvérpár egyik tagja is felvételt nyert egy budapesti, hatosztályos gimnáziumba. *„A tanulmányi eredményei romlottak, a viselkedése romlott és akkor így visszakerült Ózdra. (...) Nagy volt a törés, meg is látszódott rajta, csak azt mondtam a többieknek, hogy biztos, hogy ebből valami jól fog kiusulni, hogy most így viselkedik, kell is az, hogy úgy viselkedjen, mert ő tényleg megtapasztalta így a bőrén, hogy milyen visszaesni. De most kezd felállni és tényleg azt látom, hogy a stúdióban ő változott mostanában a legtöbbet.”* (012-04 interjú)

A serdülőkor normatív krízisei is kirajzolódnak az interjúkban. Kevesen vannak a kicsik, az alsósok, a tanulók négyötöde tizenkét év feletti. Többen vannak a fiúk között, akik kicsit szélsőségesek, néha verekedésbe keverednek, ki akarják próbálni magukat. *„Hetedikes, egy igazi hétesi srác. (...) Most pont abban a szakaszában van, hogy nem csinál semmit. Bejön, verekszik, trollkodik, abszolút nem akar tanulni. (...) Az anyuka elengedte csajozni a faluba, ott pedig beszólt egy helyi srác-*

nak, verekedés lett. Ők voltak ketten, és ilyen tízen jól elagyabulálták őket. (...) De most pont a bandázás korszakát éli. (...) Megértem őket, dolgoznak a hormonok, tudatalattilag is próbálnak pozícióba helyezkedni és próbálnak rivalizálni is. (...) Úgyhogy most ilyen kemény időszakot élünk meg. De majd lesz még fent is, most lent vagyunk.” (010-03 interjú)

Ezekben a kritikus helyzetekben van a legnagyobb szükség a patrónusok empátiás és támogató kommunikációjára. Nekik kell felismerni azt, hogy a konkrét helyzetekre fókuszálva hogyan adjanak a kritizálható magatartást fékező visszajelzést, vagy éppen a bajban erősítő támogatást, kompetenciaérzést növelő értő figyelmet, mindezt azért, hogy a gyerek tudjon bízni magában, tudjon támaszkodni a meglévő képességeire.

A patrónus interjúknak van egy olyan kérdésköre, amely kifejezetten a fiatal képességeire, kompetenciáira és személyiségére vonatkozik. Az alig több mint negyven tanulóról szólva közel százféle, döntően pozitív jellemzőt, tulajdonságot, sajátos képességet és tehetséget említenek. Valószínűleg elfogultak, bár látják a hiányosságokat, hibákat is. Ilyenek például a következők: kicsit lusta, lassú, könnyen feladja, érdektelen, könnyen bandázásba vonható, nem elég okos, indulatkitörései miatt nehezebben kezelhető és nehezen motiválható. Ez utóbbi például különösen problémás az autista, illetve egy másik, nagyon zárkózott tanulóval kapcsolatban. Érdekes, változatos nyelvezettel írják le a gyerek viselkedését, vagy jellemzőjét – „ő egy duracell elem”, ő igazi „cukorborsó”.

A különböző jellemzők, viselkedésformák között hangsúlyosabban, nagyobb gyakorisággal említenek szociális készségeket. Együttműködő, segítőkész (8 említés); jószívű, nagyszívű, önzetlen (7 említés); empátiás, együttérző (4 említés); jó konfliktuskezelő, mediátor típus (3 említés); vezéregyéniség, kisugárzása van, nem visszahúzó, mindenkit bátorít (1-1 említés).

Az átlagot meghaladó, speciális képességek között 6-7 említés a zenei tehetségre vonatkozik; jól tud írni 3 fő; 3-4 fiatalnál említik a művészeti, kreatív alkotó munkában való kiemelkedő teljesítményt; jól tud előadni, verset mondani 2-3 fő; van egy tánctehetség és egy másik, aki „*mindenben durván nagyon jó*”, meg egy kicsi, akinek kiemelkedő a fantáziavilága.

Azt, hogy kitartó 10 gyereknél említik és 13-nál azt, hogy szorgalmas vagy szorgalmas is tud lenni. Mindössze 8 gyerekről mondják, hogy jó tanuló, kettőről, hogy okos és szintén kettőről, hogy jó képességű. A diákok, de még a szülők is pontosan tudják, hogy aki egy ózdi iskolából jeles bizonyítvánnyal kerül egy budapesti középiskolába, annak, ott a közepesért is küzdeni kell. A tanuláshoz szükséges alap-készségekről, pontosabban azok hiányáról inkább a felzárkóztató foglalkozások kapcsán esik szó. Olyan megjegyzés is elhangzott, hogy „*fogalmam sincs róla hogy jutott el negyedikig*”. (026-05 interjú) A hangos, értő olvasás gyakorlása napi prog-

ram, mert a folyékony olvasás mindennek az alapja. A lemaradások felismerése mellett azt is megjegyzik, hogy alsóban még inkább ott vannak a „*korrekt, rendes, tanító nénik*”.

A városon belüli iskolák között az egyik extrém módon szegregált. „*Olyan sulí, ami egy ilyen gyűjtőhelye Ózdnak. Ott vannak a legrosszabb gyerekek tanulmányilag, magatartásilag, családirag, mindenki oda van bepakolva.*” (002-04 interjú) Ez nem tekinthető iskolának, állítja egy másik patrónus. „*Többször járok be megkeresni a tanárokat és akkor mindig azzal szembesülök, hogy ott a rendőrség, ott a szülő, aki cirkuszkodik, meg éppen elloptak egy telefont, két gyerek összeverekedik. Meg akkor olyan van, hogy nem mennek be megtartani az órákat a tanárok és hát akkor nem úgy tanulnak a diákok, ahogy kéne. A követelmény meg... De hát ezeket a gyerek pontosan fel tudja mérni, hogy nem kell teljesíteni. (...) A helyi iskola tanárraira egyáltalán nem számíthatnak, az ő hozzáállásukban nem jelenik meg az, hogy a roma tanulók is képesek a továbbtanulásra, azoknál a tanulóknál meg végképp nem gondolnak erre, akik bukás közelében vannak és a viselkedésükkel próbára teszik az amúgy is fáradt, kimerült pedagógusokat.*” (003-04 interjú)

Van olyan gyerek, akinek nagyon nehéz időszakai vannak „*és szóba jött egy iskola-váltás, az egyik rosszból a másik rosszba kerülne és hát hetedikben nem túl jó iskolát váltani.*” (010-03 interjú) Van olyan tanuló, akinél egyértelmű, hogy ebből az iskolai környezetből korán ki kell emelni, mert minél később kerül más, integráló környezetbe, annál több a nehézség és nagyobb a kudarc valószínűsége is.

Ózdon öt különböző közép fokú tanintézetben tíz stúdiós tanuló van. Budapesten hat iskolában van tizenegy diák és egy tanuló, a nagyon tehetséges táncos, jár másik iskolába, másik városba. Az interjúk alapján úgy tűnik, hogy két ózdi iskola nem volt jó választás és elégedetlenek az egyik fővárosi Waldorf iskolával is. Ózdon olyan alapítványi szakiskolában tanul varrónőnek V., ahol a szakvizsga után érettségit is lehet tenni, és ez szerepel a terveiben is. „*De azt vettük észre, hogy ez egy nagyon rossz iskola, mármint nem így tanulmányilag, hanem maga az oktatás. (...) Az igazgatónőt nagyon nehéz elkapni, hogy bent legyen, de ellátogattam hozzájuk az együttműködéssel kapcsolatban és kérni szerettem volna, hogy mutassák meg a naplót, hogy megnézzem a jegyeit, mert nincs ellenőrzője, és nem tudták megmutatni. Meg azt is mondták, hogy hiába mutatják meg nekem a naplót, abban úgyis csak ceruzás jegyek vannak, és majd átírják. Szóval az van, hogy hiába kapott a gyerek egyest, ők beírják az ötöst, hogy a támogatást, a pénzt megkapják. Szóval hiába kérném számon a fiatalon, hogy tanulj, ha bent úgy is nyomják alá az ötösöket, ha nem tanul, akkor is. Bejárnak csak egy-két órára, interneteznek. (...) Úgy tudom, hogy nincsenek külön tantárgyai sem, talán csak két tanára van. (...) Beszélgettem vele, arra jutottunk, hogy befejezi a szakiskolát és akkor utána jelentkezik az érettségire. Most már tényleg azon van, hogy tanuljon. A téte-*

leket is a szakmunkás vizsgára már be kell magolni, mert tudja, ha most nem kezd el, nem csinálja meg, az nem lesz jó neki." (020-02 interjú)

Szakácsnak tanul a helyi szakmunkásképzőben egy 17 éves fiú, akit korábban „jobban be lehetett vonni dolgokba, nem volt ilyen fáradékony, kimerült. (...) Hát mostanában ingerültebb, meg feszültebb, meg mindig van valami probléma, a gyakorlat, vagy a sulis miatt. (...) Bement a gyakorlatra és akkor kitakarították vele az összes konyhát és akkor ennyi és akkor menjél haza. Szerintem ilyen kudarcok érik, hogy ő bemenne dolgozni, és úgymond ilyen csicska munkát elvégeztetik vele és akkor ennyi." (039-04 interjú) A patrónus elment a tanuló édesanyjával egy szülői értekezletre is, ahol a 28 tanuló osztályból mindössze ketten voltak ott. Összességében elégedetlenek az iskolával és néhány tanárral is. Az apuka felkeresi majd a gyakorlólé hely vezetőjét is, mert ugyan a tanulmányok része a takarítás és az anyagok előkészítése, az viszont bántó, hogy másba nem vonják be és még megbélyegző, megalázó helyzetek is előfordultak. A szülők érdeklődők, támogatók és a gyerek sem akarja abbahagyni az iskolát, bár a további tanulmányait inkább egy fotós tanfolyam elvégzése után tudja elképzelni és ezt már most ügyesen csinálja, szakemberek is elismerik képeinek minőségét.

Előfordul az is, hogy az iskola működésével és az odajáró tanuló hozzáállásával kapcsolatban is vannak problémák. „Sokat lóg. Meg is teheti, mert olyan rendszer van a Waldorfban, hogy ezt sikerül megúsznia. Hiába hiányzik rengeteget, leigazolják, leadminisztrálják.” (036-04) A gyenge tanulmányi eredményei és más problémái most az ebben az iskolában rendszeresített, úgynevezett „gyermekmegfigyelés” alá vonták, ami olyan tervezett, tudatos, közös tanári tevékenység, amibe a szülőt is bevonják és közösen a gyerek helyébe képzelve magukat „kitalálják, hogy mi lenne jó” a gyerekeknek. A patrónus és a szülő is óvatos várakozással figyelik, hogy milyen fordulat várható. Az említett tanuló képességei megvannak ahhoz, hogy sikeresen érettségizzen, szeretne Budapesten továbbtanulni, de mindez kevés ahhoz, hogy az iskolában sikeresen teljesítsen.

A többi középiskola minőségi mutatói az átlagosnál jobbak, akár ózdi, akár budapesti tanintézményekről van szó, a tanulók érdekében való együttműködés is megteremtődött, így az iskola pedagógiai hatásai és támogatása összeadódik a VHS hatásokkal. Néhány iskolánál a patrónusok külön kiemelik a tanárok együttműködési készségét, hogy mennyire befogadóak a tanárok és az osztálytársak, s azt a nem mellékes dolgot, hogy a magas követelményekhez a teljesítés feltételeit is biztosítják. Előfordul egy-egy tanárral kapcsolatosan elégedetlenség, vagy az egyik iskolában fűvezés miatt kellett szigorításokat bevezetni, de általában tudják kezelni ezeket a problémákat. A legnagyobb elismerést az ózdi Széchenyi István Közgazdasági Szakközépiskolával kapcsolatban fogalmazták meg. Ez a legerősebb iskola Ózdon, magas az elvárás, magasak a követelmények, de a tanulási feltételeket is biztosítják. Ha kell, ott maradnak gyakorolni, nem várják ki, hogy nagyon

lemaradjon egy diák. Változatosak a tanórán kívüli programok, támogatják a nyelvvizsgákra és az érettségire való felkészülést, és kifejezetten kérik, hogy adják be a jelentkezésüket felsőfokon való továbbtanulásra. Az Alternatív Közgazdasági Gimnáziumról is a legnagyobb elismerés hangján szólnak. *„Szerencsés mindenki, aki oda járhat. (...) Tényleg, hogy ha ott tanul az ember, akkor szerintem így utána nincsen akadály előtte.”* (025-03 interjú) Az egyik ott tanuló diák külföldön kezdett felsőfokú tanulmányokat tervez, a másikat is foglalkoztatja a külföldi csereprogramok lehetősége, még nem döntött, mert lehet, hogy művészeti irányultságú tehetségével inkább hazai egyetemeken próbálkozik. Esélyeik az induláshoz képest jelentősen növekedtek.

A VHS-ben megvalósított tevékenységek nagyon egyszerűen leírhatók a következő kulcsszavakkal: **tanulás, alkotás, sport, ellátás**. A hátrányos helyzetből való kikerülés érdekében nyújtott modellszolgáltatások rendszeresen kapcsolódnak egymáshoz, ám a tanulás mégiscsak elsődleges, és ehhez nélkülözhetetlen az alapszükségleteket kielégítő, biztonságos személyi- és tárgyi környezet. Délutánként nem az utcán kallódnak, *„itt vannak egy közösségben, egy szerető légkörben, ahol segítjük őket, ez biztosan pozitív hatással van a személyiségükre”* – mondja az egyik patrónus a VHS általános hatásairól szólva. Az egyéni, egyedi hatások, különösen a tanulás támogatásában mutatkoznak meg, korosztályonként más-más módon. Az alapkompenciák fejlesztésére fókuszálnak a legfiatalabb másodikos, és a harmadikos-negyedikes gyerekeknél. A számolás, írás és az értő olvasás a későbbiek alapját képezik, szükség van a felzárkóztatásra, a biztonságos alaptudásra. Hangos olvasásra naponta sor kerül, a számokkal való műveletek gyakorlásához külön munkalapokat másolnak és a feladatmegoldásokhoz egyszerű módszereket ajánlanak. Például gyakorolják a több számjegyes írásbeli összeadást, hogy hogyan kell átvinni a maradékot. A nehezebben oldódó, kicsit zárkózottabb lány büszkén számolt be arról, hogy kihívták a táblához és ott is meg tudta csinálni az összeadást.

Sokszor nem is igazán érthető, hogy osztályismétlés nélkül miért engednek következő osztályba egy-egy gyereket. *„A tanulmányai nagyon gyengék, nehezen megy a matek, meg az olvasás is.”* A patrónusa szerint némi jóindulattal másodikos szinten van az olvasása, ilyen nagy késéssel már a buktatásnak sem látja értelmét, de így a gyerek meg küszködik. Szükséges lenne behozni a lemaradásokat, hogy biztos tudással kezdhesse az ötödiket, ami jelentős váltás. A különböző tantárgyi követelmények, a hosszabb szövegek megtanulása próbára tesznek mindenkit, új tanulási módszerek szükségesek. *„Még most tanítom arra, hogy a történelemkönyvet hogy kell olvasni. Három oldal egy lecke, azt se tudják, hogy olvassák, hasábos rész van közben, meg jól jegyezd meg rész, érdekesség, apró betűs. Őt most tanítom arra, hogyan is olvassunk, hogyan emeljük ki a lényegeset, mi a fontos, miért van vastag betűs.”* (016-05 interjú) Egy megfelelő verstanulási stratégia átadása többeknek hozott komoly sikert és az idegen nyelv tanulásánál lényeges az

idővel való gazdálkodás megtanulása is, ha ijesztő az anyag mennyisége. *„Először megkérdezik, hogy hogy legyen, aztán kialakul a rálátás arra, hogy hogyan osszam be az időmet, hogyan kell beosztani a tanulás mennyiségét.”* (038-03 interjú)

Vannak olyan tanulók, akiknél szükséges korai iskolaváltás, vagy a családi problémák miatt, vagy azért, mert a tehetséggondozás máshol, csak egy erre alkalmas, más városban lévő iskolában biztosítható. Mások az általános iskola befejezéséig Ózdon tanulnak, ahol a felső tagozatban még nehezebb a helyzet. Sok a megfáradt, túlterhelt tanár és a gyerekek között is vannak olyanok, akik kiábrándultak, elkedvetlenedtek, vagy egyszerűen a serdülőkor konfliktusait kezelik rosszul. A VHS-ben is nehezebb megtalálni a fiatal fejlesztéséhez szükséges beavatkozások módszereit és célzottóságát. Sokat segítenek a szakkörök, ahol tantárgyi, szaktanári fejlesztés történik, és ezt tudatosan nem tanulásnak hívják. Szintfelmérések előzik meg a csoportbeosztást, az egyéni teljesítmény a differenciálás alapja. *„Sok új dolgot megtanulnak, és úgy vannak beosztva, hogy matekra is meg magyar irodalomra is tudjanak járni, mind a kettőből tudjanak fejlődni.”* Van egy angol- és énektanár, aki gitárt is tanít és a nyelvi felzárkóztatás is megoldott. Beszédkészség javítással logopédus foglalkozik egyénileg azzal, akinek ez szükséges és a csoportfoglalkozások nyomán javulhat a kiejtés, az, hogy a szavak végét is kimondják, a kiállítás, megjelenés, önbizalom is. *„Szerettem volna úgy hozzáállni, hogy megszeresék magát a tanulást és tényleg az ő sikereikre alapozni. (...) Mindig el szokták mondani, hogy ki milyen jegyeket hozott, és akkor így örülünk egymás sikerének, meg fontos, hogy ő is tudjon örülni a saját sikerének.”* (038-03 interjú) A hatodik, hetedik osztályban a tanulmányi eredmények korábbi szintjének megtartása komoly kihívást jelent a tanulók és a velük foglalkozók számára is. *„Minden gyerekünket elküldjük a központira, de az osztályfőnököt itt is fel kellett hívnom, mert nem adott neki ilyen papírt, amivel jelentkezhetsz. Az a durva, hogy még az esélyt is el akarják venni tőlük.”* (003-04 interjú) A központi felvételi előtti időszak a vizsgára való felkészülés időszaka. A korábbi évek tesztlapjain gyakorolva készülnek, végül már az igazi vizsgahelyzethez hasonló módon, időre kell dolgozni, így a stressztűrő képességet is erősítik.

Azokkal a nyolcadikosokkal, akik még ekkor Ózdon vannak, egyénileg foglalkoznak. *„Igyekszünk megkeresni azt az iskolát, amiben helyt tud állni tanulmányilag, személyiségileg, mindenhogyan. Szóval a képességeikhez és az elképzeléseikhez keresünk és az ennek megfelelő iskolát találni. Meg hát lehet, hogy mi jobban ismerjük őket, mint a saját szüleik.”* (003-04 interjú)

A nagyobbak, a középiskolások inkább csak akkor kérnek segítséget, ha elakadnak, ehhez viszont szükséges, hogy megtapasztalják, van elérhető segítség. Nem csak szaktárgyi segítségre lehet szüksége valakinek. Többször került sor arra, hogy a patrónus javaslatára a stúdióval szakmai kapcsolatban lévő pszichológust kértek fel egyéni, terápiás beszélgetésre krízishelyzetben, vagy éppen egy lezajlott krízis

utáni állapot feldolgozására. Budapesten, a második kerületi nevelési tanácsadóba kért időpontot a korábbi SNI diagnózis felülvizsgálatára a patrónusa, mert szeretné, ha „*végre normálisan kivizsgálják*”. A középiskolás diák írás-olvasási nehézsége továbbra is fennáll, matematikából pedig a bukás határán van. Az ózdi szakvélemény csak magatartásavart állapított meg, a kamaszkori problémákon túljutott fiú azonban kitartóan és fegyelmezetten dolgozik, fontos tehát annak kivizsgálása, hogy mi okozza tanulási nehézségeit.

Az újonnan bekerülő kisiskolások számára **az alkotásközpontú munkát** kézműves tevékenységekkel alapozzák meg. Az érdekes tevékenységkínálat lehetőséget nyújt a tanulóknak az önálló alkotások létrehozására, változatos eszközhasználattal önmaguk kipróbálására. A tevékenységeket kínáló felnőtt számára ez jó alkalom arra, hogy felfigyeljen az eredeti, kreatív megoldásokra, a bizalom- és kapcsolatépítő beszélgetésekre, és a hiteles, pozitív visszajelzésekre. Az eredményes készségfejlesztés mellett a bátortalanabbaknak ez önkifejezési lehetőség is lehet. A közös élmények, mint például a MaNDA mesehős kiállítás meglátogatása, versmondásra, közös énekekre, vagyis szereplésre is alkalmat kínálnak. *„És persze megdicsérem, ha szép verset mondanak, folyamatosan pozitív megerősítést adok nekik és ez azért motiválja őket.”* (016-06 interjú) Szombatonként olyan művészetterápiás műhely van, ahol a szülők is bekapcsolódhatnak, ennek az együttes élményen túl közösségépítő hozadéka is van. Az egyik 14 éves lány, aki inkább *„megfigyelő típus”* a patrónusa szerint, ezeknek a foglalkozásoknak a záráskor, amikor egyáltalán nem kötelező a megnyilvánulás, ő magabiztosan hozzászól. *„Amikor van nálunk ez a művészetterápia, és a végén ugye átbeszéljük, hogy ki mit festett, akkor ő biztos, hogy beszél. És olyan szépen, meg értelmesen, meg olyan jó, összefüggő dolgokat mond, hogy ez neki így nagyon megy.”* (034-03 interjú)

A nagyobbaknak a szerdai képzőművészeti alkotókör kínál lehetőséget vizuális készségeik kibontakoztatására. Az irodalmi műhely és a hozzá kapcsolódó felolvasások szervezője, vezetője Bódis Kriszta. Innen indul a vers, próza, újságírás kipróbálása, felkészülés későbbi önálló megjelenésre. Egyikük életrajzi jellegű írását idézi Bódis a Litera-Túra Művészeti Magazinban (litera.hu/irodalom/netnaplo/ahipo-kiette-az-eletunket-is.html), egy másik növendék később az AKG iskolai újság állandó szerzője lett. Az előadó-művészetben kiemelkedő az az érettségi előtt álló 18 éves fiú, aki egy művészeti alapítványi iskola tanulója, tehetséges a versmondásban és az írásban is. Patrónusának a bemutatkozó látogatáskor elmondták, hogy nagyon tehetségesnek tartják és már az év elején hét főszerepet kapott. *„Meg azt is mondták, hogy az egyik főszerephez májusra kell neki kockás has, és hogy segítsék neki intézni személyi edzőt. Mondtam, hogy oké, de a tanulás rovására semmi nem mehet. És akkor találtam neki egy olyan személyi edzőt, akinek táncos múltja van, érti és tudja, hogy milyen tagok hogy mozognak, mit hogy kell csinálni, és leszerződünk. (...) Ha nem lett volna a Stúdió, akkor belőle nem tudom mi lesz. Még egy szakmunkásképzőt sem tudott volna elvégezni. (...) Neki*

szerintem ez egy adu ász, mindenféleképpen. Meg hát bekerülni egy fizetős iskolába, attól függetlenül, hogy megvan a tehetsége. Lehet, hogy a tehetséget észrevették volna a szülők is, de ehhez kellett a kapcsolati rendszer, mert akárkit nem vesznek fel. Ajánlani kellett, meg a fizetés, ezt a szülők nem tudták volna biztosítani.” (007-03 interjú) A zene is szerepet kap: van, aki rappel és maga írja a szövegeit is, vannak, akik a Várkonyi Csibészek zenekarban játszanak, hárman gitároznak, és egy lányt a saját kérésére a zeneiskolába is beíratnak, hogy zongorázni tanuljon. Az egyik tanuló nyáron a Snétberger Tehetségközpontban tanult.

A fejlesztő és ösztöndíj programok közül a Cambridge Programban való részvétel a nyelvtanulás érdekességét és eredményességét segíti. Átmenetileg a Romaversitas Alapítvány komplex képzési programjába is bekapcsolódott két diák, bár korainak bizonyult, hasznos volt és jövőre visszatérhetnek. A Milestone Institute programjában való részvétel a bevont két fő külföldi továbbtanulását készíti elő. A Filmes Média Műhelyben a szakemberekkel és önkéntesekkel együtt dolgozó tanulók folyamatosan részt vesznek a VHS-ben végzett munka dokumentálásában. A tehetséges érdeklődők közül hárman Budapestre járnak egy fotós tanfolyamra. Nem tekinthető kifejezetten alkotó projektnak a Közös Nevező Program és a roma elfogadásról szóló UCCU program, de ezekben is fontos a megjelenés, a nyilvános szereplés vállalása.

A **sport**, a rendszeres mozgás, játék, lazítás része a programnak, Van futópad, pingpong, kedveltek a labdajátékok: labdarúgás, röplabda, kosárlabda. A hiperaktív fiúk közül többen választották az ökölvívást, és van szakember, aki felkérésre saját testsúlyos edzésprogramot állít össze. Több korosztály számára szerveztek baseball edzéseket, edzőtáborban voltak és a stúdió csapata több versenyen is jól szerepelt. Az erdei futóverseny nevezési díját a VHS fizette be a jól teljesítő „hétes srácoknak”, akikre nagyon büszke volt a versenyt szurkolóként kísérő patrónus. A Budapesten tanulók a saját iskolájuk sportolási lehetőségein túl is részt vesznek hetente egyszer a közösségi sporton. Egy támogató felajánlásának köszönhetően squash terembe járnak edzeni a Budapesten tanulók közül többen is, míg néhányan alig ismert, különleges sportokhoz kapnak támogatást a VHS-től. Egy lány kangoozik, ez a felgyülemlett stressz és fáradtság levezetésére alkalmas zenés aerobik óra, az ugráláshoz meglehetősen drága speciális cipő szükséges. Egy ügyes, jó mozgású fiú capoeira edzésre jár. Ezt a sajátos akrobatikus mozgást gyors, trükkös mozdulatok jellemzik, lényege az önismeret, a testi képességek határainak megtapasztalása. Sokat fejlődött az a fiú, akit magatartászavarokkal és figyelemzavarral diagnosztizáltak Ózdon. A patrónusa most kezdeményezi Budapesten a második kerületi nevelési tanácsadóban a felülvizsgálatot, mert a magatartásával nincs semmi probléma, bár a figyelemzavar fennáll és a tanulási nehézségek mutatkoznak matematikában, angol nyelvben. *„Világéletében sportolt, amilyen sportba belekezd, abban tuti, hogy a legjobb lesz, baseballtól kezdve a fociig mindenben, de nincs is olyan, amit ő még ne próbált volna ki. Iszonyatosan*

jól fut. Egyedül úszni nem tud. De tudom, hogy bokszolt is, azt Ózdon csinálta. Akkor ezt egy kicsit továbbfejlesztettük, hogy MMA²³-t szeretne, mert erre Pesten volt lehetősége. És akkor minden hónapban megvesszük neki az amúgy nagyon drága bérletet. Ezzel támogatjuk őt.” (013-04 interjú)

Ez is csak egy azok közül a **támogatások és ellátmányok** közül, amelyeket a Van Helyed a Közös Jövőnkért Alapítvány biztosít közvetlenül a növendékeknek. A kollégiumi díjak, bérletek, az étkezési költségek kifizetésén túl zsebpénzt is kapnak, és ha szükséges a különórák költségeit is biztosítják. Kiadásokat jelentenek a közösen szervezett kulturális programok, kirándulások, edzőtáborok, nyári táborok és versenyek nevezési díjai. A szülőknek kifizetik az útiköltséget, ha el tudnak utazni szülői értekezletre, vagy az iskola fontos rendezvényére, esetleg olyan előadásra, ahol a gyerek is fellép. A családokat más módon is támogatják. Az élelmiszerbankkal való kapcsolatnak köszönhetően hetente van osztás, havonta egyszer tartós élelmiszercsomagot is tudnak adni. Évente többször van ruhabörze és alkalmanként, különleges esetekben egyszeri támogatást biztosítanak például egy gyerekszemüveg megcsináltatásához, sürgős esetben gyógyszerkiváltáshoz, és krízishelyzetben „kifizetetlen számlához való hozzájárulást”. A családsegítő és a gyermekjóléti szolgálat feladatait nem vállalják át, de problémák esetén közvetítő szerepet játszanak. Egy esetben megelőzték a gyerekek családból való kiemelését azzal, hogy festést intéztek, áram visszakapcsolást, adományokból bútorokat szereztek. A szülők közül többen kértek segítséget a hivatalokkal kapcsolatos ügyintézésben is, a földhivatal, a gyámügy nem minden esetben viszonyul szolgáltatóbarát módon a romákhoz. A VHS működése egyre ismertebb és elismertebb nem csak az érintett családok körében. Ugyanakkor a helyi pedagógusok között akadnak olyanok, akik csak akkor ismerik meg a programot, amikor a középiskolába felvett gyerek patrónusa bejelentkezik az iskolába.

Nehéz bármit is megállapítani a program hatásáról azoknál a gyerekeknél, akik csak néhány hónapja járnak a stúdióba. Az első időszak célja amúgy is a biztonságérzés kialakítása és a bizalomépítés. Közös élményeket nyújtó kirándulások, a korábbiaktól eltérő érdekes tevékenységek kínálata, a sok közös játék megalapozza a munkakedvet az alapkészségek fejlesztéséhez. Minden nap van lehetőség egyéni szereplésre, a feladatokat ellenőrzik. Akinek jól megy, az minden nap személyre szóló pozitív visszajelzést kap, és így szívesebben foglalkozik a tanulással. Több jó fejű, de kevésbé jól tanuló növendékről mondták el, hogy az iskolai tanórákon kívül együtt töltött minőségi idő hatása abban is megmutatkozott, hogy a *„tanuláshoz is jobban oda tette magát.”* A pozitív szemlélet, megerősítő visszajelzés a magabiztosság kialakulását és a reális önértékelés esélyét is növeli. Az önbi-zalomhiány mérséklésére, vagy átmeneti kudarcon való túllépésre korábbi eredmények felidézésével motiválnak. A csapatélmény, a közösségi lét biztonsága

²³ Mixed Martial Arts, azaz „kevert” harcművészet.

mellett kevésbé vonzó az utcai lógás és a bandázás. Ha nem is mindenki itt találja meg a legjobb barátját a kapcsolatok és a pozitív visszajelzések megerősítésként hatnak, mint ahogy az érzékeny kamaszlánynak J.J.D.-nek is: *„Szerintem neki nagyon sokat számít, hogy ha itt nincs is annyi barát, azért mégis van egy olyan csapat, akivel tud kommunikálni. Meg a felnőttekhez, munkatársakhoz ő nagyon kötődik. Neki nagyon sokat számít, hogy bármit el tud mondani, tényleg, minden munkatársnak. Hiába én vagyok a patrónusa, még az irodavezetőhöz is tud menni, mert észreveszi ő is, ha valami van, és akkor ki tudja panaszkodni magát. Szerintem ez neki sokat számít, az, hogy figyelmet kapjon, az önbecsülése miatt is neki ez fontos.”* (024-03 interjú) Nyitottabb lett, magabiztosabb lett, sokat önállóodott, határozottabb, személyiségében erősödött – mondják a program hatásairól. Egy tizenhat éves lányról, aki Budapesten jár középiskolába a következőket mondja patrónusa. *„Szerintem ő az egyik, akire nagyon pozitív hatással volt, leginkább a szociális élete miatt. Még az is jó, hogy így kinyitotta a zárkózott énjét, meg az érdeklődését, ami még mindig egy folyamat, de ahhoz képest, ahogy elkezdte, nagy az ugrás.”* (027-03 interjú)

A beavatkozások nyomvonalán haladva megvizsgálható, hogy a programnak milyen eredményei vannak, milyen hatékonysággal dolgoznak. A legjobban a tanulmányi eredmény látható, s a jegyek alapján is ez a legkönnyebben értékelhető. Az általános iskolában, a négy alsó-tagozatos és a tizenkét felsős eredményei döntő többségben javultak a korábbiakhoz képest, ez a tudásszint javulását is jelenti. A gyakorlásban, a többletfeladatok másolásában és a hibák megbeszélésében, valamint az eredményes tanulási módszerek átadásában nincs megállás, ezzel a folyamatossággal érték el, hogy a program képes a családi háttérből és az iskolai oktatás minőségéből eredő hátrányokat kompenzálni. Ezt a középiskolák központi felvételi vizsgáján elért sikerek is bizonyítják: tíz tanuló a legerősebb, és más, erős ózdi középfokú tanintézetbe és tizenegy tanuló a magas pontszámot követelő budapesti iskolákba került. Megtalálták azokat a középiskolákat is, ahol nincs felvételi, de megfelelnek a tanuló érdeklődésének, képességeinek vagy tehetségének. Az összes középiskolás között vannak, akik gyengébben teljesítenek, mint korábbi iskolájukban. Volt egy bukás matematikából, de a pótvizsga sikerült, illetve van, aki a bukás határán van vagy volt a közelmúltban. Tudva azt, hogy az AKG-ban a bukás az iskolából való kizárást jelenti, ott a patrónus fokozott figyelmet fordít arra, hogy növendéke tanulási készségét erősítse. Minden stúdiós diák esetében növeli a program hatékonyságát az, hogy a tanulmányi eredmények változását, esetleges romlását folyamatosan figyelemmel követik, és gyorsan beavatkoznak, ha szükséges.

Öt-hat középiskolás határozott jövőképpel, kialakult elképzelésekkel, magabiztosan készül a feltehetően sikeres érettségi vizsga utáni továbbtanulásra. Az informatikusnak készülő fiatalember továbbtanulásában három ösztöndíjra támaszkodhat, sikereit a polgármester is elismerte. *„Eleve neki nem volt önbizalma, és itt*

fel tudott nőni. Lett mutatva előtte egy tükör, hogy ki is ő, meg lett mutatva minden pozitív előnye, hogy ez mind benne van." (002-04 interjú) Egy fiú a színművészeti egyetemre készül, inkább filmes vonalon szeretne tanulni, egy másik a táncművészeti főiskolára, igaz, csak a patrónus közbenjárására kapott még egy esélyt arra, hogy folytatni tudja tanulmányait, az amúgy magas tanulmányi követelményeket is támasztó művészeti középiskolában. A Budapesten tanulók közül ketten készülnek a jogtudományi egyetemre, egyiküknek a Van Helyed Rendszerhez közeli elképzelése van. *„Jogász akar lenni, meg akarja váltani a világot. Nagyon akar valamit a társadalmi különbségek ellen tenni. Az AKG éves projektje is ezzel kapcsolatos. A Harlem Children Zone anyagait fordítja, érzékenyítő órákat akar tartani az évfolyamtársainak, meg az idősebbeknek és a fiatalabbaknak.”* (025-02 interjú)

Elbizonytalanodás, tanácstalanság, a jövővel kapcsolatos elképzelések bizonytalansága jellemez tíz fiatalt. P. 16 éves, őt nagyon féltik a szülők, talán ettől is kevésbé érett, mint kortársai. *„A tanulmányaiban sikerei vannak, úgy van vele, hogy belőle lesz valami és főiskolás is lesz. De ő amúgy még mindig nem találta meg önmagát.”* (021-3 interjú) Egy Ózdon középiskolás, 11.-ik osztályos fiú kevésbé jó tanuló, patrónusa szerint őt az érettségivel, mint célképpzettel lehet motiválni. *„Ilyen nagy rejtély még. Még ilyen különöset sem tudok kiemelni.”* (018-03 interjú)

Két fiú bizonytalansága a tanulási nehézségekre vezethető vissza, egyiküknél, aki autista, folyamatosak az elakadások. A másik fiút a középiskolába is elkísérte az SNI diagnózis, patrónusa most kezdeményezi ennek felülvizsgálatát, mert valóban vannak nehézségei, de vannak sikerei is. A rendészeti szakról most szeretne átkerülni a honvédelmi osztályba, ez inkább megfelelné az elképzeléseinek. *„Az osztályfőnöke nagyon gyakran mondja nekem, hogy nem tudja, hogy mi lesz velem, hogy fog leérettségizni, hogy fog egy művet elemezni, mert ő a magyar tanára. Én meg mondom, hogy hát ezért fogunk itt dolgozni most négy évig, hogy valamennyire sikerüljön. Hát szerintem ők még nem hisznek benne annyira, de az a lényeg, hogy mi egy kicsit jobban hiszünk benne, mint ők. Úgyhogy én folyamatosan kampányolok és tartom bennük is a lelket és így talán...”* (013-04 interjú) Ketten elbizonytalanodtak a szakma választásában, de egyikük sem akarja abbahagyni az iskolát, készülnek a szakmai vizsgára. A szakmától nem ment el a kedve, de a gyakorlaton tapasztaltak megingatták a szakács tanulót, akinek ott van lehetőségként az, hogy jó szeme van a fotózáshoz, tanulmányai mellett kezdett el egy ilyen tanfolyamot. A varrónőnek tanuló lány azt mondja, hogy *„úgysem fog ezzel a szakmával mit kezdeni, nem erre vágyott, szóval ezért tűzte ki célként, hogy le fog érettségizni. (...) Most leteszi a szakvizsgát, aztán utána majd elmegy érettségire és akkor majd meglátja, ez kiderül. Szerintem még nem tudja ő sem.”* (020-02 interjú)

Egy identitáskrizis után, még jár pszichológushoz az a lány, akit visszahúz Ózdra a szerelem és a családja is, ahol nagy szükség van a segítségére. *„Átformálódik az egész kisugárzása és jelleme, ahogyan a kisgyerekekkel viselkedik. Szeret tanulni, elképzelhető hogy ezen a területen fog tovább tanulni (...), de közben őt húzza egész Ózd, tehát, ez az egész kettősség.”* (003-03 interjú) Pszichológussal folytatott terápiás beszélgetésektől várja a segítséget az a lány is, aki humán érdeklődésű, de közgazdasági szakgimnáziumba jár Budapesten. Itt akar maradni, tanulni is akar, de nem ezt a közgazdaságit akarja. Megbukott matematikából, igaz, a pótvizsgája sikerült, de nem tudja eldönteni, hogy hazamenjen Ózdra, egy másik iskolába, vagy maradjon. Egy iskolatársát is a bizonytalanok között lehet megemlíteni. Korábban, nála inkább az volt a cél, hogy Budapesten tanuljon és ne Ózdon. Ezt a célt elérte és most, életének egy lehetséges új szakasza előtt megtorpan. *„Hát szorgalmas, de közben meg nincsenek ilyen nagyobb céljai. (...) Ő már tizenkettő éves, és tökre nem tudja, hogy mit akar csinálni, és egyébként ezért most a jövő héten megy egy ilyen pályaválasztási tanácsadóhoz. Hát ezért is nehezen motiválható szerintem, mert pont ez az, hogy nincsen valami olyan érdeklődés, vagy olyan hobbi, amire nagyon rá lehetne állni, vagy bele lehetne kapaszkodni. Meg szerintem ez most egy ilyen állapot nála, hogy nincsenek nagyobb céljai. De közben meg annyiban ezt a részét könnyű megfogni, hogy nagyon zavarja, hogy nem tudja, hogy mit akar csinálni. Ezért így beszélgetni lehet vele, csak tovább jutni nagyon nem, hogy mi legyen.”* (030-02 interjú)

Sokat lóg, az édesanyja számára is kérdőjel, hogy „hol látja a jövőben a fiát”. Az iskola és a tanárok részéről megmutatkozó túlzott rugalmasság nem tesz jót, *„hosszú távon neki ez hátrány és az erősebb keretek lennének neki a segítség, amit a Waldorf egyáltalán nem tud képviselni.”* (036-04 interjú) Valódi kérdés, hogy, a tanárok közössége, a szülő és a patrónus együtt találhatnak-e olyan módszert, amivel a gyereket meg lehet fogni, kerekedhet-e ebből is egy olyan sikertörténet, mint a kilencedik osztályos J. története. *„Ő tavaly előtt volt felfüggesztve fél évig a stúdiós tagságából, mert hogy olyan nehezen volt együttműködő. Nagyon-nagyon heves magaviseletű, meg nagyon csúnyán beszélt, nem akart tanulni. (...) És akkor volt neki az a fél év, hogy tanulmányi eredményei javuljanak, meg hogy próbáljon a hozzáállása is változni. És akkor nekem az akkori munkatársaimmal folyamatos harc volt, hogy már pedig engedjük vissza, mert én tudom, hogy mi van benne. Hogy ő képes rá, hogy meg tudjon változni. És akkor személyesen is beszéltem vele. Elmondtam, hogy milyen dilemmák vannak, hogy én nagyon bízok benne, hogy ő mire képes, hogy tud ő normálisan viselkedni. És utána visszakerült. És még mindig van vele probléma, de önmagához képest egy 180 fokot fordult és önmagától. Ugye fel volt neki mondva, hogy fél évig a tanulmányi eredmények számítnak, és önmagától egy teljes jegyet javított. És ő tényleg akkora kincs, hogy ha innen kikerült volna, mi veszítettünk volna. Ő is, de szerintem mi veszítettünk volna a legtöbbet.”* (022-05 interjú)

Csak nagyon nehéz szívvel lehet arra gondolni, hogy a járvány miatt kik és mennyit veszítettek...

ESETTANULMÁNYOK

„LEZÁRT” ESETEK

A STÚDIÓBÓL KIKERÜLT
FIATALOK

(2014-2015 ill. 2014-2018)

„Alíz”

*„Nem éreztük, hogy ez
nekünk szükséges”
19 éves lány, lezárt
(VHS 2014-2015)*

1. A család demográfiai jellemzői, családi kapcsolatrendszer

Alíz 2002-ben született, jelenleg 19 éves. Édesapja (41 éves) és édesanyja (39 éves) neveli őt és testvérét, aki négy évvel fiatalabb Alíznál. Alíz tartós beteg, édesanyja otthon volt vele, ápolási díjon. A lány számos komoly betegséggel küzd; öt éves korától tüdőasztmája van, gyakran fullad, vérzik az orra, allergiás is; ötféle gyógyszer szed. Húga szívbeteg, vele is gyakran kell orvoshoz járniuk. 2019-ben négyen élnek a háztartásban, ugyanakkor Alíz a 2019-es interjúban arról beszélt, hogy apja nem él velük, „máshol lakik”; a 2021-es kérdőív szerint a háztartásban hárman élnek: az édesanya, Alíz és húga.

Az édesanya családja jómódú volt, jól menő kocsmát üzemeltetett, ő 25 évig dolgozott az italtoltban, apja halála után viszont jelentős adósságot örökölt, amit havi részletekben fizettek vissza, közben nevelőanyjával hat évig pereskedett a megmaradt vagyonért (a házukért, amelyben a kocsmá is működött). A korábbi jómód *„nyomai az anyukán és a lányon láthatók, (...) de megszokott jólétük fenntartása érdekében pár tárgyat, ékszert el kellett adniuk. (...) Apja haláláig, amíg a kocsmá üzemelt mindenük megvolt, nagyon jól ment nekik, ám a mostoha azt kérte, hogy az asszony mondjon le mindenről, amiért felnevelte őt. Hat évig a bíróságot járták, mire ítélet lett, a nő eladott mindent, aranyat, autót, az ítélet pedig az lett, hogy kapott egy kulcsot a házhoz. Megtört ettől a történettől...”* (környezettanulmány, 2014).

Alíz édesanyja lánya születésekor Tokajban járt kereskedelmi szakközépiskolába, 20 éves volt, de végül nem fejezte be az iskolát, sem szakmát, sem érettségit nem szerzett. A több szakmával rendelkező édesapa 2014-ben – munkája mellett – érettségizni készült (levelezőn, a Dr. Ámbédkar Iskolában). A szülőknek fontos a gyerekek tanulása, taníttatása. Az anya 2014-ben azt mondta, hogy Alíznek legalább főiskolai diplomát kell majd szereznie, de először a hatosztályos gimnáziumban kell teljesítenie, amit éppen akkor kezdett el. Mesélt lánya tehetségéről is, arról, hogy mesemondó versenyeken vett részt, sőt a megyét is képviselte országos versenyen. Azért is örül a gimnáziumnak, mert ott van színjátszó kör. *„Alíz magabiztosabb, mint az anyukája, céltudatosnak tűnik, elképzelhetetlen számára, hogy rossz jegyei legyenek a gimnáziumban, hogy ne tanuljon tovább”* (környe-

zattanulmány, 2014). A 2014-es pszichológiai vélemény szerint kiemelte Alíz átlagon felüli absztrakciós és iskolai képességeit (olvasásban megfelelő, matematikában kiemelkedő). Megállapította továbbá, hogy *„önértékelése magas (86%), különösen az iskolai és az otthoni vonatkozásokban értékeli pozitívan önmagát (100%), a társas kapcsolatok terén ennél valamivel kevésbé kedvező a képe önmagáról (75%)”* (pszichológiai vélemény, 2014).

Alíz mindkét vele készült interjúban szeretettel beszél családjáról, megerősítve azt, hogy a család rendezett körülmények között, szeretetben él, még akkor is, ha édesapja 2019-ben már nem lakott velük. *„Van egy húgom, aki tizenhárom éves, aztán édesanyámmal és édesapámmal nagyon jó a kapcsolatom, anyukámmal vagyunk együtt, és nagyon szeretem a kishúgomat, amiben tudok, próbálok neki segíteni. Anyukám is mindenből próbálja a legjobbat kihozni így felénk. Apukám máshol lakik, de ugyanúgy tartja velünk a kapcsolatot, vele is nagyon jó a kapcsolatunk, és amit tudunk, együtt csinálunk. (...) Hát anyuval és apuval a kapcsolatom nagyon szoros és amit lehet mindent megbeszélek velük, édesapámmal a, sportolásban, nagyon támogat és mellettem van, mint ahogy anya, csak apával járok minden nap edzeni, tehát apuval napi két óra hosszat beszélgetünk ez megvan”* (interjú, 2019). *„A szüleimmel élek és az egy kishúgommal. (...) Szüleimmel bármit meg tudok beszélni. Ugyanúgy anyával is, apával is. Anyával nyilván a csajosabb dolgokat. Apával hat évig együtt edzettünk, mindennap együtt mentünk, együtt csináltuk. Húgom pedig olyan mintha a testrészem lenne. Vele meg végképp mindent, mindenhová együtt megyünk, ahova csak tudunk. Meg ugyanúgy anyával is”* (interjú, 2021).

2. A család szociális helyzete

2.1. Szülők iskolai végzettsége, munkaerőpiaci helyzete

Alíz édesanyja, aki korábban a családi kocsmában, majd egy helyi ABC-ben dolgozott, nem fejezte be középfokú tanulmányait. Később, Ózdon OKJ-s tanfolyamon szerzett bolti eladó képesítést. Alíz tartós betegsége miatt évekig ápolási díjon volt; a 2021-es kérdőív szerint viszont alkalmazott lett Ózdon. Az édesapjának, aki egyébként autószerelő szeretett volna lenni, de családja azt nem tudta finanszírozni, van vagonőri és varrógépműszerész szakmája is. 2014-ben készült az érettségire, amit végül nem tett le. Az apa korábban dolgozott a városőrségnél, a helyi Tescóban, az Ózdi Acélműveknél, 2019-ben is alkalmazottként dolgozott Ózdon. Alíz a 2021-es interjúban pedig úgy fogalmazott, hogy *„édesapám Ózdon dolgozik, darus és sportoló, mikor melyik” (...)* *van vagy hat-hét szakmája, tehát tényleg nem lusta emberről van szó. Az Ózdi Acélműveknél dolgozik, nehézgépkészítő, viszont úgy kezdett az ÓAM-ban, hogy vagonkarító. Nekem az lelkileg nagyon nagy teher volt, hogy tudtam, hogy mit csinál, meg szinte vért izzad, úgy keresi a pénzt...”* (interjú, 2021).

2.2. Jövedelmi-anyagi helyzet

A család korábban viszonylagos jólétben élt, de az örökölt adósság miatt elszegényedtek. 2014-ben az anya ápolási díja és az emelt összegű családi pótlék összesen 62 ezer forint bevételt jelentett. Az apa akkor minimálbért kapott az Acélműveknél (a 2014-es környezettanulmány szerint a munkavállalás előtt két hónapig segélyt kapott). 2014-ben részesültek rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben, lakhatási támogatásban (tűzfát kaptak), védendő fogyasztónak minősültek, illetve a gyerekek betegsége miatt közgyógyellátásra is jogosultak voltak. A 2019-es kérdőívben nem szerepelnek pontos jövedelemadatok, a kérdezett (az anya) szerint havi nettó jövedelmük 100-150 ezer forint közötti; ápolási díja 90 ezer forint, az emelt szintű családi pótlék két gyerek után 26.600 forint, az apa főállású rendszeres munkabére 90 ezer forint volt, és részesültek rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben (13.000 Ft). Közgyógyellátásra továbbra is jogosultak. A tételes jövedelemforrások alapján a háztartás akkori jövedelme mintegy 220 ezer forint volt, vagyis egy főre jutó jövedelmük 55 ezer forint (amivel nem voltak jogosultak rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre, vagyis feltételezhető, hogy a szülők „papíron” külön éltek. Az anya szerint az évi egyszeri fizetett nyaralást megengedhetnék maguknak, de nem teszik; egy nagyobb összegű váratlan kiadást (kb. 60-70 000 Ft) pedig képesek lennének fedezni. A kérdőívben (2019) kérdezett tartós fogyasztási cikkek közül (automata mosógép, színes televízió, mobiltelefon, számítógép, autó) a család egyedül autóval nem rendelkezett, de nem anyagi, hanem „egyéb” okból. 2021-ben szintén nem egyértelműek a jövedelemadatok, egyrészt a kérdezett anya szerint havi nettó jövedelmük 200-250 ezer forint közötti, a tételes jövedelemforrásoknál viszont csak a családi pótlék és egy 22 ezer forintos segély szerepel (ami feltehetőleg foglalkoztatást helyettesítő támogatás, ami pedig arra utal, hogy az anya mégsem alkalmazott, hanem munkanélküli). A család összesen két alkalommal (2014. decemberben) kapott adományt a Stúdiótól (3500 Ft értékben ruhát, élelmiszert).

2.3. Lakáshelyzet, lakáskörülmények

A család Ózd Tábla nevű városrészében él abban a saját tulajdonú házban, amit Alíz édesanyja örökölt. A ház alapterülete 90 m². A háromszobás házban a szülőknek külön szobája van, és a két lány is saját szobákban lakik. Van konyha, fürdőszoba; az áram, a víz, a gáz be van vezetve (gázzal és fával is fűtenek). 2019-ben nem volt semmilyen rezsihátralékuk, tartozásuk; ugyanakkor 2014-ben védendő fogyasztók voltak. 2021-ben sem tartoztak, és az sem fordult elő, hogy az utóbbi három évben kikapcsolták volna a közműveket. A házhoz tartozó kertben zöldséget termesztenek. Az anya megítélése szerint lakókörnyezetük *„nem a legjobb, de nem is a legrosszabb: a Héteshez képest jobb, ózdi viszonylatban átlagos (...) Szeret itt lakni, átlagos, nem úri negyed, de nyugodt, nincs veszekedés, civakodás.*

Csendes környék, Táblában ez a legnyugodtabb utca.” (környezettanulmány, 2014).

3. Intézményes nevelés-oktatás a Stúdióba kerülés előtt

Alíz normál súllyal született, bölcsődébe nem járt. Látásproblémái vannak, illetve asztmás és allergiás. Óvodába öt és hat éves kora között járt; az intézménnyel az anya meg volt elégedve. Az általános iskolát (Apáczai Csere János Általános Iskola) hat évesen kezdte, majd hatosztályos gimnáziumban folytatta tanulmányait (József Attila Gimnázium, Szakközépiskola és Kollégium). Az általános iskolában nem volt jó a környezet, a társaság, sok volt a verekedés, és a tanárok többségével sem voltak megelégedve. Emiatt másik általános iskolába tervezték átvinni Alízt, de közben szóltak a gimnáziumból, hogy a lány ott folytathatja tanulmányait. Ugyanakkor Alíz a 2019-es interjúban (amikor már gimnazista volt) azt mondta, *„általános iskolába szerettem járni, nemcsak azért mert tanulhattam, hanem azért is mert sok barátom volt erről a helyről, meg az unokatesómmal jártam egy osztályba. (...) Általánosban az osztályfőnökömet nagyon szerettem, ő mindenkiel minden nap öt-tíz percet beszélgetett, hogy mi volt otthon, hogy volt otthon, meg ilyesmi, tehát ott minden problémát megbeszéltünk”* (interjú, 2019). Másfelől úgy érezte, hogy az iskola nem megfelelő számára: *“Hat évet tanultam itt, aztán úgy gondoltam, hogy itt elég gyenge a követelmény, magasabb suliba szeretnék járni. (...) 2013-ban iratkoztunk át a József Attila gimnáziumba”* (interjú, 2021).

4. A Stúdiós időszak

4.1. Bekerülés

Alíz 2014-ben, 13 évesen, már a hatosztályos gimnázium első osztályos tanulójaként került be a Stúdióba. Általános iskolában hallott róla; erre így emlékszik vissza: *„Azt hiszem, ötödikes, hatodikos voltam, mikor a Van Helyed Stúdióból küldtek embereket a Táblás suliba, hogy mérjék fel a diákoknak a szintjét (...) és aki három egész valamennyi felett teljesített az összes kérdésből, azokat beválogatták, és kötelező volt elmenni az első előadásra a Stúdióba. Tehát a sulin keresztül hallottam róla”* (interjú, 2019). Két évvel később így beszélt a bekerülésről, *“Amikor indult ez a dolog, akkor én hatodikos voltam, és év végén jöttek felmérni minket. Ilyen mindennapi dolgokat: párkeresőznünk kellett, aki fél percen belül megtalálta, nem tudom hány kártyának a pártját, akkor az már jó pont volt. Aki megfelelt az elvárásoknak, amik tényleg nagyon egyszerűek voltak, azok választhattak, hogy szeretnének-e beiratkozni ebbe a csapatba. (...) Engem az osztályfőnököm hajszolt, hogy: menjél, próbáld meg, jó lesz, meg mit tudom én, aztán így rábeszéltek. Az unokatesóm is szeretett volna menni, és akkor ketten elmentünk, meg ketten is távoztunk, kb. egyszerre. Nem éreztük, hogy ez nekünk szükséges”* (interjú, 2021). A környezettanulmány szerint a lány édesanyja nyitott volt a lehetőség iránt,

ugyanakkor aggódott is: *„nagyon érdeklődő volt, a beszélgetés elején és végén is, sokat kérdezett a programról, és aggódott a részletek miatt. Kérdezte, hogy ez összeegyeztethető-e a gimnáziummal, lesz-e ideje rá a lánynak iskola után, fog-e tudni mellette tanulni. Nem baj-e, hogy már gimnazista lesz. Kik kerültek be, ez jelent-e hátrányt. Kicsit aggódva kérdezte, hogy miattuk került-e be, a körülményekkel van-e baj”* (környezettanulmány, 2014).

4.2. Stúdiós évek

Alíz 2014 őszén (12 évesen) kezdett a Stúdióba járni, de kevesebb, mint egy tanévet, összesen nagyjából négy hónapot volt Stúdiós. 2014. november és 2015. január között összesen nyolc egyéni patrónus/pedagógus napló készült róla a VHS-ban. Írásos bejegyzés nem készült róla; a kivétel az utolsó előtti napló, amely szerint a lány nem jár a Stúdióba, és szükséges a szülőkkel személyesen konzultálni (pedagógus diáknapló, 2015. január). Az utolsó csoportfoglalkozáson 2015. január végén vett részt.

A VHS rendszerében Alíz bizonyítványairól (féléves átlagairól) nincs információ; jegyeit a 2014/2015-ös tanév első és második félévében rögzítették. Eszerint az első félévben 4,1, a másodikban 3,7 volt az átlaga (földrajzból mindkét félévben kettes, matematikából közepes volt). A Stúdióban töltött rövid időszak alatt tehát nem javult tanulmányi eredménye, sőt, valamelyest romlott is. Édesanyja szerint a Stúdió nem volt rá hatással (kérdőív, 2019). A 2019-es kérdőív szerint utolsó fél-éves átlaga 3,8 volt (de ekkor már régen nem járt a VHS-ba). 2021-ben az anya már azt mondta, hogy a Stúdióra mindig lehetett számítani, segítettek a tanulásban.

Alíz mindkét interjúban (2019, 2021) megfogalmazta azt, hogy nem fért bele az idejébe a délutáni Stúdiós foglalkozások. Az elején még tetszett neki, hogy sokat játszanak, utána viszont hiányolta a komolyabb tanulást, amelyre neki szüksége volt a hatosztályos gimnáziumban. *„Többet játszottunk, mint tanultunk volna, ilyen kézműves akármik voltak, tényleg semmi tanulás nem volt az elején. Mondjuk én csak négy hónapig jártam, de akkor még nem igazán volt tanulás. (...) Eleinte nagyon szerettem, mert a testvéremmel, unokatestvéremmel kezdem el oda járni, és együtt mindig játszottunk, de akkor még kisebbek voltunk, nem kellett tanulni csak játszani. Akkor nagyon tetszett, de mikor rájöttem, hogy én hat osztályosba járok, ez így nem lesz jó, akkor utána már nem igazán tetszett, ilyen közönyös volt a Stúdió. (...) Meg nem volt elég időm, elkezdtem edzeni is, az két és fél óra volt, egy normális edzés. A Stúdió kb. öt órát vett el a napomból, tehát ez nem volt összeegyeztethető, nem fért bele a napomba”* (interjú, 2019). Két évvel később hasonlóképpen emlékezett vissza a Stúdiós időszakra: *„Suliban mikor hetedik voltam, akkor általában fél 3-kor-3-kor végeztem, szóval én már haza nem is jöttem, hanem megálltam ebbe' a Stúdióba', és este 7 óráig ott voltam. Szóval nekem kiesett az edzés, meg az itthoni dolog is, meg minden, aztán túlzásúfolt lett*

tőle az egész napom. Úgy voltam vele, hogy inkább kihagyom. Én ugyanúgy tudok itthon tanulni egyedül, mint ahogy ott lehet, mert egyébként sem volt bent még akkor olyan szigorú oktatás”(interjú, 2021).

Ezzel együtt pozitív emlékei is vannak a lánynak: *„Kirándulásokon lehetett részt venni, akkor, akinek valami nem ment, akkor segítettek, például, hogyha angolból kellett volna valakit felkészíteni, akkor angolul tanultak volna. Mindenki élményszerrel el volt látva, tehát sulis után, hogyha mentünk a Stúdióba, akkor nem voltunk éhesek, mert kaptunk kaját, meg minden. (...) az élményeket azért azt nem felejttem el, amit ott szereztem. Tehát a kirándulások, azok tényleg olyan családiasak voltak, ahová mentünk, akkor olyan foglalkozások voltak a Stúdióon belül, amik tényleg akkor teljesen újak voltak, meg akkor nem volt mindennapi, egy csocsó se volt mindennapi, ott pedig igen. Meg úgy a velem egy kategóriában lévő emberek jártak csak oda, szóval nem éreztem magam kiközösítve”*(interjú, 2021).

4.3. A lezárást követő időszak – tervek

Alíz 2015 januárjában, néhány hónap után került ki a VHS-ből, alapvetően azért, mert a gimnáziumot, az edzést és az otthoni feladatokat nem tudta összeegyeztetni a délutáni Stúdiós elfoglaltsággal. És valamelyest azért is, mert érzése szerint ott keveset tanultak, amire neki pedig szüksége lett volna. A VHS nyilvántartási rendszere szerint a lezárás oka az elfoglaltság, a fáradtság, illetve az iskola és az edzés volt (2015. január). Alíz 2021-ben azt mondta, hogy összességében azért jól érezte magát a Stúdióban, de *„aztán már bántam is egy picit, hogy elveszem a lehetőséget azoktól, akiknek meg szüksége van rá. Szóval így otthagytuk unokatesómmal. Fájó szívvel, mert egyébként jó volt ott lenni, csak tényleg hosszú is volt, meg sok minden kiesett. Hát, én itthon is rengeteget segíték, anyunak is, apunak is, meg úgy magammal is kéne néha foglalkozni az edzéseken kívül”*.

2021-ben a lány édesanyja azt mondta, hogy Alíz felsőfokú végzettséget fog szerezni. Alíz tervei között egyértelműen ott volt a diploma megszerzése, amelyet még nem adott fel, de már másban is gondolkodik, ha az egyetem nem sikerülne. Korábban az orvosi és a biológia szakos tanári pályán, illetve a pszichológián is gondolkodott (interjú, 2019). 2021 nyarán már megvolt az érettségije, de a matematika csak kettes lett; emiatt nem sikerült az egyetemi felvételi az orvosi egyetemre; nyelvvizsgálója még nincs. *„Amikor másoknak a pótérettségi volt, én akkor érettségiztem először matekból, októberben. Nem lett valami fényes, az kettes lett sajnos, de úgy érzem, hogy kihoztam magamból a maximumot (...). Az angolom az ötös lett, az angol érettségi. (...) Aztán biológiából emelt érettségiztem. (...) És a biológiám, az majdnem, hogy ötös lett. Négyes lett, de büszke vagyok magamra. (...) Aztán a történelem az hármast lett, az nem lett valami fényes, magyarból meg ötös lett. Aztán ahhoz képest egyébként, hogy nem számítottam semmi jóra, szerintem tök jó lett. (...) Aztán most egy évet így csúszok sajnos a matek miatt az*

egyetemmel, de remélem, hogy felvesznek a Miskolci Egyetem Ózdi Kihelyezett Karára a szociális munka karra. Viszont hogyha ez nem jönne össze, akkor van B, C-terv. A B-terv az egy rendészeti iskola Miskolcon, hogyha pedig az se, akkor pedig valamilyen szakmára beiratkozom. (...) Szeretnék emberekkel foglalkozni, mert (...) bárkivel megtalálom a közös pontot, meg szeretek emberekkel foglalkozni, és az orvosi lett volna, amit megpályáztam volna Debrecenben, de sajnos az a matek miatt nem jött össze. De ezért még nem mondtam le teljesen az emberekről, mindenképp akarok valahogy segíteni, és engem jobban a gyámügy meg ez a rész, a gyermekvédelem érdekel jobban”(interjú, 2021).

A fiatal lány – 2021-ben, 19 évesen – jövőjét Ózdon, közel a szüleihez képzei el, de ha a munkavállalás miatt szükséges, elköltözne a településről. Barátjával 18 évesen ismerkedett meg, a házasság és a családalapítás Alíz szerint még messze van (persze szeretne menyasszony lenni, és legfeljebb két gyereket tervez), nem úgy, mint a környezetében sok fiatal esetében. Elmondása szerint 14 lány osztálytársa volt az általános iskolában (mindegyikük a környéken, Tábla városrészben él), közülük tíznek már van gyereke, gyerekei. „(...) a legtöbb velem egykorú, arra sokszor rá se ismerek, hogy régen azokkal játszottam, most meg azok már a gyerekekkel játszanak. Meg nem tudom, egyiknek sincs megélhetősége. Tehát mindegyik a szülő nyakára szül magyarul. (...) De egyébként durva, én nem tudom elképzelni azt, hogy én addig szüljek meg összeházasodjak meg így csináljam, ameddig nincs pénzem. Ameddig nem érzem azt, hogy még anyáékhoz vagyok kötve. (...) Tehát én még úgy nem tudok tovább gondolkodni, de hogyha realisan gondolkodom, akkor mindenképpen először a sulí. Elvégezni az egyetemet, találni egy normális munkát, ahol a fizetés átlagosnak mondható ózdi körülmények között. (...) Ha lesz normális családi házam, ha lesz megélhetőségem, akkor majd utána nyilván szeretnék családot alapítani, de egyelőre még nem. Majd idővel”(interjú, 2021).

„Marika”

„Én arra számítottam, hogy (...) segíteni fognak az előrehaladásban az iskola szempontjából”

18 éves lány, lezárt

(VHS 2014-2015)

1. A család demográfiai jellemzői, családi kapcsolatrendszer

Marika 2003-ban született, idén volt 18 éves. Édesapja 1975-ben, édesanyja 1983-ban született, öten vannak testvérek, ő és ikertestvére a legidősebbek, két öccse 2005-ben és 2012-ben, húga 2018-ban született. A 2014-es környezettanulmány szerint akkor még hatan, a két szülő és a négy gyerek éltek egy háztartásban egy ház alsó szintjén, a felső szinten pedig a nagymama élt külön háztartásban, három nevelt gyerekkel. A környezettanulmány készítője úgy látta, hogy az anya számára fontos a család, a gyerekek boldogulása. Marika a vele készült interjúkban is arról beszélt, hogy szüleivel, testvéreivel jóban van, mindig számíthat a rájuk: *„Mindig mellettem vannak, bármiben segítenek, mindig számíthatok rájuk, a legrosszabb, hogy néha sajnos nekik van igazuk, és ezt hangoztatják is, de amúgy nem tudnék rájuk rosszat mondani”* (interjú, 2021). *„Azt szeretem nagyon, hogy mindent, amit így meg tudnak adni, azt próbálják megadni és segítenek, amiben tudnak”* (interjú, 2018). Ezzel együtt, a 2018-as adatfelvétel szerint még heten, 2021-ben már csak hatan, az apa nélkül éltek a családban.

2. A család szociális helyzete

2.1. Szülők iskolai végzettsége, munkaerőpiaci helyzete

Az anya védőnő vagy ápolónő szeretett volna lenni, de csak az általános iskola befejezéséig jutott. Elkezdte ugyan a középfokú iskolát, de nem tudta befejezni, mert a körülményeik nem engedték, és a szülei sem támogatták ebben. A gyerekek születése előtt néhány hónapot dolgozott az erdészetnél és egy összeszerelő üzemben, de legfeljebb egy év munkaviszonya volt. A három fiatalabb gyerek születése között hosszabb idő telt el (2005, 2012, 2018), de arról nincs információ, hogy ezekben az időszakokban a GYES után el tudott-e helyezkedni, mindenesetre a 2018-as és a 2021-es kérdőív szerint is gyeseen volt.

Az apa ács szakmával rendelkezik, évekig dolgozott az ózdi városüzemeltetésnél, korábban pedig karbantartó volt a sajtóvárkonyi általános iskolában és feketén az építőiparban, illetve ácsként Németországban is dolgozott.

2.2. Jövedelmi-anyagi helyzet

A 2014-es környezettanulmányból tudható, hogy svájci frankos hitelüket nem tudták fizetni, az eszközkezelő tulajdonába került házukat visszabérelték, így anyagi helyzetük, lakhatásuk bizonytalan volt. Akkor azt mondta az apa, hogy minden munkát el kell vállalni, mert családi pótlékból nem lehet eltartani a családot. 2014-ben – az akkor hatfős családnak – 150-160 ezer forint volt a havi jövedelme, amely a családi pótlékból, a gyeseből és az apa fizetéséből állt össze. 2018-ban az akkor már héttagú család havi nettó jövedelme 200-250 ezer Ft volt, ami 29-36 ezer Ft közötti egy főre jutó jövedelmet jelent. A havi bevételt a gyese, a családi pótlék, az apa foglalkoztatást helyettesítő támogatása (22.800 Ft) és az alkalmi munkából származó jövedelem (kb. 150.000 Ft) adta. 2021-ben, amikor Marika már közfoglalkoztatott volt, a háztartás jövedelme az ő béréből (54.000 Ft), a gyeseből, a családi pótlékból (kb. 90.000 Ft) és alkalmi munkából (kb. 50.000 Ft) tevődött össze. A 2018-as kérdőív szerint nem jutott elég pénzük rezsire, hitelek törlesztésére és ruházkodásra; a nyaralást és egy kb. 60 ezer Ft-os váratlan kiadás fedezését nem engedhették volna meg maguknak. Összesen 30-40 ezer forintnyi elmaradásuk volt (áram, víz). A gyerekek – feltehetőleg rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülőként – ingyenes tankönyvet és étkezést kaptak. 2021-ben orvosi ellátásra nem jutott elég pénzük. Az ismét meglévő villany- és vízszámla elmaradás mellett megjelent a hiteltörlesztéssel való elmaradás is (ami feltehetőleg 2018-ban is volt), az összes elmaradás összege így jelentősen magasabb (400.000 Ft), mint amit a 2018-as adatfelvétel jelzett. (Az nem világos, hogy milyen hitel törlesztésével maradtak el, minthogy házuk már 2014-ben az eszközkezelő tulajdonában volt a környezettanulmány szerint. Ugyanakkor a 2018-as és a 2021-es kérdőívben is az áll, hogy az ingatlanok tulajdonosai, és 2018-ban már csak két havi törlesztőrészlet megfizetése hiányzott.)

2.3. Lakáshelyzet, lakáskörülmények

A család Ózd Sajóvárkony nevű településrészén él, amely viszonylag távol esik a központtól, több szegregált utcája is van, de összességében nem klasszikus szegregátum, telep. A házuk kb. 100 m²-es, annak az alsó szintjén, három szobában laknak. Van konyha, fürdőszoba, benti vécé. A házhoz tartozik kert is, amit nem művelnek. Rezsihátralékuk 2018-ban és 2021-ben is volt, de a közművek kikapcsolására nem került sor. A 2014-es környezettanulmány szerint „*a lakás rendezett volt, úgy tűnt, a konyha kissé szegényes*”. A kérdezett anya 2018-ban és 2021-ben is azt mondta, hogy nagyon szeretnek a településen élni, és nem tervezik, hogy elköltöznek.

3. Intézményes nevelés-oktatás a Stúdióba kerülés előtt

Marika kevesebb, mint 2500 grammal született, tartós betegsége, egészségügyi problémája nincs. Bölcsődbe nem járt, az óvodát négy-öt évesen kezdte el, és hat éve koráig járt oda. Az anya nagyon elégedett volt az óvodával, az óvodapedagógusokkal („nagyon jók, kedvesek, segítőkészek”), az óvoda jól felszerelt volt. A Sajóvárkonyi Általános Iskoláról, ahol Marika tanult, már sokkal rosszabb az anya véleménye; 2014-ben a környezettanulmány készítőjének azt mondta, *„úgy szar, ahogy van. Az iskolában uralkodó légkör nem gyerekeknek való, nem mernek elmenni wc-re, mert cigiztetik őket, ezt tudják a tanárok, de nem csinálnak semmit. A gyerekek uralkodnak a tanárok felett. Némelyik tanár hozzáállásával sincsen megelégedve”* (környezettanulmány, 2014). A lány 2018-ban úgy emlékezett vissza, hogy nem szeretett odajárni: *„Itt a sajóvárkonyiban nagyon rossz volt... a diákok is nagyon rosszak voltak ám, ott sokszor volt verekedés”* (interjú, 2018).

2019-es adatok szerint a Sajóvárkonyi Általános Iskola 296 tanulójának 73 százaléka halmozottan hátrányos helyzetű, 83 százaléka rendszeres gyerekvédelmi kedvezményben részesülő volt, ami jelzi, hogy a gyerekek túlnyomó többsége kedvezőtlen társadalmi státuszú családból érkezik. *„Intézményi szinten egyenesen szegregációs spirálról beszélhetünk: minél szegregáltabb egy iskola, annál inkább elkerülnek azok a családok, amelyek ezt egyrészt megtehetik, másrészt elég fontosnak tartják, hogy megtegyék.”* A szegregációs spirál által súlyosan érintett öt ózdi iskola között ott találjuk a sajóvárkonyi intézményt is (Knausz 2021; OH adatok).

Az akkor ötödik osztályos Marikáról 2014-ben készült pszichológiai vélemény szerint a lány *„az értelmi képességek mérése során kiegyensúlyozott képet mutatott, minden mért területen átlagos-átlag feletti eredményt ért el. (...) Az iskolai képességek is jó színvonalúak (olvasás 80%, matematikai műveletek 90%). Osztályfokát meghaladó teljesítményt nyújtott mindkét területen. Önértékelése pozitív, minden téren kedvezően ítéli meg önmagát, az otthonnal kapcsolatos kérdésekben a legkedvezőbb az önmagáról kialakított képe”* (pszichológiai vélemény, 2014). Fejlesztendő területet nem jelöltek meg.

4. A Stúdiós időszak

4.1. Bekerülés

Marika 2014-ben, 13 évesen került a Stúdióba. A bekerülés időszakáról 2018-ban azt mondta, hogy *„engem kerestek fel itt a suliban, mikor hatodik voltam. Akkor kezdődött ez el, és akkor mondták, hogy van lehetőség, menjek”* (interjú, 2018). A 2021-es interjú szerint *„a tanárok mesélték, hogy van lehetőség egy ilyenre, úgyhogy gondoltuk, megpróbáljuk akkor. (...) Anyuék, mondták hogy menjek, teljes mértékben segítenek mindenben, amiben kell, a tanárok is mondták, hogy*

ez egy jó lehetőség, és élni kell vele” (interjú, 2021). A bekerülés időszakának tapasztalatai vegyesek: az első néhány héten inkább ismerkedtek, beszélgettek a Stúdióban, és viszonylag keveset tanultak. Ez egyfelől tetszett Marikának, másfelől viszont *„ezért volt, hogy amikor későn hazaértem, akkor még én itthon is tanultam, és nem igazából tudtam úgy rendesen készülni”* (interjú, 2021).

4.2. Stúdiós évek

A lány esetében nem beszélhetünk Stúdiós évekről, mivel elég rövid ideig, mindössze három-négy hónapot járt a VHS-ba. A vele készült interjúkban elsősorban azzal indokolta a kilépést, hogy nem tanultak eleget, illetve nem arra számított, amit ott kapott. *„Én arra számítottam, – ugye nem sokáig jártam –, hogy jobban fognak segíteni abban, hogy a tantárgyak jobban menjenek. Segíteni fognak az előrehaladásban az iskola szempontjából”* (interjú, 2018). Alapvetően szeretett a VHS-ba járni, szeretett a gyerekekkel, lenni, kedvesek voltak vele, és járt is volna még, de *„utána inkább beláttam, hogy mégsem annyira jó ez. (...) Igazából ez úgy volt, hogy akkor kezdtük volna el ezt úgy továbbfejleszteni, amikor én épp kiléptem”*. Marika szerint a szülei döntése volt, hogy abbahagyta a Stúdiót, de örül, hogy ők így döntöttek, egyetért szülei elhatározásával. *„A család döntése volt. Nem érezték hasznosnak, és igazuk volt”* (interjú, 2018). Az édesanyja a 2018-as kérdőívben azt mondta, hogy *„szülői szemmel nem jött be”* a Stúdió, nem tanultak, csak ismerkedtek, szórakoztak, ezért vette ki onnan a lányt.

A VSH nyilvántartási rendszerében mindössze két félévben rögzítették a jegyeket. Eszerint a 2014/2015-ös tanév első és második félévében a lány év végi átlaga a jegyek alapján 4,5 volt (a jegyek pontosan megegyeznek az első és a második félévben), a későbbi időszakról nincs adat.

4.3. A lezárást követő időszak – tervek

Marika – már nem Stúdiósként – az általános iskola után szakgimnáziumban, az Ózdi SZC Bródy Imre Technikumban folytatta tanulmányait, 2021-ben fejezte be a 12. osztályt. Tanulmányi átlaga 2018-ban 3,2, 2021-ben hármas volt. A 2018-as interjúban arról beszélt, hogy be szeretné fejezni a technikumot, és érettségizni szeretne, majd szakmát is szerezne, fodrász vagy ápolónő lenne. Az édesanyja a kérdőívben 2021-ben azt mondta, hogy lánya szerinte szakmát fog szerezni, de érettségizni nem fog. Marika megszerezte az elektronikai műszerész végzettséget, majd rögtön (2021-ben) folytatta tanulmányait, így – ha minden jól megy – elektromechanikai technikus végzettséget is fog szerezni. Dolgozni inkább Miskolcon szeretne, ott több a lehetőség és magasabbak a fizetések, mint Ózdon. Persze még bizonytalan ebben, de ha össze tudna gyűjteni valamennyi pénzt, akkor Miskolcra költözne, de lehet, hogy Dunaújvárosba, ahol vannak rokonai. *„Voltam fent náluk nyaralni, nagyon rég már, de azért láttam, hogy ott mennyi a munkalehetőség,*

milyen a megélhetőség, és azért, az Ózdhoz viszonyítva sokkal több a lehetőség” (interjú, 2020). Házasodni – egyelőre legalábbis – nem szeretne. *„Hát őszintén, volt egy valaki, aki tönkre tette az életemet sajnos, nagyon padlóra kerültem miatta, és azóta úgy nem tervezgetek ilyen házasság, meg ilyeneket”. Az interjú végén azt is mondta, hogy „szerintem már 10-20 év múlva azt az életet fogom élni, amit szeretnék”*(interjú, 2021).

A VSH rendszerében az áll, hogy a lezárás oka „erkölcsi kérdés, a szülők döntése”. Az utolsó patrónusi diáknapló szerint *„barátok és testvérek jelzése alapján a szülei nem engedik a Stúdióba, mert későn ért haza. Szüleivel próbáltam felvenni a kapcsolatot, személyes látogatásra lesz szükség. Apuka elég elutasító volt”* (patrónusi diáknapló, 2015. január)

„Aranka”

„Nem éreztem, hogy most én sokkal több lennék azzal, hogy ott vagyok.”

20 éves lány, lezárt

(VHS 2014-2015)

1. A család demográfiai jellemzői, szociális helyzetük

Aranka 2001-ben született szülei első gyermekeként. Édesanyjának, aki ekkor 19 éves volt, a terhessége miatt abba kellett hagynia a szakmunkás iskolát (eladó szeretett volna lenni). Édesapjának (ő Aranka születésekor 20 éves volt) is csak általános iskolai végzettsége van, ő is kimaradt az iskolából.

Apja sok mindennel próbálkozott (volt bolti eladó, éjjeli őr, operátor), de állandó munkát nem talált magának. Két évvel később, 2003-ban megszületett Aranka öccse, édesanyja otthon maradt vele GYES-en. A GYES után tanulni próbált (varrónőnek készült), de a képzés az alacsony létszám miatt abbamaradt. Rövid ideig közmunkásként dolgozott.

2009-ben eladták a lakásukat, és az árát a szocpallal kiegészítve vették meg a jelenlegi házukat Ózd mellett, Sajónémetiben. A ház csendes környéken van, három szobás, benti WC-vel és fürdőszobával is felszerelt – bár a rezszi költsége igen magas. A faluban nincsenek szolgáltatások – iskola sincs –, drága a bolt – mindenért Ózdra kell bejárni.

2014-ben, amikor a Stúdióval kapcsolatba kerültek, testvéreinél több mint tíz évvel később még egy fiuk született, így az édesanya újra GYES-re ment. Ekkoriban a férjének nem volt munkája, segélyből és alkalmi munkákból éltek. A család nagyon kevés jövedelemből (kb. havi 100 ezer forintból) élt, a nagyszülők segítették őket, de a vízszámlával már el voltak maradva, hiteltartozásuk is volt, a tartozások miatt behajtó elé is kerültek.

2. Intézményes nevelés-oktatás a Stúdióba kerülés előtt

Aranka, a legnagyobb gyerek Ózdra járt, a Petőfi Sándor Általános Iskolába, a faluban akkor már az alsó tagozat is megszűnt. A kislány sok mindenben tehetséges, ötödik osztályig kitűnő tanuló volt, harmadikban meseíró pályázatot is nyert. *„Nagyon jó a kapcsolatunk egymással a családban. Mindent meg tudunk beszélni, mindig mindenben támogattak.”* (interjú 2021) Naponta 1,5-2 óra hosszát tanult. Édesanyja szokott neki segíteni, vagy megkeresték az interneten, amit nem tudtak. A Stúdióba kerüléskor szülei megfogalmazták, hogy szeretnék, ha Angelika egyetemem végezne. *„Az orvosi pályára gondoltak, azon belül fogorvosra, mert az jól keres. A gimnáziumot mindenképpen szeretnék, ha elvégezné, ő is és az apuka is*

támogatóan állnak hozzá. Nem szeretnék, hogy nagyon messze menjen, de már szóba került, hogy hol van jó egyetem.”(környezettanulmány 2014)

3. A Stúdiós időszak

A kislánynak jól sikerült a teszt, és 2014-ben felvették a Stúdióba, de Angelika csak néhány hónapig járt oda. *„Nem jártam oda sokáig, maximum egy fél évet (...) Nem nagyon emlékszem erre az egész dologra. Szintfelmérőket csináltunk, és akkor mit tudom én, mi alapján kiválasztottak minket. (...) Akkor azt mondtam, hogy jó, próbáljuk meg. (...) Sok dolgról beszélgettünk, főztünk meg ilyen... csoport össze-szoktató dolgok voltak. Karácsonykor kaptunk ajándék-csomagokat, nagyon aranyosak voltak, mindenki. De... nem volt kedvem járni, nem éreztem, hogy most én sokkal több lennék azzal, hogy ott vagyok.”(interjú 2021)*

A család és a kislány motivált volt a Stúdióval kapcsolatban, Aranka képességei átlagosak, vagy jobbak voltak a 2014-ben készült pszichológiai vizsgálat szerint. A család egyértelműen szegénységben élt – azaz itt komoly szerepe lehetett volna a Stúdió támogatásának. Nem volt semmilyen negatív élményük, vagy konfliktusuk a Stúdióval – mindezek ellenére néhány hónap után a kislány (és feltehetően a család) nem igényelte ezt a támogatást.

4. Változások a család életében

2018-ban ismét meglátogattuk a családot. Az apa állandó munkahelyet talált Bélapátfalván. A legkisebb gyerek már 4 éves volt, óvodába járt, az édesanya el tudott helyezkedni: bekerült a településen folyó gyerekesély programba, ahol beiskolázták. Anyagi helyzetük jelentősen javult (havi 300 eFt bevételük lett), már nem voltak adósságaik. Angelika az ózdi József Attila Gimnázium egészségügyi szakjára járt, ott is jó tanuló volt. *„Nekem az volt a tervem a gimnázium után, hogy elmenjek egy másik középiskolába, ami szakirányú képzést ad – mondjuk gyógyszerügyi asszisztensre szerettem volna menni, de egy oktató beleültette a bogarat a fülembe, hogy: Angelika, szerintem neked az emelt biosz vagy egészségügy is menne, megpróbálhatnánk az egyetemet.”(interjú 2021)* 2021-ben a család élete alapjaiban megváltozott az első találkozáshoz képest. Mindkét szülő – felnőttként – leérettségizett, biztos állásuk van, anyagi helyzetük biztonságossá vált. Angelika nagyobbik öccse hegesztői szakképesítést szerzett, a lány pedig egyetemista lett Miskolcon, védőnőnek készül. *„Az osztályomból, vagy innen a faluból is én vagyok az első roma, aki egyetemre ment. És erre nagyon büszke vagyok.”(interjú 2021)*

„Máté”

*„választanom kellett, hogy
a Stúdió vagy a Penny Market”
20 éves fiú, lezárt
(VHS 2014-2018)*

1. A család demográfiai jellemzői, családi kapcsolatrendszer

Máté 2021 nyarán töltötte be 20 életévét (2001-ben született). Egyszülős családban nevelkedett, öt és 2002-ben született hűgát édesanyja nevelte/neveli (aki 2021-ben 53 éves). Az özvegy anyai nagymama 2014-ben még Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, 2016-ban már velük egy háztartásban lakott. Máté a 2019-es interjúban viszont azt mondta, hogy a nagymama – testvérének halála miatt – visszaköltözött Szabolcsba (mert a *„ház ott egyedül maradt”*), így akkor már ismét hárman éltek a háztartásban. Édesapjuk meghalt, de már halála előtt 11 évvel elváltak, aminek oka – az anya szerint – a férfi játékszenvedélye volt.

A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéből származó édesanya, aki viszonylag „idős”, 33 éves volt Máté születésekor, elmondása szerint semmilyen elképzeléssel nem rendelkezett arról, hogy mi szeretne lenni felnött korábban. Bár környezetében voltak, akik a szakmunkásképző elvégzése után továbbtanulásra biztatták, végül nem tanult tovább (mert akkoriban *„egy jó helyen sikerült elhelyezkednie”*). 2014-ben azt mondta, hogy dadának vagy idősgondozónak tanulna, de egyébként akkor óvodai dajkaként dolgozott. (A 2016-os kérdőív szerint a legmagasabb végzettsége nyolc osztály.) Az édesanya 2014-ben arról beszélt, hogy Máté matematikából és irodalomból is tehetséges, mérnök vagy tanár szeretne lenni, 800-900 darabos könyvtárukból szívesen olvas, otthon napi 1,5-2 órát tanul, és hogy a fiú boldogulásának legfőbb útja a tanulás; ehhez ő igyekszik megteremteni az anyagi hátteret. A környezettanulmány készítőjének megjegyzése szerint Máté valóban diplomát szeretne szerezni, amihez ő maga is megpróbálja megteremteni a feltételeket, illetve ennek érdekében áldozatokat is hozna. *„Gond nélkül beköltözne a városba, azért, hogy közelebb legyen a gimnáziumhoz”* (környezettanulmány, 2014). Ugyanakkor a 2014-es pszichológiai szakvélemény szerint (amikor Máté hatodik osztályos volt) *„jövőjéről keveset tud mondani: tanári pályára készül és szeretne lakás, autót. A negatív érzések dominálnak (rossz hangulat, kétségbeesés) jövőjével kapcsolatban, és feltűnően kontroll-vesztettnek érzi magát”* (pszichológiai vélemény, 2014).

Máté szerint a háromfős család összetartó, segítik egymást. *„Ott segítjük egymást, ahol tudjuk. (...) általában besegítek neki a házimunkába, ha úgy van anyagilag, ha*

tudok. Amit szeretek {az édesanyjában} benne az az, hogy együtt érez velem, meg szeret minket, úgy rossz tulajdonsága nincsen, mert elég jól kijövök vele.” A hűgát „megértő, kedves, aranyos” lánynak tartja, akivel szintén jól kijönnek, és igyekeznek segíteni egymást. *„Megért engem, segít, amiben tud, ez kölcsönös. Úgy a rossz tulajdonsága ez a makacsság, mindenre noszogatni kell, hogy csináljon valamit. (...) Szoktuk egymást segíteni, hogy például, ha neki nincs pénze és nekem van, akkor osztozunk, meg hasonlók.”*(A lány egyébként abbahagyta a tanulást a „fiúja miatt”). (interjú, 2019).

2. A család szociális helyzete

2.1. Szülők iskolai végzettsége, munkaerőpiaci helyzete

Az anya legmagasabb iskolai végzettsége a környezettanulmány szerint szakmunkásképző (bolti eladó, illetve esztergályos marós képzettsége is van). (A 2016-os és a 2019-es adatfelvétel szerint nyolc osztály.) 22 évet dolgozott bolti eladóként, 2014-ben óvodai dajkaként és konyhai kisegítőként dolgozott (alkalmazottként, minimálbérért), illetve akkoriban nyári idénymunkát is vállalt Szabolcsban, ha éppen Ózdon nem volt munkája. „150 önéletrajzot beadott, amíg nem dolgozott, mióta sikerült elhelyezkednie, azóta hívják vissza (zöldségesből, 100 forintos boltból, Sparból, turkálóból), most nem szeretne ugrálni, a biztosat szereti” (környezettanulmány, 2014). A kérdőíves adatok szerint 2016-ban közfoglalkoztatottként, 2019-ben alkalmazottként dolgozott Ózdon (utóbbi évben 85 ezer forint volt a fizetése).

2.2. Jövedelmi-anyagi helyzet

2016-ban az akkor négyfős háztartásnak havonta nettó 100-110 ezer forint volt a jövedelme, vagyis az egy jutó jövedelmük (mintegy 25-28 000 Ft) nagyjából a nyugdíjminimum összegével egyezett meg. A közfoglalkoztatásból származó 65-70 ezer forint mellett a családi pótlékból (egyszülős családként a két gyerekre 29 600 Ft) és egyéb családi segítségből (havi 10-15 000 Ft) állt össze a költségvetésük. Jövedelmi helyzetük 2019-re javult: az anya fizetése havi 85 ezer forint volt, mellékállásból hasonló összeghez jutottak, és kapták a 29 600 forintnyi családi pótlékot (más bevételük ekkor nem volt). Kedvezőtlen jövedelmi helyzetük, szegénységük ellenére – a kérdőív tanulsága szerint – 2016-ban semmilyen szociális segélyben, támogatásban nem részesültek; rendszeres gyermekvédelmi kedvezményt sem kaptak. 2019-ben pedig egy főre jutó jövedelmük miatt nem is igen voltak jogosultak ezekre. A család sem 2016-ban, sem 2019-ben nem tudott volna fedezni egy nagyobb összegű (60 000 Ft-os) váratlan kiadást, és azt sem engedhették meg maguknak, hogy évente egyszer fizetett nyaralásra, üdülésre menjenek. A kérdőívekben kért tartós fogyasztási cikkek közül (automata mosógép, színes televízió, vezetékes telefon, mobiltelefon, számítógép, autó) a család egyedül

autóval nem rendelkezett azért, mert nem engedhették meg maguknak. A család 2014 decembere és 2017. december között 27 alkalommal kapott természetbeni támogatást, adományt a VHS-től, összesen 142 ezer forint értékben (többek között ruhát, élelmiszert, tanszercsomagot, televíziót, koncert belépőt).

2.3. Lakáshelyzet, lakáskörülmények

A család Ózd Tábla nevű városrészében él ugyanabban a saját tulajdonú, 70-80 négyzetméteres, háromszobás házban mintegy 35 éve. A környezettanulmány készítője szerint a *„nappaliban alszik az anyuka, ezt a helyiséget használják a legtöbbit, Máténak és testvérének van külön szobája. (...) A ház tiszta, kissé zsúfolt, semmilyen új tárgy, berendezés nem volt benne, viszont sok, az évek során felhalmozott relikvia.”* (környezettanulmány, 2014). A házhoz mintegy 100 m²-es, gondozott kert is tartozik, amelyben zöldséget termesztenek. Az áram, a víz be van kötve, a fűtés fával történik; 2016-ban nem volt rezsihátralékuk, 2019-ben a villanyszámla fizetésével maradtak el (kb. 26 000 Ft); közmű-kikapcsolás nem történt náluk. Különböző paraméterek mentén, de mindkét adatévben azt választották a kérdezettek (nagyszülő, szülő), hogy jelenlegi lakóhelyükről elköltöznének.

3. Intézményes nevelés-oktatás a Stúdióba kerülés előtt

Máté normál súllyal (2900 gramm) született, egészségügyi problémái nem voltak, bölcsődébe nem járt. Hat éves korától járt logopédushoz. Óvodába négy éves korától hat éves koráig járt, az iskolát hét évesen kezdte el. Az általános iskolában viszonylag jól tanult (bár a VHS rendszerében rögzített féléves jegyei tantárgytól függően igen változatosak voltak), de rendszeresen bántották, többek között a neve miatt is. Ezek a negatív tapasztalatok megjelennek a pszichológiai szakvéleményben, a környezettanulmányban és az interjúban is. *„Össze-vissza verik egymást a gyerekek. Régen mindig mondta Máténak {az anyja}, hogy ne verekedjen, most csak azt, hogy ne kezdeményezzen, de üssön vissza. Máté behúzódik a sarokba, és ütik-verik, összeverik, összerugdossák. 7-8-osok bántják, Máté nem mer visszaszólni, a tanárok mondják, hogy hagyják abba, de folytatják. Volt, hogy ceruzahegy volt a hátában, úgy ment haza. Mostanában nem szekálják annyira, az anya többször volt bent az iskolában panaszt tenni emiatt, illetve a tanszereit is sűrűn ellopták”* (környezettanulmány, 2014). A pszichológus szerint: *„egy kicsit (vagy nem is kicsit) autisztikus/autista a kisfiú. Részben magyarázná az iskolai bántalmazását is – amire remélhetőleg az iskolaváltás megoldás, de nem garancia. Ha nincs jele autizmusnak, akkor depresszió merül fel még (kiüresedettséget, sőt a figyelemproblémákat is magyarázná)”* (pszichológiai vélemény, 2014). Máté azt mondta az interjúban, hogy *„sokat piszkáltak az iskolába, azért is mentem át a hatosztályos gimnáziumba. De hát így végül is a tanárim jók voltak és fel tudtak készíteni a hatosztályos gimire”* (interjú, 2019).

Az iskolaváltást Máté osztályfőnöke javasolta elsősorban az iskolai bántalmazások miatt, és azért is, mert tehetségesnek tartotta, így mindenképpen jobb helyzetbe kerülhet a gimnáziumi közegben. Tehetségét a környezettanulmány és a pszichológiai szakvélemény is megerősíti, ugyanakkor – ahogy szó volt róla korábban – jegyei az általános iskolában is igencsak „szórtak”. Saját elmondása szerint *„a magyar az nagyon jól ment, ott versenyt is nyertem, megyei fordulót is. Hát így azon kívül mindenből igyekeztem a legjobbat nyújtani. (...) Hát számokat hamar megjegyzek. Ennyi, nem nagyon vagyok jobb az átlagnál semmiben”* (interjú, 2019). Máté az interjúban kiemelte az általános iskolai magyar tanárával való viszonyt: *„Folyamatosan próbált segíteni nekem, tananyagokban, felkészülésben. Kedves volt, velem meg még egy-két gyerekkel, akik így normálisabbak voltak. Velünk kivételezett, könnyebb kérdések, hasonlók. Meg hát normálisan el tudta magyarázni a tananyagot, nem kellett olyan sokat készülni”*(interjú, 2019).

4. A Stúdiós időszak

4.1. Bekerülés

Máté 2014 őszén, 13 évesen került a VHS-be, amiről az általános iskolában hallott. *„A Stúdióról az iskolában hallottam, hogy lesz egy ilyen terv, hogy akinek ilyen három egész valamennyitől nagyobb az átlaguk, azzal iratnak egy tesztet. És ha jól sikerül, akkor bekerülnek. Hát nekem fura módon jól sikerült. (...) akkor még könnyen tanultam. Könnyebben, mint most. És hát így sikerült megírnom azt a tesztet úgy, hogy jó legyen. (...) Meglepődtem, mert hát végül is a legjobbak között voltam, akik megírták ezt a tesztet. Én ezen meglepődtem. Mondták, hogy hát lesz egy ilyen tájékoztató, hogy mi újság van. Aztán így sikerült bekerülnöm. Aminek örülök, mert sokat segítettek. Például adományok, tanulásban is, sportok. Ott tanultam meg baseballozni is”*(interjú, 2019).

4.2. Stúdiós évek

A fiú 2015-ben – már Stúdiósként – bekerült az ózdi József Attila Gimnázium, Szakközépiskola és Kollégium hatosztályos gimnáziumi képzésébe, a hetedik osztályt már ott kezdte. Később – elsősorban munkavállalás miatt – otthagyta a gimnáziumot, és az ózdi Gábor Áron Technikum és Szakképző Iskolába ment át. *„Hát az első osztály az nagyon jól ment, jeles voltam mindenből. Aztán ahogy mentünk fölfelé, úgy romlottak az átlagaim. De utána átmentem hetedikről egy hatosztályos gimnáziumba, és hát pont a Penny miatt mentem ki a hatosztályosból tizedikben. Mert nagyon rosszak voltak a jegyeim és nem volt olyan osztály, ahova vissza tudtam volna bukni. Ezért átmentem a Gábor Áronba, ott voltam most októberig”*(interjú, 2019).

Máté szerint a VHS-ben segítettek neki abban, hogy a hatosztályos gimnáziumban tudjon tanulni; az ott dolgozó „tanárok aranyosak voltak”, és *„odabent mindenki*

szertetett mindenkit. Jó csapat volt. Segíteni mindenki segített, aki tudott, valamilyen szinten”. Az interjúban kiemelte, hogy „(...) a tanárok szórakoztatva tanították meg velünk a leckéket. Játszva, filmnézéssel, sportokkal, hasonlók. Minden volt, ami egy ilyen tininek kell. (...) Az iskolabeli tanárok mindig próbálták a lehető legtöbbet leadni, a legtöbbet kihúzni belőlünk. A Stúdiós tanárok, azok inkább próbálták azt elmagyarázni normálisan, amit az iskolai tanár nagyjából elmagyarázott, amit lekörmöltetett velünk. Azt ők próbálták kifejtetni, megértetni velünk, hogy mi is annak a lényege. És így sokkal jobb volt és érthetőbb is.”

A VHS rendszerében Máté jegyei, bizonyítványai 2014/2015 első félévétől 2017/2018 első félévéig vannak rögzítve (de a 2014/2015-ös és a 2015/2016-os tanévek második féléve hiányzik). Ezek alapján az látszik, hogy utolsó általános iskolai évében hármás-négyes tanuló volt, majd a gimnáziumban romlott a teljesítménye, az utolsó rögzített félévben 2,2 volt az átlaga. A Stúdió tehát a tanulmányi eredmények terén – legalábbis a jegyek alapján – kevésbé tudott hatékony segítséget nyújtani a fiúnak. A VSH által szervezett baseball nagyon érdekelt, bekerült a csapatba is.

Félév	átlag
2014/2015. 1. félév	3,5
2014/2015. 2. félév	n.a.
2015/2016. 1. félév	2,4
2015/2016. 2. félév	n.a.
2016/2017. 1. félév	2,5
2016/2017. 2. félév	2,4
2017/2018. 1. félév	2,2

A Stúdiós évek nem voltak problémamentesek. Az időszak elején (2015 tavaszán) az egyik patrónus jelezte naplójában, hogy Máté dohányzik, és *„egyesekek szerint füvezik is. Kedden elkéredzkedett, mert állítása szerint anyukája hívta, hogy sürgősen haza kell mennie. Felhívtuk, kiderült, hogy ez nem igaz. Elmondta, hogy Máté fizikából nagyon rosszul áll, bekerült egy rossz társaságba”* (patrónus napló, 2015. március) Kevés az írásos bejegyzés, de egy későbbi patrónusi leírás szerint *„családlátogatás során megbeszéltük a házirendet, a protokollt, és az együttműködési megállapodás pontjait. A házirendben külön kitértünk a dohányzásra, mely a Stúdió területén és programjain tilos. Elmondása szerint jól érzi magát az új osztályba, nyugodtnak tűnt. (...) Megbeszéltük, hogy minden jegyét beírja, és szól ha szüksége van valamiből korrepetálásra, hogy elkerüljük az előző év végi bukást. Édesanyja is együttműködő, segítőkész”* (patrónus napló, 2016. szeptember) A következő évben sem javult a helyzet: *„sikerült beszélni Máté édesanyjával, amely be-*

szélgetés alatt kiderült, hogy sok csúsztatás és ferdítés van Máté beszámolóiban, a hamarabbi elkéredzkedéseiben. Történelemből bukásra áll. Illetve aláírtam egy meghatalmazást a JAG felé, hogy kikapjuk az aktuális és valós jegyeket” (patrónus napló, 2017. május). Ugyanakkor néhány héttel korábban még azt írta a patrónus, hogy a fiú *„házit készít, jobb jegyeket hozott nyelvtanból, készül a kis érettségire”* (patrónus napló, 2017. május). Az utolsó patrónusi bejegyzés szerint *„Máté történelemből bukásra áll, de igyekszik rajta változtatni”* (patrónus napló, 2017. május). A 2016-os kérdőívben a kérdezett (nagyszülő) úgy értékelte, hogy a VHS nem igazán változtatott Máté teljesítményén, *„valamiben fejlődött, valamiben rosszabb lett”*. Három évvel később, a 2019-es kérdőívben a kérdezett (Máté édesanyja) azt mondta, hogy a VHS hatására sokat változott a fiú *„felfogása, gondolkodása”, illetve hogy Stúdióban sokat tanultak vele (a matematikát és az angolt emelte ki). Máté véleménye szerint a VHS „százszázalékosan beigazolta, mert amit ígértek, az úgy volt. Megcsinálták, teljes mértékben”* (interjú, 2019).

Meghatározó tényező, hogy Máté a gimnázium és a VHS mellett dolgozni kezdett egy áruházban. Egyértelműnek tűnik, hogy a munka mellett nem maradt ideje, energiája arra, hogy a tanulásra, illetve magára a VHS-re és az ottani elvárásokra, feladatokra koncentráljon. Korábbi terveit ezzel párhuzamosan feladta, az érettségi és a továbbtanulás egyre távolabbi, elérhetetlen céllá váltak. A gimnáziumból szakképző iskolába került, majd onnan is kirúgták. 2019 őszén nem járt iskolába. Máté mindezt pontosan megfogalmazta a 2019-es interjúban: *„Arra számítottam, hogy a gimti azt be tudom fejezni, és hogy esetleg még egy egyetemhez is hozzá tudok kezdeni. De aztán hogy az agyam kezdett így leépülni, ugye a Penny miatt. Semmit nem tanultam, az egyetemet azt elfelejtettem utána, hogy az nekem nem jó, sok lenne. Utána jött, hogy egy OKJ-s tanfolyam a gimti után. Aztán a gimti se sikerült befejeztem. A munka miatt. (...) {A VHS-t} a munka miatt kellett ott hagynom. Mivel, hogy volt egy diákszövetkezet ami a diákokat közvetítette a Penny Marketnek. És hát így két diákra lett volna negyven óra, az egyik diák nem bírta sulit mellett, tehát ott hagyta, így rám maradt az egész negyven óra. Így hát nem volt időm a Stúdióra, mert jó volt az a kis pénz, ami jött onnan. Tudtam támogatni vele anyáékat is és nekem is jól jött. És hát így választanom kellett, hogy a Stúdió vagy a Penny Market, mert a kettő együtt nem volt megoldható”* (interjú, 2019). A VHS nyilvántartási rendszere szerint Máté utoljára 2018. januárban vett részt Stúdiós programon (alkotócsoport foglalkozáson), azóta már nem Stúdiós.

4.3. A lezárást követő időszak – tervek

Máté 2018 elején, 17 évesen került ki a Stúdióból úgy, hogy nem szerzett sem érettségit, sem szakmát. A VSH rendszerben azt rögzítették a lezárás okaként, hogy *„a Stúdió másodlagossá vált számára, mivel munkába állt. Nem járt be, értékelhe-*

tetlenné vált, foglalkozásokon nem vett részt, tanulmányai gyengék voltak”(2018. február). 2019 őszén a fiú már járt semmilyen iskolába, és azt tervezte, hogy barát-nőjével Debrecenbe költöznek, ahol majd bolti eladó szakmát fog szerezni. *„A Penny megszerettette velem ezt a munkát. Inkább a pénztározás az, ami nagyon vonz. Szeretek pénzzel bánni, kiszolgálni a vevőket. Jó érzés azt látni, hogy valaki megkapta azt, amit kért.”*

Jövőjét akkor ott, Debrecenben képzelte el. *„Ha minden igaz, én december 7-én költözöm ki Debrecenbe a barátnőméssel, és majd ott folytatom tovább majd az iskolát. (...) ez tőlem függ, hogy akarom-e vagy sem. De akarom, mivel kezdem felnőtt szemmel nézni a dolgokat és nem akarom kint az utcát seperni. (...) Ha kiélem ezt a tini korszakomat, akkor nyilván szeretnék egy családot, házasságot, gyerekeket. Egyet vagy kettőt maximum. Olyan huszonnégy-huszonöt éves koromban”*(interjú, 2019).

„Ibolya”

„Elmentek a jó tanárok (...) onnantól kezdve nem is volt kedvem járni.”

18 éves lány, lezárt

(VHS 2014-2018)

1. A család demográfiai jellemzői, családi kapcsolatrendszer

Ibolya szülei ma 35-36 évesek élettársi kapcsolatban élnek. Négy gyerekük van: a legnagyobb Ibolya, ma 18 éves, két öccse 16 és 14 évesek. 2020-ban született meg egy – Ibolyánál 17 évvel fiatalabb – kislányuk.

Ibolya édesanyja 17 éves volt Ibolya születésekor. Sok elképzelése volt a jövőjét illetően, eladó vagy felszolgáló szeretett volna lenni, de mivel 16 évesen lett állápotos, a tanulmányait nem tudta befejezni.

A család stabil és összetartó, Ibolya barátként tekint a szüleire: *„Ritka az ilyen család, amilyen nekem van. Anyával úgy vagyok, mint egy legjobb barátnő, ő szinte mindenről tud, elmondok neki mindent, akármit. Mindig ő ad nekem tanácsot, néha többet is jelent mintha egy barátnővel beszélgetnék. Apa olyan, mintha a haverom lenne, mindent elhülyéskedik, nem is tudunk komolyan, normálisan beszélgetni, mert kicsit dilis. Rossz tulajdonság nincs ...most mondjam azt, hogy féltetek, ez idegesít engemet, de hát ez minden szülőben benne van. Nagyon féltetek, hogy beteges is vagyok.”*(Ibolya epilepsziás)

„(Öccseivel) én vagyok a főnök mindenben, mert én vagyok a legnagyobb, ezért van sokszor a veszekedés köztünk. A húgom meg – ő még kicsi, most mindenkinek ő az élete.”

A féltés a Stúdióval kapcsolatban is érezhető volt – az édesanyját zavarta, hogy a lánya kikerül a felügyelete alól. 2017-ben a kislány 14 éves korában kiderült, hogy Ibolya néhány alkalommal valamilyen drogot használt. Az anyukát nagyon megviselte az eset, azt mondta, hogy nagyon csalódott a lányában, mert többször figyelmeztette, és felhívta a figyelmét arra, hogy soha ne csináljon ilyeneket. Az anya szerint annak, ami történt az az oka, hogy a kislány túl korán elkerült a látóköréből. (11 éves korában került be a Stúdióba.)

2. A család szociális helyzete

A szülők 8 általánost végeztek, az édesanyja a gyerekekkel van. egyedül az apa tud munkát vállalni, aki 2-3 hónapos szünetek kivételével folyamatosan dolgozik. Szorgalmas, mindent megtesz a családjáért és a boldogulásukért. Az anyuka elmondása alapján mindig van munkája, ha az valahol megszűnik, akkor nagyon

hamar talál másikat és bármit elvállal a családért. Az apa dolgozott egy évet operátorként, hat évig Komszolg Kht-nál, 2 évet egy magán erdészetenél volt. 2014-ben az erdészetenél volt közmunkás, most pedig egy gépgyártó cégnél dolgozik.

Az édesanya jelenleg GYES-en van a kicsivel, korábban – 2016-ban – segélyen volt. Bármit szívesen tanulna, virágkötő tanfolyamra jelentkezett, de mivel jelenleg GYES-t kap, ezért nem vehet részt rajta.

A kérdőívek adatai szerint a család jövedelmét tekintve nem szegény, bár 2016-tól rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre voltak jogosultak. A Stúdióból is kaptak anyagi támogatást (2015-2017 között 180 eFt értékben), annak ellenére, hogy az édesanya jelezte, hogy ő nem kér semmit, nem ezért jár a Stúdióba a lánya.

A család saját tulajdonú lakásban él Sajóvárkonyban. A lakás jó állapotban van, rendezett és tisztaság jellemzi. Alapterülete: 75 m², két szobás. Tervezték a jelenleg két szobás lakás három szobássá bővítését, de ez nem sikerült. A villany be van kötve, de víz nincs, a szemét-díjjal pedig tartoztak.

3. Intézményes nevelés-oktatás a Stúdióba kerülés előtt

Ibolya normál súllyal született, az első életéveiben semmilyen probléma nem volt vele. Nagyon későn – 6 évesen – került óvodába. Az oviban szerették, a szülőknek jó emlékei vannak az ott töltött évről. Logopédián kívül más speciális fejlesztésben nem részesült (az epilepsziáját jóval később diagnosztizálták).

A helyi (sajóvárkonyi) iskolát 7 évesen kezdte, közepes tanuló volt. *„A matek mindig nehezen ment, egyszerűen nem értem meg, kicsi korom óta így vagyok vele. Nem bírom megérteni, hiába erőltetik, meg magyarázzák. A Stúdióban is jártam külön matek tanárhoz, de akkor se értetem meg.”* Negyedikben a pszichológiai vizsgálat szerint *„a kislány figyelmének minősége és kapacitása is átlag feletti, a matematikai képességek viszont kifejezetten gyengék.”*

Az iskola, a tanulás kevésbé érdekelte: *„Mai napig szeretek iskolába járni csak tanulni nem szeretek. Nem szeretek tanulni, ha van kedvem csinálom, de ha nincs akkor csavargok a barátaimmal. A tesit szeretem, nekem más tantárgyam, amit szeretek nincs is. Jobban szeretek ugrabugrálni, mint ülni.”*

4. A Stúdiós időszak

4.1. Bekerülés

Ibolya 11 éves korában került be a Stúdióba. Saját elmondása szerint osztálytársai már jártak a Stúdióba, és ő a barátok miatt akart oda járni, de hogy hogyan került

be, arra nem emlékszik. *„Csak bementem és lássuk mi lesz ebből. Nem volt semmilyen elképzelésem.”*

Édesanyja emlékei szerint Bódis Kriszta az iskolában tájékoztatást tartott arról, hogy indul majd ez a program, ahová jobban tanuló gyerekeket fognak beválogatni. A szülőnek alá kellett írni egy nyilatkozatot, hogy elengedik a gyereket.

Az akkori – 2015. augusztusi – napló szerint a patrónus az anyukával beszélgetett arról, hogy *„miért nem szeretnék, hogy Ibolya járjon a Stúdióba. Ennek okára nem pontosan jöttem rá. Azzal magyarázták, hogy félnek az összevont csoporttól, sok lesz a heti öt nap. Próbáltam őket meggyőzni, hogy ez egy jó lehetőség, hogy Ibolya még többet tanuljon, javítson, jó társaságban lesz jó tanárok között. Felajánlottam a lehetőségét, hogy az anyuka eljöhet megnézni a nálunk folyó munkát. 2 héten belül döntenek. Ibolya szeretne járni. Próbáltam egy próbaidőt megbeszélni.”*

A Stúdióba kerülés sem a kislány, sem szülei számára nem volt erősen motivált, és talán nem is volt számukra világos, hogy mit nyújthat ez a lehetőség a gyerekeknek.

4.2. Stúdiós évek

Ibolya szerint a Stúdióban eleinte sikerei voltak: *„három évig nekem jó volt, csak fárasztó volt, hogy reggel 7-től este 6-ig ott lenni.”*

Tanulmányi eredményei az első évben (az 5. osztály végére) jelentősen javultak. de a következő két évben fokozatosan visszatért a közepes átlaghoz.

A patrónus naplóban bejegyzések szerint egy év elteltével a kislánnyal gondok voltak. *„Ibolya anyukáját Ibolya Stúdiós és iskolai teljesítménye miatt kerestem fel. Elmondtam neki, hogy úgy érzem, attól több van benne, mint, amit jelenleg mutat. Jeleztem, hogy a Himnuszt nem tanulta meg időben, felrúgta a velem és Fanival kötött megállapodását, otthon sem tanul, a házit másról lemásolja, és mikor szóvá teszi az ember, haragszik. Megértette, azt ígérte elbeszélget vele, de szerinte ez azért van, mert az elején engedékenyebbek voltunk.”*

A kislány kifejezetten külső tényezőkkel magyarázta elfordulását a Stúdiótól: *„elementek a jó tanárok – úgymond a patrónusok –, onnantól kezdve nem is volt kedvem járni.” „Amikor összetették a csoportokat, és amikor kirúgtak pár gyereket, akkor már nekem se volt kedvem oda járni nem volt jó nem tetszett.” „Majdnem sírtam nekik, hogy vigyenek már haza, mert nem akarok itt lenni. Ez már az utolsó év volt.”*

Ibolya beszámolója sem teljesen alaptalan: 2016-ban valóban történt csoport összevonás egy patrónus távozása miatt. Azt azonban sem ő, sem édesanyja nem

említették, hogy a korábban leírt droghasználat miatt szülei úgy döntöttek, hogy Ibolya délutánoként nem járhat a Stúdióba, iskola után rögtön haza kell mennie. *„Kérték, hogy Ibolya 3 napos csibéből újra felvételizőbe csússzon. Abban meg egyeztünk, hogy a tesztrásokra és a drog-prevenációs előadássorozatra mindenképp elengedik. A beszélgetés óta a november 6-ai héten már végig részt vett, úgy vélem a szülők megenyhültek, s rájöttek, hogy lányuk Stúdióba járása inkább jótékony hatású.”*

Néhány hónap után a Stúdió felmondta az Ibolyával kötött együttműködést. *„A probléma összetett volt, mivel magatartása sem volt megfelelő, gyakran volt tiszteletlen, nem akart semmiben részt venni, motiválatlan volt. Ibolya nem működött együtt a Stúdió alkalmazottaival, értékeit nem képviselte, tanulmányaiban nem igyekezett fejlődni.”*(2018. február 23)

4.3. A lezárást követő időszak – tervek

A Stúdióból a 8. osztály elején került ki Ibolya – eddigi élete legjobb élményének a 8. osztályos ballagást tekintette. A család fontosnak tartja a gyerekek taníttatását, két évvel fiatalabb öccse is már középiskolás, Ibolya a Bródy Szakgimnáziumban kisgyermekgondozó szakon tanul tovább (jelenleg 11-dikes). A tanulás nem különösebben érdekli, 2-es 3-as osztályzatai vannak. Az iskolában tanult szakma távol esik a vágyaitól, elmondása szerint rendőr szeretne lenni. *„Világ életemben rendőr akartam lenni, csak amikor jött a betegség (az epilepszia), nem tudtam annak menni. Így betegen még most is elmennék, engem nem zavar, én fel se fogom, hogy az vagyok, csak anya félt.”*(2018-ban készített interjú)

Jelenlegi elképzelései sem kapcsolódnak a tanult szakmájához: *„a 12 osztály nekem elég. Iskola után el szeretnék menni külföldre, mert ott jobb a lehetőség mindenben, aztán ha úgy jól alakulnak a dolgok, lesz pénzem egy kis vállalkozást szeretnék. Valami kicsit, ilyen ruházati bolt, vagy ilyen takarítót.”*(2021-ben készített interjú)

„Csenge”

*„Amit otthon nem kap meg,
azt ott biztosítják.”
18 éves lány, lezárt
(VHS 2014-2018)*

1. A család demográfiai jellemzői, családi kapcsolatrendszer

Csenge 2004-ben született, 2022 tavaszán lesz 18 éves. Egyszülős családban nevelkedett, 1973-as születésű édesanyjával és két fiú testvérével. 2021-ben Csenge már külön háztartásban élt az ózdi Velence telepen élettársával, és néhány hónapos lányával. Csenge édesanyja ekkor Ausztriában dolgozott. A VHS 2014-es környezettanulmánya szerint akkor négyen (az anya és három gyereke, köztük Csenge) a Hétes telepen éltek egy padlástéri szobában, alattuk az anya húga lakott saját családjával. Az apa kisebb megszakításokkal szinte folyamatosan börtönben volt (2014-ben már kb. 20 évet töltött börtönben). Csenge anyjának van egy nagyobb, 2014-ben 25 éves lánya egy korábbi kapcsolatából, ő négyéves kora óta az apjával él, aki nem roma, és le is nézi őket. Ez az idősebb lány a környezettanulmány szerint jó módban él, orvosnak tanul és „kitagadta” saját anyját.

2014-ben az anya azt mondta, hogy lánya, Csenge tehetséges a táncban, *„nagyon jó esze van, és szeret is tanulni. Szívesen rajzol, fest. (...) Nem kell motiválni, magától szokott tanulni.”* Csenge akkor cukrász szeretett volna lenni, ami az anya szerint „nem jó”, és egyébként is, ráérnek még kitalálni. A szülő szerint az a fontos, hogy a továbbtanulásig javuljanak az életkörülményeik, hogy tudja majd támogatni gyerekeit a tanulásban. A szintén 2014-es pszichológiai vélemény szerint az akkor negyedik osztályos lány *„a legtöbb feladatban – ahol izgalma nem gátolta abban, hogy megértse az instrukciót – kiegyensúlyozottan, átlagos színvonalon teljesített. (...) Önértékelése megfelelő (64%), viszonylag kiegyensúlyozott a különböző területeken, csak a társas pozícióját értékeli kicsit negatívakban (50%)”* (pszichológiai vélemény, 2014). Az anya két évvel később, 2016-ban is azt mondta, hogy lánya szeret tanulni, és segítéség sem kell neki hozzá.

2. A család szociális helyzete

2.1. Szülők iskolai végzettsége, munkaerőpiaci helyzete

Az anya legmagasabb iskolai végzettsége nyolc általános. Varrónőnek tanult, de katona férjétől hamar teherbe esett, így abbahagyta az iskolát. Szívesen dolgozna kórházban ápolóként, de olyan tudást nem tudott említeni, ami szerinte hasznos, amire büszke lehetne. *„Erre a nyomorult életre legyek büszke?”* – kérdezett vissza a környezettanulmány készítésekor. Az ózdi városüzemeltetésnél dolgozott segéd-

munkásként, ahová megszakításokkal vették fel egy-két, de volt, amikor csak fél évre. 2014-ben éppen munkanélküli volt, és azt tervezte, hogy visszamegy az erdészethez közfoglalkoztatottként. Vállalt volna időnymunkát is, de a kisebb gyerekeket nem tudta kire hagyni. 2016-ban közfoglalkoztatott volt egy Ózd melletti községben, 2021-ben pedig már Ausztriában dolgozott. Csenge apjáról nincsenek információink, azon túl, hogy hosszú éveket töltött börtönben.

2.2. Jövedelmi-anyagi helyzet

2014-ben az akkor négytagú háztartás összes bevétele a családi pótlék és az anya munkanélküli segélye volt, összesen 71 ezer forint. Az anya megjegyezte, hogy teljesen magára van hagyva, *„ha megkapja a pénzt, vagy beosztja, vagy meghal éhen”*. De legalább a *„közeli szomszédok kiségitik néha egymást, egymásnak odaadják az utolsót is, ebből a szempontból nagyon jó szomszédjai vannak”* (környezetanalízis, 2014). Még így is havonta 30-50 ezer forint adósságot halmozott fel abban az időben, ráadásul elmondása szerint nem kaptak semmilyen szociális támogatást. A 2016-os kérdőív szerint az akkor öttagú család havi nettó jövedelme nem sokkal volt több, mint két évvel korábban; összesen 80 ezer forint, amely a közfoglalkoztatotti bérből és a családi pótlékból állt össze, más jövedelem, bevétel nem volt. Az anya akkor úgy ítélte meg, hogy éppen kijönnek a havi jövedelmükből, de nem jut elég pénzük ennivalóra, ruhára, a gyógyszerek kiváltására, orvosra és szórakozásra sem. Az évi egy hét fizetett nyaralást *„természetserűleg”* nem engedhették meg maguknak, ahogy azt sem, hogy fedezni tudjanak egy esetleg, kb. 60 ezer forintos váratlan kiadást. Rezsihátralékuk a kérdőív szerint 2016-ban nem volt, de az előfordult, hogy a villanyt kikapcsolták a tartozás miatt a kérdés előtti három évben.

2021-ben Csenge családja (élettársa és gyereke) – a kérdőív alapján – 280 ezer forintos havi nettó jövedelemmel rendelkezett. Ennek nagy része (240 ezer Ft) rendszeres, de nem bejelentett munkából származott, amelyhez hozzájön még a családi pótlék és a gyes. A kisgyerekes háztartásban nem volt automata mosógép (sem színes tévé és autó). Csenge akkor azt mondta, hogy megengedhetnének maguknak évi egy hét nyaralást, de nem teszik. A 60 ezer forintos váratlan kiadást is meg tudnák oldani szükség esetén. Azt is elmondta, hogy a VHS-től szoktak kapni élelmiszert, ruhát, tisztítószert, mosószert.

2014. december és 2021. február között a család (Csenge, mint stúdiós diák, majd később, mint a Família Stúdió tagja) összesen 60 alkalommal kapott különböző természetbeni adományt és pénzbeli segítséget a VHS-től, összesen közel 350 ezer forint értékben.

2.3. Lakáshelyzet, lakáskörülmények

Ahogy szó volt róla a család korábban a Hétes telepen élt, rossz lakáskörülmények között. A 2021-es információk szerint nehezen követhetők a költözések, mindenesetre szó van arról, hogy még édesanyjával költöztek ki a telepről az Akácos út elejére (amely már nem a telep, de attól nincs messze), és arról is, hogy 2021 nyarán (a felmérés előtt mintegy két héttel) Csenge saját családjával a Velence telepre költözött.

A Hétesen a négytagú család egy 16 m²-es padlástérben lakott, abban a házban, amit az anya húga bérelt. A 2014-es környezettanulmány szerint *„a négy fő egy helyiségben alszik, a fiúk franciaágyon, az anya Csengével egy szimpla ágyon”*. A víz nem volt bevezetve, és kártyás villanyórájuk volt. 2016-ban az ötfős háztartás 75 m²-es lakásban élt – már az Akácos úton – szivességi lakóként. A kétszobás lakásban volt konyha, fürdőszoba és vécé viszont nem, és a víz sem volt bevezetve.

A Velence telepen Csenge, élettársa és kislánya egy 20 m²-es lakrészben, egy szobában élnek. Lakrészükben konyha van, víz nincs, fürdőszobájuk és vécéjük sincs. A tulajdonosok benti vécéjét használhatják, de fürdőszobájukat nem, vizet pedig a lakóközösségtől kapnak. Csenge azt mondta, hogy néhány éven belül elköltözne a településről, de azt nem tudja még, hová.

3. Intézményes nevelés-oktatás a Stúdióba kerülés előtt

Csenge normál súllyal, valamivel több, mint 3000 grammal született, egészségügyi problémái nem voltak, nincsenek. Három és hat éves kora között járt óvodába, amellyel az édesanyja meg volt elégedve. Az általános iskolát 6 és fél évesen kezdte meg az ózdi II. János Pál Katolikus Általános Iskolában; 2016 nyarán fejezte be a hatodik osztályt, tanulmányi átlaga akkor 3,3 volt. Az intézmény egyike annak a három ózdi iskolának, *„amelyekben a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók párhuzamos osztályok közötti aránytalan megoszlása meghaladja a 20 százalék-pontot”*. Sőt éppen a katolikus iskolában a legmagasabb ez az arány (43%) (Knausz 2021). Az anya az iskolával, a pedagógusokkal is elégedett volt.

4. A Stúdiós időszak

Csenge 2014 őszén került a Stúdióba (a nyilvántartási rendszerben az első bejegyzés dátuma 2014. október 8.). A 2014-es környezettanulmány szerint a lány anyja szerette volna, hogy Csenge bekerüljön a VHS-ba, mert *„így lenne lehetősége nagyobb helyekre eljutnia. Érdeklődött, hogy kitől függ, hogy bekerül-e a lány”*. A bekerülés körülményeiről más információnk nincsen.

Csenge 2014 őszén ötödik osztályos tanuló volt, az általános iskolát 2018-ban fejezte be. Tanulmányait feltehetőleg folytatta, de nem érettségizett, nem szerzett szakmát, mivel a 2021-es adatfelvétel szerint 12 osztályt végzett, de a legmagasabb iskolai végzettsége a nyolc általános.

A 2016-os adatfelvétel során Csenge édesanyja úgy ítélte meg, hogy a Stúdió miatt a lánya sokat változott, boldog, szeret ott lenni. A VHS *„Lehetőségeket biztosít számára. Amit otthon nem kap meg, azt ott biztosítják”*(kérdőív, 2016).

A VHS rendszerében Csenge jegyei, bizonyítványai 2014/2015 első félévétől 2017/2018 második félévéig vannak rögzítve, addig, amíg befejezte az általános iskolát, illetve ameddig járt a VHS-ba. Ezek alapján az látszik, hogy minél magasabb osztályba lépett, annál inkább romlottak a jegyei, és – legalábbis a jegyeket tekintve – a Stúdió sem tudott segíteni abban, hogy javítson tanulmányi eredményén.

Félév	átlag
2014/2015. 1. félév	3,5
2014/2015. 2. félév	3,6
2015/2016. 1. félév	3,2
2015/2016. 2. félév	3,3
2016/2017. 1. félév	2,5
2016/2017. 2. félév	2,9
2017/2018. 1. félév	2,1
2017/2018. 1. félév	2,3

Csenge 2018 februárjában került ki a VHS-ból, a nyilvántartási rendszerben lévő indoklás szerint a hiányzások miatt, illetve azért, mert nem volt együttműködő és „motiválatlanná vált”. A továbbtanulásáról nincsenek információink. A VHS elektronikus nyilvántartásában az utolsó bejegyzés dátuma 2018. január 18., a kilépés dátuma 2018. február 23. Terhessége alatt, 2021. februárban ismét kapcsolatba került a VHS-val, a Família programba kezdett járni, amelyet a VHS kismamáknak és kisgyerekes szülőknek szervez.

„Örs”

*„Tanulás nem mindig volt, mert sok gyerek rossz volt nagyon”
20 éves fiú, lezárta
(VHS 2014-2018)*

1. A család demográfiai jellemzői, családi kapcsolatrendszer

Örs 2021 őszén már húsz éves volt. 1981-es születésű édesapjával, 1985-ös születésű édesanyjával és két testvérével (2003-as születésű öccsével és 2010-ben szü-

letett hűgával) élt egy családban. Az apa valamikor 2016 és 2018 között elment a családtól, és csak ritkán találkozik a gyerekekkel. (Az a rendelkezésre álló információkból nem derül ki, hogy az apa miért költözött el a családtól.) A fiú a 2018-ban vele készült interjúban azt mondta, hogy szüleivel és testvéreivel is jó a kapcsolata, de apjával csak ritkán vannak együtt: *„Anya segítőkész, anyával kártyázni, tv-t nézni szoktunk. Apával ritkán találkozunk, 2-3 havonta, vele kirándulni szoktunk”* (interjú, 2018).

A 2014-es pszichológiai vélemény akkor készült, amikor a fiú hatodik osztályos volt. Eszerint *„a logikai összefüggéseket a képi absztrakciós feladatban közepes tempóban, átlag feletti színvonalon (76%) ismeri fel. A figyelem-tesztben hibátlanul teljesít, jó tempóban, szisztematikusan dolgozik, a végén ellenőrizni is szeretné megoldását. (...) A szókincs-próbában viszonylag sok hiányossága van (51%), ami szegényes szókincsre utal, de hibái tipikusak (pl. sarló-kasza, cövek-ceruza, bazalt-kocka), és tanulékonysága megfelelő (18%). Jó intellektusából és magas igény-szintből fakadóan csak egyszer próbálkozik, ha bizonytalan, többször nem ad helytelen választ, inkább nem mond semmit. (...) Önértékelése átlagos (68%), csak a szüleitől érkező negatívabb visszajelzések (50%) gyengítik kissé önbizalmát”* (pszichológiai vélemény, 2014).

2. A család szociális helyzete

2.1. Szülők iskolai végzettsége, munkaerőpiaci helyzete

A szülők legmagasabb iskolai végzettsége nyolc általános, de mindketten elvégeztek egy-egy tanfolyamot, az anya „tisztítás technológus”, az apa térburkoló képesítést szerzett. Az anya pincér szeretett volna lenni, de tanulni nem szeretett, hamar férjhez ment. Akkor azt mondta, hogy felnőtt fejjel már máshogy látja a dolgokat, szívesen tanulna, szerezne egy szakmát, az Érákba {a tanfolyamra} is úgy iratkozott be, hogy a két fiú már megvolt. Bármit szívesen tanulna, ha lenne rá lehetősége, és tudná, hogy akkor könnyebben el tudna helyezkedni (környezettanulmány, 2014).

2014-ben az apa segéd munkásként dolgozott, az anyának viszont utoljára 2005-ben volt munkahelye, egy idős klubjában takarított. A 2016-os kérdőív szerint már mindketten alkalmazottak voltak Ózdon, 2018-ban az anya közfoglalkoztatott volt (az apa ekkor már elköltözött a családtól).

2.2. Jövedelmi-anyagi helyzet

A 2014-s környezettanulmány szerint az anya akkor háztartásbeli volt, *„bár szeretne dolgozni, folyamatosan küldi az önéletrajzát. 73 ezer forint jövedelme, ez gyesből és családi pótlékból tevődik össze, az apuka segélyt kap (22.800 Ft).”* A család akkor részesült lakásfenntartási támogatásban, gyermekvédelmi kedvezményben, óvodáztatási támogatásban. *„{Az egyik testvér} asztmás, kiemelt családi pótlékot*

és közgyógyot is kapott, de elvették. A gyógyszer támogatást nem szokta igénybe venni, hosszadalmas az intézése, a gyerek pedig rosszabbul lesz a tényleges segítségig” (környezettanulmány, 2014).

A 2016-os kérdőív alapján az akkor öttagú háztartás havi nettó jövedelme 220 ezer forint volt, amely összesen 130 ezer forint rendszeres munkabérből, gyesből és családi pótlékból tevődött össze. A kérdezett anya akkor azt mondta, hogy havi jövedelmükből „éppen, hogy kijönnek”, de a hitel törlesztésére nem jut elég pénzük. Évente megtehették, hogy elmennek egy hét fizetett nyaralásra; egy kb. 60 ezer forintos váratlan kiadást viszont nem tudtak volna megoldani. A törlesztő részletekben 200 ezer forint elmaradásuk volt.

Két évvel később, 2018-ban, amikor az apa már nem élt a családdal, a négytagú háztartás havi nettó jövedelme mintegy 165 ezer forint volt (közfoglalkoztatotti bérből, családi pótlékból és tartásdíjból). Ez ekkor kb. 41 ezer forint egy főre jutó jövedelmet jelentett. Automata mosógépük, csak úgy, mint 2016-ban, nem volt. Helyzetük romlását jelzi, hogy ellentétben 2016-tal, már számos fontos szükségletre (rezi, ruha, gyógyszerek, közlekedés, kikapcsolódás) nem jutott elég pénzük. Az évi egy hetes nyaralást és a váratlan kiadás fedezését sem engedhették (volna) meg maguknak. A személyszállítási díjat nem tudták fizetni rendszeresen, de a hátralék összegét a kérdezett anya nem tudta megmondani.

A család – Örs révén – 2014. december és 2017. február között tíz alkalommal kapott természetbeni adományokat (ruha, tanszer, élelmiszer, karácsonyi csomag) a VHS-től, összesen 60 ezer forint értékben.

2.3. Lakáshelyzet, lakáskörülmények

A család Ózd egyik szegregátumában, a Kiserdőalján él. A 2014-es környezetatanulmány szerint 56 m²-es, saját tulajdonban lévő házukat 600 ezer forintért vették hitelre („részletfizetésre”). *„Egy hosszú parasztházban laknak, melyből két szobát és egy konyhát használnak, a ház másik fele felújítás alatt van. A két fiú van a nagyobb szobában, a szülők a kis lánnyal a másik helyiségben. (...) A vizet csapról hordják”* (környezetatanulmány, 2014). A házzal elég sok a probléma: beázik a tető, nedvesek a falak, a padlózat, korhadt az ablakkeret, a padló, nincs elég fény.

3. Intézményes nevelés-oktatás a Stúdióba kerülés előtt

Örs normál súllyal, 3200 grammal született, bölcsőde nem járt. Egészségügyi problémája, tartós betegsége nincs, ellentétben testvéreivel (az egyikőjük asztmás, a másik testvér nagyothall). Óvodába három és hat éves kora között járt, négyévesen logopédiai fejlesztésben vett részt. A kérdezett anya elégedett volt az óvodával, az óvodapedagógusokkal, de az óvodába járó „többi gyerekekkel volt gond”. Az iskolát hat évesen kezdte Örs az ózdi II. János Pál Katolikus Általános Iskolában,

amely egyike annak a három ózdi iskolának, *„amelyekben a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók párhuzamos osztályok közötti aránytalan megoszlása meghaladja a 20 százalékpontot”*. A három intézmény közül a katolikus iskolában a legmagasabb ez az arány (43%) (Knausz 2021).

A fiú, aki zene tagozatra járt, a 2018-as interjúban úgy emlékezett vissza, hogy szeretett általános iskolába járni, *„könnyű volt. (...) általánosban négyes voltam. (...) Törítanár volt a kedvencem, tárgyakból a tesi meg az info”* (interjú, 2018). Az anya a 2018-os kérdőívben azt mondta, hogy olvasásból jó Örs, és azt is, hogy *„fog az esze”*. Akkor úgy gondolta, hogy fia szakiskolai végzettséget fog szerezni.

4. A Stúdiós időszak

4.1. Bekerülés

Örs 2014-ben, 13 évesen került a VHS-ba (az elektronikus rendszerben az első bejegyzés dátuma 2014. október 18.). A fiú a vele készült interjúban így emlékezett vissza a bekerülésre: *„Mondták, hogy segítenek tanulni, meg hogy ott van sok gyerek, elvagyunk délutánonként, ezért mentem. (...) Apukám meg anyukám is mondta, hogy menni kell, segítenek, akkor még itt volt apám. (...) Úgy képzeltem, hogy elsőnek kezdjük mindig a tanúlással, aztán amikor befejezte mindenki a házit meg ilyesmi, utána játszunk”* (interjú, 2018). A VHS 2014-es környezettanulmánya szerint az anya akkor nagyon örült, hogy *„bár eredetileg Örsöt nem választottuk be a tehetséges gyerekek körébe, {az iskolaigazgató} külön kérésére vele is felvettük a tesztet, bizik benne, ha bekerül pozitív változást hozhat a személyiségfejlődésébe, és egy jobb társaságba kerülhet. Úgy tűnt fontos számára, hogy a gyerekek {a testvérek is} bekerüljenek”* (környezettanulmány, 2014).

4.2. Stúdiós évek

A stúdiós évekről, ahhoz képest, hogy Örs 2014 és 2018 között járt oda, viszonylag kevés az információ. A VHS nyilvántartási rendszerének egyéni bejegyzései (patronus, illetve pedagógus diáknapló) nem tartalmaznak szöveges értékeléseket, leírásokat, a fiú patronusával pedig nem készült interjú 2018-ban. Összességében úgy tűnik, hogy Örs stúdiós évei nem tekinthetők teljes mértékben sikertörténetnek, mégis továbbtanult középiskolában (bár egyszer megbukott), érettségit és szakmaszerzést is tervezett (2018-ban), ami pedig önmagában fontos hatása (lehet) – többek között – a Stúdiónak.

Örs az interjúban azt mondta, hogy *„szerettem amúgy oda járni, de sokszor már azért nem, mert ugye az osztálytársam nem járt oda, barátom, nem tudtam úgy vele játszani, sétálgatni, ilyesmi”* (interjú, 2018). Az anya, aki 2014-ben még nagyon szerette volna, hogy gyerekei stúdiósok legyenek, 2018-ban már kevésbé pozitívan ítélte meg a VHS-t: *„Állítólag tanulnak, de a gyerek nem ezt mondja, komolyta-*

lan. Van olyan, hogy a patrónus nem tud segíteni. Nem az a dolguk, hogy etessék őket, hanem hogy tanulni segítsenek” (kérdőív, 2016). 2018-ban annyit mondott, hogy a szakképzett tanár segített a tanulásban, és a fiúnak új barátai lettek, érdeklődési köre viszont nem változott (kérdőív, 2018).

Félév	átlag
2014/2015. 1. félév	3,1
2014/2015. 2. félév	3,3
2015/2016. 1. félév	3,6
2015/2016. 2. félév	3,0
2016/2017. 1. félév	3,0
2016/2017. 2. félév	2,0

A VHS nyilvántartási rendszerében hat félévről, 2014/2015. első félévé és 2016/2017. második félévé vannak bejegyzések az érdemjegyekről, a bizonyítványokról. Ezek szerint a fiú tanulmányi eredménye 3,0 és 3,6 között változott, de az utolsó félévben jelentősen romlott, csak kettes volt. Két évvel később (2018) az ózdi Széchenyi István Katolikus Közgazdasági Szakközépiskolában, 11. osztályos tanulóként is kettes volt az átlaga a kérdőív szerint, ugyanakkor az interjúban a fiú elmondta, hogy a 11. osztályban megbukott. *„Tavaly megbuktam, 12-es lennék, akkor nem tudtam beilleszkedni a csoportba, de ahol megbuktam, az a haverom, ő is megbukott, most egy osztályba vagyunk, így most már jó”* (interjú, 2018).

Örs azt mondta az interjúban, hogy azért hagyta abba a VHS-t, mert nem volt rá ideje. *„Szerintem azért {hagytam abba}, mert kevés időm volt itthon, főleg télen, estére értünk haza, nem tudtunk kimenni sehova. (...) Hazajöttem suliból (...) 3 órakor, fél 4-kor, 4-re meg mentünk oda {a VHS-ba}.”* Hozzátette még, hogy *„több volt a játék, meg az ilyen kirándulások nyáron, játék, tanulás nem mindig volt, mert sok gyerek rossz volt nagyon”* (interjú, 2018).

4.3. A lezárást követő időszak – tervek

2018-ban, 17 évesen, még középiskolásként tervezte az érettségit és egy szakma megszerzését is. Akkor ügyintézőnek tanult, azt mondta, „az is jó”, de más szakmában is gondolkodott. *„Szeretném mindenképpen befejezni az érettségit, ezután pedig nem tudom, még egy kisebb szakmát akarok lerakni ez mellé, és ennyi. Ez után az iskola után szerintem valahol gyorsan letenném a pincér szakmát. Ha ezt leteszem, akkor nem Magyarországon fogok ebben dolgozni. (...) Ennek annyit lehet az akadály, hogy minden nap elő kéne venni a könyvet fél órára legalább, vagy egy órára. Eddig nem is tanultam semmit, 11-ig úgy jutottam el. Majdnem átmentem tavaly is, de akkor tanulni kellett volna, azt elrontottam”* (interjú, 2018).

2018-ban úgy képzelte, hogy az érettségi, a szakma után dolgozik pár évet, és ha majd lesz egy külön háza, akkor szeretne élettársi kapcsolatot (házasságot nem), és majd csak később két gyereket, egy fiút és egy lányt. Dolgozni külföldön szeretne, mert ott szerinte jobb a fizetés, könnyebb a munka, de *„ha lesz munka, akkor lehet, hogy inkább maradok Magyarországon maradok”* (interjú, 2018).

Örsről az utolsó egyéni bejegyzés (patrónusi diáknapló) a VSH rendszerében a 2017. áprilisi időszakra vonatkozik, de szöveges értékelés, feljegyzés itt sincs. A legutolsó bejegyzés szerint a fiú 2017. 06. 02-án kiscsoportos foglalkozáson vett részt (testvérével és még egy másik fiúval). A lezárás oka a VHS rendszer szerint a bukás, valamint az, hogy *„nem tartotta be a szerződésben aláírt vállalásokat”*.

A KEZDETEKTŐL
STÚDIÓS FIATALOK
(2014-2021)

„Ákos”

*„Amit elterveztem, az nem jött be,
úgyhogy nem nagyon tervezgetek
21 éves fiú
(2014 óta stúdiós)*

1. A család demográfiai jellemzői, családi kapcsolatrendszer

Ákos 2000-ben született, jelenleg 21 éves. Édesapja 1954-ben, anyja 1965-ben született. 2014-ben, amikor Ákos a VHS-ba került, a háztartásban öten éltek: a szülők és három gyerek, akik közül a legidősebb, nagykorú fiú külön lakrészben lakott. 2016-ban már csak négyen éltek a háztartásban, a két szülő, Ákos és a nála négy évvel fiatalabb húga (2004-ben született). Ákosnak van egy nővére is, aki Sopronban él. A 2019-es és a 2021-es adatfelvétel szerint az 1990-es születésű fiútestvér ismét velük lakott.

A 2014-es környezettanulmány utal arra, hogy a család rendezett körülmények között, szerető, gondoskodó légkörben él: *„Az interjú során egy dolgos, gondoskodó anyukát ismertünk meg, aki előre elkészíti a másnapi ebédet a gyerekeknek, egyetlen örömét a kerti munkában és a gyermekeiben leli. (...) Rendkívül bensőséges, családias légkör uralkodhat a családon belül, mindent megbeszélnek, akár a világban történt eseményeket is. Az egyetlen anyuka volt, aki annyira mélyen ismeri a gyerekeit, hogy már most egy kialakult elképzelés van a jövőjéről és úgy látja, hogy a képességeihez a tanári pálya passzolna a legjobban”* (környezettanulmány, 2014). Ákos a vele készített 2019-es interjúban mindezt megerősítette; azt mondta, hogy a szüleivel mindent meg tud beszélni, testvéreivel nagyon jó kapcsolatban vannak, húgának pedig segít a tanulásban. Fontos, hogy az édesanya már 2014-ben, amikor Ákos 14 éves volt, határozott elképzeléssel rendelkezett a gyerek jövőjével kapcsolatban. De azt is mondta, hogy azt csinálja a fiú, amit szeret: *„Olyan pályára menjen, amit szeret, mert ő fog tanulni, később ő fog benne dolgozni. Addig menjen, ameddig tud, ne álljon meg az érettségénél. (...) Az anyuka szerint könnyebb elhelyezkedni az érettségivel, több lehetősége van, annak, akinek magasabb iskolai végzettsége van, de nem árt, ha van egy szakmája is, egy terület, amihez ért”* (környezettanulmány, 2014). Ugyanakkor az anya Ákos akkori (2014-es) terveivel – azzal, hogy katonai vagy rendészeti iskolába menne a fia – nem igazán értett egyet (egyrészt nem örült volna, ha Putnokra jár iskolába, másrészt attól félt, hogy a fiút színtévesztése miatt eltanácsolnák). A szintén 2014-es pszichológiai vélemény szerint Ákos *„önértékelése jó (76%), bár iskolai téren elég negatívan látja magát (37,5%). A feltehetően tanulási zavarával összefüggő bizonytalanságot sikeresen kompenzálja az otthon (75%) és a kortársaktól (87,5%) kapott megerősítő visszajelzés”* (pszichológiai vélemény, 2014).

2. A család szociális helyzete

2.1. Szülők iskolai végzettsége, munkaerőpiaci helyzete

Ákos édesanyja általános iskolai végzettséggel rendelkezik, és elvégzett egy OKJ-s bolti eladói tanfolyamot is (de ebben a szakmában nem dolgozott). Korábban egy évet a postánál dolgozott, majd közfoglalkoztatott lett, 2014-ben az Ózdi városüzemeltetésnél. Az apának szintén a nyolc osztály a legmagasabb végzettsége; többnyire segédmunkásként dolgozott, illetve mezőgazdasági idénymunkákat vállalt el. A 2016-os kérdőív szerint mindkét szülő Ózdon volt alkalmazott; 2019-ben az anya alkalmazottként, az apa közmunkásként dolgozott; 2021-ben az apa már nyugdíjas volt, az anya továbbra is főállásban (ápolóként) dolgozott. Az idősebb fiútestvérnek, aki 1990-ben született nyolc osztályos végzettsége van; 2014 óta közmunkásként dolgozik, legutóbb a helyi roma nemzetiségi önkormányzatnál. Ákos Sopronban élő nővére érettségizett, húga 2021-ben az ózdi Tescoban töltötte szakmai gyakorlatát.

2.2. Jövedelmi-anyagi helyzet

A család legfőbb, rendszeres bevételét évek óta az anya munkája jelenti; a családtagok többnyire közfoglalkoztatottként dolgoztak, dolgoznak. A háztartás jövedelme összességében igen alacsony; a 2014-es környezettanulmány szerint akkoriban voltak olyan téli hónapok, amikor közmunka sem volt, így a két szülő és a nagyobbik fiú segélyéből (összesen 98. 000 Ft), illetve az összesen 29 ezer forintnyi családi pótlékból éltek öten. Amikor az anya és az idősebb fiú a Komszolgnál tudott dolgozni közmunkásként, akkor kettőjük bére 120 ezer forint volt; az apa jellemzően segélyen volt. A kérdőívek adatai szerint a háztartás havi nettó jövedelme 2016-ban és 2019-ben szintén kb. 270 ezer forint, 2021-ben pedig már 400 ezer forint volt (a három gyerekek jövedelmével együtt; a két fiú a roma önkormányzatnál közmunkás, a lány pedig a szakmai gyakorlaton kap fizetést). Ez utóbbi 80 ezer forintos egy főre jutó jövedelmet jelent az ötfős háztartásban. A család 2014-ben rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben és lakásfenntartási támogatásban részesült, 2016-ban, 2019-ben és 2021-ben jogosultak voltak rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre (a kisebbik lány), és kaptak lakásfenntartási támogatást/települési támogatást (tűzifát). 2016-ban anyagi okokból nem volt autójuk, illetve „egyéb okból” nem volt automata mosógépük, vezetékes telefonjuk. 2019-ben ugyanez volt a helyzet, míg két évvel később (2021) már minden megkérdezett tartós fogyasztási cikkel rendelkeztek (automata mosógép, színes televízió, vezetékes/mobil telefon, számítógép, autó). Az utolsó adatfelvételkor (2021) a kérdezett (apa) szerint sem egy egyhetes fizetett nyaralást, sem egy váratlan kiadást (kb. 60.000 Ft) nem tudnának fedezni. Ákos és családja eddig (2015. áprilistól 2020. szeptemberig) 32 alkalommal kapott természetbeni támogatást, adományt

a VHS-tól (többek között ruhát, élelmiszert, tanszercsomagot; összesen 207.000 Ft értékben).

2.3. Lakáshelyzet, lakáskörülmények

A család Ózd talán legelszigeteltebb, távol eső részén, Bánszálláson él saját tulajdonú, mintegy 100 m²-es házban (amiből 55 m² a nagyobb fiú lakrésze, de ezt is használhatja az egész család). A házhoz nagy, gondozott kert tartozik, 2014-ben még állatokat is tartottak; zöldséget, gyümölcsöt azóta is termesztenek. Az ingatlan összesen három és fél szobás, az 55 m²-es lakrészben egy szoba van. Konyha van; 2019-ben még nem volt (működő) fürdőszoba és benti vécé, vezetékes víz sem; 2021-re sikerült bevezetni a vizet, lett működő fürdőszoba és vécé is. Az áram be van vezetve, vezetékes gáz nincs. Rezsihátralékuk 2016-ban és 2021-ben nem volt, 2019-ben 52 ezer forintnyi villanyszámla elmaradásról számolt be a kérdezett (az anya). A környezettanulmány szerint *„A bánszállási telepről kikanyarodó utca legvégén lakik a család, ez a rész egy külön telep. Egy réginek tűnő ház, tiszta, rendezett portával (állatok, hatalmas kert), belül öreg bútorokkal. (...) Nagyon éles kontrasztot láttunk a bánszállási telep és a fenn, a völgyben lévő nyugodt, idillikus telep között”* (környezettanulmány, 2014). A VHS 2021-es esetleírása azt emeli ki, hogy *„Ákosnak sajnos saját szobája sincs, így nehezebb volt neki a karantén alatt a felkészülés”*.

3. Intézményes nevelés-oktatás a Stúdióba kerülés előtt

Ákos normál súllyal (2700 gramm) született, bölcsődébe nem járt, betegsége nincs (szintévesztő), fejlesztésben nem részesült. Három és hét éves kora között járt óvodába, az általános iskolát hét évesen kezdte (év vesztes) a Sajóvárkonyi Általános Iskolában. Az óvodával és az általános iskolával is elégedettek voltak; az anya szerint hogy *„a tanárok helytállnak, a gyerekektől függ, hogy hogyan viselkednek, tanulnak, odafigyelnek-e az órán. Sosem volt még problémájuk, konfliktusuk az iskolában”* (környezettanulmány, 2014). Amikor Ákos hetedikes volt (2014-ben), édesanyja azt mondta róla, hogy *„jó esze van, ha nem tanul is, megjegyzi, amit hall. Otthon nem szokott tanulni, az órán vagy odafigyelhet vagy nagyon érdeklí, amit hall, de tanulás nélkül is jó tanuló. Inkább elméletben jó. Szeret sakkozni, szereti a logikai dolgokat, a matematikát, érdekli a történelem”* (környezettanulmány, 2014). Az ugyanebben az évben készült pszichológiai szakvélemény kiemelte többek között, hogy a fiú történelemből *„feltűnően kiemelkedik a többiek közül”,* képemlékezete is kiemelkedő, ugyanakkor olvasási képessége, helyesírása gyenge, amelynek hátterében diszlexia áll (pszichológiai vélemény, 2014). A megyei pedagógiai szakszolgálat 2016-os vizsgálata (amikor Ákos már középiskolás volt) előzményként rögzíti, hogy a fiú *„anamnézise terhelő adatokat nem tartalmaz. Óvodában, iskolában beilleszkedési zavar nem volt. (...) Az általános iskola felső tagozatán jelentkeztek helyesírási nehézségei és a lassabb olvasási tempó.*

(...) Az olvasás nehézsége, a korai fejlesztés hiánya okozza a nehézségeket. (...) A szakértői vélemény iránti igény már általános iskolában felmerült, de nem forszírozta senki.” Összegzésként pedig megállapítja, hogy Ákos nem sajátos nevelési igényű, de tanulási nehézségekkel küzd. „Fejlesztése és kontrollvizsgálata a területileg illetékes pedagógiai szakszolgálat hatáskörébe tartozik” (szakértői vélemény, megyei szakértői bizottság, 2016).

Ákos eleinte nem szerette az általános iskolát, a vele készült interjújában így emlékszik vissza az első osztályra: *„Nem szerettem. Sokat kellett tanulnom. Eleinte ugye ez nem volt megszokva nekem. Kicsit olyan kellemetlen volt. De egyébként nekem tetszett, amikor már hozzászoktam a tanuláshoz. Kaptam ott jó biztatásokat. Úgy-hogy az lendített meg. (...) Kedvenc az a matek volt. Egy darabig. (...) Hát egy hetet hiányoztam, és én ugyanúgy írtam a dolgozatot, hiába mondtam, hogy nem voltam ott. És az rosszul esett nekem. Egyest kaptam. (...) De a tőrit azt nagyon szeretem. Még most is. Hiába, hogy rossz a tanárom” (interjú, 2019).* A fiú nagyon szeret sportolni, több sportágat is kipróbált, illetve heti háromszor-négyszer jár focidzésre, tagja az NB III-as ózdi csapatnak (2019-ben).

4. A Stúdiós időszak

4.1. Bekerülés

Ákos 2014-ben, 14 évesen, hetedik osztályosként került be a VHS-ba; „veterán” stúdiósnak számít, hiszen a kezdetektől – változó intenzitással, de – máig tagja a csoportnak. Igaz, 2019-ben azt mondta, hogy már elég régen volt bent, és patrónusa nevére sem emlékezett az interjújában. Az első időszakra így emlékezett vissza: *„A kezdeteknél kerültem be, az első turnusba. Hát olyan 14 éves lehettem, 15. Hát tesztet kellett írnom, és bekerültem valahogy. De azt se tudom, hogy hogy válogatták be, hogy kik mennek oda. Nem értettem semmit. (...) Sejtettem, hogy mire vállalkoztam. Örülni örültem. Ugye többiek is bekerültek, három barátom” (interjú, 2019).*

4.2. Stúdiós évek

Ákos rövidebb megszakításokkal mintegy hét éve stúdiós; 2018-2019-ben sport tagozatosként keveset járt be a VHS-ba (nyolcadikos koráig járt rendszeresen), de később új patrónust kapott, és visszakerült a Stúdióba (érettségi előtt álló, 12. osztályos tanulóként). A kezdeti időszakban – Ákos szerint – *„tanultunk, de jó volt. Olyan játékos tanulás volt. Fejlesztették a logikánkat ugye, mindenbe segítettek.”* Úgy emlékezett vissza 2019-ben, hogy amikor középiskolás lett az Ózdi SZC Gábor Áron Technikum és Szakképző Iskolában, és bekerült az Arany János Kollégiumi Programba (2015. szeptemberben), onnantól kezdve szorult egyre inkább háttérbe a Stúdió és a tanulás: *„Bekerültem ebbe az egész kolis rendszerbe, és onnantól*

kezdve szépen lassan hátraszorult. (...) {A kollégiumban} tanulni nem nagyon szoktunk, inkább este, dolgozatok előtt többiekkel. De egyébként jól elvagyunk, elszórakozunk”(interjú, 2019).

Azóta (2020-ban) leérettségizett és gépkezelői szakmát szerzett, amiben meghatározó szerepe volt annak, hogy visszakerült a VHS-ba, illetve ismét járt rendszeresen. Az új patrónus által készített eseteleírás szerint *„ebben a tanévben {2020-ban} lettem patrónusa, így visszakerült a Stúdióba, és lehetőséget kapott arra, hogy minden nap bent legyen, társaival, barátaival, tanuljon, programokon részt vegyen. Ez nagyon jó hatással volt rá, hisz 12. osztályos tanuló, érettségi előtt állt. Rendszeresen bejárt, és sokat tanult, volt, hogy foglalkozás helyett is tanult, mert fontosabbnak érezte. Voltak eleinte viselkedési problémái, be kellett mennem az igazgatóval beszélni, mert a kollégiumban nem jól viselkedett társaival, de a figyelmeztetés után összeszedte magát, és nem volt rá több panasz. Sikeresen leérettségizett, jó eredménnyel minden tantárgyból, így nem kell szóbeli vizsgát tennie semmiből. A további tanévtől ugyanitt folytatja tanulmányait 1 évig technikumi keretekben. A karantén ideje alatt is sikerült vele tartani a kapcsolatot. A Stúdiótól kapott laptop megkönnyítette a dolgát a tanulásban és a velem való kapcsolattartásban”(eseteleírás, 2021).*

Félév	átlag
2014/2015. 1. félév	4,0
2014/2015. 2. félév	3,9
2015/2016. 1. félév	3,3
2015/2016. 2. félév	n.a
2016/2017. 1. félév	n.a
2016/2017. 2. félév	2,8

A VHS nyilvántartási rendszerében az utolsó bejegyzés a 2019/2020-as tanév második félévére vonatkozik; az átlag 2,5 volt. A kérdőívek adatai szerint – a kérdezett szülő válaszai alapján – az utolsó év végi átlagok így alakultak: 2016-ban 3,8, 2019-ben 3,5, 2021-ben 3,0 (ez utóbbi évben már a technikumban, CNC esztergályos tanulóként). Egyfelől tehát a fiú tanulmányi eredménye romlott Stúdiós évek alatt, persze valószínűleg szoros összefüggésben kamaszodásával, illetve szakiskolai tanulmányaival. Másfelől végül érettségit és szakmát szerzett a Stúdiós háttérnek köszönhetően; a legutóbbi (2020. február-április közötti) patrónus naplók kedvező fejleményekről számolnak be: *„Nagyon pozitív dolog számomra, hogy ő aktívabb a Stúdióba, mint Leó. Mivel barátok, ezért együtt jártak be mindig tanulni, viszont most legtöbbször Ákos egyedül járt be, nem érdekelte, hogy Leó jön e, az ő szorgalma ugyan úgy meg maradt. Mindenkiel nagyon udvarias és kedves”(patrónus napló, 2020. február).* *„Részt vesz a digitális oktatásban, van, hogy az*

igazgatóval összetalálkozva maszkban és kesztyűben tanul. Ez elég ritka, de van, hogy többször előfordul, és video hívásban megy az oktatás” (patrónus napló, 2020. március). *„Aktív, amit a szaktanárok kérnek tőle, elvégzi. Nem kapnak olyan sok tanulnivalót, de ez szerintem a tételek tanulása miatt van, illetve az iskola ahova jár, egy alacsonyabb elvárást kért mindig. Az érettségire való felkészülés most neki a legfontosabb. (...) Ellátogattam az iskolába és azt mondták mindent elvégez Ákos, amit a tanárok kérnek tőle, illetve nincs vele semmi probléma, aktív”* (patrónus napló, 2020. április).

A kérdőívekben a szülők mindhárom évben kedvező Stúdiós tapasztalatokról számoltak be. 2016-ban arról, hogy Ákos otthon nem, csak a VHS-ban tanul, valamint arról, hogy lábtörése után a Stúdió adott neki erőt. 2019-ben arról beszéltek, hogy sokat segítettek neki ott a felkészülésében (de csak nyolcadikos koráig járt rendszeresen), Ákos édesapja szerint a VHS miatt sokat erősödött a fiú koncentrációja és közösségi szerepvállalása. Ákos viszont elég keveset beszélt a Stúdióról, a stúdiós időszakról a vele készült interjában.

4.3. Tervek

Összességében sikertörténetként könyvelhető el az, hogy Ákos végül eljutott az érettségiig, szakmát szerzett, sőt a középiskola technikumában egy további, jól jövedelmező szakmát tanul. Az érettségi volt édesanyja egyik fontos elvárása, ez sikerült. A tanári pálya azonban, amit még 2014-ben elképzelt Ákosnak, kevésbé látszik megvalósulni, a fiú nem tervezi, hogy a felsőoktatásban folytatja tanulmányait. Ákos terve, mely szerint katonai vagy rendészeti iskolában szeretett volna tanulni, ami szintén nem valósult meg, amit ő sportbalesetével, lábtörésével és annak következményeivel magyarázott: *„Fociztam, eltört a lábam – és én rendészeti szakra szerettem volna menni. Nyolcadikba’ volt ez, és nekem halasztani kellett egy évet. A kollégium ezt felajánlotta, hogy nulladikba járhatok... ez olyan halasztás lett volna. Csak nulladikba’ nem úgy jöttek össze a dolgok, elhanyagoltam a sulit. Nemcsak én, hanem a barátaim is. Együtt akartunk menni tovább, de ők is elhanyagolták a tanulást. Így az igazgató nem engedett el minket másik iskolába”* (interjú, 2019).

Ákos a 2019-es interjában, akkor 19 évesen, még az érettségi előtt, arról beszélt, hogy nem igazán vannak tervei, és nem is szeret tervezni. *„Amit elterveztem, az nem jött be, ellenkezője sült el. Úgyhogy nem nagyon tervezgetek”* (interjú, 2019). Ezzel együtt, szakmát akart szerezni, és Ózdtól messze, de nem külföldön tervezett élni (külföldön „kirekesztett lenne”, inkább Sopronba vagy Zalaegerszegre költözne); házasságon, családon akkor még nem gondolkozott.

„Valéria”

*„Nekem olyan,
mint a második otthonom.”
19 éves lány,
(2014 óta stúdiós)*

1. A család demográfiai jellemzői, családi kapcsolatrendszer

Valéria 2002-ben született, idén nyáron volt 19 éves. 2014-ben édesapjával (2021-ben 44 éves), édesanyjával (2021-ben 40 éves) és két testvérével él egy háztartásban. Bátyja 2000-ben, öccse 2007-ben született. A nagyszülők ugyanabban az ingatlanban, de külön háztartásban, a ház emeleti részén éltek (a nagymama nevelőszülő volt). A 2016-os kérdőív szerint az öttagú család és a két nagyszülő egy háztartásban éltek, 2019-ben és 2021-ben már csak a nagypapa élt velük, a nagymama feltehetőleg meghalt. A lány a vele készült 2019-es interjúban viszonylag keveset beszélt családjáról, de elmondta, hogy mindent megbeszélnek, összetartanak; szoktak együtt sütni-főzni, társasjátékozni, tévézni; kisebb testvérének segít a tanulásban.

Az édesanya cukrász szeretett volna lenni, de nem tanult tovább, mert jöttek a gyerekek; az első fiú az anya 19 éves korában született, majd két év múlva érkezett Valéria. A 2014-es környezettanulmány során az *„apa szerint az anyának nagy türelme van a gyerekekhez. Anya az apát dicséri, szerinte sok ilyen családfő kéne, nem csavarog, nem jár kocsmába, becsületesen dolgozik”*. A környezettanulmány készítője számára *„úgy tűnt, hogy a szülők közül az apa világgépe tágabb, több ismerettel rendelkezik, elképzelése van a gyereke iskoláztatásáról, a helyes életvitelről, talán ez az érettségizett apukának köszönhető”*. Szintén ekkor derült ki, hogy korábban (egészen óvodás korától) Valéria rendőrnek szeretett volna tanulni a fővárosban. *„Az apa ettől szemmel láthatóan nem olyan lelkes, jobban örülne, ha egészségügyi vonalon tanulna tovább (mint az unokatestvére), azt gondolja, hogy a rendőr csak egy pillanatnyi álom, viszont azt elismeri, hogy azzal valószínűleg el tudna helyezkedni, mert rendőrré mindig szükség van”* (környezettanulmány, 2014).

A szülők szerint Valéria nagyon tehetséges, szorgalmas, jól tanul; otthon napi 4-5 órát tanul, és *„minden baja van, hogy jön a nyári szünet”* (környezettanulmány, 2014). Ugyanakkor (vagy éppen ezért) a szintén 2014-es pszichológiai vélemény szerint *„önértékelése alacsony, az iskolai téren kifejezetten kedvezőtlen képet tart fenn magáról, a társas kapcsolatok tekintetében viszont pozitívabban ítéli meg önmagát. Nagyon szeretne megfelelni az elvárásoknak (magas a pontszáma a szociális kívánatosság skálán). Ezek a tényezők is bizonyára hozzájárulhattak Valéria gyengébb teljesítményéhez”* (pszichológiai vélemény, 2014).

2. A család szociális helyzete

2.1. Szülők iskolai végzettsége, munkaerőpiaci helyzete

Az anya legmagasabb iskolai végzettsége nyolc osztály, az apa szakmunkásképzőt végzett, csőszerelő (az ő apja, vagyis Valéria nagyapja érettségizett). 2014-ben az anya gyesen volt; korábban nem dolgozott, egyetlen munkahelye sem volt. Az apa targoncavezetőként dolgozott egy cégnél, akkor már 17 éve, illetve maszek munkákat (vízvezeték szerelés, targoncázás) is vállalt jövedelem kiegészítésként. A 2016-os kérdőív szerint az anya háztartásbeli, az apa alkalmazott volt. Három évvel később (2019-ben) az anya közfoglalkoztatottként, az apa alkalmazottként dolgozott. 2021 nyarán az anya munkanélküli volt, az apa továbbra is dolgozott (kérdőívek, 2016, 2019, 2021).

2.2. Jövedelmi-anyagi helyzet

2014-ben relatíve jó anyagi helyzetben élt a család; az apa havi nettó 130 ezer forintot keresett, amely kiegészült a gyessel (26.000 Ft) és a három gyerek után járó családi pótlékkal (48.000 Ft), valamint esetenként a maszek munkából származó bevételekkel. A környezettanulmány készítője szerint *„egy relatíve jó módban élő családot láthatunk (lízingelt autó, ház, magas fizetés). (...) Az apukának biztos munkahelye, jó jövedelme van, az anyuka megteheti, hogy otthon maradjon a gyerekekkel”* (környezettanulmány, 2014). 2016-ban a háztartás havi nettó jövedelme (a nagyszülői nyugdíjjal együtt) mintegy 320 ezer forint, ami az akkor hét fős háztartásban 46 ezer forintos egy főre jutó jövedelmet jelentett. 2019-ben, amikor az apa fizetése már 230 ezer forint volt, az anya közfoglalkoztatottként dolgozott (havi 81.000 Ft), a családi pótlékkal együtt (de a nagyszülői nyugdíj nélkül) 360 ezer forint volt a család havi jövedelme (a nagyszülő nélkül, vagyis öt fővel számolva, ez 72.000 Ft-os egy főre jutó jövedelem). Ugyanakkor a 2021-es kérdőívben ennél jóval alacsonyabb jövedelemkategóriát jelölt meg a kérdezett (az anya); eszerint idén 200-250 ezer forint volt havi nettó jövedelmük (a jövedelemforrásokról, a tételes jövedelmekről nincs adat).

A kérdőívekben kérdezett tartós fogyasztási cikkek mindegyikével (automata mosógép, színes televízió, vezetés/mobil telefon, számítógép, autó) rendelkezett, rendelkezik a család, de az évi egyhetes fizetett nyaralást és egy váratlan kiadás (60-70.000 Ft) fedezését korábban sem, idén sem engedhették meg maguknak. 2014-ben a gyerekek tankönyveit ingyen kapták, az étkezésükért azonban még fizetni kellett (rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény/támogatás); más segélyben, támogatásban nem részesültek (nem is igen voltak jogosultak rá). 2016-ban kapott természetbeni támogatásként egyedül a szociális étkeztetést jelölték meg a kérdőívben; 2019-ben tűzifa támogatásban és ingyenes tankönyvben, iskolai étkezésben részesültek; 2021-ben viszont már nem kaptak semmit. (kérdőívek,

2016, 2019, 2021). A VHS-től a család 2014 decemberétől 38 alkalommal kapott természetbeni támogatást, adományt (többek között ruhát, élelmiszert, tanszert, könyvet, játékot, bútort, összesen mintegy 237 ezer Ft értékben).

2.3. Lakáshelyzet, lakáskörülmények

A család Ózd Sajóvárkony nevű részén él, a nagyszülők tulajdonában lévő, jó minőségű ház alsó, kb. 55 m²-es részén (a felső szinten éltek a nagyszülők a nevelt gyerekekkel; ma már csak a nagypapa). 1997-ben költöztek ide, korábban panel lakásban laktak. Így a kertműveléshez nem értenek, de „*Valéria nagyon szeretett volna ültetni, ezért az apukája felásott neki egy részt, két ágyat csináltak, hagymát és salátát ültettek*” (környezettanulmány, 2014). A 100 m²-es házban összesen öt szoba van; van konyha, a víz, a villany, a gáz be van vezetve; díjhátralékuk, rezstározásuk egyik évben sem volt, a közműveket soha nem kapcsolták ki náluk.

Lakókörnyezetükkel nagyjából elégedettek, „*az anyuka szerint ez a város jobb része, apuka először rávágja, hogy nem, később megállapodnak abban, hogy átlagos*” (környezettanulmány, 2014). Mindhárom adatfelvétel során azt mondták, hogy nem költöznének el a településről. Ugyanakkor a ház alsó szintje kezd szűkös lenni a család, a szülők és a három gyerek számára: „*A családi lakás kétszintes, és a felső szintet a nagypapa használja. (...) Nincs külön szobája Valinak, kezdik kicsinek érezni a lakást, ezért lehet, hogy a nagypával cserélnék, és a család költözik az emeletre, a nagypának elég a kisebb lakás*” (esetleírás, 2021). Az esetleírás egyébként azt is megjegyzi, hogy „*nagyon jó körülmények között élnek, szép és modern az otthonuk*”, ugyanakkor a kérdőívekben jelezték, hogy beázik a tető és korhadt az ablakkeret, a padlózat.

3. Intézményes nevelés-oktatás a Stúdióba kerülés előtt

Valéria normál súllyal (3060 gramm) született, egészségügyi problémái nem voltak, nincsenek. A lány nem járt bölcsődébe, az óvodát öt éves korában, az általános iskolát hét évesen kezdte (mivel év vesztes). (A 2019-es kérdőív szerint hat éves korában részesült valamilyen fejlesztésben, de az nem derül ki, hogy milyenben.) A szülők jó véleménnyel voltak az óvodáról, az általános iskoláról már kevésbé (Sajóvárkonyi Általános Iskola). A 2014-es környezettanulmány szerint a szülőknek „*a tanárokkal nincsen problémája viszont egy két szülő és gyerek viselkedése megengedhetetlen. Régebben nagyobb fegyelem uralkodott az iskolában, a gyerekek nem verték meg a tanárt, tisztelettel beszéltek velük, tekintélyük volt, nem kellett őket őrizni, megvédjék őket. Úgy érzik, hogy sok esetben a tanár sem mer szólni, igazságot tenni, meg van félemlítve*” (környezettanulmány, 2014). Valéria saját elmondása szerint, bár kitűnő tanuló volt, nem szeretett első osztályba járni: „*Nagyon rossz volt beilleszkedni, csupa új volt minden. {Az osztályfőnök} nagyon kedves volt. De a matek tanár nagyon rossz volt. Ki sem állhattam*” (interjú, 2019).

Valéria – már stúdiósként – 2015-ben az ózdi József Attila Gimnázium, Szakközépiskola és Kollégium hatosztályos gimnáziumi tagozatán folytatta tanulmányait.

4. A Stúdiós időszak

4.1. Bekerülés

Valéria 2014 őszén, 12 évesen került a VHS-be, általános iskolai tanulmányainak vége felé (hatodik osztályosként). (A lány a 2019-es interjúban úgy emlékezett, hogy 2015-ben kezdett a Stúdióba járni; a VHS nyilvántartási rendszerében az első bejegyzés 2014. októberi). A bekerülésről, az első időszokról Valéria ezt mondta: *„Hát úgy volt, hogy jöttek az általános iskolába és a tanárnő ajánlott nekik. És úgy kerültem be. (...) Nagyon furá volt, izgultam meg az elején nem tudtam beilleszkedni. Ilyen visszafogott voltam. Nem mertem ott semmit csinálni. De aztán belejöttem”* (interjú, 2019). A VHS feltehetőleg közreműködött, segített abban, hogy – nem sokkal a Stúdióba kerülése után – a lány hatosztályos gimnáziumban tanuljon tovább (amire persze tanulmányi eredménye alapján is alkalmas volt).

4.2. Stúdiós évek

A hatosztályos gimnáziummal kapcsolatban Valéria érzései, tapasztalatai vegyesek, tanulmányi eredménye az általános iskolához képest romlott (ott kiváló volt, a gimnáziumban hármás-négyes). Összességében viszont szereti a gimnáziumot. *„Az osztályközösség nem jó, a lányok így összetartanak, de a fiúk nem. Hat lány van meg öt fiú. A fiúk sok mindent akarnak, de mi mindig leszavazzuk őket, többségben vagyunk. Hát a kedvenc tanárom az osztályfőnökünk. (...) Meg a magyar tanárt és a német tanárt is imádom. (...) Minden kötelezőt elolvastam. Szeretek odajárni. Sokkal jobb, mint az általános”* (interjú, 2019). Az édesanya – a 2016-os kérdőíves válasz szerint – szintén elégedett az iskolával, a tanárokkal.

A VHS nyilvántartása szerint Valéria féléves átlaga az általános iskola utolsó évében, mindkét félévben négyes körüli volt. A gimnáziumban – ahogy ő is elmondta – romlott a teljesítménye, féléves átlagai 2,4 és 2,8 között alakultak, ugyanakkor az utolsó rögzített félévben (2019/2020-as tanév 2. félév) javult az eredménye (féléves átlaga 3,3 volt). (A 2020/2021-es tanévről már nincs információ a rendszerben.)

A lány idén, 2021 nyarán fejezte be a gimnázium utolsó osztályát. A VHS nyilvántartási rendszerének utolsó releváns bejegyzése szerint 2021. június végén érettségire felkészítő kiscsoportos foglalkozáson vett részt. A 2021-es kérdőív szerint (amely június végén készült) akkor fejezte be a 12. osztályt. A patrónusa által készített esetleírás szerint (amelyet 2021. márciusban töltöttek fel a VHS elektronikus rendszerébe) *„Vali 11. osztályos tanuló, ő és a család is azt szeretné, ha továbbta-*

nulna, vagy érettségi után szakmát szerezne” (esetleírás, 2021). Arról nincs információnk, hogy Valéria leérettségizett-e.

Félév	átlag
2014/2015. 1. félév	3,9
2014/2015. 2. félév	3,8
2015/2016. 1. félév	2,4
2015/2016. 2. félév	n.a
2016/2017. 1. félév	2,6
2016/2017. 2. félév	2,7
2017/2018. 1. félév	2,8
2017/2018. 2. félév	2,7
2018/2019. 1. félév	2,7
2018/2019. 2. félév	2,6
2019/2020. 1. félév	2,8
2019/2020. 2. félév	3,3

Valéria az interjúban, bár igen szűkszavú, egyértelműen megfogalmazta (2019-ben), hogy nagyon szereti a Stúdiót, csak azzal nem volt kibékülve, hogy patrónusai gyakran változtak. *„Nekem olyan, mint a második otthonom. Már lassan többet vagyok ott, mint itthon. Szeretek odajárni. (...) Sajnos nagyon sok {patrónusom} volt. Rossz volt, hogy egyhez hozzászokok, és utána másik jön”* (interjú, 2019). A 2016-os kérdőívben a kérdezett édesanya azt mondta, hogy a Stúdió hatására lánya magabiztosabb, nyitottabb lett, tanulmányi eredménye is javult. 2019-ben pedig – ugyanerre a kérdésre – azt válaszolta, hogy Valéria megkomolyodott, „másképp látja a világot”. A 2021-es válasz szerint a Stúdió „mindben segített”, és sok barátot is szerzett ott a lány. A patrónus összegzése szerint *„Vali a kezdetektől Stúdiós tag. Másfél éve vagyok a patrónusa (...) Vali nagyon szeret a Stúdióba járni, nagyon kedves, intelligens és okos. A matematika okoz számára nagy gondot minden évben, nagyon küzd a kettes érdemjegyért. Minden nap gyakorolt szaktanárral, ami feljebb tornázta jóval matematika tudását. Nincs vele probléma, nem kerül konfliktusba senkivel. Társaságkedvelő személyiség. Mindenki szívesen barátkozik vele, megnyerő személyisége van. Van érzéke a vers, és elbeszélések írásához. (...) A karantén ideje alatt is sikerült vele tartani a kapcsolatot. A Stúdiótól kapott laptop megkönnyítette a dolgát a tanulásban és a velem való kapcsolattartásban”* (esetleírás, 2021).

A COVID első hulláma (2020. márciustól) előtti utolsó patrónusi napló szerint Valéria *„minden foglalkozásra ugyan olyan aktivitással jár, a baseball edzéseket szereti a legjobban. Alig várja a jó időt, hogy a pályán játszhassanak és járhassanak igazi meccsre. (...) Többször meglátogattam Vali osztályfőnökét, aki csak jó dolgokat mondott róla. Szorgalmasnak, és kitartó egyéniségnek tarja, aki bár rossz társaságban van, mégis össze fogja őket és kiemelkedik közülük pozitív irányban”* (patrónus napló, 2020. február). Egy hónappal később, a lezárás, a karantén alatt azt írta a patrónus, hogy a lány *„teljesen ki van lelkiileg, nem bírja a bezártságot, nagyon hiányzik neki a Stúdió. Unja, hogy reggeltől estig a laptop és a számítógép előtt kell ülnie és tanulnia kell többet, mint az iskolába. (...) Hárman vannak testvérek a családba, és egy gépet tudnak használni. Neki is szüksége lenne egy saját laptopra”* (patrónus napló, 2020. március). A következő és egyben utolsó patrónusi bejegyzés szerint *„Vali nagyon szorgalmasan tanul, nem akad el, egyedüli gond számára, hogy eddig is nagyon sok tanulnivalót, házi feladatot kapott az iskolában, de most még többet, késő estig eltart, ameddig végez vele. Nagy öröm számára, hogy kapott laptopot tanulni, ezzel sokkal gyorsabban és könnyebben megy tanulás számára. Így tehát eszköze és internetje van. (...) Korán kelt, minden nap a Stúdióba volt, ami nagyon hiányzik neki. Rossz, hogy minden nap ugyan úgy zajlik neki, ez az egyetlen dolog, amit mindig is utált, nem szereti a megszokott dolgokat és az ismétlődést. (...) Nagyon nehezen bírja ezt a bezártságot. Korán kelt, minden nap a Stúdióba volt, ami nagyon hiányzik neki. Rossz, hogy minden nap ugyan úgy zajlik neki, ez az egyetlen dolog amit mindig is utált, nem szereti a megszokott dolgokat és az ismétlődést. Az új dolgokat és eseménydús napokat szereti. Várja, hogy vége legyen ennek a bezártság érzetnek”* (patrónus napló, 2020. április)

Valéria 2021 nyarán befejezte a gimnáziumot (legalábbis annak utolsó osztályát), készült az érettségire; a VHS nyilvántartási rendszerében nem lezártként szerepel, vagyis a mai napig Stúdiós. 2020-ban és 2021-ben számos alkalommal részt vett csoportos foglalkozásokon.

4.3. Tervek

A 19 éves fiatal lány aktuális terveit nem ismerjük. 2019-ben arról beszélt, hogy szeretne leérettségizni, majd továbbtanulni; akkor 50-50 százalékot adott a rendőri és az orvosi pályának (ami azért igen különböző tudásokat, készségeket feltételez). És azt is mondta, hogy *„kiállok az álmaidért, soha nem adom fel”* (interjú, 2019). Később Németországban szeretne élni, dolgozni, és csak *„látogatóba”* jönné haza. Családalapításon még nem gondolkodott: *„Hát ezt sulí után szeretném. Majd ikreket szeretnék (...) mert olyan cukik”* (interjú, 2019).

„Levente”

*„Ha nem lett volna a Stúdió,
akkor belőle nem tudom...”*

*21 éves fiú,
(2014 óta stúdiós)*

1. A család demográfiai jellemzői, családi kapcsolatrendszer

Levente 2000 nyarán született egyedüli gyerekként, idén 21 éves. 2014-ben édesapjával (1974) és édesanyjával (1978) élt egy családban. A 2014-es környezettanulmány szerint a ház, amiben élnek, az anyai nagypapa tulajdona; Levente édesanyjának testvérei is ott laktak családjukkal (összesen három család, külön lakásban, lakrészben). Később Leventeék háztartása bővült, 2018-ban már velük egy háztartásban élt az anya elhunyt testvérének két gyereke, akik 2004-ben és 2006-ban születtek, valamint az 1959-es születésű nagypapa. 2019-ben hasonló volt a háztartás összetétele. 2020-ban megszületett Levente húga, akinek érkezése meglepte az akkor 20 éves fiút: *„Meglepett, nem mondom, hogy nem. Azt se mondom, hogy elsőre nagyon örültem neki, de amúgy már most nagyon örülök neki. (...) Hát mert ugye én egyke voltam mindvégig, és nem az, hogy nem örültem neki, csak fura érzés volt”* (interjú, 2021).

„Az anya nagyon erős egyéniségnek, családvezetőnek tűnt, férfiasabb jelleme volt, mint apukának. Érződött, hogy Levi egyetlen gyermekük, akit nagyon féltenek mindentől. (...) A szülők érezhetően fontosnak tartják Levi továbbtanulását, de nem tudnak róla megegyezni, hogy mi is lenne a jó irány számára. Úgy tűnik, hogy a gyereknek viszont határozott elképzelése van a továbbtanulási szándékáról. Problémás lehet viszont, hogy nagyon féltik a fiút, semmiképpen nem szeretnék az otthontól távol engedni. (...) Láthatóan ismerik a gyereküket, erősségeit, gyengéit, odafigyelnek rá (talán túlzottan is), törődnek vele. (...) egy kis önállóság ráférne” – olvasható a 2014-es környezettanulmányban. Négy évvel később, Levente – 18 éves fiatalként, a vele készült interjúban – „normális szülő-gyerek kapcsolatról” beszélt, és azt is mondta, szülei megértőek, és viszonylag gyakran vannak közös programjaik. Ugyanakkor néha „parancsolgatóak” is, amit 18 évesen nehéz elviselni. 2021-ben hasonlóan nyilatkozott („teljesen rendben kijövünk”). A fiú patrónusával készült 2018-as interjú árnyalja a képet: *„Ők egy nagyon nagy házban laknak a felső szinten, de sokan. Családnak a több generációja lakik ott. Szeretik a Levit, de szerintem ott sincs meg ez a mély kapcsolat. Odafigyelgetnek, de szerintem ott mindig is az volt, hogy szülőire mi mentünk el vagy mi hívtuk fel, hogy gyertek szülőire. Vagy ha van fellépése, csak akkor mennek el, ha mi elvisszük”* (interjú a patrónussal, 2018). Mindenesetre az apa 2014-ben úgy gondolkodott, hogy fia boldogulásának legfőbb eszköze a tanulás. Azt szerette volna, ha Levente rendőr lesz, a fiú viszont nem, és később egészen más pályán indult el.

A 2014-es pszichológiai vélemény szerint Levente *„a teljesítménytesztek többségében életkorának megfelelő teljesítményt nyújtott, a matematikai feladatban kifejezetten jó eredményt ért el. (...) Levente nagyon szeretne megfelelni az elvárásoknak (szociális kívánatosság skálán magas a pontszáma). Önértékelése ingadozó, míg az otthoni vonatkozások terén pozitívan tekint magára, az iskolai részületen kifejezetten negatív képet tart fenn magáról”* (pszichológiai vélemény, 2014).

2. A család szociális helyzete

2.1. Szülők iskolai végzettsége, munkaerőpiaci helyzete

Mindkét szülő hamar dolgozni kezdett, az általános iskola után nem tanultak tovább, később, felnőttként viszont mindketten OKJ-s szakmát szereztek. (A tágabb családban senkinek nincs még szakmunkás végzettsége sem; a nagyapának szintén OKJ-s végzettsége van, vagyonőr.) A szülők korábban idénymunkát is vállaltak, de *„mióta Levi megszületett, nem szeretnek eljárni, csak úgy megy az apuka is, ha hozzák, viszik. Hiába ott a család nem szeretik senkire hagyni a fiút. Alföld se olyan, mint régen, amikor menni kell ígérnek mindent, 2 hétre kell csak menni, és ha beleegyezel utána erőszakkal ott tartanak”* (környezettanulmány, 2014). Az OKJ-s tanfolyam elvégzése után az apa géplakatos lett, de munkatapasztalat hiányában nem tudott a szakmában elhelyezkedni; 2014-ben már nyolc éve az egy erdészeti vállalkozónál dolgozott (erdőgondozási feladatokat végzett), illetve alkalmi munkákat vállalt: *„Az apa el szokott járni füvet vágni. Illetve napi bejelentéssel szokott az erdőn dolgozni, kb. heti háromszor, ez is segít rajtuk. A vállalkozó nem szeretné véglegesíteni”* (környezettanulmány, 2014). A 2016-os kérdőív szerint a városhoz közeli faluban volt alkalmazott, 2018-ban, 2019-ben és 2021-ben alkalmi munkája volt, előbbi két évben szintén egy községben, az utolsó adatévben Ózdon. A 2021-es eseteírás (VHS) szerint alkalmi munkából él, az erdőn dolgozik. Az anya korábban egy-két évet dolgozott egy ózdi elektromos készülékeket, alkatrészeket gyártó üzemben (General Electrics), de dolgozott takarítóként és az erdészetnél, a kertészetnél is. Az OKJ-s végzettség megszerzése óta időszakosan dolgozott ápolóként Ózdon. A kislány születése óta (2020) gyeden van.

2.2. Jövedelmi-anyagi helyzet

A 2014-es környezettanulmány készítésekor az anya éppen az OKJ-s tanfolyamot végzete, havi 45 ezer forint képzési támogatást kapott. Az apa segélyen volt, illetve napi bejelentéssel dolgozott, és alkalmi munkákat vállalt. Jövedelmüket a családi pótlék egészítette ki; Levente után rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben is részesültek, és lakásfenntartási támogatást is kaptak (természetben, tűzifát). 2016-ban a háromtagú háztartás havi nettó jövedelme 132 ezer forint volt; egy 60 ezer forintos fizetés, egy szintén 60 ezer forintos közmunkás bér és a család-

di pótlék (12 200 Ft). 2018-ban és 2019-ben a hattagú háztartás havi nettó jövedelme 332 ezer forint volt (160-160 000 Ft rendszeres munkabér, illetve közfoglalkoztatotti bér, családi pótlék); ez 55 ezer forintos egy főre jutó jövedelmet jelentett. A 2021-es kérdőív szerint a háztartás jövedelme a tételes jövedelemforrások alapján 360 ezer forint (150 000 Ft alkalmi munkából származó bevétel, 160 000 Ft-os gyed, kb. 50 ezer forint családi pótlék). A kérdőívek alapján rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben és lakásfenntartási támogatásban (tűzifa támogatásban, rendkívüli települési támogatásban) részesültek. A kérdőívekben kérdezett tartós fogyasztási cikkek közül (automata mosógép, színes tévé, vezetékes/mobil telefon, autó) 2016-ban nem engedhették meg maguknak az automata mosógépet és autót. 2018-ban és 2019-ben, amikor a felsorolt tételek kiegészültek a számítógéppel, a kérdezett (anya) válasza szerint nem anyagi, hanem egyéb okokból nem volt automata mosógépük, számítógépük, autójuk. 2021-ben már csak autójuk volt (mert nem engedhették meg maguknak). A négy kérdőíves adatév mindegyikében azt mondta a kérdezett, hogy a család nem engedhet meg magának évente egy hét fizetett nyaralást/üdülést, illetve nem lennének képesek egy váratlan kiadás (60-70 000 Ft) fedezésére.

A VHS nyilvántartása szerint 2014. december és 2020. december között Levente és családja összesen 212 alkalommal, 1,28 millió forint értékben részesült a Stúdiótól valamilyen természetbeni támogatásban; többek között ruha, élelmiszert, tanszer-csomagot, gyógyszert kaptak. Az adományozási tételek kiugróan magas száma és értéke főként abból ered, hogy a VHS fedezte Levente miskolci tanulmányainak költségeit, a kollégiumi díjat, az útiköltséget, heti ellátmányát (készpénzben; 2019. januártól havi 6000 Ft).

2.3. Lakáshelyzet, lakáskörülmények

A család, illetve a háztartás Ózd Sajóvárkony nevű részén él, a nagypapa tulajdonában lévő, mintegy 80-90 m²-es házban. A teljes ház négyszobás, a házhoz tartozó kertet művelik. A 2014-es környezettanulmány szerint Levente és szülei akkor még a fenti részen éltek külön; *„lent van fürdőszoba, kandallóval fűtenek. Mindent közösen fizetnek, az ő részük 10 ezer forint, mindennel együtt. Az építkezéskor felvett kölcsönöket is együtt fizeti a család. (...) Két helyiség van, melyet egy ajtó nélküli boltíves rész választ el, Levi és szülei a két különálló részben alszanak.”* (környezettanulmány, 2014). A víz, a villany be van vezetve, a gáz nincs (palackosat használnak). Van konyha, fürdőszoba, benti vécé.

2014-ben 300 ezer forintos villanyszámla elmaradásuk volt, amit részletekben törlesztettek. Ehhez képest meglepő, hogy két évvel később, 2016-ban már csak 20 ezer forint villanyszámla hátralékuk volt. 2021-ben 30 ezer forint „egyéb rezsi-költség” tartozást halmoztak fel.

A szülők elégedettek lakókörnyezetükkel. 2014-ben azt mondták, hogy „*nagyon jó, tökéletes. Nem járnak a környékre idegenek, nem lopnak. Az utcában csak ők cigányok, de befogadták őket, járnak át egymáshoz a szomszédokkal*”. A későbbi kérdőívek szerint is azt válaszolták, hogy nagyon szeretik a települést, a lakókörnyezetet, ahonnan nem akarnak elköltözni.

3. Intézményes nevelés-oktatás a Stúdióba kerülés előtt

Levente 2500 gramm alatti súllyal született (2480 gramm), egészségügyi problémái nem voltak. Bölcsődébe nem járt, fejlesztésben nem részesült. Óvodába három és hét éves kora között járt, az általános iskolát – év vesztésként – hét évesen kezdte. Szülei az óvodával, az óvónőkkel – a kérdőívek szerint – elégedettek voltak. Iskolás éveit a Sajóvárkonyi Általános Iskolában kezdte meg, ahol – 2019-es adatok szerint – a halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek aránya 73 százalék, a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülő tanulóké 83 százalék (Knausz 2021; OH adatok). A szülők nem voltak megelégedve az intézménnyel: „*Nagyon gyenge. Nem a színvonallal van a problémájuk, hanem, hogy minden meg van engedve a gyerekeknek, nincsen szigor, a gyerekek parancsolnak a tanároknak, az igazgatót is egy nullának tartják. Az apuka szerint az első két év jó volt, sokat foglalkoztak a gyerekekkel. Anya is odajárt, az ő idejébe szerinte jobb volt az iskola. Levi elsőtől kezdve járt városi versenyekre irodalomból, nyelvtanból és matematikából, első második helyezéseket ért el, úgyhogy szerintük a színvonallal nem lehet baj*” (környezettanulmány, 2014). Az anya szerint a fiú ötödik osztályig kiváló tanuló volt, hatodik osztályban kezdett romlani tanulmányi eredménye (de még akkor is 4,2-es átlaggal végzett) (környezettanulmány, 2014). Levente az 2018-as interjúban úgy emlékezett vissza, hogy az általános iskola „*viszonylag könnyedén ment igazából, meg nem volt probléma úgy nyolcadikig semmi. Végig jó tanuló voltam, utána rontottam egy kicsit nyolcadikban. (...) Utána itt Ózdon jártam gimnáziumba, egy évet, de akárhogy hajtottam nem tudtam kettesnél jobb lenni*” (interjú, 2018). 2021-ben pedig így: „*(...) hogyha így visszagondolok, nem volt olyan rossz, de nem mondanám olyan jónak se. Tanulni ott a suliba, ugye nem nagyon lehetett a gyerekektől. (...) Volt erőszak is, nem velem, de amúgy az iskolában úgy... Engem valahogy ezek mindig elkerültek hála Istennek, de pont a tanulás része volt így nehéz, mert mindig hangoskodtak az órán*” (interjú, 2021).

Levente nyolcadik után, 2015-ben (már stúdiósként) az ózdi József Attila Gimnázium, Szakközépiskola és Kollégiumban folytatta tanulmányait, gimnáziumi képzésben, ahol csak egy évet töltött el. Teljesítménye nagyon leromlott: „*Én nagyon szeretem az idegen nyelveket egyébként, csak nagyon nehéz volt, akárhogy próbálkoztam nem úgy sikerült, csak kettest kaptam*” (interjú, 2021). Patrónusa szerint a gimnáziumban nem érezte jól magát, nem volt motivált. Egy év után, 2016-ban – a VHS javaslatára és közreműködésével – került a Miskolci Balázs Győző Református Líceumba, táncművészetet tanulni.

4. A Stúdiós időszak

4.1. Bekerülés

Levente 2014 őszén, 14 évesen, nyolcadik osztályos tanulóként került a Stúdióba. A fiú úgy emlékszik, hogy *„általános suliba jöttek ők, és akkor szerveztek ilyen tesztet, én azt a tesztet megcsináltam, és úgy jutottam be. (...) Akkor voltam 13-14. (...) Az akkori osztályfőnök mondta el részletesen, hogy miről szól, (...) és akkor, hogy számítanak az olyan gyerekekre, mint én”*(interjú, 2021). *„Úgy volt, hogy így a suliban ezt már úgy híresztelték, és akkor szólt a tanárnő, hogy lehet felvételizni, és felvételiztem, megpróbáltam, és akkor sikerült, ez nyolcadik osztályban volt és akkor bejutottam, igazából így”*(interjú, 2018).

4.2. Stúdiós évek

Levente a VHS-ba a Sajóvárkonyi Általános Iskola nyolcadikos tanulójaként került be. 2018-ban azt mondta a fiú, hogy *„én arra számítottam, hogy így keményen fog menni majd a tanulás, hogy arra fognak majd koncentrálni, de így a művészeti részére is koncentrálnak, és igazából segítenek mindenben.”*(interjú, 2018). 2021-ben pedig arról beszélt, hogy *„az első évben, mikor még nyolcadikos voltam, általános iskolás, akkor ott minden egyes nap iskola után bementünk, és akkor hatig tanultunk. És akkor így készítettek fel minket (...) a nyolcadikos tesztre, ami kell a középiskolához”*(interjú, 2021).

Félév	átlag
2014/2015. 1. félév	3,8
2014/2015. 2. félév	4,2
2015/2016. 1. félév	n.a.
2015/2016. 2. félév	n.a.
2016/2017. 1. félév	3,2
2016/2017. 2. félév	3,1
2017/2018. 1. félév	2,4
2017/2018. 2. félév	3,5
2018/2019. 1. félév	n.a.
2018/2019. 2. félév	n.a.

2019/2020. 1. félév	n.a.
2019/2020. 2. félév	3,9

Bekerült a József Attila Gimnáziumba, ami önmagában nagy teljesítmény, de ott nem érezte jól magát, rosszul tanult, jegyei leromlottak. Az utolsó általános iskolai évben a fiú átlaga négyes volt (2014/2015 első félévében 3,8, második félévében 4,2); a gimnáziumban töltött egy évről nincs adat, de saját és patrónusa elmondásából is tudjuk, hogy nagyjából kettes tanuló volt. A miskolci művészeti középiskolában – a VHS nyilvántartási rendszere szerint – hármás-négyes tanuló volt (kivéve a 2017/2018-as tanév első félévét, amikor a rögzített jegyek átlaga alapján rosszabbul teljesített).

Leventének nagyon sokat segített, hogy a Stúdióban felismerték tánctehetségét, és menedzselték, támogatták annak kibontakozását. Miután a József Attila Gimnáziumba nem tudott beilleszkedni, rosszul tanult, a VHS kezdeményezésére bekerült a miskolci alapítványi művészeti iskolába, ahol táncművészetet kezdett tanulni: *„Elmentünk, felvételiztünk, és sikerült! Azóta az életem része, és már el se tudnám képzelni magamat nélküle”* (interjú, 2018). A Stúdió finanszírozta az iskolával kapcsolatos költségeket, az alapítványi hozzájárulást, az utazást, a kollégiumot, és a fiú heti készpénz ellátmányt is kapott a VHS-től. Ezzel együtt, a miskolci évek nem voltak zökkenőmentesek. Egyrészt éppen a kollégiumi elhelyezés miatt Levente már nem járt rendszeresen a Stúdióba: *„Nem tudtam járni a korrepetálásokra, mert ugye Miskolcon voltam mindig, és így csak azokra tudtam elmenni, amikor kirándultunk vagy elmentünk moziba, színházba vagy ilyesmi”* (interjú, 2021). Másrészt a kollégista létet, az otthontól való távolságot, elszakadást nehezen viselte, a patrónusa szerint alig volt a kollégiumban, gyakran hazament Ózdra úgy, hogy sem a szülei, sem a VHS nem tudott róla. A patrónus a 2018-as interjúban azt mondta, hogy *„hiába fizetjük a kollégiumát, fenntartjuk. Ha tízszer aludt ott, akkor sokat mondok. Azért is volt még neki ez a kirúgási veszély, mert elég sok a hiányzása és hamisított igazolást, ráadásul négy napot. A szülők nem is tudták, hanem hazajött Ózdra, és barátnál aludt. Mi meg lecsekkoltuk. És mikor szembesíteni kellett, az nem volt túl jó.”* (interjú a patrónussal, 2018). Végül nem kollégistaként, hanem bejárósként folytatta tanulmányait, aminek szintén megvoltak a hátrányai. A VHS esetleírása szerint (2021) *„folyamatosan ingázott, így sokszor ki is maradt az iskolából. Kimaradt az ottani közösségből, plusz egyedüli romaként az iskolában is nehéz dolga van. Volt, hogy napi szinten kellett vele beszélni, hiszen sem kollégiumban, sem a Stúdióban nem volt az utazások miatt, kimaradt a közösségből. Amikor időben végzett és be tudott jönni a Stúdióba, akkor lehetett vele beszélni fél órát. Nem tudott közösségi programokra járni, így a személyes patronálása nagyon nehézkes volt”* (VHS esetleírás, 2021).

A Stúdió, illetve a patrónus közreműködésével, a miskolci tanárokkal való személyes egyeztetések után a helyzet – talán az utolsó pillanatban – normalizálódott,

sőt a fiú egyre inkább belerázódott a kollégista létbe, és egyre komolyabban vette az iskolát, legalábbis a tánctanulást: *„Most már ott tartunk, hogy először ki akarták tenni, és találkoztam a tanárokkal. Mindegyikkel tudtam pár percet beszélni és versengenek érte. Külön a néptánc tanár, a balett meg minden és mindenki verseng a Leviért. (...) Azt próbálják erősíteni, hogy milyen táncos legyen. És amikor ezt hallok a koreográfustól, hogy Levi kell nekünk és nem engedjük, akkor az megdöbbenő! Ahhoz képest, hogy még ki akarták rakni egy fél évvel ezelőtt. Kezd beérni a srác, örülök neki! Bár mondjuk vele annyi munka még mindenféleképpen lesz, hogy nagyon tehetséges, de nem tud kiállni magáért”* – mondta patrónusa 2018-ban. Összességében *„az első két év nagyon rizikós volt, mert az otthoni erős kötődés miatt, nagyon sokat hiányzott, “lógott” az iskolából. Ennek az lett a következménye, hogy majdnem kiesett az iskolából. Sikerült összeszednie magát és motivált lett a tanulást illetően. Az idén érettségizett”*(VHS esetleírás, 2021).

Levente – leginkább annak köszönhetően, hogy a VHS nem engedte el a kezét – sikeresen elvégezte a miskolci középiskolát, ami egy négyéves érettségit adó képzést, plusz egy év OKJ-s táncművészeti képzést jelentett. Közben a Stúdió szerzett neki személyi edzőt, egyeztetett a tanárokkal, fedezte a költségeket, összességében minden lehetőséget és feltételt igyekezett biztosítani a fiú számára. A fiú tehát leérettségizett, és megszerezte az OKJ-s táncművész képezettségét is (2020-ban). A 2021-es interjúban azt mondta, *„(...) motivált ez a tudat és nyomott előre, hogy még jobban csináljam. 13-an kezdtük az osztályt, de a végére egyedül én fejeztem be. A többiek nem bírták a mentális, illetve fizikai megterhelést. Az érettségi miatt olyan volt, mintha egyszerre két iskolát végeztünk volna. (...) A legfárasztóbb időszak az volt, mikor be kellett járnom minden nap. Ilyenkor 4:30kor keltem, hogy bebusozzák Miskolcra. Este 8-ig iskolába voltam, és 11-re értem haza és akkor még nem tanultam semmit. A buszon aludtam. A házit nagyjából az iskolában csináltam meg délutánoként. (...) Volt egy palotapincsim, aki sajnos már meghalt, de miatta jártam haza. Érte bármit megtettem volna”*(interjú, 2021).

A kérdőíves válaszok alapján a szülők mindvégig elégedettek voltak a Stúdióval. A kérdezett apa 2016-ban azt mondta, hogy a fiúból ott hozták ki a tehetséget, céltudatos lett, elkezdte tervezni tovább tanulását. Az anya 2018-ban és 2019-ben az emelte ki, hogy a VHS-nak köszönhetően gyereke mindenben fejlődött, felelősségérzete erősödött. 2012-ben az apa pedig úgy fogalmazott, hogy a *„Stúdió lehetőséget adott neki, hogy legyen belőle valaki”*. (Kérdőívek, 2016, 2018, 2019, 2021). Patrónusa szerint a VHS nélkül Levente nem sokra vitte volna, a beavatkozás hatása, eredménye szerinte egyértelmű: *„Ha nem lett volna a Stúdió, akkor belőle nem tudom... Még egy szakmunkásképzőt sem tudott volna. (...) Neki szerintem ez egy adu ász, mindenféleképpen. Meg, hát bekerülni egy fizetős iskolába, attól függetlenül, hogy meg van a tehetsége. Lehet, hogy észrevették volna a szülők is, de ehhez kellett a kapcsolati rendszer, mert akárkit nem vesznek fel. Ajánlani kel-*

lett, meg a fizetés, ezt a szülők nem tudták volna biztosítani”(interjú a patrónussal, 2018).

Levente számára elsődleges a táncművészet, az előadó művészet, de tehetségesnek bizonyult az írásban, patrónusa erre is felfigyelt: *„Olyanokat ír, hogy eszméletlen. Vers, novella, érzelmek, bármi. És mindig szoktam mondani, hogy jó, ezeket mindig küldd a {Bódis} Krisztának, ugye ebben ő a kompetens”*(interjú a patrónussal, 2018). A fiút nagyon érdeklik az elektronikus, online műfajok is: *„Sok verset szoktam írni, vagy mostanában sokat fordítok és így csinálom a videókat. (...) Általában zenéket fordítok, így olyan verzióba, hogy rímeljen”*(interjú, 2021).

4.3. Tervek

Levente nem „lezárt stúdiós”, tehát még kapcsolatban áll a VHS-val. Ugyanakkor az utolsó patrónusi bejegyzés, amelyben az éppen kezdődő érettségi vizsgáról van szó, 2020. májusi. A fiú 2018-ban – még jóval az érettségi előtt – azt tervezte, hogy érettségi után Budapestre megy a Magyar Táncművészeti Egyetemre: *„(...) hogyha ott felvesznek, akkor megyek oda, de hogyha meg nem, akkor maradok még OKJ-s vizsgára”*(interjú, 2018). Végül maradt, és elvégezte az OKJ-s képzést. 2021-ben – már a megszerzett OKJ-s végzettséggel – azt mondta, *„megmondom őszintén még nem tudom, hogy merre. Mer ugye menni akartam a Magyar Táncművészeti Egyetemre, csak a Covid miatt nem mentem, mert nem akartam. Mondom, hogyha felköltözök Pestre és online-ban leszek, az úgy nem valami kellemes, ezért halasztottam most egy évet, vagyis halasztok. De jövőre mindenképp megpróbálok, addig pedig nem tudom, valószínűleg dolgozni fogok valamit, bármit”*(interjú, 2021). Az egyetemi felvételihez egyébként szüksége van egy nyelvvizsgára, ebben a VHS segíti. Közben nyaranta a Balatonon dolgozik, rokonoknál, de tervezi a távolabbi jövőt is. 2018-ban arra gondolt, hogy *„ha a táncművészeti nem is jön össze, akkor is szeretnék külföldre menni ilyen társulatokhoz, meg így próbálgatni saját magam, meg a képességeimet”*(interjú, 2018). Három évvel később azt mondta, *„szeretnék menni társulatokhoz vagy színházba táncolni. De mindenképp maradnék a táncnál”*(interjú, 2021). Jövőjét 2021-ben sem Magyarországon képzelte el; Dél-Koreába menne legszívesebben, *„de igazából bárhol a világban jó lenne, csak ne Magyarországon. Én nem az országot nem szeretem, hanem a gondolkodásmódot meg a mentalitást”*(interjú, 2021).

Levente 2018-ban, 18 évesen még úgy gondolta, hogy szeretne majd két gyereket. *„Két fiút, mindenképp két fiút, nem szeretnék lányt. (...) Mert úgy gondolom, túl sok a baj velük”*(interjú, 2018). 2021-ben már arról beszélt, hogy egyelőre nem szeretne gyereket. *„De talán el tudom képzelni, de most még egyelőre azt mondom, hogy nem szeretnék. Főleg, hogy most született a kishúgom”*(interjú, 2021).

„Medárd”

„Évek óta két fejlesztő is dolgozik velem, mégsem látok olyan eredményeket, amelyeket szeretnék.”

*15 éves fiú,
(2014 óta stúdiós)*

1. A család demográfiai jellemzői, családi kapcsolatrendszer

Medárd 2006-ban született, idén töltötte be 15. életévét. A 2016-os adatfelvétel szerint bátyját (2002-ben született) és őt az anyai nagymama nevelte (családba fogadó gyámként, nevelőszülőként) 2013 óta. A későbbi adatfelvételek szerint (2018, 2021) az idősebb fiútestvér már nem élt velük, a patrónusnak nem volt róla információja, csak annyi, hogy „lezüllött”. Medárd a vele készült interjúban (2018) említette, hogy édestestvére mellett van további három, idősebb féltestvére (akik akkor 25-27 évesek voltak).

A fiúk azért kerültek a rokonhoz, mert szüleik – igen komoly problémák miatt – nem nevelték őket, nem gondoskodtak róluk. A problémás családi háttérrel mind a VHS 2014-es esettanulmánya, mind a patrónussal készült interjú (2018) kiemeli. Az apa hét évet kapott rablás miatt, amiből 2014-ben még öt év hátra volt. Az anya pedig prostituáltként dolgozott (ittthon és külföldön is). A patrónus szerint *„az apukája és az anyukája is börtönviselt múlttal bír. Az anyukája rövidebb időre, az apukája viszont 8 év után – most 2 hónapja – lett kiengedve a börtönből. Tartják a kapcsolatot rendszeresen. Apukája mindennap hívja, irtó kedves velem. Hallottam egy telefonbeszélgetést: ‘Annyira büszke vagyok rád, fiam! Nagyon szeretlek!’. Nagyon fontos neki, és napi szinten tartják a kapcsolatot. Találkoznak is, amikor otthon van Ózdon {a fiú}”* (interjú a patrónussal, 2018). Ezzel együtt, a 2018-as interjúban a fiú nem akart beszélni apjáról. *„Anyukájával neccesebb a történet, mert őrá általában az a jellemző, hogy beígéri a találkozást, aztán nem jelenik meg. (...) De (X) néni, aki neveli, ő viszont egy nagyon rendes asszony. Nagyon szegények, de rendesen nevelik a {fiút}. Ők járnak templomba, egy ilyen vallási közösségben is vannak. Nekik fontos a vallás és a hit és abból sokat merítenek, azt látom”* (interjú a patrónussal, 2018). Medárd szerint jól megvannak a nevelőszülőjével; *„nagyon sokszor kedves velem. De ha valamit csinállok, ami nem jó nekem, akkor azért felidegesedik”* (interjú, 2018).

A 2014-es pszichológiai vélemény szerint a fiú *„önértékelése nem túl magas (46%). Elsősorban társas helyzetét látja negatívan (25%), amit a szülői támogatás (75%) csak részben tud kompenzálni. Iskolai teljesítményével kapcsolatban is elégedetlen önmagával (37,5%)”* (pszichológiai vélemény, 2014).

2. A család szociális helyzete

2.1. Szülők iskolai végzettsége, munkaerőpiaci helyzete

Az édesanya és az édesapa iskolai végzettségéről nincs információ. Az 1961-ben született nevelőszülő rokon általános iskolai végzettséggel rendelkezik, az ország több területén dolgozott (többek között pezsgőgyárban, hűtőgyárban csomagolóként). Egyébként ápolónő szeretett volna lenni, amire lehetősége is lett volna. Elmondása szerint *„a 70-es években a szülei jó módon éltek, ő egy elkényeztetett, kényes és felelőtlen gyerek volt, a saját kényelme miatt nem ment el tanulni”* (környezettanulmány, 2014). Korábban, mielőtt hozzá kerültek a gyerekek, az Alföldre járt idénymunkára, 2014-ben viszont már közfoglalkoztatottként dolgozott. A későbbi adatfelvételek szerint (2016, 2018, 2021) munkaerőpiaci státusza nem változott, vagyis azóta is közfoglalkoztatott Ózdon.

2.2. Jövedelmi-anyagi helyzet

A 2016-os kérdőív szerint az akkor háromfős háztartás havi nettó jövedelme mintegy 77 ezer forint volt (51 ezer forintos közfoglalkoztatási bérral és a családi pótlékkal); ez kevesebb mint 26 ezer forintos egy főre jutó jövedelmet jelentett. 2018-ban és 2021-ben is csak ezekkel a jövedelemforrásokkal rendelkeztek, de már csak egy gyerek, Medárd után érkezett a családi pótlék. A nevelőszülő közfoglalkoztatási bére 2018-ban 54 ezer, 2021-ben 77 ezer forint volt. A család tehát egyértelműen jövedelmi szegénységben él. A 2014-es környezettanulmány szerint a nevelőszülő igyekszik beosztani a jövedelmet: *„az élelem az első, iskola idő alatt pótolni, ami kell, feltölteni a tolltartót, cipőt venni, ha leszakad a lábukról, tisztasági csomagot. Télen a tüzelő, ilyenkor nehéz a fontossági sorrendet felállítani, enni is kell, de hidegben sem lehetnek”*.

A kérdőívekben kért tartós fogyasztási cikkek közül (automata mosógép, színes tévé, vezetékes/mobil telefon, autó) 2016-ban nem engedhették meg maguknak az automata mosógépet, a telefont és az autót. 2018-ban, amikor a felsorolt tételek kiegészültek a számítógéppel, telefonjuk már volt, mosógépük, autójuk és számítógépük nem. Nyaralásra és váratlan kiadásra egyik évben sem tellett. 2016-ban, amikor volt erre vonatkozó kérdés a kérdőívben, a kérdezett (a nevelőszülő) azt válaszolta, hogy nélkülözések között élnek.

A 2014-es környezettanulmány szerint korábban áruhitelt vett fel az asszony, amit minden hónapban törleszt, *„de úgy érzi, nem fog letelni soha”*. Ekkor volt még 50 ezer forint villanyszámla elmaradásuk is, ami akkor az egyetlen rezsiköltségük volt. 2016-ban, 2018-ban és 2019-ben is a hitel törlesztésével voltak elmaradva; 2016-ban 560 ezer, 2018-ban 450 ezer forint volt az elmaradásuk.)

A fiú rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesül, a krónikus beteg nevelőszülő közgyógyellátásra jogosult. 2016-ban és 2018-ban tűzifát kaptak, 2021-ben azt sem.

A VHS nyilvántartása szerint 2014. december és 2021. szeptember között a család összesen 61 alkalommal, összesen 319 900 forint értékben kapott valamilyen természetbeni és pénzbeni adományt, támogatást a Stúdiótól (elsősorban ruha, élelmiszer, tanszercsomag, egyéb tárgyi adományok; havi ellátmány, bérlet, úti költség, illetve 2015-ben és 2016-ban egy-egy alkalommal a testvérek beszélőre szállítása Egerbe).

2.3. Lakáshelyzet, lakáskörülmények

A család Ózd egyik szegregált településrészén él (Kiserdőalja) önkormányzati bérlakásban. A lakás alapterülete a 2014-es, a 2016-os és a 2018-as adat szerint mindössze 32m², A 2014-es környezettanulmány szerint a két gyerek egy szobában aludt, a nevelőszülő pedig a konyhában; az egyetlen bevezetett közmű a villany volt. 2016-ban és 2018-ban még nem volt a házban víz, illetve fürdőszoba és vécé; ez utóbbi évben költöztek el (de maradtak ugyanazon a szegregált részen). 2021-ben már hálózati vízvezetékéről nyerték a vizet, volt fürdőszoba és vécé is. A költözésről a fiú is beszélt 2018-ban: *„Meg most így költözünk el, nagyon pakolgatunk. (...) A telepről ki a telepnek az elejére. Odabent lerombolják majdnem az összes házat, mert így újra fogják építeni.”* Medárd szerint az új hely, ahol külön szobája van, *„szép ház. Kétszobás, egy konyha, egy fürdőszoba és előtér”* (interjú, 2018). A patrónus szintén beszélt a költözésről: *„(...) ők egy nagyon szegény részén élnek Ózdnak, egy fürdőszoba és WC nélküli házban. Most lehet, hogy lesz lehetőségük szintén azon a telepen, de egy olyan házba költözni, ahol van fürdőszoba és WC”* (interjú a patrónussal, 2018). A válaszadó minden adatévben azt jelezte, hogy a házhoz tartozó kertet művelik; a 2014-es környezettanulmány szerint *„be van ültetve a belső kert, az előkertet szép virágok díszítik, látszik, hogy foglalkozva van a kerttel, gondozzák”*.

3. Intézményes nevelés-oktatás a Stúdióba kerülés előtt

Medárd normál súllyal született, egészségügyi problémái nem voltak. Bölcsődébe nem járt, a korábbi fejlesztésekkel kapcsolatos információk ellentmondásosak (2016-ban és 2018-ban azt válaszolta a kérdezett, hogy a fiú részesült valamilyen fejlesztésben, 2021-ben azt, hogy nem.) Hasonló a helyzet az óvodakezdés éve, illetve az óvodában töltött évek terén. A kérdőívek szerint a fiú négy vagy öt évesen kezdte az óvodát; az általános iskolát viszont egyértelműen hatévesen kezdte, és az első osztályt ismételte.

Medárd első általános iskolája az ózdi II. János Pál általános iskola volt. Az egyházi fenntartású intézménynek nincs beiskolázási közege. 2019-ben a 238 fős tanulói létszám 66 százaléka volt halmozottan hátrányos helyzetű; egyik telephelyén mindössze 36-an tanultak (a hhh arány itt 64%). A három olyan ózdi általános iskola közül, ahol *„a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók párhuzamos osztályok*

közötti aránytalan megoszlása meghaladja a 20 százalékpontot”, az egyik a II. János Pál általános iskola (ahol ráadásul kiugró az aránytalanság) (Knausz 2021). A nevelőszülő 2014-ben még azt mondta, hogy a tanárok, az igazgató hozzáállása jó, odafigyelnek a gyerekekre. 2016-ban már úgy látta, hogy az iskolában nem jók a tanárok, nem szeretik a fiút. Medárd szerint az iskola „nem volt annyira rossz, de nem is volt annyira jó. (...) nem szerettem odajárni” (interjú, 2018).

4. A Stúdiós időszak

4.1. Bekerülés

Medárd 2014-ben, nyolc évesen került a Stúdióba, még a II. János Pál általános iskolai tanulójaként. Sem a vele, sem a patrónusával készült interjúban, sem a VHS rendszerében nincs információ a VHS-ba kerülés körülményeiről.

4.2. Stúdiós évek

Medárd az ötödik osztályt már a solymári Fészek Waldorf Általános Iskola, Gimnázium és Alapfokú Művészeti Iskola tanulójaként kezdte meg, alapvetően a Stúdió közreműködésével, segítségével. A szervezet folyamatosan támogatta, támogatja a fiút annak érdekében, hogy az Ózdtól távoli, magas színvonalú iskolában tudjon tanulni. A motivációt vélhetően a stúdiós időszakban sikerült kialakítani a fiúban, aki úgy emlékszik, hogy „a neném {a nevelőszülő rokon} mondta a Bódís Krisztának, hogy fel szeretnék jönni, és feljöttem. Én döntöttem el” (interjú, 2018). Nevelőanyja 2018-ban az mondta, hogy a Stúdió hatására a fiú kötelességtudóbb lett, a VHS adott neki szeretetet, anyagi támogatást, valamint lehetőséget a tanulásra, illetve a későbbi továbbtanulásra. 2021-ben szűkszavúbban csak annyit mondott, hogy a VHS segítséget nyújtott. Medárd nagyon szereti a VHS által szervezett baseball edzéseket.

A patrónus szerint az új iskolában már az első évben, 2018-ban látszott rajta a változás. „Még tavaly sokkal könnyebben feladta a leckeírást, az angolozást, a németezést, az olvasás házit. Nagyon úgy jött fel, hogy le van maradva olvasásból és írásból, olvasásból még most is le van maradva a többiekhez képest. Ez egyáltalán nem meglepő. (...) de megbirkózik vele, nem blokkol le. Tavaly leblokkolt és nem bírta folytatni, akkor ezt el kellett engedni arra a napra. (...) Ilyen már egyáltalán nincs idén, tehát egyre kitartóbb és sokkal szorgalmasabb. (...) Szerintem ő egyre jobban élvezi a tanulást. Én azt látom, egyre szert a sikerélmények miatt. (...) Tehát szorgalmas, önálló, empatikus nagyon, nagyon segítőkész és egyre nyitottabb és egyre jobban kommunikál. A beszéde is sokat változott. Jár logopédushoz, jár fejlesztésre is és ha bár még nincs pedagógia szakvéleménye, de maga a beszéde is egyre változik és javul” (interjú a patrónussal, 2018). Waldorfos osztálytanítója azt írta róla a 2017/2018-as tanév szöveges értékelésében, hogy a fiú,

aki néhány héttel az évkezdés után érkezett az osztályba, tevékenyen részt vesz annak életében. *„Érdeklődéssel fogadta az osztály. Alakult a kölcsönös bizalom. (...) Sok tevékenységben látszik, mennyire megbecsüli a helyzetét. (...) Ugyanakkor vannak berögződött ellenállásai tanulási feladatokkal, házi feladatokkal kapcsolatban. Megjedd feladatoktól, halogatja őket.”*

A 2019-es szakértői vélemény összegzése szerint *„Medárd átlagos szintű, de erősen egyenetlen szerkezetű intellektus mellett tanulási nehézségekkel küzd az anyanyelvi készségek, azon belül a beszédértés, helyesírás és az olvasás területén. A probléma hátterében a sajátos szociokulturális körülményeket és beszédészlelési nehézségen alapuló részképesség-gyengeséget feltételezzük. Emiatt a beilleszkedési tanulási magtartási (BTM) nehézséggel küzdő tanulók körébe tartozik. Kiemelt figyelmet, különleges bánásmódot igénylő gyermek. A többi tanulóval együtt nevelhető, oktatható”*(megyei pedagógiai szakszolgálat, 2019.)

A fiút tanulmányi eredménye alig követhető nyomon a VHS rendszeréből, mivel csak a 2014/2015-ös tanév első félévétől a 2016/2017-es tanév második félévéig állnak rendelkezésre bejegyzések a jegyekről, bizonyítvány átlagokról. Ezekből az látszik, hogy az ózdi általános iskolában hármas, illetve inkább hármas-négyes tanuló volt. A 2017/2018-as tanévet már a Waldorf iskolában kezdte, ahol nem jegyeket, hanem szóveges értékelést kapnak a tanulók. (Az első év szóveges értékelése érhető el a fiúról a VSH rendszerében, ugyanakkor a bizonyítvány, amelynek a szóveges értékelés melléklete, nem áll rendelkezésre).

Félév	átlag
2014/2015. 2. félév	3,5
2015/2016. 1. félév	3,1
2015/2016. 2. félév	3,2
2016/2017. 1. félév	3,6
2016/2017. 2. félév	3,5
2017/2018. 1. félév	n.a.
2017/2018. 2. félév	n.a.

Bár a Waldorf iskola megkezdésének elején a beszámolók kedvezőek voltak, a legutóbbi időszakban, 2021 őszén, amikor Medárd megkezdte a 9. osztályt, a fiú patrónusa számos nehézséget, problémát jelzett: *„Pénteken lesz egy megbeszélés {a fiúról}, ugyanis a tanárai szerint mostanra látványos a lemaradás közte és a társai közt. Nehéz feladat nem leterhelni és közben felhozni a hiányosságait is. (...) A felülvizsgálati szakvélemény alapján Medárd nehézségei továbbra is fenn állnak, támogatásra szorul továbbra is. A közös megbeszélésen, amit az iskola kezdeményezett, a fejlesztő pedagógusa azt mondta, hasznos lenne elindítani egy kérelmet, hogy megkapja az SNI-státuszt. Elmondása alapján ezzel további engedményeket kapna, továbbá kaphatna értékelés alóli felmentést matematikából és angolból. Meggyőztek, hogy ez hasznos lehet. (...) Azt leszögeztem, hogy akárhogy is, {a fiúnak} továbbra is tanulnia kell ezeket a tárgyakat is, mert még bőven változhatnak a továbbtanulási elképzelései, amihez szükség lehet mindkét tárgyra, elmondták, hogy ez nem akadály. (...) A megbeszélésen kérték, hogy {a fiút} próbáljam rábeszélni az iskolapszichológusra, mert elalszik órakon, rágja a körmét stb. Beszéltem {a fiúval}, és megegyeztünk, hogy 3 alkalomnyi esélyt ad az a pszichológusnak, aztán meglátja, hogy tetszik neki. (...) Bennem aggodalom van a fejlődésével kapcsolatban. Évek óta két fejlesztő is dolgozik vele, mégsem látok olyan eredményeket, amelyeket szeretnék. Bizonytalan vagyok, hogy letud-e érettségizni.”*(patrónusi bejegyzések, 2021. szeptember - október).

4.3. Tervek

A legutóbbi információk a fiúról tehát számos nehézséget jeleznek. Az egyik patrónusi bejegyzés arról szól, hogy Medárd építészmérnök vagy pék szeretne lenni. A patrónus szerint az előbbi nem reális: *„Az én meglátásom, hogy az előbbi esetben nem reálisan látja és a képességeihez sem reális cél, amit a tanárokkal is beszéltünk. Mivel idén úgymint waldorfos gyakorlatot kell teljesíteni, {a VHS vezetőjének} ötlete az, hogy beszervezi Medárdot egy építészmérnök mellé, hogy lássa, mi is ez a munka. Ez vagy tovább motiválja, és akkor nagyon rá kell kapcsolnia vagy rájön, hogy nem erre gondolt”* (patrónus napló, 2021. szeptember). A fiú saját

terveiről csak röviden beszélt a 2018-as interjúban. Akkor is azt mondta, hogy építésmérnök szeretne lenni, és úgy gondolta, hogy ha sokat tanul, akkor eléri célját (és a matematika jól is ment neki). Az ötlet, a cél talán onnan jöhet, hogy nagyapja építész volt. Családalapításról még egyáltalán nem gondolkozott, gyereket „inkább nem” szeretne (mindezt persze még 2018-ban, 12 évesen mondta).

„Tímea”

„Én mindig ki voltam közösítve.”

18 éves lány,

(2014 óta stúdiós)

1. A család szociális és demográfiai jellemzői

Tímeaék Ózd Sajóvárkony felé eső részén laknak, egy kertvárosias utcában – egy hatalmas, 200 négyzetméteres kétszintes házban. A földszinten a nagymama külön háztartásban, az emeleten Tímea szüleivel és testvérével él (2014-ben még csak egy – nála két évvel fiatalabb – öccse volt). A ház eredendően a nagyszülőké volt, akik (a 2014-es környezettanulmány szerint) jó módban élhettek: *„A ház alsó részében a nagymama lakik, az ottani berendezés a múlt jómódjáról árulkodik, a folyosón szarvas fejek díszelgnek. Miután az emeletre felkísért az anyuka szegénység tárult elének. Nagyon feltűnő volt a két rész közötti kontraszt.”* (2014 környezettanulmány) Sajnos a ház jelzáloggal terhelt (a nagypapa kezes volt, és az ő házukra terhelték az adós tartozását). Féltő, hogy a nagymama halála után a bank elviheti a házukat.

Tímea édesanyja éppen érettségizett volna, amikor terhes lett a kislánnyal. Tervei voltak, tovább szeretett volna tanulni, de a terhesség miatt abbahagyta a tanulást, most csak általános iskolai végzettsége van. Négy évet dolgozott a General Electricben, később közmunkásként is dolgozott: pedagógia asszisztens volt az iskolában. Férje szakmunkás végzettséget szerzett, kőműves. Sokat dolgozik feketén, bejárta az országot, de időnként közhasznú munkásként is dolgozott.

A két szülő fizetése 2014-ben nagyon alacsony volt (a családi pótlékkal együtt sem érte el a havi 200 ezer forintot). Nehezen tudják fenntartani magukat – de támogatást, segílyt nem kaphatnak (feltehetően a nagymama magas nyugdíja miatt – bár a valóságban teljesen külön kasszán vannak).

2. Intézményes nevelés-oktatás a Stúdióba kerülés előtt

Tímea a sajóvárkonyi óvodába járt, ahol a szülők szerint nem voltak jók a feltételek, a gyerekközösség sem volt megfelelő, és az óvónókkal sem voltak elégedettek. Hat évesen került a sajóvárkonyi általános iskolába, ami a szülők megítélése szerint gyenge iskola, alacsony színvonalú az oktatás, nincsenek követelmények. Ugyanezt fogalmazta meg Tímea is az általános iskoláról. *„Az általános suli nagyon könnyű volt. Ott nem voltak elvárások, a tanárok tudták, hogy ott milyen gyerekek vannak, és hogy milyen szinten vagyunk. Meg akikbe jött volna egy kis remény, hogy ők jobbak lehetnek (...) azokkal sem foglalkoztak. (...) Nem tudtak olyan színvonalon tanítani minket, hogy az megfeleljen egy középiskolában. Mindig*

kitűnő voltam, elsőtől nyolcadikig. Meg vannak az okleveleim: jártam versenyekre, még matek versenyre is.”(interjú 2018)

Tímea humántárgyakból az átlagnál jobb teljesítményt nyújtott, a matematika nehezebben ment neki. A 2014-ben készült pszichológiai vizsgálat szerint *„nyelvi képessége igen jó: szókincs-tanulásban a helyesség 76%. (...) Az iskolai képességek közül az olvasási feladatban átlag feletti teljesítményt nyújtott (80%). (...) A matematikai képesség gyenge (60%), a mennyiségek összehasonlítása során számol, a logikai összefüggésekre nem jön rá. Ki is fejezi, hogy nem kedveli a matematikát.”(2014 tehetségvizsgálat)*

3. A Stúdiós időszak

3.1. Bekerülés

A kislány az elsők között 2014-ben került be a Stúdióba. *„Az akkori osztályfőnököm mondta, hogy szerinte ez nagyon jó lesz, meg hogy képes vagyok rá. Aztán anyáék is nagyon akarták, velük is nagyon sokat beszélünk róla, ők is nagyon támogatóak voltak. Hogyha senki nem mondott volna róla semmi jót, csak nekem kellett volna megtapasztalni, akkor is mentem volna, mert már akkor is jó dolgokat hallottam a Stúdióról. Nagyon sok mindent ígértek, amiből nagyon sok minden meg is történt. Nagyon szerettem, már az első pillanattól kezdve.”(interjú 2018)*

A Stúdió komoly reveláció volt a kislánynak – és elsősorban azért, mert egy új, ismeretlen és vonzó életmódhoz adott mintákat és bátorítást. *„Ötödikes voltam mikor bekerültem a Stúdióba és előtte... olyan szürke volt az életem. Egyhangú, mindig ugyanazt csináltam, elmentem suliba, haza jöttem, kint voltam az utcán a gyerekekkel és így ennyi. Aztán bekerültem a Stúdióba és nagyon megváltozott az életem. Rájöttem egy csomó mindenre, olyan dolgokat próbálhattam ki, amiket egy olyan ember, mint én, nem biztos, hogy kipróbálhatna.”(interjú 2021)*

Lényeges dologra világít rá Tímea: a Stúdió nem elsősorban azért fontos a szegénységben és szegregációban élő fiatalok számára, mert segít nekik a tanulásban, az iskolai követelmények teljesítésében – hanem azért, mert segíthet nekik a világhoz való viszonyuk megváltozásában.

3.2. Tervek

Tímea szülei már az első találkozásokon megfogalmazták, hogy szeretnék, ha a kislány diplomát szerezne. 2014-ben a kislány állatorvos szeretett volna lenni, továbbtanulási terveikben lényeges szempont volt, hogy a környéken találjanak megfelelő középiskolát, mert Tímea *„visszahúzódó, félős kislány, nem biztos, hogy el merné engedni egy kollégiumi környezetbe.”(környezettanulmány 2014.)*

Három év múlva mégis egy közgazdasági szakgimnáziumba került – Budapestre. Tímea története az iskolaválasztásról jól mutatja, hogy 14 évesen milyen esetleges, véletlenszerű szempontok alakítják egy fiatal döntéseit, amelyek aztán hosszabb távon is meghatározzák a sorsa alakulását. *„először zoológus akartam lenni, és ezért biológia szakos iskolába akartam menni. Aztán megírtam a központit és olyan kevés pontot értem el, hogy még szóbelizni sem hívtak be. Közben ennek a sulinak, ahova most járok volt egy nyílt napja. Mivel oda már járt egy lány tőlünk (...), elmentem oda és nagyon tetszett. A sulifogott meg, meg az ottani tanárok, de az, hogy oda mi kell, hogy én ott mit fogok tanulni, azon nem gondolkodtam.”* (2018 interjú)

Tímea két évig járt a budapesti gimnáziumba, és – bár nem sok köze volt a közgazdasági pályához – jó ideig igyekezett beilleszkedni az osztályba. Bár ez a terület sohasem vonzotta, ráadásul a matematika is mindig nehezen ment neki, kudarcnak érezte volna, ha otthagyja az iskolát.

Másodikban már felmerült, hogy *„mi lenne, ha elmennék a suliból, ha nem foglalkoznék a közgazdasággal, meg matekkal, keresünk valami olyat, ami megy, és... (sóhaj) de nem. Ez a második évem, én ezt már nem akarom ott hagyni. Szeretem a sulit, szeretem a kolit, szeretem az embereket, akik ott vannak, akik körül vesznek, és nem fogom a matek miatt feladni azt, ami ott van.”* (2018 interjú)

Tímea fejlődésének középpontjában nem az iskolai előrejutás, vagy a szakmai érdeklődés áll. A kislányt mindenekelőtt személyes kapcsolatrendszerének alakulása mozgatja. A legfontosabb számára, hogy elfogadják a társai, a családja, a tanárai.

Emlékei szerint az általános iskola kezdetén szorongással töltötte el, hogy ismeretlen gyerekekkel kell együtt járnia, és később is zavarta, hogy különböző összevonások miatt (felső tagozatban) meg kellett szoknia új embereket. A Stúdióban sok általa ismeretlen fiatallal együtt került be, de az ott kialakuló közösség fontos volt a számára. *„Nem szoktam magamtól barátkozni. Most a suliban vannak barátaim, mert ugye kell valaki, akivel beszélgetek, A Stúdióból többen vannak, velük nagyon sok időt együtt töltöttünk, nagyon jóban lettünk. De egyébként én nem szoktam barátságokat kezdeményezni. (...) Amikor még nem tanultam Pesten, akkor minden időmet próbáltam a barátokkal tölteni, de nem nagyon jöttem ki senkivel. Nem szerettem itthon lenni, úgy éreztem mindenki ellenem van.”* (interjú 2018)

Amikor eldönti, hogy visszaköltözik Ózdra, otthagyja a közgazdasági középiskolát Budapesten, akkor sokféle magyarázatot ad a döntésére. Az interjúból úgy tűnik, hogy nem szívesen osztja meg a hazaköltözés valódi okát. Szóba hozza a kollégiumi élet problémáit, de aztán ki is javítja magát – a kollégiumban jól érezte magát. Említi kistestvére születését a hazaköltözés okaként (távolból nem látja majd a

kicsi fejlődését), miközben bevallja, hogy idegesítik a csecsemők. Végül részletesen elmondja, milyen nehezen viselte a cigányságával kapcsolatos diszkriminációt: *„Én mindig ki voltam közösítve. (...) Az osztálytársaim mentek ide-oda, engem soha nem hívtak el, többször hangoztatták úgy, hogy én is halljam, hogy ők mennyire nem szeretik a romákat és milyen undorítóak, és ők nem akarnak ilyen társaságba keveredni, ahol romák vannak. A tanárim is azt mondták nekem, hogy már betöltöttem a tizenhatodik életévemet és nálunk ez amúgy is szokás: álljak föl és menjek haza. Nem kell tovább tanulni, a romák amúgy sem szoktak tovább tanulni.”*(interjú 2018)

Hogy a kiközösítés, a hátrányos megkülönböztetés, a megszégyenítés mennyire volt erős a fővárosi környezetben, azt persze nem tudhatjuk, de az egyértelmű, hogy Tímea számára ez nagyon fájó élmény volt. Eleve azért választotta ezt az iskolát, mert úgy érezte, az itteni tanárok elfogadják őt – és ebben rendült meg a bizalma. Minden felzárkóztató program egyik középponti dilemmája ez: hogyan képes valaki átugrani a kulturális szakadékot. Ezek a fiatalok korábbi, a családjukhoz kötődő keretből már kiszakadtak, de az új közösség még nem fogadja be őket. Ennek feldolgozásához erős támogatást kell kapniuk.

Tímea 2019 novemberében került vissza Ózdra – saját kérésére –, ahol a Széchenyi István Katolikus Gimnázium és Szakgimnáziumban folytatta tanulmányait. Ez az iskola a város egyik elit középiskolája. *„Itt sem igazán jó. (...) A SZIKSZI-be, ahova én járok, nem igazán járnak roma gyerekek, szóval (...) itt se szeretnek minket, de valamivel elfogadóbbak, mint Pesten. Mivel errefelé nagyon sok roma él, kénytelenek beleszokni ebbe a helyzetbe.”*(interjú 2021)

Szakmai tervei között egyre erősebben jelenik meg az irodalom, a versírás – valamiféle bölcsész irányultság. Ebben – képességei és vágyai pontosabb megismerésében – nagy szerepe volt a Stúdiónak. *„Logisztikai szállítmányozó ügyintéző leszek, hogyha a szakmámat megkapom, és hogy úgy volt hogy abban szeretnék dolgozni, de... igazából fogalmam sincs, hogy mit kezdek ezzel az egészszel. A közgazdaság az nagyon távol áll tőlem. (...) Krisztával nagyon sokat beszélgettem és ő mondta, hogy nagyon szeretné, hogy egyetemre menjek, mert több van bennem. (...) Hogyha nem lettem volna Stúdiós, akkor a mai napig nem tudnám, hogy tudok írni, nem tudnám, hogy én erre képes vagyok. De a Kriszta terelgetett rá erre az útra.”*(interjú 2021)

„István”

„Nem szoktam így előre tervezni”

21 éves fiú,

(2014 óta stúdiós)

1. A család demográfiai jellemzői, családi kapcsolatrendszer

István 2000-ban született, idén tölti be 21. életévét. Hat évvel fiatalabb húgával (aki szintén stúdiós), édesanyjával (1974-es születésű) és édesapjával (1978-as születésű) él egy háztartásban. A VHS 2014-es környezettanulmánya szerint az apa családja nem tartja velük a kapcsolatot, amelynek oka a nem megfelelő körülmények és hozzáállás: *„az apuka családja nem jár hozzájuk, (...) ha a városban találkoznak is, inkább elfordulnak, ennek jó eséllyel ez a hozzáállás lehet az oka”* (környezettanulmány, 2014). Az anyai nagymama Amerikában él, onnan küld a családnak havi 10 ezer forintot. István a vele készült 2018-as interjúban úgy fogalmazott, hogy anyjával és apjával is normális a kapcsolata. *„Apámmal szoktunk elmenni néha csavarogni, anyával meg otthon.”* Testvérével is jó a kapcsolata, pontosabban a fiú szerint *„mondjuk úgy, hogy kijövünk”* (interjú, 2018). István patrónusa (a szintén 2018-ban készült interjúban) azt mondta, *„a szülői háttéréről azt kell tudni, hogy a szülők jó viszonyban vannak, jól nevelik a gyerekeket, viszont régebben nagy nehézségek voltak. Mind anyagi, mind lakhatási problémák. Mára már úgy azért próbálják kiküszöbölni”* (interjú a patrónussal, 2018). Ehhez képest a VHS 2020-as – a fiú új patrónusa által készített – esetleírása szerint *„nagyon rossz körülmények között élnek. Pisti a legnagyobb gyerek a családban, egy kis húga van, aki szintén Stúdiós. Úgy érzi, a húga kap több törődést és odafigyelést a családban, emiatt Pisti elhanyagolva érzi magát. (...) A családban a legtöbb dolgot Pisti végzi el a ház körül. Mindig anyagi problémájuk van, hisz az apának, ha lehetősége van rá, akkor alkoholt fogyaszt, és ezáltal többször előfordul a családban konfliktus és nézeteltérés az apa és az anyuka között, sajnos ezeket a dolgokat a gyerekek is hallják és látják”* (VHS, 2020).

A 2014-es pszichológiai vélemény szerint a fiú *„önértékelése jó, az otthonnal kapcsolatos kérdésekben kifejezetten pozitívan értékeli önmagát, a többi területhez képest viszont az iskolai területen viszonylag kedvezőtlenebb a magáról alkotott képe”* (pszichológiai vélemény, 2014). A szülők 2014-ben azt mondták, hogy nagyon fontos gyerekük tanulása: *„Ameddig ereje van, tanuljon, ők amíg tudják támogatják, egyetem lenne a cél.”* Az egyáltalán nem motivált anya is *„felismeri, hogy a gyereke boldogulásához fontos a tanulás”* (VHS, 2014).

2. A család szociális helyzete

2.1. Szülők iskolai végzettsége, munkaerőpiaci helyzete

Az anya legmagasabb iskolai végzettsége a nyolc osztály, az apa szakmunkásképzőt végzett, hegesztő. Előbbi a 2014-es környezettanulmány készítésekor azt mondta, hogy nem is akart továbbtanulni, gyerekkorában nem is gondolkozott ezen, és nem is büszke semmilyen tudására. Az apa érettségizni szeretett volna, de sem a jegyei, sem a családi háttér nem tette ezt lehetővé; az építőipari munkák során szerzett tapasztalataira viszont büszke. Az anya korábban három évet dolgozott a Tescoban takarítóként, előtte négy évig varrodában dolgozott, és volt eladó élelmiszerboltban is. A 2014-es környezettanulmány szerint az anyának *„3 év után nincs munkája, de lassan egy hónapja nem kapta meg a kilépő papírjait, addig nincs is jövedelme. A leszázalékolást nem akarja intézni”* (VHS, 2014).

Az apa két és fél évet dolgozott hegesztőként a hajdúsági iparműveknél, de szemproblémája miatt nem tudta megújítani hegesztői minősítést, így azt a munkát fel kellett adnia. Utána építőipari munkákat végzett. A 2016-os adatfelvétel szerint mindkét szülő alkalmazott volt Ózdon, 2018-ban az anya közfoglalkoztatott, az apa alkalmazott volt. 2021-ben az anya már munkanélküli, az apa közfoglalkoztatott Ózdon. Ugyanakkor egy évvel korábban – a VHS 2020-as eseteírása szerint – az apa nem dolgozott, az anyának viszont Miskolcon, a Bosch gyárban volt teljes munkaidős állása (VHS, 2020).

2.2. Jövedelmi-anyagi helyzet

A 2014-es környezettanulmány szerint a család akkor nagyon rossz körülmények között élt. Az apa akkor éppen tanfolyamra járt, a képzési támogatása 56 ezer forint volt, az anya pedig éppen ellátás nélküli munkanélküli volt. A családi jövedelmet a két gyerek után járó 26.600 forintos családi pótlék egészítette ki (ehhez jött még az Amerikából érkező 10 ezer Ft). A családban az egy főre jutó havi nettó jövedelem így alig haladta meg a 20 ezer forintot. A 2016-os adatfelvétel idején (júniusban) még szintén nagyon alacsony volt a jövedelmük, viszont akkor azt mondták a szülők, hogy éppen a következő hónaptól javulni fog helyzetük. Eszerint a háztartás jövedelme már 180-190 ezer forint körül alakult. 2018-ban már közel 300 ezer forint volt a havi jövedelem (amikor az apa alkalmazottként dolgozott különböző településeken, az építőiparban). A legutóbbi adatfelvétel szerint (2021) viszont, amikor az anya munkanélküli, az apa közfoglalkoztatott volt, a háztartás havi nettó jövedelme mindössze 87 ezer forint volt (az apa 75 ezer forintos közfoglalkoztatási bére és a már csak a kisebb gyerek után járó családi pótlék); ez kevesebb, mint 22 ezer forintos egy főre jutó jövedelmet jelent.

A kérdőívekben kérdezett tartós fogyasztási cikkek közül 2016-ban nem engedhették meg maguknak az automata mosógépet, a telefont és az autót. Akkor azt mondták, hogy nélkülözések között élnek. 2018-ban, amikor a felsorolt tételek kiegészültek a számítógéppel, akkor már „csak” a mosógépet és az autót nem engedhették meg maguknak. 2021-ben a helyzet ezen a téren nem változott.

Nyarálásra és egy esetleges váratlan kiadás fedezésére egyik évben sem tellett (volna). A családnak 2016-ban nem jutott elég pénze ennivalóra, rezsire, ruhára, gyógyszerre, orvosi ellátásra és a gyerekek iskolai költségeire. 2018-ban hasonlóan depriváltak voltak, számos szükségletre nem volt pénzük. 2021-re javult a helyzetük, ugyanakkor – a kérdezett szerint – éppen a gyerek(ek) iskolai költségeinek fedezésére nem jutott mindig elegendő pénzük.

István és testvére korábban rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesültek, erre ma már csak a húga jogosult. 2016-ban, 2018-ban tüzelőtámogatásban részesültek, 2021-ben már nem. A kérdőívek szerint 2016-ban és 2018-ban nem volt adósságuk, tartozásuk, 2021-ben 7000 forintnyi „egyéb rezszi” elmaradásuk volt. Ugyanakkor a 2014-es környezettanulmányból az derül ki, hogy *„Újfehértón volt egy házuk, arra jelzáloghitelt vettek fel, már árverezés alatt van”* (VHS, 2014).

A VHS nyilvántartása szerint 2015. április és 2020. január között a család összesen 51 alkalommal, összesen 264.600 forint értékben kapott valamilyen természetbeni és pénzbani adományt, támogatást a Stúdiótól (elsősorban ruha, élelmiszer, tan-szercsomag, egyéb tárgyi adományok, gyógyszerek kiváltása).

2.3. Lakáshelyzet, lakáskörülmények

Ahogy már szó volt róla, a család a 2014-es környezettanulmány szerint rossz, rendezetlen körülmények között élt Ózd Tábla nevű részén saját tulajdonú házában, amit az anyai nagymamától kaptak (aki a család elmondása szerint Amerikában él). A mintegy 180 m²-es házból a család 2014-ben 100 m²-t használt, a többiben albérlők laktak. *„Két szoba van, egy fürdő és egy előtér, ahol a tűzhely áll. Elmondásuk szerint felújítás alatt van a ház, ezért egy szobában alszik mindenki, hamarosan szeretnének egy plusz helyiséget felújítani, akkor a kisebb szobába átköltöznének ők, a mostaniban pedig maradnának a gyerekek”* (VHS, 2014). 2016-ban és 2018-ban még nem volt bevezetve a víz, és fürdőszobájuk sem volt. 2021-ben már van hálózati vízvezeték és fürdőszoba is. A patrónus szerint 2018-ban (is) igyekeztek javíttatni az ingatlant: *„Most az apukának egy fél éve-éve van egy stabil munkahelye, ahol így tudnak gyűjtögetni pénzt és ahol így tudják falazni a házat, megszüntetni a penészt. (...) Saját házban laknak, nagy, nehéz befűteni, nem mindenhol tudták megszüntetni a penészt, nincs kialakítva a megfelelő körülmények a gyerekeknek. (...) Nem is azt mondom, hogy külön szoba, de külön íróasztal, megfelelő ágy”* (interjú a patrónussal, 2018). Ugyanebben az évben (2018) a kérdőív szerint a gyerek(ek) számára biztosított minden megkérdezett szükséglet, többek között a külön fekhely.

A házhoz tartozó kertet nem művelik, nem gondozzák (*„nem éri meg, sok a lopás”* – mondták 2014-ben). A szülők a környéket *„rossznak, életveszélyesnek”* tartják, a kerítésüket is ellopták; szerintük még Hétes is jobb. 2018-ban és 2021-ben is azt

válaszolta a kérdezett (mindkét esetben az anya), hogy elköltözne a környékről, illetve a településről.

3. Intézményes nevelés-oktatás a Stúdióba kerülés előtt

István normál súllyal (3380 grammal) született, egészségügyi problémái nem voltak. Bölcsődébe nem járt, fejlesztésben nem részesült. Óvodába 3 és 7 éves kora között, még az Alföldön, Újfehértón járt, ahol a szülők nagyon meg voltak elégedve az intézményekkel. István az általános iskolát 7 évesen kezdte (iskola-éretlen volt). Az általános iskolát már Ózdon, a Petőfi Sándor Általános Iskolában kezdte el, és 2016-ban ott fejezte be a nyolcadik osztályt (már stúdiósként). Az iskola beiskolázási körzetéhez tartozik több szegregált településrész, többek között a Kiserdőalja, a Velence telep és környéke, valamint a Hétes telep. 2019-es adatok szerint az iskola 275 tanulójának fele (51%) halmozottan hátrányos helyzetű, 76 százaléka rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesül. Az intézményt erősen érinti az a „szegregációs spirál”, mely szerint *„minél szegregáltabb egy iskola, annál inkább elkerülnek azok a családok, amelyek ezt egyrészt megtehetik, másrészt elég fontosnak tartják, hogy megtegyék”* (Knausz 2021: 10).

A fiúnak az általános iskolával nem volt különösebb baja, az osztályfőnökei általában „rendesek” voltak (pedig „volt vagy öt”). Viszont voltak olyan tanárok, akik *„meg sem szólaltunk, és már veszekedtek, hogy fogjátok már be a szátokat”*.

4. A Stúdiós időszak

4.1. Bekerülés

István 2014-ben, 14 évesen került a Stúdióba, a Petőfi Sándor Általános Iskola hetedik osztályos tanulójaként. (A VHS nyilvántartási rendszerében az első bejegyzés dátuma 2014.10.18.) A fiú így emlékszik vissza a bekerülésre: *„Először is bejöttem így az iskolába {a VHS}, hogy van ilyen lehetőség, hogy a gyerekeket tovább fejlesszék. Bejöttem az iskolába, és az osztályfőnököket végig kérdezték, hogy kik azok a tanulók, akik így tehetségesek valamiben. Így választott ki az akkori osztályfőnököm. (...) Igazság szerint nem tudom, hogy mi értelme lehetett annak a tesztnek, mert memória teszt volt. (...) És nem nagyon értettem, hogy ennek most mi a lényege. Hetedikben még úgy jártam be, hogy intenzívesek vagyunk, szóval csak szombatokként jártunk be, nyolcadiktól meg minden nap, hétköznap. (...) Nem gondolkodtam, úgy igazából. Jött egy lehetőség, én meg úgy fogtam hozzá, hogy lesz, ami lesz. Nem gondolkodtam róla, hogy vajon milyen lehet, kik lesznek ott. Lesz, ami lesz alapon”* (interjú, 2018).

4.2. Stúdiós évek

István tehát nagyjából a kezdetektől stúdiós; a VHS-nek alapvető szerepe volt abban, hogy a fiú az ózdi József Attila Gimnázium, Szakközépiskola és Kollégiumban tanult tovább, amely a város egyik legjobb középiskolája (korábbi patrónusa szerint a két legjobb iskola ez és a Széchenyi István Közgazdasági Szakközépiskola). A VSH elektronikus nyilvántartása szerint folyamatosan, rendszeresen részt vett a különböző foglalkozásokon, programokon. István 2018-ban – 18 évesen – már azt mondta, hogy *„én annyira nem vagyok annyira a foglalkozásokon, csak azokon, amiken kell. Mert vannak ilyen kézműves foglalkozások. Én inkább az órákra járok, mert van külön magyar tanár, matek tanár, természet tanár, töri tanár. Hozzájuk járok be. Meg csütörtökönként van angol tanár. És én majd abból szeretnék érettségit tenni, és ő csütörtökönként tart foglalkozásokat”* (interjú, 2018).

Félév	átlag
2014/2015. 1. félév	3,7
2014/2015. 2. félév	3,7
2015/2016. 1. félév	2,7
2015/2016. 2. félév	3,2
2016/2017. 1. félév	2,9
2016/2017. 2. félév	3,3
2017/2018. 1. félév	2,4
2017/2018. 2. félév	2,4
2018/2019. 1. félév	2,4
2018/2019. 2. félév	2,7
2019/2020. 1. félév	3,3
2019/2020. 2. félév	3,3

Anyja 2016-ban azt mondta, hogy „csupa jót, segítséget” kapott a fiú a Stúdiótól, történelemből javított, és gitározni is elkezdett a VHS-ban. 2018-ban azt emelte ki, hogy a Stúdió hatására javult fia tanulása, és kedvezően változott magatartása. István év végi tanulmányi átlaga – a kérdőívek, vagyis a válaszadó szülő szerint – 2016-ban (nyolcadik osztályban) 3,4, két évvel később (2018-ban, már gimnazistaként, 11. osztályban) 3,2 volt. A VSH nyilvántartása alapján az látszik, hogy általános iskolában előbb négyes, majd nyolcadik osztályban már csak hármas tanuló volt. A gimnázium első tanévében szintén hármas tanuló, majd valamelyest rontott (féléves átlagai 2,4-2,7 közöttiek). Az utolsó évben azonban egyértelműen javult a fiú tanulmányi eredménye (a két utolsó félévben 3,3 volt az átlaga).

Patrónusa 2018-ban azt mondta a fiúról, hogy *„nem a legszorgalmasabb, nem szorgalmas kicsit sem, ő olyan, hogy megelégszik a 2-es, 3-assal, ha megvan már a 2-es, akkor ő megelégszik. Én mindig mondom neki, hogy nem elég jó, jön a 12-ik, érettségi előtt állsz, húzzuk fel a jegyeidet, legalább egy 4-esre, vagy egy stabil 3-asra. Tavaly is úgy volt (...) hat tantárgyból állt félévkor bukásra, és év végére nem. Szóval egyébként, hogyha ő akar, akkor tud”* (interjú a patrónussal, 2018). Későbbi patrónusa két évvel később azt írta: *„Tudomásom szerint korábban hanyagabb, fegyelmezetlenebb személyiség volt. Nyitott, őszinte, nagylelkű gyerek. Visszafo-gott a személyisége, zárkózott típus, de mostanában nyitottabb és aktívabb volt. Sokat beszélgetett a barátaival a Stúdióban, és a csapatmunkában is szívesen részt vett. Eddig mindig az történt, ha beérkezett a Stúdióba, az emeleten volt egy te-remben mindenkitől elzárkózva, és csak zenét hallgatott vagy tanult, most viszont a társaival ebédel a konyhán, és mindenkivel beszélget, nem zárkózik el. Nagyon nyitott a világ dolgaira, bármiről szívesen elbeszélget, és mások is szívesen beszél-getnek vele. Alkalmazkodó típus, meghallgatja mások véleményét, tanácsát, nem makacs, egy igazi jószívű ember. (...) A karantén ideje alatt is sikerült vele tartani a kapcsolatot. A Stúdiótól kapott laptop megkönnyítette a dolgát a tanulásban és a velem való kapcsolattartásban”* (VHS, 2020).

István 2020-ban jó eredménnyel leérettségizett, amiben – persze az egyéni erőfe-szítéseken túl – fontos motiváló, támogató szerepe volt a VHS-nak. A nyilvántartási rendszer utolsó patrónusi bejegyzése (2020.04.24.) mindezt jól összefoglalja: *„{a fiú} nagyon sokat tanul, nemsokára itt van az érettségi időpontja. Minden tan-tárgyból jól teljesített, így érettségi vizsgát tehet. Nagyon büszke vagyok rá, na-gyon hálás a Stúdiónak a kapott eszköz miatt, így sokkal könnyebben megy a fel-készülés számára. Eszköz nélkül mindenből rossz jegyet kapott volna, és érettségi vizsgát se tudna tenni.”*

4.3. Tervek

István leérettségizett, a Stúdió rendszerében viszont nincs lezárva, vagyis továbbra is stúdiós fiatal. (Az utolsó, 2020.09.18-i bejegyzés – kiscsoportos napló – szerint baseball edzésen vett részt.) A fiú 2018-ban azt mondta, hogy nincsenek tovább-tanulással kapcsolatos tervei (*„Nem szoktam így előre tervezni”*). Patrónusa – ugyanebben az évben – szintén azt mondta, hogy nem beszélgettek még erről, akkor csak az érettségire, illetve a tanulmányi eredmény javítására koncentráltak. Két évvel később, az új patrónus azt írta, hogy *„{a fiú} a család anyagi helyzete miatt leginkább dolgozni szeretne, de nem mondott le a továbbtanulásról sem. Akár Budapest is szóba jöhet számára”*. A már idézett utolsó patrónusi bejegyzés (2020.04.24.) pedig arról szól, hogy jó lenne, ha István Budapesten vagy Miskolcon tanulna tovább. *„Ha érettségi után nem tanul tovább attól félek, hogy gyárba fog elhelyezkedni dolgozni és a szülők elviszik a pénzt amit keresne. Pisti csak veszte-getné feleslegesen az éveit, és nem lenne szakmája. Mindenképp tovább kellene*

szakirányba tanulni. Egyeztetni fogok vele, hogy milyen szakirány érdekelné, és közösen keresgélünk iskolát számára” (patrónus napló, 2020.04.24.) István végül nem tanult tovább, az egri Bosch gyárban helyezkedett el (a VHS nyilvántartása szerint).

2018-ban (18 évesen) még egyáltalán nem gondolkodott házasságon, illetve családalapításon (akkor azt mondta, mindez 24-25 éves korában lehet ideális), és akkor arról sem volt még elképzelése, hogy hol szeretne majd élni: *„Fogalmam sincs, majd ahogy lesz, úgy lesz”* (interjú, 2018).

„Denisz”

*„Iskolai előmenetelével, tanulmányaival
soha nem volt gond.
16 éves fiú,
(2014 óta stúdiós)*

1. A család demográfiai jellemzői, családi kapcsolatrendszer

Denisz 2005-ben született, idén a 16. életévét. Édesanyjával (született 1988-ban), édesapjával (született 1986-ban) és három fiatalabb testvérével él egy családban. Idősebb öccse 2011-ben, húga 2007-ben, fiatalabb öccse 2020-ban született. Előbbi két testvére szintén stúdiós. Minden információ azt jelzi, hogy a család stabil, összetartó, jól működő.

Denisz szerint a családon belül nagyon jók a kapcsolatok, nem szoktak veszekedni, gyakran segít édesanyjának és a testvéreinek. *„Tanulni szoktam segíteni, amikor ők valamit nem tudnak, én vagyok a legnagyobb, azt én segítek nekik. Főleg a matekba szoktam segíteni Dorinak”* (interjú, 2018). A patrónus a vele készített 2018-as interjújában kiemelte a családi harmóniát: *„Nagyon rendben van a családja. Anya, apa, mindenki ugyanaz, mindenki a helyén van. Anyuka háztartásbeli, apuka, ő dolgozik a gyárban, dolgozik a család fenntartásáért. Náluk nagyon látom a családi összhangot, fontos nekik mindegyik gyerek, egyik sincs megkülönböztetve, odafigyelnek rájuk, mindenféle téren. Tehát öltözetben, meg minden téren. Őket érdekli a tanulmány, mindenben együttműködőek”* (interjú a patrónussal, 2018). A VHS 2020-as esetleírása szerint az édesanya figyelemmel kíséri a gyerekek iskolai előmenetelét, *„a Stúdióban nyújtott teljesítményükről érdeklődik, együttműködő. Az édesapa (...) az első években önkéntesként sokat segítette a Stúdió munkáját. Amennyiben munkaideje engedi, jelenleg is segít”* (VHS, 2020).

A 2014-es pszichológiai vélemény szerint az akkor kilenc éves fiú *„önértékelése kifejezetten magas, különösen az otthoni és iskolai területeken értékeli pozitívan önmagát. A tesztfelvétel során igyekezett, motivált volt a jó teljesítményre, hibázását javította”*.

2. A család szociális helyzete

2.1. Szülők iskolai végzettsége, munkaerőpiaci helyzete

Az anya legmagasabb iskolai végzettsége nyolc osztály, az apa nem fejezte be az általános iskolát. Az anya felszolgálónak tanult, de otthagyta az iskolát, *„mert nem volt kedve tanulni, hamarabb férjhez ment, és terhes lett”*. 2014-ben azt mondta,

hogy „bármit szívesen tanulna már, csak legyen szakmája, érettségije, haladjon valamerre az életben”(VHS, 2014).

2014-ben az anyának egyáltalán nem volt munkatapasztalata, az apa pedig közfoglalkoztatottként dolgozott. 2016-ban az anya gyesen volt, az apa közfoglalkoztatottként dolgozott. 2018-ban az anya szintén gyesen volt, az apa viszont már alkalmazottként (nem közmunkásként) dolgozott Ózdon. 2021-ben az anya éppen a 2020-ban született legkisebb fiúval ismét gyesen volt, az apa pedig a miskolci Bosch gyárban volt alkalmazott. A fiú patrónusa szerint az apa *„folyamatosan dolgozik annak érdekében, hogy családjának megfelelő életszínvonalat tudjon biztosítani. (...) Mindkét szülő „megbánta”, hogy nem szerzett szakmát, illetve iskolai tanulmányait nem folytatta. Ennek következtében mindent megtesznek, hogy gyermekeiket iskolázassák és megteremtsék nekik a szakma megszerzéséhez, illetve a magasabb iskolai végzettség megszerzéséhez való feltételeket”* (VHS, 2020).

2.2. Jövedelmi-anyagi helyzet

A család korábban nagyon rossz körülmények között élt, 2014-ben az akkor öttagú család havi nettó jövedelme 150 ezer forint volt, amely közfoglalkoztatásból, gyeseből és családi pótlékból tevődött össze. Ez akkor 30 ezer forintos egy főre jutó jövedelmet jelentett. Két évvel később (2016) hasonló volt a család jövedelmi helyzete (150 ezer forintos havi nettó bevétel közmunkáéból és a gyerekek után járó támogatásokból). 2018-ban jelentősen emelkedett a háztartás jövedelme, mivel az apa akkor már alkalmazottként, 200 ezer forintos nettó fizetésért dolgozott, ami kiegészült a gyessel és a három gyerek után járó, 48 ezer forintos családi pótlékkal. Így összesen mintegy 275 ezer forint volt a havi nettó jövedelem, és 55 ezer forint az egy főre jutó jövedelem. 2021 nyarán hasonló volt a helyzet, illetve valamelyest emelkedett is a családi jövedelem: az apa a Boschban 220 ezer forintot keresett, járt a gyese és négy gyerek után a családi pótlék; ez összességében már közel 310 ezer forint feletti havi nettó jövedelmet jelentett (az egy főre jutó jövedelem a hattagú családban így 52 ezer forint volt).

A kérdőívekben kért tartós fogyasztási cikkek közül 2016-ban nem engedhették meg maguknak az automata mosógépet, a telefont és az autót. 2021-ben az autón kívül már mindegyik tartós fogyasztási cikket rendelkeztek. Nyaralásra egyik évben sem tellett. Rezsihátralékuk, tartozásuk egyik adatévben sem volt. A gyerekek (Denisz és húga) rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesültek (2018-as határozat szerint).

A VHS nyilvántartása szerint a család Denisz révén, 2014. december és 2020. augusztus között 51 alkalommal, összesen 425 ezer forint értékben kapott termé-

szetbeni és pénzbeni adományt, támogatást a Stúdiótól (elsősorban ruha, élelmszer, tanszercsomag, egyéb tárgyi adományok, útiköltség).

2.3. Lakáshelyzet, lakáskörülmények

A család korábban, 2018 előtt Ózd egyik szegregátumában, Kiserdőalján élt, egyszoba-konyhás lakásban. A 2014-es környezettanulmány szerint *„a ház Ózd egyik hírhedt cigánytelepén van, ennek megfelelő állapotban. Bent nem volt végszesen koszos, de a bútorok és a ház állapota rendkívül szegényes és kissé omladozó volt. (...) A lakás édesanyja tulajdonában van, ha jól értettük az elmondásából, azért lakik benne az anyuka, mert különben elbontásra kerülne a lakás. (...) Egy szobában alszik az egész család, de külön ágyakon.”* (VHS, 2014). 2018-ban költöztek jelenlegi lakóhelyükre, Ózd kieső, bánszállási részére, de nem a Bánszállási telepre, hanem Centerbe. Ez a rész messze van a várostól, infrastruktúra alig van, de a környék rendezett. Itt egy nagy, mintegy 120 m²-es, saját tulajdonú családi házban élnek, amin van még mit csinálni, de jóval kényelmesebb, mint korábbi otthonuk volt. *„Majdnem mindenkinek lett külön szoba. Meg hát teljesen másabbak a körülmények, a szomszédság, tehát a környezetváltás mindenképpen nagyon jól tett nekik”* (patrónusi interjú, 2018). Ha nem is mindenkinek van külön szobája, de a ház hámszobás, van konyha, vezetékes víz, fürdőszoba, benti vécé, vagyis a komfortfokozat jóval magasabb, mint Kiserdőalján volt. A kérdezett (az anya) 2018-ban és 2021-ben is azt mondta, hogy nem költözne el a környékről, mert *„jók a körülmények, a közbiztonság rendben van, csendes a környék”*.

3. Intézményes nevelés-oktatás a Stúdióba kerülés előtt

Denisz normál súllyal (2900 grammal) született, bölcsődbe nem járt, logopédiai fejlesztésben részesült. Óvodába 3 és 7 éves kora között járt, az anya nem volt megelégedve az óvodával. Az iskolát hét évesen kezdte, mert év vesztes volt. Az ózdi Petőfi Sándor Általános Iskolában tanult, ott végezte el a nyolc osztályt (már stúdiósként). Az intézmény beiskolázási körzetéhez tartozik több szegregált településrész, többek között a Kiserdőalja, a Velence telep és környéke, valamint a Hétes telep. 2019-es adatok szerint az iskola 275 tanulójának fele (51%) halmozottan hátrányos helyzetű, 76 százaléka rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesül. Az intézményt erősen érinti az a „szegregációs spirál”, mely szerint *„minél szegregáltabb egy iskola, annál inkább elkerülik azok a családok, amelyek ezt egyrészt megtehetik, másrészt elég fontosnak tartják, hogy megtegyék”* (Knausz 2021: 10).

A fiú tanulmányi átlaga – a kérdőívek, tehát a szülő szerint – 2016-ban (negyedik osztály végén) ötös, 2018-ban (hetedik osztályban, nagyjából félévkor) 4,5 volt. Az anya a kérdőívek szerint és a 2014-es környezettanulmány szerint is elégedett volt az intézménnyel, a tanárokkal. Denisz úgy emlékezett vissza az első osztályra, az

iskolakezdésre, hogy *„elsőnek még sírtam, arra emlékszem. Aztán utána már a többi nap meg már mindennap este menni akartam vissza”* (interjú, 2018). Szerette a tanárait, az osztálytársait és a tanulást is.

4. A Stúdiós időszak

4.1. Bekerülés

Denisz 2014-ben, harmadik osztályos tanulóként került a VHS-ba, az első patronáltak közé tartozik. (A VHS nyilvántartási rendszerében az első bejegyzés dátuma 2014.10.18.) A fiú 2018-ban arra emlékezett, hogy a Stúdiósok *„jöttek a suliba, és akkor a jobb tanulókat, van ott fent egy díszterem, és akkor jöttek fel. Kellott egy tesztet írni, és ha 60 %-os lett, akkor felvettek. (...) Ilyen feladatok voltak benne, hogy az emlékezeted milyen. Meg voltak ilyen állatok, aztán szétszórta össze vissza, neked meg sorba be kellett tenni megint. Meg ilyen össze- vissza feladatok. (...) A teszt az 90 vagy 85%-os lett. Egy hét múlva mondták meg, aztán be kellett jönni ide. Meg elsőnek még úgy volt, hogy volt az intenzív csoport meg az előkészítő. Én még az előkészítőbe jártam. Az úgy volt, hogy hétvégén kellett bejönni, minden hétvégén. Volt három csapat, aki hétvégén bejött, és mindenkinek volt mindig programja. Ilyen forgószínpad volt. Aztán egy év múlva meg már úgy volt, hogy mindenki egyszerre jön be, az előkészítő meg az intenzív is. (...) Azt hittem, játszani kell itt, meg tanulni, ilyesmi. Még akkor nem tudtam rendesen, hogy mi az a Stúdió”* (interjú, 2018).

4.2. Stúdiós évek

Minden forrás azt támasztja alá, hogy Denisz életében korábban is, jelenleg is fontos szerepet töltött/tölt be a VHS, amelytől sok mindent kapott ő és testvérei is. A kérdezett szülő (anya) 2016-ban azt mondta, hogy a Stúdió hatására kedvező irányban változott a tanulásban és a hozzáállásában is, angol tanulása kiemelkedővé vált. 2018-ban már bővebben sorolta a VHS eredményeit: a fiú tanulmányi eredménye javult, a fővárosba tud menni (amit korábban, a Stúdió előtt egyáltalán nem akart), megtanult baseballozni. Három évvel később (2021-ben) pedig azt emelte ki, hogy a VHS-nak köszönhetően Denisz fejlődött a tanulásban, sokat változott, kiegyensúlyozottabb lett, és a Stúdióban a közösség is jó. A 2020-as esetleírás szerint Denisz *„az évek során meghatározó tagja lett a Stúdiós csapatnak. Kiemelkedő eredményeket ért el a baseball területén. Az első időszakban jól megfigyelhető volt, hogy ő az első gyermek. Nagyon szoros volt a kötődése a családnak, mely abban mutatkozott meg, hogy külsős, illetve több napig az otthonról távol lévő programokon nem szívesen vett részt. Az évek alatt azonban több patronálttal szorosabb barátságba került”* (VHS, 2020).

Denisz tanulmányi eredménye – a VHS nyilvántartása szerint – végig kiegyensúlyozott, féléves átlagai többnyire közelebb állnak a jeleshez, mint a négyeshez. Az általános iskolát négyes-ötös átlagokkal végezte el, kivéve az utolsó félévet (3,5). A középiskolát 2020 őszén kezdte, 2021 nyarán fejezte be a 9. osztályt az Ózdi SZC Surányi Endre Szakgimnázium, Szakközépiskola és Kollégiumban; a fiú autószerelőnek tanul (tanulmányi eredményeit tekintve némileg meglepő módon). Patrónusa szerint *„az iskolai előmenetelével, tanulmányaival soha nem volt gond. Jó képességekkel rendelkezik. Sokáig tervezte, hogy Budapesten tanul tovább középiskolában, de a szoros családi kötődés miatt egy közelebbi iskola mellett döntött. A középiskola kiválasztásánál fontos szempont volt, hogy az általa választott szakma alapján melyik az a környéken lévő iskola, ahol azt meg tudja szerezni. Ebben a szülők mindenben támogatták. Így jelenleg az ÓSZC Surányi Endre szakgimnáziuma, Szakközépiskolája és Kollégiuma autószerelő szakának 9. évfolyamos tanulója. Szívesen jár iskolába, szereti iskoláját, a gyakorlati oktatást. Minden nap busszal utazik be Kazincbarcikára az iskolába, ami igen megterhelő”* (VHS, 2020).

Félév	átlag
2014/2015. 1. félév	4,8
2014/2015. 2. félév	5,0
2015/2016. 1. félév	5,0
2015/2016. 2. félév	5,0
2016/2017. 1. félév	4,8
2016/2017. 2. félév	4,8
2017/2018. 1. félév	4,8
2017/2018. 2. félév	4,9
2018/2019. 1. félév	4,4
2018/2019. 2. félév	4,5
2019/2020. 1. félév	4,0
2019/2020. 2. félév	3,5

A VHS nyilvántartási rendszerében, az eddigi legutolsó patrónus naplóban olvasható, hogy Denisz *„szorgalmas, ügyes gyerek. A tervezett iskolába (Kazincbarcikai Surányi Endre Gimnázium, Szakképző Iskola és Kollégium) felvételt nyert, autószerelő szakon is. Nincs szüksége korrepetálásra, segítségre az iskolai házi feladatoknál, mert könnyedséggel megtudja azokat oldani”* (patrónus napló, 2020. április) A későbbi patrónusi esetleírásban pedig az áll, hogy a fiú tanulmányi eredményei a középiskolában megfelelőek, ugyanakkor a COVID miatti digitális oktatás nem

tett jót neki. *„A digitális oktatás alatti jegyei elmaradnak a normál oktatási rendszerben szerzett érdemjegyeitől. Matematika és történelem tárgyakból gyengébb, felzárkóztatásra szorul. Jelenlegi össz tanulmányi átlaga: 2,67”* (VHS, 2020). Ekkor, a lezárások alatt azt is tervezte, hogy amint lehet, aktívan folytatja a baseballt. (2021 nyarán Denisz elmondta, hogy több nemzetközi versenyen is részt vett, voltak többek között az Egyesült Államokban is.)

4.3. Tervek

Patrónusa a 2018-as interjúban azt mondta, hogy a fiúnak (akkor hetedikesként) még nem voltak továbbtanulással kapcsolatos tervei. A 2020-as eseteírás szerint (amikor Denisz már középiskolás) *„a jövőre vonatkozó tervei között első helyen a szakma és az érettségi megszerzése áll. Jelenleg még nem gondolkodik továbbtanulásban, bár nem zárkózik el előle. Mindenképpen a megszerzett szakmájában szeretne elhelyezkedni, illetve ebben az irányban tanulna tovább a távoli jövőben”* (VHS, 2020).

NÉHÁNY ÉVE
STÚDIÓS FIATALOK
(2018-2021)

„Alex”

*„boksoltak az osztálytársaim, és be kellett árulnom
őket, mert én voltam ott a jó gyerek”
15 éves fiú,
(2018 óta stúdiós)*

1. A család demográfiai jellemzői, családi kapcsolatrendszer

Alex 2006-ban született, 15 éves. A 2018-as adatfelvétel szerint 1993-as születésű édesanyjával, 1979-es születésű édesapjával és hét testvérével éltek egy háztartásban, de 2019-ben megszületett legfiatalabb testvére, így 2021-ben már 11 tagú volt a család. Alexnek egy nővére és egy bátyja van, másik hat testvére (négy lány, két fiú) fiatalabb nála. Alex a vele készült 2018-as interjúban azt mondta, hogy a szüleivel és a testvéreivel is jó kapcsolata, a szülei *„mindent megadnak, ami kell, meg kedvesek”*. A fiú szerint gyakran vannak közös programjaik, *„el szoktunk menni az állatkertbe meg a színházba. (...) Azt is szerettem, meg amikor együtt vagyunk karácsonykor”*(interjú, 2018).

A VHS esetleírása (2020) szerint *„a család anyagi helyzete, valamint lakáshelyzete nem jó, viszont a családi légkör igen. Édesapja munkanélküli, időnként alkalmi munkái vannak. Édesanyja GYES-en van.”* A fiú patrónusa a vele készült interjúban (2018) azt mondta, hogy a család nagyon szegény, de *„aranyosak nagyon, szépen élnek. (...) Ők az egyik ilyen legtöbbet velünk telefonáló {szülők}, legjobban aggodnak a gyerekekért, azt látom.”*(interjú a patrónussal, 2018).

2. A család szociális helyzete

2.1. Szülők iskolai végzettsége, munkaerőpiaci helyzete

Alex édesanyja kilenc osztályt végzett, így legmagasabb befejezett végzettsége az általános iskola. Édesapja az általános iskolát sem fejezte be, hat osztályt végzett. Az anya 2018-ban gyesen volt, az apa alkalmi munkát végzett. Három évvel később, 2021-ben a helyzet valamelyest változott, az anya ismét (azóta) gyesen volt, de az apa alkalmazottként dolgozott egy ózdi építési cégnél. Fontos, hogy 2021-re Alex bátyja szakmát szerzett.

2.2. Jövedelmi-anyagi helyzet

A család összességében minimális jövedelemből, nagyon rossz körülmények között, súlyos mélyszegénységben él Ózd egyik szegregátumában. 2018-ban az akkor tíz tagú háztartás havi nettó jövedelme mintegy 270 ezer forint volt, vagyis az egy főre jutó jövedelem (27 ezer Ft) nem érte el nyugdíjminimum összegét. A jövedelem akkor az apa alkalmi munkáiból (kb. 120 ezer Ft), a gyeseiből és a csalá-

di pótlékból állt, illetve ezen felül számíthattak 10-15 ezer forintnyi családi, rokoni segítségre is. Automata mosógépük, számítógépük, autójuk nem volt, ugyanakkor a kérdezett anya azt válaszolta a 2018-as kérdőívben, hogy az évi egyszeri fizetett nyaralást megengedhetik maguknak, és azt is, ha egy esetleges, 60 ezer forint körüli váratlan kiadást kellene fedezni. Díjhátralékuk, tartozásuk akkor nem volt. 2021-re javult a család anyagi helyzete, a kérdőív szerint a havi nettó jövedelmük 380 ezer forint volt, ugyanakkor ez a bevétel az akkor már 11 tagú háztartásban nem sokkal magasabb egy főre jutó jövedelmet jelentett (34.500 Ft), mint három évvel korábban. 2021-ben az apa alkalmazottként nettó 240 ezer forintot keresett, ehhez jön hozzá a gyes és a családi pótlék. Automata mosógépe és autója még mindig nem volt a családnak, viszont számítógépe már igen. A kérdezett (anya) szerint ennivalóra, rezsire nem jutott elég pénzük, és – ellentétben a 2018-as évvel – sem a nyaralást, sem a váratlan kiadást nem engedhették (volna) meg maguknak. Ekkor 70 ezer forint elmaradásuk volt az önkormányzati lakásért fizetendő lakbérrel. Míg 2018-ban több – a kérdőívben kérdezett – természetbeni támogatásban részesültek, addig 2021-ben nem kaptak azok közül semmit.

A fiú patrónusa szerint (2018) a család *„nagyon szegényes körülmények között”* él. *„Anyuka otthon van, gyest meg családit kap, ilyenekből élnek most. (...) Nagyon áldatlan állapotok vannak otthon náluk. Tehát ilyen nagyon nagy szegénység. Ott sincs összkomfort, úgy emlékszem”* (interjú a patrónussal, 2018).

A VHS nyilvántartása szerint a család – Alex révén – 2019. január és 2020. december között közel 30 ezer forintnyi természetbeni támogatást (gyógyszert, tanszer-csomagot) kapott a VHS-től. (Alex több testvére szintén stúdiós, ők, illetve rajtuk keresztül a család további támogatásokban, adományokban részesült a VHS-től.)

2.3. Lakáshelyzet, lakáskörülmények

A család Ózd egyik szegregátumában, a Kiserdőalján lakik *„egy apró, komfort nélküli telepi házban”* (VHS esetleírás, 2021). A 2018-as kérdőív szerint 31 m²-en éltek tízen, önkormányzati bérlakásban, amelynek három helyisége van. Volt konyhájuk, de fürdőszobájuk, benti vécéjük és vezetékes vizük nem – egyedül villanyuk volt. A lakás nagyon rossz állapotban van, a kérdőívben kérdezett hat probléma közül öt jellemzi otthonukat (beázik a tető; nedves a padlózat, a falak; nincs elég fény, sötét a lakás; korhadt az ablakkeret vagy/és a padlózat, illetve zajosak a szomszédok). A kérdezett anya akkor azt mondta, hogy bár nem tudja mikor, de elköltözne a településről egy faluba a járason kívül. A házhoz tartozik kert, amelyet művelnek, legalábbis a kérdőív szerint zöldséget és/vagy gyümölcsöt természetnek benne.

3. Intézményes nevelés-oktatás a Stúdióba kerülés előtt

Alex 2700 grammal született, egészségügyi problémája, betegsége nem volt. Bölcsődébe nem járt, az óvodát négy évesen kezdte, és hat éves koráig járt oda.

A kérdézt anyja szerint a fiú szeretett óvodába járni, és az anyja is elégedett volt az intézménnyel. Alex a II. János Pál Katolikus Általános Iskolában kezdett tanulni, 2018-ban volt ötödik osztályos, akkor – anyja szerint – tanulmányi eredménye jeles volt. Az intézmény egyike annak a három ózdi iskolának, *„amelyekben a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók párhuzamos osztályok közötti aránytalan megoszlása meghaladja a 20 százalékpontot”*. Sőt éppen a katolikus iskolában a legmagasabb ez az arány (43%) (Knausz 2021). Az anyja az iskolával, a pedagógusokkal is elégedett volt. Alex a vele készült 2018-as interjúban csak nagyon szűkszavúan válaszolt a kérdésekre, az iskolakezdéssel, az iskolával kapcsolatban annyit mondott, hogy alsó tagozatban szerette az osztályfőnökét, és általában szerette a tanárait. Röviden azt mesélte még, hogy *„boksoltak a gyerekek, az osztálytársaim, és be kellett árulnom őket, mert én voltam ott a jó gyerek”* (interjú, 2018).

4. A Stúdiós időszak

4.1. Bekerülés

Alex 2018. szeptemberben került a VHS-ba, hatodik osztályos tanulóként. Új patrónusa, akihez 2019. szeptemberben – egy évvel a bekerülés után – került úgy látta, hogy Alex *„egy rendkívül kedves, jó lelkű, jó magatartású srác. Nagyon csendes és azok közé a gyerekek közé tartozik, akik jó magatartással, és szorgalommal bírnak. Tapasztalataim szerint, illetve az osztályfőnök elmondása szerint, ő az egyik legjobb gyerek az osztályban. A stúdióban is nagyon jól viselkedik, betartja a szabályokat, tisztelettudó, és barátságos”*. (VHS esetleírás, 2021). Alex a vele készült interjúban úgy emlékszik vissza, hogy egy ismerőse (akinek az unokája már stúdiós volt) szólt neki, hogy lehet jelentkezni a VHS-ba. *„Hát idejött és mondta, hogy mehetünk Stúdióba. Fel kellett írni a nevünket, utána meg kellett írni a tesztet. Aztán megírtam, már mehetek”* (interjú, 2018). Alex várta a Stúdióba kerülést, bár kicsit izgult.

Nem sokkal a bekerülés után (2018 őszén, telén) a fiú patrónusa azt írta a patrónusi naplóba, hogy a fiú *„nagyon zárkózott és szégyenlős, többszöri bátorításra mer csak ebédelni is. Angol nyelvből sok a lemaradása”* (patrónusi diáknapló, 2018. november) Továbbá: *„Családlátogatás alkalmával szembesültem a család szerény körülményeivel. A szülők nagyon kedvesek együttműködők. Alex a héten sok jó jegyet kapott, a természetismeret és a történelem témazárója is ötös lett”* (patrónusi diáknapló, 2018. december)

4.2. Stúdiós évek

Alex 2018 őszétől, vagyis több mint három éve stúdiós. 2018. decemberben, tehát alig néhány hónappal a kezdés után, édesanyja azt mondta, hogy a VHS sokat segít a tanulásban, a fiú szeret oda járni, sokat fejlődik ott. 2021-ben pedig úgy

ítélte meg, hogy Alex a Stúdiónak köszönhetően sokat fejlődött, és szeretne továbbtanulni. Patrónusa a 2018-as interjúban kiemelte, hogy *„sokat tanultunk. Szerintem neki van a legtöbb leckéje, a legtöbb tanulnivalója az egész csoportból, úgyhogy mindig vele túlórázok szegénnyel még lent a tanulásidő után is, úgyhogy ő tudja, hogy mi a dörgés. De most is lejár, természetből is csillagos ötös, töriből is csillagos ötöst írt, úgyhogy meg van az eredménye hál' istennek. Most mondjuk, a maradékos osztást veszik, az mondjuk vacakul ment, önállóan egyiket sem tudta megcsinálni, tehát csak így velem”*(interjú a patrónussal, 2018). Összességében azt mondta a patrónus, hogy a tanulmányi eredmények terén már akkor látszottak javulások. Alex a vele készült interjúban (2018) úgy emlékezett vissza, hogy a bekerülés után könnyen szerzett barátokat, és ezt is elmondta, hogy úgy gondolta *„könnyű lesz, nem lesz olyan nehéz tanulni. Meg volt ott játék, színházterem, és volt ping-pong asztal”*(Interjú 2018). De ennél többet nem osztott meg az interjú során.

Új patrónusa 2020. januárban azt írta a patrónusi naplóba, hogy Alex *„nagyon jó tanuló, ügyes, és szorgalmas, valamint nagyon intelligens. Folyamatosan jól teljesít az iskolában. (...) Mindenkivel jóban van, és van néhány barátja a stúdióban, akikkel szinte az egész napot együtt tölti”*(patrónusi napló, 2020. január). Két hónappal később pedig ez került a naplóba: *„Tanulmányi eredményei továbbra is jók. Alex nagyon szorgalmas és nincsenek tanulási nehézségei. Rendszeresen tanul velem is és a szaktanárokkal is. (...) Alexnek rengeteg barátja van. Jól tud alkalmazkodni a stúdió növendékeihez, így körülbelül mindenkivel jóban van”*(patrónusi napló, 2020. március). Ugyanakkor szembetűnő, hogy bár a fiú tagja a VHS-nak, utolsó egyéni patrónus napló bejegyzésének dátuma 2020. 03.27. (utána, egészen az utolsó bejegyzésig, 2021.12.09-ig csak csoportos bejegyzésekben jelenik meg). Eszerint: *„Tanulmányi eredményei előmenetelei jók. Alex nagyon szorgalmas. Távoztatásban tanul, a Kréta alkalmazáson keresztül kap értesítéseket az aktuális tanulnivalókról, valamint házi feladatokról. (...) Jelenleg társas kapcsolatait nagyrészt a családtagok teszik ki!”*(patrónusi napló, 2020. 03.27.).

Félév	átlag
2018/2019. 1. félév	4,6
2018/2019. 2. félév	4,6
2019/2020. 1. félév	4,3
2019/2020. 2. félév	3,9

A VHS nyilvántartási rendszerében Alex jegyei a 2018/2019-es tanév első félévétől a 2019/2020-as tanév második félévéig szerepelnek. Ezek szerint átlaga 3,9 és 4,6 között változott. A VHS 2021-es esetleírása szerint Alex *„tanulmányi eredményei nem kimagaslóan jók, de a 4-4,3 átlagot eléri”*(VHS esetleírás, 2021).

4.3. Tervek

A 2018-as interjúban Alex tervezte a továbbtanulást, de még nem tudta, hol és mit szeretne tanulni, nem voltak konkrét tervei. Még annyit mondott el – ismét csak nagyon szűkszavúan –, hogy majd 30 éves korában tervezi a házasságot, szeretne három gyereket, és Magyarországon fog élni.

„Réka”

*Az egyik gyereknek eltörtem
az orrát és a bokáját.
15 éves lány,
(2018 óta stúdiós)*

1. A család demográfiai jellemzői, családi kapcsolatrendszer

Réka 2006-ban született, idén lett 15 éves. Hat évvel idősebb (2000-ben született), szintén stúdiós bátyjával, édesanyjával (1974-es születésű) és édesapjával (1978-as születésű) él egy háztartásban. A VHS 2014-es környezettanulmánya szerint az apa családja nem tartja velük a kapcsolatot, amelynek oka a nem megfelelő körülmények és hozzáállás: *„az apuka családja nem jár hozzájuk, (...) ha a városban találkoznak is, inkább elfordulnak, ennek jó eséllyel ez a hozzáállás lehet az oka”* (VHS, 2014). Az anyai nagymama Amerikában él, Réka édesanyja tőle kapta a házat, amelyben élnek. Réka a vele készült interjúban (2018) egy másik testvéréről, egy nővéréről is beszélt, aki akkor nagyjából 28 éves lehetett, és nem velük élt: *„Az úgy volt, hogy anya kettősör házasodott, és az elsőből lett a nővérem, de apa elfogadta gyerekének, szóval így nővérem”* (interjú, 2018). Vele nem tartják a kapcsolatot, *„egyszer-kétszer telefonálnak”*. Réka – 2018-ban – úgy érezte, hogy bátyjával nem jönnek ki jól: *„tesómmal (...) utáljuk egymást szépen szólva. (...) ő bánt engem, én visszabeszélek neki. (...) Hát meg parancsolgat. (...) Nem vagyunk jóban.”* A szülei-ről csak annyit mondott, hogy el szoktak menni valahova, illetve egyszer-kétszer eltiltják a tablet használatától.

A lány patrónusa szerint (aki más, mint a szintén stúdiós fiútestvér patrónusa, és több esetben kicsit másként is látja a dolgokat): *„az apuka is ilyen kicsit különc. Nem baj az, hogy különcök, (...) inkább az, hogy ez abban nyilvánul meg, hogy nem egy szeretetteljes, békés nyugalmat látok, meg harmóniát, hanem inkább egy kicsit indulatosabb, meg hevesebb vérmérsékletű légkört látok otthon, mint ami jó lenne a Rékának szerintem”* (interjú a patrónussal, 2018). (Ez a patrónus 2018-ban egyébként azt emelte ki, hogy a család akkor anyagilag nem állt rosszul, viszont ő is hangsúlyozta a rossz, rendezetlen lakáskörülményeket.)

2. A család szociális helyzete

2.1. Szülők iskolai végzettsége, munkaerőpiaci helyzete

Az anya legmagasabb iskolai végzettsége a nyolc osztály, az apa szakmunkásképzőt végzett, hegesztő. A Réka bátyjáról (pontosabban a fiú VHS-ba kerülése kapcsán a családról) készült 2014-es környezettanulmány készítésekor az anya azt mondta, hogy nem is akart továbbtanulni, gyerekkorában nem is gondolkozott

ezen. Az apa érettségizni szeretett volna, de sem a jegyei, sem a családi háttér nem tette ezt lehetővé; az építőipari munkák során szerzett tapasztalataira viszont büszke. Az anya korábban három évet dolgozott a Tescoban takarítóként, előtte négy évig varrodában dolgozott, és volt eladó élelmiszerboltban is. Az apa két és fél évet dolgozott hegesztőként a hajdúsági iparműveknél, de szemproblémája miatt nem tudta megújítani hegesztői minősítést, így azt a munkát fel kellett adnia. Utána építőipari munkákat végzett. A 2016-os adatfelvétel szerint mindkét szülő alkalmazott volt Ózdon, 2018-ban az anya közfoglalkoztatott, az apa alkalmazott volt. 2021-ben az anya munkanélküli, az apa közfoglalkoztatott Ózdon. A Réka patrónusa által készített eseteírás szerint viszont 2020-ban az *„édesanyja főállásban dolgozik a miskolci Bosch gyárában, édesapja már nagyon régóta munkanélküli, ebből rendszeresen adódtak konfliktusok az elmúlt hónapokban a szülők között”* (VHS, 2020).

2.2. Jövedelmi-anyagi helyzet

A már idézett (a fiútestvérről készült) 2014-es környezettanulmány szerint a család akkor nagyon rossz körülmények között élt. Az apa akkor éppen tanfolyamra járt, a képzési támogatása 56 ezer forint volt, az anya ellátás nélküli munkanélküli volt. A családi jövedelmet a két gyerek után járó 26.600 forintos családi pótlék egészítette ki (ehhez jött még az a 10 ezer Ft, amit az Amerikában élő anyai nagymama küldött). A családban az egy főre jutó havi nettó jövedelem így alig haladta meg a 20 ezer forintot. A 2016-os adatfelvétel idején (júniusban) még szintén nagyon alacsony volt a jövedelmük, viszont akkor azt mondták a szülők, hogy éppen a következő hónaptól javulni fog helyzetük. Eszerint a háztartás jövedelme már 180-190 ezer forint körül alakult. 2018-ban már közel 300 ezer forint volt a havi jövedelem (amikor az apa alkalmazottként dolgozott különböző településeken, az építőiparban). Az akkor éppen javuló jövedelmi helyzetet a lány patrónusa is kiemelte: *„Olyan 300 ezer forint körüli jövedelemből élnek, most azt mondja az anyuka, hogy elég jól, tehát most, hogy az apa el tudott menni dolgozni. (...) most, hogy az apának lett munkája, most úgy mondja az anyuka, hogy egy kicsit jobban vannak anyagilag, meg egy kicsit úgy stabilabbnak is érzik magukat”* (interjú a patrónussal, 2018). A legutóbbi adatfelvétel szerint (2021) viszont, amikor az anya munkanélküli, az apa közfoglalkoztatott volt, a háztartás havi nettó jövedelme mindössze 87 ezer forint volt (az apa 75 ezer forintos közfoglalkoztatási bére és a már csak a kisebb gyerek után járó családi pótlék); ez kevesebb, mint 22 ezer forintos egy főre jutó jövedelmet jelent. (Az idősebb fiútestvér a kérdőívben a háztartás tagjaként, külföldön dolgozó alkalmazottként szerepel, de jövedelme nem jelenik meg a háztartási jövedelmeknél. Őt nem számolva, a háromtagú háztartásban az egy főre jutó havi jövedelem 29 ezer Ft.)

A kérdőívekben kérdezett tartós fogyasztási cikkek közül 2016-ban nem engedhették meg maguknak az automata mosógépet, a telefont és az autót. Akkor azt

mondták, hogy nélkülözések között élnek. 2021-ben a helyzet ezen a téren nem változott. Nyaralásra és egy esetleges váratlan kiadás fedezésére egyik évben sem tellett (volna). A családnak 2016-ban nem jutott elég pénze ennyivalóra, rezsire, ruhára, gyógyszerre, orvosi ellátásra és a gyerekek iskolai költségeire. 2018-ban hasonlóan depriváltak voltak, számos szükségletre nem volt pénzük. 2021-re – ezen a téren – javult a helyzetük, ugyanakkor – a kérdezett szerint – éppen a lány iskolai költségeinek fedezésére nem jutott mindig elegendő pénzük.

Réka és bátyja korábban rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesültek, erre ma már csak a lány jogosult. 2016-ban, 2018-ban tüzelőtámogatásban részesültek, 2021-ben már nem. A kérdőívek szerint 2016-ban és 2018-ban nem volt adósságuk, tartozásuk, 2021-ben 7000 forintnyi rezszi elmaradásuk volt. Ugyanakkor a 2014-es környezettanulmányból az derül ki, hogy *„Újfehértón volt egy házuk, arra jelzáloghitelt vettek fel, már árverezés alatt van”* (VHS, 2014).

A VHS nyilvántartása szerint a 2018. szeptembertől stúdiós Réka révén a család 2019. április és 2021. február között 11 alkalommal részesült valamilyen segítségben, támogatásban összesen 43 400 forint értékben (tanszercsomag, élelmiszer, ruha, áramfeltöltés, gyógyszer kiváltás, két alkalommal „egyszeri szociális segély”). (A 2014-től stúdiós fiútestvér révén 2015. április és 2020. január között 51 alkalommal, összesen 264 600 forint értékben kaptak valamilyen adományt.

2.3. Lakáshelyzet, lakáskörülmények

A család Ózd Tábla nevű részén, saját tulajdonú házban él, amit az anyai nagymamától kaptak (aki a család elmondása szerint Amerikában él). A mintegy 180 m²-es házból a család 2014-ben 100 m²-t használt, a többiben albérlők laktak. *„Két szoba van, egy fürdő és egy előtér, ahol a tűzhely áll. Elmondásuk szerint felújítás alatt van a ház, ezért egy szobában alszik mindenki, hamarosan szeretnének egy plusz helyiséget felújítani, akkor a kisebb szobába átköltöznének ők, a mostaniban pedig maradnának a gyerekek”* (VHS, 2014). Lakrészükben két szoba, konyha és benti vécé van, ami nem iható házi vízvezetékéről üzemelt; 2016-ban és 2018-ban még nem volt bevezetve a víz, és fürdőszobájuk sem volt. 2021-ben már van hálózati vízvezeték és fürdőszoba is.

Réka bátyjának patrónusa szerint 2018-ban (is) igyekeztek javíthatni az ingatlant: *„Most az apukának egy fél éve van egy stabil munkahelye, ahol így tudnak gyűjteni pénzt és ahol így tudják falazni a házat, megszűntetni a penészt. (...) Saját házban laknak, nagy, nehéz befűteni, nem mindenhol tudták megszüntetni a penészt, nincs kialakítva a megfelelő körülmények a gyerekeknek. (...) Nem is azt mondom, hogy külön szoba, de külön íróasztal, megfelelő ágy”* (interjú a patrónussal, 2018). A lány patrónusa – szintén 2018-ban – pedig azt mondta, hogy *„van egy kertes házuk itt Kőalján, ami eléggé rossz állapotban van, meg az udvar is elég*

rendezetlen, meg olyan szegényesen van berendezve és tisztaság se nagyon van, ha mondhatok ilyet. Olyan 150 négyzetméter körül van, három szobájuk van, nincsen összkomfort náluk, úgyhogy elég szegényes körülmények közt élnek” (interjú a patrónussal, 2018).

A házhoz tartozó kertet nem művelik, nem gondozzák („*nem éri meg, sok a lopás*” – mondták 2014-ben). A szülők a környéket rossznak, életveszélyesnek tartják, a kerítésüket is ellopták; szerintük még Hétes is jobb. 2018-ban és 2021-ben is azt válaszolta a kérdezett (mindkét esetben az anya), hogy elköltözne a környékről, illetve a településről.

3. Intézményes nevelés-oktatás a Stúdióba kerülés előtt

Réka 2500 gramm alatti súllyal (2450 grammal) született, egészségügyi problémái nem voltak. Bölcsődébe nem járt, nagyjából öt-hat éves korától járt logopédushoz és pszichológushoz. Tartós egészségügyi problémája a beszédhiba és a mozgáskoordinációs zavar (a 2021-es kérdőív, vagyis az anya válasza alapján; a lányról nem érhető el szakértői vélemények a VHS rendszerében). Óvodába 4 éves korától hét éves koráig járt, az intézménnyel az anya nagyon elégedetlen volt: 2018-ban azt mondta, hogy a lányt azért kellett pszichológushoz vinni, mert az óvónők egyáltalán nem figyeltek rá.

Az iskolát hét évesen kezdte (év vesztes), bátyjához hasonlóan az ózdi Petőfi Sándor Általános Iskolában; 2021 őszén kezdte meg a nyolcadik osztályt. Az iskola beiskolázási körzetéhez tartozik több szegregált településrész, többek között a Kiserdőalja, a Velence telep és környéke, valamint a Hétes telep. 2019-es adatok szerint az iskola 275 tanulójának fele (51%) halmozottan hátrányos helyzetű, 76 százaléka rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesül. Az intézményt erősen érinti az a „szegregációs spirál”, mely szerint „*minél szegregáltabb egy iskola, annál inkább elkerülik azok a családok, amelyek ezt egyrészt megtehetik, másrészt elég fontosnak tartják, hogy megtegyék*” (Knausz 2021: 10). A lány anyja szerint az iskolában nem foglalkoznak a gyerekekkel, ezért is rossz Réka tanulmányi eredménye; 2021-ben csak annyit mondott, hogy nagyon gyenge az iskola (Kérdőívek, 2018, 2021).

Réka alapvetően nem szereti az iskolát, de vannak tantárgyak, amelyeket kedvel (rajz, festés, technika, magyar). Van néhány barátnője, de elmondása szerint inkább „*magányos farkas*”. Ugyanakkor volt már példa, hogy komolyabban verekedett is. „*Egyszer-kétszer verekedtem. Az egyik gyereknek eltörtem az orrát és a bokáját. (...) Hát kötözködött a 8 éves barátnőmmel, és én meg megvédtem. Hát én a sállal az arcát befogtam. És pont úgy nyúlt, hogy nekiszállt a falnak, a bokája meg így kibicsaklott*” (interjú, 2018).

4. A Stúdiós időszak

4.1. Bekerülés

Réka 2018-ban került a Stúdióba, ötödik osztályos tanulóként, 12 évesen. (A VHS nyilvántartási rendszerében az első bejegyzés dátuma 2018.09.17.) A patrónussal készült 2018-as interjú idején még csak két hónapja volt stúdiós a lány; a patrónus akkor úgy látta, hogy Réka *„nagyon szeret járni. Most ilyen ajánlások alapján jutottak be az újak, ezt tudom, de én is új stúdiós vagyok, tehát én is akkor kezdtem, amikor a kicsik, tehát 15-én októberben, és addigra már ki voltak választva, ilyen ajánlások alapján, és utána volt egy ilyen teszt, amit megírtak, és akkor, akik azt jól megírták, azok kerültek be, de én úgy gondolom, hogy ők szerettek volna. Meg mindenki amúgy lelkesen meg szeretetteljesen jár ide, tehát Réka is olyan, aki szívesen jön”* (interjú a patrónussal, 2018). Réka már korábban találkozott a VHS-val, mivel a bátyja néha magával vitte, ugyanakkor ennél többet nem igazán mondott a bekerülésről a vele készült interjúban. Csak szűkszavúan, kérdésekre igen/nemmel válaszolva annyit, hogy ő döntött arról, hogy oda akar járni, szereti és hogy nem érte meglepetés.

4.2. Stúdiós évek

Réka 2021 őszén már három éve stúdiós. A VHS nyilvántartása, bejegyzései szerint rendszeresen, gyakran vesz részt különböző foglalkozásokon, programokon, ugyanakkor az utolsó egyéni patrónusi bejegyzés (napló) dátuma elég régi (2020.03.27.) Ráadásul 2019.05.03. és 2020.01.31. között egyáltalán nincs ilyen típusú egyéni, róla szóló bejegyzés.

Mivel az interjú 2018 év végén készült a lánnyal, akkor még nem lehetett sok tapasztalata a VHS-val kapcsolatban, talán ezért is igen szűkszavú (nem csak) a Stúdióval kapcsolatban (az interjú alig tartalmaz erre vonatkozó információt). Anyja 2018-ban azt mondta, hogy a VHS hatására *„nagyon sokat változott, azóta nem dadog, a beszéde, tanulása változott. Tisztán beszél. Zene iránt jobban érdeklődik”* (kérdőív, 2018). (A 2020-as patrónusi eseteírás ezt cáfolja.) Három évvel később – szintén a kérdőívben – csak annyit emelt ki az anya, hogy *„sokat fejlődött a személyisége és a tanulmányai”* (kérdőív, 2021).

A 2018-as kérdőív szerint (az anya válasza alapján) ötödik osztályos átlaga 4,1 volt. Bár a VHS bejegyzései hiányosak, a rendelkezésre álló adatokból az látszik, hogy ehhez képest Réka jelentősen rontott tanulmányi eredményén. Abban a négy félévben, amelyről vannak bejegyzések, 2,5-3 közötti volt az átlaga. Patrónusa 2018-ban (vagyis nem sokkal a lány VHS-ba lépése után) azt mondta, hogy Réka *„érdemjegyei nagyon rosszak, tehát a csoporton belül az egyik legproblémásabb. Tehát neki azért vannak egyesei, van amiből rosszul is áll, tehát most angolból is*

segítséget is kértem, de amúgy szerintem matekból is fog kelleni, mert nincs elég idő. 14-en vagyunk és sok a tanulni való és kevés az idő. (...) Tehát én azt látom, hogy még ennél is több kellene”(interjú a patrónussal, 2018).

Félév	átlag
2018/2019. 1. félév	2,7
2018/2019. 2. félév	3,0
2019/2020. 1. félév	2,5
2019/2020. 2. félév	3,0
2020/2021. 1. félév	n.a.
2020/2021. 2. félév	n.a.

A relatíve rossz tanulmányi eredmények és a magatartási problémák ellenére a patrónus azt is kiemelte 2018-ban, hogy *„stabil hármas tanuló simán lehetne, ha kicsit jobban összeszedettebb, meg fókuszáltabb lenne, akkor simán egy hármasra. De sokszor van, hogy tanulási időn kívül is egyesével még odahívom magamhoz a gyerekeket, és magyarázok neki, de őnála látom azt, hogy nem figyel rám, tehát még ha face-to-face is vagyunk, el van kalandozva. (...) Meg utána volt, hogy rájött, megértette, jól meg is csinálta a példákat, amiket adtam és örült neki, tehát a pozitív megerősítés, meg a jutalma annak a tudásnak, azért nála is látom a csillogást a szemében, és utána másnap is írtam neki feladatokat és már nem tudta”* (interjú a patrónussal, 2018).

A lány új patrónusának 2020-as esetleírása – amelyet érdemes hosszabban idézni – jól összefoglalja a lány nehézségeit, amelyek nyilván kihatnak viselkedésére, konfliktusaira, tanulmányi eredményeire: *„a családi légkör sem túl fényes náluk. Réka kissé érdekes lány, voltak problémák vele, időnként előjöttek belőle olyan indulatok, amiket nem tudott kezelni, ilyenkor mindig nagyon kezelhetetlen volt. Mindemellett Réka nagyon erősen dadog, és furcsán jár. Eleinte a stúdióban sem kedvelték, és folyamatosan csúfolták, de aztán több közös beszélgetést követően rendeződtek az ilyen jellegű problémák, és Réka is barátokra lelt. Tanulmányi eredményei nem túl jók, mindazok ellenére, hogy rendszeresen részt vett felzárkóztatáson, valamint intenzív személyes patronálást is folytattam vele rendszeresen. Az angolhoz nagyon jó érzéke van, de a jegyei nem ezt mutatják. Az iskolában is voltak vele problémák, időnként hajlamos volt belekötni osztálytársaiba. Réka egyébként ha „jó kedvében van” akkor egy rendkívül aranyos lány. Olyankor nagyon szeret csapatban dolgozni, azaz együttműködő, valamint segítőkész. Tökéletes példa az októberi cserkész táborban való részvétele. A feladatok teljesítésében nagyon aktívan részt vett, és jól is teljesített. Réka akkori teljesítménye egy örök emlék marad mindannyiunk számára, ott egy igazán jó oldalát mutatta meg nekünk”*(VHS, 2020).

Egy 2020. januári patrónusi bejegyzés szerint a lány „*tanulmányi eredményei nem túl jók, de sokat dolgozunk rajta, hogy javuljanak az eredményei. (...) Időnként, ha a rá szabott feladatok nem tetszenek neki, hajlamos "összeomolni". Ez leginkább azt jelenti, hogy attól a pillanattól kezdve abszolút kezelhetetlen. Nem szeretne semmit csinálni, sír, és olyankor nagyon nehéz rá hatni. Ez kb. 3-4 hetente fordul elő. (...) kértünk neki időpontot egy pszichológushoz, február közepén fog elmenni az anyukájával*”(patrónus napló, 2020. január)

4.3. Tervek

Réka édesanyja 2018-ban azt gondolta, hogy lánya szakközépiskolát, 2021-ben pedig már azt, hogy csak szakiskolát fog végezni (miközben Réka ebben az időszakban végig stúdiós volt). Három évvel korábban (2018-ban) az akkor ötödikes lány azt mondta, hogy szeretne gimnáziumba, majd főiskolára menni, és rajz tanár szeretne lenni. Mindenesetre 2021 őszén elkezdte a nyolcadik osztályt. (Az eddigi utolsó VHS-bejegyzés szerint 2021. októberben kiscsoportos foglalkozáson vett részt; ezt megelőzően viszont csak június elején volt a VHS-ban, legalábbis a bejegyzés szerinti programon.)

„Jolán”

*„olyan környezettel vagyok ott,
akikre mindig számíthatok”
14 éves lány,
(2018 óta stúdiós)*

1. A család demográfiai jellemzői, családi kapcsolatrendszer

Jolán 2007-ben született, szüleivel és két idősebb testvérével él Ózdon. Édesanyja 1983-ban, édesapja 1976-ban, nővére 2002-ben, bátyja 2004-ben született. Jolán szerint mind a szüleivel, mind a testvéreivel jó a kapcsolata, a családban alapvetően rendben vannak a dolgok. A 2021-es interjúban azt mondta, hogy *„a fiúval {a bátyjával} egy kicsit dőcögösebb, mert hát ő ugye egyedül a fiú, és hogy mondjam, magába van, és akkor a lányokkal szeret kötekedni, de a {nővéremmel} jóba vagyok. Kevésbé mondom, hogy beszélgetnék vele ilyen intimebb dolgokról vagy akármiről, ilyen tanács vagy akármi, hát ő inkább csak úgy van”* (interjú, 2021). A család igyekszik közös programokat szervezni, együtt tölteni a szabadidejük egy részét, ami korábban nem volt könnyű, mert az apa Ózdtól 200 kilométerre dolgozott, ahonnan csak szombatonként járt haza, vasárnap viszont már utazott is vissza. *„Aztán most, hogy apukám idekerült Ózdra – mert itt lesz a Wellis, aztán itt dolgozik –, próbálunk minél több programot együtt.(...) apukám nagyon nagy horgász, meg az erdőket is ismeri, gombázni is szokott meg mindenféle ilyesmi programot, szeretünk szalonnát sütni, grillezni. Az ilyesmiket együtt szoktunk csinálni.(...) Amikor még kisebb voltam, nagyon-nagyon sokat segítettek nekem {a szülők}, de hogy már így nagyobb lettem, tehát így felső tagozatos, akkor látták, hogy már nem nagyon kell segíteni, tehát hogyha például egy verset kell tanulni, akkor leülök, és akkor kiadnak egy három versszakot én azt már egy 5 percen belül tudom”* (interjú, 2021).

2. A család szociális helyzete

2.1. Szülők iskolai végzettsége, munkaerőpiaci helyzete

Az adatfelvételek szerint az apának és az anyának egyaránt a nyolc általános a legmagasabb iskolai végzettsége, de utóbbi 11 osztályt végzett el, vagyis általános iskola után még elkezdett továbbtanulni. 2016-ban mindketten közfoglalkoztatottak voltak, 2018-ban és 2021-ben viszont már alkalmazottak, mindketten gyárban, üzemben dolgoznak. 2018-ban az anya és az apa is az ózdi General Electric-ben (GE) dolgozott. Jolán 2018-ban azt mondta, hogy szeretne többet együtt lenni a szüleivel, *„mert ők most nappalosak a GE-ben, anyukám is GE-es, meg apukám is. És anyukám most két műszakos, délutános és nappalos, apukám*

meg állandó nappalos, és apukám, ha állandó nappalos, reggel nem látom, csak délután. Mikor már hazamegyek a Stúdióból, csak két órát látom, mert ő megy már aludni, hogy reggelre fel tudjon kelni. Szóval, hogy többet látnám. Meg anyukámat, mikor délutános, csak reggel látom, de akkor is már felöltözünk, csinálunk reggelit, és akkor utána megyünk már suliba, és már nem is annyira sokat látom. Este pedig huszonhárom órákor jön haza. És akkor már nem tudok fennmaradni, mert aludni kell, mert másnap meg sulis lesz” (interjú, 2018). 2021-ben az apa Ózdon a Wellisben, az anya a miskolci Bosch üzemben dolgozik.

2.2. Jövedelmi-anyagi helyzet

A család viszonylagos anyagi biztonságban él, *„jó körülmények között, egy összkomfortos családi házban. (...) Mivel mind két szülőnek van állása, így a család nem szűkölködik semmiben”* (VHS esetleírás, 2021). A 2016-os adatfelvétel szerint az öttagú háztartás havi nettó jövedelme 193 ezer Ft, amely közfoglalkoztatotti bérből (kétszer 78 ezer Ft) és a családi pótlékból állt össze. Volt színes tévéjük, automata mosógépük, az autót viszont nem engedhették meg maguknak. A kérdőívben kért számos tétel (ennivaló, ruha, rezi, gyógyszerek, gyerekek iskolai költsége stb.) közül egyedül a szórakozásra nem volt pénzük, illetve nem engedhették meg maguknak az évi egy hét fizetett nyaralást, valamint egy esetleges váratlan, kb. 60 ezer forintos kiadás fedezését sem.

2018-ban, amikor már mindkét szülő alkalmazottként dolgozott, a család havi nettó jövedelme mintegy 350 ezer forint volt (a szülők összesen 284 ezer Ft-os bérével és a családi pótlékkal). Valamikor 2016-2018 között hitelt vettek fel. A 2018-as kérdőív szerint hiteltartozásuk 1 380 000 Ft volt. 2021-ben már mintegy 450 ezer forint a háztartás havi nettó jövedelme: a két szülő keresete összesen 400 ezer forint, és ehhez jön hozzá a családi pótlék. Ez 90 ezer forintos egy főre jutó jövedelmet jelent az öttagú háztartásban.

A VHS nyilvántartása szerint 2019. február és 2020. augusztus között Jolán három alkalommal kapott tőlük tanszercsomagot, illetve egyszer iskolatáskát is, összesen közel 30 ezer forint értékben.

2.3. Lakáshelyzet, lakáskörülmények

A család Ózd Sajóvárkony nevű településrészén él, saját tulajdonukban lévő, háromszobás, kb. 130 m²-es, összkomfortos családi házban. A sajóvárkonyi saját ingatlan jelentős lakás-mobilitást jelent, hiszen öt évvel korábban – a 2016-os kérdőív szerint – még kétszobás önkormányzati bérlakásban laktak, amelyben nem volt vezetékes víz (bár volt fürdőszobájuk, benti vécéjük). A jelenlegi, saját házukhoz tartozó kertet művelik is. A lány patrónusával készült 2018-as interjú szerint *„nemrég költöztek, meg újították fel azt a házat, ahol most laknak, elég szép állapotban*

van, tehát náluk azért nem az a nagyon szegényes környezet van”(interjú a patrónussal, 2018).

3. Intézményes nevelés-oktatás a Stúdióba kerülés előtt

Jolán 3100 grammal született, bölcsődbe nem járt. Enyhe látásproblémája van, de szemüveggel jól lát. Óvodába hároméves korától kezdett járni. Édesanyja szerint az egyik óvónő bántalmazta a lányt, ami nagyon megviselte, egy ideig be is pisílt emiatt. A lány a 2018-as az interjúban csak azt említette, hogy két óvodába járt. *„Két oviba jártam, azért, mert volt egy régi óvoda, amihez még közel is laktunk, így könnyen meg lehetett oldani, hogy jön anya értem, megyünk oviba. És az az óvoda, nem tudom, hogy (...). Talán valaki megvette. (...) És akkor még azért hagytunk ki óvoda napokat”*(interjú 2018).

Az iskolát a Sajóvárkonyi Általános Iskolában kezdte hét évesen, mivel év vesztes volt. (Jelenleg, a 2020/2021-es tanévben nyolcadikos). 2019-es adatok szerint a közel 300 fős intézményben a tanulók 73 százaléka halmozottan hátrányos helyzetű, 83 százaléka rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesül. Jolán az iskolakezdésre így emlékezett vissza 2018-ban: *„Hát ilyen fura érzés volt, mert az egyik ismerősöm, az egyik lány, ő velem összebeszéltünk, hogy akkor menjünk közép-re, és akkor oda ülünk le, és akkor így nagyon fura volt mindenki, mert nem is ismertem senkit, és így nem nagyon, nem mertem megszólalni. Az új tanár néni is fura volt, hogy már nem az óvó néni volt ott. (...) Egy hétig félttem maximum”* (interjú, 2018). 2021-ben pedig azt mondta, hogy *„nagyon régen, amikor még alsós voltam, tehát elsős, másodikos, akkor még nagyon jó osztályom volt, tehát fiúkkal, lányokkal egyaránt barátok voltunk. Most már nem mondhatom azt, hogy mindenki... a legjobb barátnőm, mert az egyik az ugye, hogy is mondjam, cigizik, meg rossz, meg ilyenek”* (interjú, 2021). A lány édesanyja 2018-ban azt mondta, hogy az iskolában sok a „rossz, bajkeverő” gyerek, akik rossz hatással vannak Jolánra, viszont az osztályfőnökkel elégedett volt.

A lány végig jól tanult/tanul az általános iskolában. Kiemelte az interjúban, hogy rajta kívül még két osztálytársa vette komolyan a tanulást, a többiek nem igazán.

4. A Stúdiós időszak

4.1. Bekerülés

Jolán 2018-ban, ötödik osztályos tanulóként került a VHS-ba (az elektronikus rendszerben az első bejegyzés dátuma 2018.09.18.), amelyről először a már stúdiós, 2002-es születésű, vagyis öt évvel idősebb nővérétől halott. *„A suliba mentek elsőnek így a stúdiósok, és a testvérem pedig... A tesóm pedig írt ilyen tesztet. Mert jók voltak a jegyei, és akkor megkérdezték mindenkitől, hogy ők szeretnének-e ilyen stúdióba járni, az osztályfőnökök megkérdezték, és akkor, akik ötösrre álltak,*

de színötösre, azoknak mondták, hogy szeretnél-e ide járni. És akkor a tesóm, ő megírta a tesztet. (...) Mondom, az milyen stúdió, olyan, mint a zenestúdió? Mert azt hittem. És akkor a többiek is most is, hogy stúdiós vagyok, és azt mondják, hogy milyen stúdióba mész? Zenét vesztek fel, vagy mi? (...) Egyszer láttam meg a Stúdiót, amikor volt adományosztás. És akkor jöttem be, és már rájöttem, hogy milyen ez a Stúdió, és akkor megtetszett. Már mondtam {a nővéremnek} egy évvel utána, hogy én nekem tetszik a Stúdió, meg szeretnék oda menni, ha van hely, akkor majd bemennék.”(interjú, 2018).

Jolán is írt tesztet, és úgy emlékszik, hogy az övé lett a legjobb. *„Kérdezték is sokan, hogy te tényleg stúdiós leszel? Mondom, ha megírom a tesztet, lehet. Akkor gyere, siess, jól írd meg a tesztet, te legyél a legjobb, meg minden. (...) Sokan biztattak, mondták, hogy ügyes legyek, meg szedjem össze magam.”* A lány szerint a VHS-ben az történt, az történik, amit ő annak idején elképzelt, illetve várt: *„Én úgy képzeltem, hogy vagyunk ugye a stúdióban, bevisznek minket suliból, játszunk elsőnek, utána tanulunk. Tanulás után játszunk, iszunk, eszünk. Hát, meg beszélgetünk. És ugyanezek vannak amúgy”* (interjú, 2018). 2021-ben a következőket mesélte erről az időszakról: *„Aztán ugye én is ritkán bejártam, (...) aztán ugye a vezető, Bódis Kriszta néni (...) is járkált oda sokszor, és úgy is volt régen, hogy jártak folyton iskolákba, aztán nézték az átlagokat. Aztán engem tesóm miatt is vettek fel, meg úgy, hogy bejöttek az iskolába, beszéltek az igazgatóval, hogy kik kerüljenek be. Na én bekerültem, megírtam a tesztet, mert hogy oda teszt is kellett volna, hogy akkor okosak vagyunk-e vagy buták, hogy nem vesszük komolyan, vagy csak úgy elhadarjuk a dolgokat, nem szánunk rá időt. Aztán két tesztet kellett írnom, aztán úgy fel is vettek, én írtam a legjobb tesztet, úgy első voltam”* (interjú, 2021).

4.2. Stúdiós évek

Jolán tehát 2018. szeptembertől, több mint három éve stúdiós. Az élmények, a tapasztalatok, az eredmények összességében egyértelműen kedvezőek, pozitívak. A VHS 2021-es eseteírása, illetve a lány patrónusa szerint Jolán *„tanulmányi eredményei nagyon jók! Jó eszű gyerek, és mindig megtanulj az aktuális tanulnivalót! Az osztályfőnökével is rendszeresen tartottam a kapcsolatot, és mindig megerősítette, hogy az iskolában sincs vele semmi probléma”* (VSH eseteírás, 2021).

A lány számára a VHS egyszerre jelent segítséget a tanulásban, lehetőséget számos tevékenységre és befogadó környezetet, ahol szívesen tölti az idejét. Az interjúból úgy tűnik, büszke arra, hogy stúdiós. Patrónusa a 2018-as interjúban elmondta, hogy a lány jó tanuló, tanulmányi eredménye négyes-ötös, csak néha *„hamar feladja”*. *„Alapvetően jó képességei vannak, szépen olvas, tehát, az írása azért neki is eléggé olvashatatlan, tehát így a legtöbb esetben ilyen nagyon... első osztályban nem tudom, mit csinálhatnak, de nem valami jól gyakorolták be, mert*

azt látom egységesen mindenkin, hogy nem szép az íráskéjük egyáltalán, úgy-hogy neki sem. De az olvasás jó, angolból is, angolt szereti is tanulni, úgyhogy azt látom, hogy mindig az az első, amit úgy csinál is. Matekból is egy kis segítséggel, de azért megyeget neki” (interjú a patrónussal, 2018). 2018-ban a VHS-val kapcsolatos véleményét így foglalta össze Jolán: *„Itt nagyon szép minden. (...) Tudunk itt tanulni. Meg játszani, nem úgy, mint a suliban, mondjuk. Nem annyira tanítanak minket itt, mint a suliban, hanem ami van házi, segít a tanár néni, meg amit nem tudunk, abban segít, mondjuk verset, vagy ilyesmi, és akkor ez így jó. Nem annyira, mint a suliban túlterhelnek, hogy gyerünk, tanuld ezt, tanuld azt!”* (interjú, 2018).

A 2018-as kérdőív szerint – az anya válasza alapján – a lány év végi tanulmányi átlaga 4,9 volt, 2021-ben ennél egy jeggyel rosszabb (3,9). A VSH nyilvántartási rendszerében csak a 2019/2020-as tanév második félévéig vannak rögzítve a jegyek. Ezekből az látszik, hogy ötödik és hatodik osztályban kifejezetten jó (4,4-4,7 közötti) volt az átlaga.

Félév	átlag
2018/2019. 1. félév	4,7
2018/2019. 2. félév	4,6
2019/2020. 1. félév	4,5
2019/2020. 2. félév	4,4
2020/2021. 1. félév	n.a.
2020/2021. 2. félév	n.a.

A tanulássegítés mellett Jolán gitározik és baseballlozik a VHS-ben (a gitározást 2018-ban, a baseballt, illetve egy érdi baseball táborát 2021-ben említett a lány). Fontos az is, hogy szeret bejárni a Stúdióba „csak úgy”: *„Szabadidőmben legtöbbször mostanában is a Stúdióban vagyok, amit nagyon szeretek. Az a lényeg, hogy itthon most nem nagyon tudok kivel focizni, de ha bemegyek a Stúdióba, sok velem egy korú van, sok iskolából, tehát sokkal jobban érzem ott magam, mint amúgy”* (interjú, 2021). Egy másik példa az interjúból: *„amikor belecsöppentünk már akkor a nyárba, akkor már úgy éreztem ott {a VHS-ban}, hogy a családommal vagyok, és olyan környezettel vagyok ott, akikre mindig számíthatok, és akármilyen van, mindent elmondhatok nekik, tehát lehetek rosszba ott egy-két gyerekkel, nekik ugyanúgy elmondhatom, meg ők is nekem. Tehát mi megbízunk egymásban. Amikor valakinek rossz kedve van, vannak azok a mókás hülyés fiúk, tehát ők nagyon szeretnek bohóckodni, aztán mindig megnevettetik a másikat, tehát akármilyen is van, mindig. Tehát az ilyen jó környezet, nagyon szeretek velük lenni”* (interjú, 2021).

A 2021-es kérdőívben Jolán édesanyja azt mondta, hogy nagyok sokat kapott a lány a VHS-től. Olyan új lehetőségeket, amelyeket a család nem tudott volna finanszírozni. *„A lányoknak nagyon bejött, rendszeresen járnak”* – mondta még az anya.

4.3. Tervek

Jolán 2022-ben lesz 15 éves. 2018-ban, amikor a lány éppen, hogy elkezdett a VHS-ba járni, édesanyja azt mondta, hogy szerinte a lánya a szakközépiskolai végzettségig fog jutni 2021-ben viszont már úgy ítélte meg, hogy gimnáziumi érettségit fog szerezni, amiben vélhetően ott van a Stúdió hatása.

A 2018-as interjúban sokat, sokfélét mesélt a terveiről az akkor 11 éves lány. Titkárnió is szeretett volna lenni, de szakács vagy cukrász is. Egy rokoni szál miatt szívesen menne Olaszországba (egyszer voltak is ott repülővel), ott élne vagy Ózdon, esetleg Budapesten. Akkor azt is mondta, hogy szeretne majd megházasodni, és 28-30 éves kora körül szeretne két gyereket: *„Két lányt vagy egy fiút és egy lányt. Mert két fiút nem akarok, mert rosszalkodnak. A lányokat meg azért szeretném, hogy legyen olyan hosszú hajuk, mint nekem, és fonjam be”*. A VHS-val kapcsolatban azt mondta, hogy a továbbtanulásban, az iskolaválasztásban tudnak neki segíteni (a testvérének is tudtak): *„segítenek eldönteni, hogy hova menjek inkább. Mert ha nem tudom, ha mondjuk magamban nem tudom eldönteni, hogy hova menjek, ők segítenek nekem eldönteni”* (interjú, 2018).

2021-ben már konkrétan, a továbbtanulással kapcsolatban azt mondta Jolán, hogy Ózdban és Budapestben gondolkodik, de az interjúból az érzékelhető, hogy még bizonytalan (2021 nyarán). A patrónusa szerint megállná a helyét egy gimnáziumban, a lány pedig két ózdi intézményben gondolkodik. Az egyik a Széchenyi István Katolikus Technikum és Gimnázium, a másik a József Attila Gimnázium, Szakgimnázium és Kollégium. Ez utóbbi kapcsán mondta: *„Aztán gondolkodtam, hogy ott milyen szakmák vannak, meg kérdezősködtem, utána is néztem, meg néztem, hogy van ott angol nyelv, mert sógornőm odajárt, meg bátyám is, és valószínűleg angol nyelvre megyek, mert sógornőm emelt bioszon van, bátyám infó szakon, én meg akkor kezdem majd az angolt”* (interjú, 2021). Bár valamelyest vonzza a főváros, a VHS ottani tevékenysége, de Ózdtól, a családtól való távolság miatt bizonytalan: *„már így a Stúdióval is van olyan, hogy Pestre mennek ott is van VHS+, meg a barátnőm is odament most tanulni. (...) Messze lennék a szüleimtől, az is rossz lenne, ha valaki mondjuk rosszul lenne, ne adj' isten anya vagy valaki, tesóm vagy akárki, nem tudnék hazajönni egyből, de ha a Jagba mennék tovább, lenne valami, csak felhívnám őket és rohannék haza. Meg bármi lenne, velem is ne adj' isten (...) jó, a patrónusok van, hogy néha jönnek velünk, és hallottam már, hogy legtöbbször megadódik, hogy nem együtt megyünk, de most akkor is, ki tudja, azért Pesten nagyon-nagyon sok ember él, nagyon sok autó járkal, ne adj'*

isten, elütnek minket. Meg nagyon nagyvárosi élet az, én nekem az nem annyira..."(interjú 2021).

Jolán mindenképpen szakmaszerzésben gondolkodik az érettségi után. Ahogy a 2021-es interjúban fogalmazott, nem tudná elképzelni magát a felsőoktatásban. 2018-hoz képest változtak a tervei: *„már két éve ezen gondolkodok, hogy szeretek így körmöket csinálni, szóval így ezeken gondolkodok, hogy a műkörmös, vagy a fodrászon gondolkodtam még. (...) Kazincbarcikán van egy iskola, ahol fodrászat van, de mondom, inkább oda sem megyek, mert az is messze van, meg oda is utazni kell meg minden”(interjú, 2021).*

2021-ben azt mondta a lány, hogy Ózdhoz közel, Miskolcon vagy Egerben szeretne élni: *„Miskolc az jó, mert hogyha ott szeretnék, ott nagyon sok munkalehetőség is van. Láttam is, meg hallottam is, meg utána is kerestem már egyszer”(interjú, 2021).* 2018-hoz képest korábban tervezi a gyerekvállalást, 20-22 éves kora után *„a párommal leszek, és utána akkor bejöhet a gyerek”.*

„Gitta”

*„nem tud átlendülni azon, hogy Pest és az osztály
nemcsak buli és hülyéskedés, hanem munka és tanulás”
15 éves lány,
(2018 óta stúdiós)*

1. A család demográfiai jellemzői, családi kapcsolatrendszer

Gitta 2006-ban született, 15 éves, édesanyjával és édesapjával, valamint öt testvérével éltek együtt. Édesanyja 1987-ben, édesapja 1986-ban született. A gyerekek közül Gitta a legidősebb, öccsei 2007-ben, 2009-ben, 2012-ben és 2014-ben születtek. A négy testvér szintén stúdiós. 2021-ben már csak hatan éltek a háztartásban, az apa nélkül, az anya már „egyedülálló” volt.

Gitta a vele készült 2018-as interjúban azt mondta, hogy testvéreivel és szüleivel is jóban van. *„Szoktunk rajzolgatni, beszélgetni, hogy milyen volt az iskola, meg ilyenek. (...) Anyával szoktam főzni, takarítani, apukámnak segíteni szoktam számozni a vinni”* (interjú, 2018). A lány patrónusa – szintén 2018-ban – úgy fogalmazott, hogy a lány, illetve a gyerekek szülei *„nagyon-nagyon kedvesek”*. És elmondta azt is, hogy *„régebben, annyit mondott az anyuka (...), hogy a párja ivott, de ahogy elkezdtek járni a gyülekezetbe, akkor megváltozott, meg ahogy Istenhez közelebb kerültek, ez jót tett nekik, ez megmentette. De ez régebben volt. (...) És most, hogy ez így helyre rakta őket, és most nem iszik, meg boldogabban élnek.”* (interjú a patrónussal, 2018). Azt nem tudjuk, időközben mi történt, de az apa 2021-ben – a kérdőív szerint – már nem élt a családdal.

2. A család szociális helyzete

2.1. Szülők iskolai végzettsége, munkaerőpiaci helyzete

Az anya és az apa legmagasabb iskolai végzettsége nyolc osztály. 2018-ban az anya otthon volt a 2009-ben született, tartós beteg fiával, az apa pedig alkalmi munkát végzett Budapesten. A 2021-es kérdőívből csak annyi derül ki, hogy az anya nem dolgozik (feltehetőleg továbbra is tartós beteg fiával van otthon).

2.2. Jövedelmi-anyagi helyzet

Ahogy a VHS eseteírása fogalmaz, a család *„egy önkormányzati komfortnélküli kis házban, szegényes körülmények között”* él. A 2018-as adatfelvétel szerint az akkor hétagú háztartás havi nettó jövedelme mintegy 320 ezer forint volt, ami az apa alkalmi munkájából (heti 50 ezer Ft), a gyesből és a családi pótlékból tevődött össze. Ez akkor alig 46 ezer forintos egy főre jutó jövedelmet jelentett. Ebből a jövedelemből a családnak nem jutott elég pénze ennyivalóra, rezsire, hitel törleszt-

tésre, ruházkodásra és a gyógyszerek kiváltására. Az évi egy hét fizetett nyaralást és egy váratlan (kb. 60 ezer Ft-os) kiadás fedezését nem engedhették meg (volna) maguknak. Tartozásuk, díjhátralékuk viszont nem volt.

Három évvel később, 2021-ben, amikor az apa már nem élt a családdal, a hattagú háztartás havi nettó jövedelme 120 ezer forintba csökkent (gyes és családi pótlék). Ez a nyugdíjminimumnál is alacsonyabb, havi 20 ezer forint egy főre jutó jövedelmet jelent. 2018-ban még volt automata mosógépük, 2021-ben már nem, és nem jutott pénzük ennyire, rezsire, ruházkodásra, a gyógyszerek kiváltására és szórakozásra, kikapcsolódásra sem. Tartozásuk, díjhátralékuk viszont továbbra sem volt. A család számos szociális ellátásban részesül szegénységük és az egyik fiú tartós betegsége miatt, de ezek – többnyire természetbeni ellátásként – nem növelik a család jövedelmét, bevételét.

A VHS nyilvántartása szerint a család Gitta révén 2019. február és 2021. szeptember között hat alkalommal részesült természetbeni támogatásban (tanszercsomagok, gáztűzhely, ruha, élelmiszer), összesen 50 ezer forint értékben.

2.3. Lakáshelyzet, lakáskörülmények

A család Ózd egyik szegregátumában, a Kiserdőalján él. Korábban a város egy jobb környékén, az Újtelepen éltek. A lány patrónusa szerint *„az Újtelepről kénytelenek voltak átköltözni Kiserdőaljára, ami jelentősen rosszabb hely mint az Újtelep. (...) majd januártól, azt hiszem, megkapják ezt az önkormányzati lakást, ahol laknak, és akkor felosztották, hogy a lányoknak, fiúknak külön legyen szoba. Úgy elég okén megcsinálták, de még azért az is elég szegényes szerintem”* (interjú a patrónussal, 2018).

A 2018-as kérdőív szerint akkor 50 m²-es, három szobás önkormányzati bérlakásban laktak, amelyben nem volt vezetékes víz, fürdőszoba és vécé. A 2012-es adatfelvétel szerint a lakásuk alapterülete 64 m², amelyben négy szoba van, de víz, fürdőszoba, vécé továbbra sincs, a vizet közkútról hordják. A lakás elég rossz állapotban van, a kérdőív alapján nedvesek a falak, korhadt az ablakkeret.

3. Intézményes nevelés-oktatás a Stúdióba kerülés előtt

Gitta 2500 grammal született, tartós betegsége, egészségügyi problémája nincs. Bölcsődébe nem járt, az óvodát három évesen kezdte. Az intézményre a kérdezett anya úgy emlékszik vissza, hogy ott mindenki kedves, segítőkész volt. Gitta szülői kérésre csak hét évesen kezdte az általános iskolát a II. János Pál Katolikus Általános Iskolában. Az anya szerint lánya sok minden tehetséges, többek között a versmondásban, a rajzban, az éneklésben, a táncban, viszont matematikából gyengébb. Az általános iskolában ének tagozatos osztályba/csoportba járt, az iskola kórusnak második osztálytól tagja. A II. János Pál Katolikus Általános Iskola

egyike annak a három ózdi iskolának, *„amelyekben a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók párhuzamos osztályok közötti aránytalan megoszlása meghaladja a 20 százalékpontot”*. Sőt éppen a katolikus iskolában a legmagasabb ez az arány (43%) (Knausz 2021).

Gitta a 2018-as interjúban így emlékezett vissza az iskolakezdésre: *„amikor elkezdtem az iskolát szeptemberben, akkor nem bírtam annyira az iskolatáskát, mert nehéz volt, és a számolás és az írás is nehéz volt. (...) Ének, irodalom, rajz, testnevelés, dráma, osztályfőnöki, amik könnyen mennek. A nehéz is jó, csak az kicsit nehezebb. Meg nincs annyira kedvem hozzá. De amúgy azok is jók”*. Összességében *„barátságos volt az egész, de volt olyan, akitől megtartottam a három lépés távolságot. (...) nem hittek például istenben, mert én mondhatom, hogy hívő vagyok”* (interjú, 2018).

4. A Stúdiós időszak

4.1. Bekerülés

Gitta 2018. szeptemberben lett stúdiós, amikor a hatodik osztályt kezdte az általános iskolában. A VSH elektronikus nyilvántartásában az első bejegyzés dátuma 2018.09.18. (kiscsoportos napló). Az első egyéni bejegyzés (patrónusi diáknapló) a 2018.10.22. és 28. közötti hétre vonatkozik. A lány egyik rokona is mesélt róla, akinek unokaöccse akkor már a fővárosban tanult Stúdiósként. *„A neném mesélt róla, hogy az unokaöccse már Pesten van, és itt kezdett ő is. És így minket is felíratott, és úgy kerültünk be”*(interjú, 2018). A lány azt várta a VHS-től, hogy ott majd külön foglalkoznak velük, és kirándulni járnak. 2018 őszén, vagyis nem sokkal a VHS megkezdése után azt mondta, hogy várakozásai beigazolódnak látszanak, bár akkor még nem tanult hangszeren játszani, amit szintén szeretett volna/szeretne a VHS-ban. Ugyanakkor a patrónus a 2018-as interjúban elmondta, hogy Gitta és testvérei, *„járnak mindannyian szolfézsra, furulyára, nagyon ügyesen furulyáznak, és ezért egy kicsit később is szoktak beérni, van, hogy az első tanulási időben nincsenek is itt”*(Interjú a patrónussal, 2018).

4.2. Stúdiós évek

Gitta 2021 őszén három éve volt stúdiós, vagyis lassan három és fél éve jár a VHS-ba. Patrónusa 2018-ban azt mondta róla, hogy *„Gittával nagyon jóban vagyunk, nagyon cuki lány, nagyon szeretem, nagyon sokat tanultunk együtt már, úgyhogy így volt időnk nagyon közel kerülni, mert amikor kettesben vagy valakivel, akkor úgy másabb viszony lesz, mint azért csoporton belül, úgyhogy szerintem velem jó viszonyt ápolok”*(interjú a patrónussal, 2018).

A VHS esetleírása szerint (2020/2021) a lánynak *„korábban sokkal jobb tanulmányi eredményei voltak, mint jelenleg. Ez nagyrészt annak is köszönhető, hogy a csa-*

ládjának nem telt túl egyszerűen az elmúlt 2 év. Történt néhány tragédia, mint pl.: az nagypapa elvesztése, amit még mindig nehezen tud feldolgozni a család, főleg az anya. Ez nagyban hatással volt a gyerekek tanulmányi eredményeinek a romlására. Illetve az Újtelepről kénytelenek voltak átköltözni Kiserdőaljára, ami jelentősen rosszabb hely, mint az Újtelep” (VSH esetleírás, 2021). A 2018-as kérdőív, vagyis az anya szerint, a lány év végi tanulmányi átlaga hatodik osztályban jeles volt. 2021-ben, szintén a kérdőív szerint, már a fővárosi Kürt Alapítványi Gimnáziumban közepes volt az eredmény. A VSH nyilvántartási rendszerében csak a 2018/2019-es tanév első és második félévéről, valamint a 2019/2020-as félév második félévéről vannak bejegyzések. Ezek szerint Gitta tanulmányi eredménye hármas és négyes között mozgott. Ezzel együtt, jelentős eredmény, hogy a lány budapesti, alapítványi iskolában tanult tovább.

Félév	átlag
2018/2019. 1. félév	3,4
2018/2019. 2. félév	3,6
2019/2020. 1. félév	n.a.
2019/2020. 2. félév	3,2
2020/2021. 1. félév	n.a.
2020/2021. 2. félév	n.a.

Az édesanya a 2018-as kérdőívben azt mondta, hogy a VHS lelkiileg is hat a gyerekekre (Gittára és testvéreire), sok szeretetet kapnak ott, jobbak a jegyeik, a lány megszerette a színészkedést, van előttük példakép, és mindezért *„a családnál már-már tovább jutott a Stúdió segítségével”*. 2021-ben ennél szűkszavúbban, de hasonló tartalommal, úgy ítélte meg az anya, hogy a VHS *„megmutatta, hogy különlegesek {a gyerekek}. {A Stúdió} erőt, kitartást ad, lehetőség a kitörésre”*.

A budapesti léttel, az ottani továbbtanulással kapcsolatban vegyes a kép. A VHS nyilvántartási rendszerében a patrónusi napló szerint *„nagyon hamar beilleszkedett a kollégiumi és az iskolai közösségbe is. (...) Barátságos, segítőkész, nyitott, közvetlen így könnyen alakít ki baráti kapcsolatokat”* (patrónusi napló, 2021. szeptember). *„Többször angolozunk együtt, jobbak a képességei a vártnál: jó a kiejtése, és a szókincse sem rossz. (...) Érdeklí a pszichológia és az irodalom, akár hivatás-ként is. Az iskolában emiatt választotta az önismeret szabadon választható tárgyat”* (patrónusi napló, 2021. szeptember). Ugyanakkor a kollégiumi lét, a családtól való távolság nehézségekkel, konfliktusokkal is jár: *„Az elmúlt két hétben két nagy konfliktusa is volt az édesanyjával. {Az anya} nehezen engedi el, nehezen bízik meg benne. Úgy látja, Gitta fiúzik, emiatt jött Pestre, rendszeresen ellenőrzi. Pozitívum, hogy belátja, talán segítségre lenne szüksége. (...) {A lányt} elképesztő ketősség jellemzi. Egyszer ledobja magát a földre, és elkezd a hátán kúszni a közös-*

ségben, harapdál, máskor egy felnőtt, érzékeny nő benyomását kelti (ezt többnyire négy szemközti beszélgetéseink alkalmával)” (patrónusi napló, 2021. 09.20). „Önálló tanulás egyáltalán nincs nála, sőt még kérésre is sokadik felszólításra tanulunk. Közepes eredményei vannak, sokkal többre lenne képes. (...) Továbbra is jól érzi magát a koliban és az osztályban is. Renátóval együtt azonban nagyon zavarja a társait, irritáló, hangos viselkedésükkel. Sokat linkeskedik, egyelőre nem tud átlendülni azon, hogy Pest és az osztály nem (csak) buli és hülyéskedés, hanem munka és tanulás. Minden napra érkezett rájuk panasz a gyerekektől az éjszakai hangoskodásuk miatt. A többiek nem tudják magukat kipihenni, feszültek, fáradtak. Leültünk Renátóval és Gittával arról beszélni, hogy tartsák be a közösség szabályait, amit ők és a szüleik is aláírtak a szerződésben, továbbá ha még egy ilyen jelzést kapunk, akkor a szüleikkel együtt fogunk leülni a továbbiakról beszélni” (patrónusi napló, 2021. október). Az eddigi utolsó, 2021. októberi patrónusi bejegyzés szerint „továbbra sincsenek rossz eredményei, de ennél sokkal többre lenne képes. Motiválatlan, lusta és szétszórt. Szavak szintjén szépen megfogalmazza a távlati céljait, de a tettek és a jelen idővel hadilábon áll. Sajnos ő is sokat hiányzik” (patrónusi napló, 2021. 10.18.).

Összességében tehát fontos eredmény, hogy a lány Ózdról a fővárosba került továbbtanulni a VHS közreműködésével, támogatásával, és tanulmányi eredményei sem rosszak, ugyanakkor az is látszik, hogy nem könnyű az átmenet, a jelentős változás megélése, kezelése, ami nem csak az Ózd-főváros kontrasztból, hanem az életkori sajátosságokból is eredhet.

4.3. Tervek

A lány édesanyja a 2018-as és a 2021-es kérdőívben is úgy képzelte, hogy Gitta felsőfokú végzettséget fog szerezni. Gitta a vele készült 2018-as interjúban azt mondta, hogy az általános iskola után Budapesten szeretne tanulni, ami meg is valósult, de akkor fővárosi zeneiskolában is gondolkodott. Az volt a terve, hogy ének tanár lesz. *„Még nem terveztem előre, de szerintem nem lesz akadálya (...) annak, hogy ének tanár legyek. Én szívesen szeretnék énekelni”* (interjú, 2018).

„Anna”

14 éves lány,
(2018 óta stúdiós)

1. A család demográfiai jellemzői, családi kapcsolatrendszer

Anna 2007-ben született, idén töltötte be 14. életévét. Édesanyjával (született 1988-ban), édesapjával (született 1986-ban) és három testvérel él egy családban. Bátyja (aki szintén stúdiós) 2005-ben született, két öccse 2011-es (szintén stúdiós) és 2020-as születésű (a legkisebb fiú is részt vesz a VHS releváns programjában). Anna családja stabil, összetartó, jól működő.

Anna szerint szüleivel és testvéreivel is jó a kapcsolata (2018-ban, amikor az interjú készült Annával, még csak hárman voltak testvérek). Azt mondta, hogy persze vannak kisebb veszekedések, de nagyon szereti a testvéreit, és édesapjával nagyon szoros a kapcsolata. Kiemelte, hogy a családdal szoktak kirándulni, és már a Margitszigeten is voltak együtt. Anna patrónusa szerint *„boldogok, tehát a házastársak szeretik egymást, összetartóak, szépen nevelik őket. Anna nagyon ügyes, segítőkész kislány”* (interjú a patrónussal, 2018). A későbbi patrónusi eseteleírás pedig kitér arra, hogy a lány nagyon szereti a nemrég született legkisebb testvért, és arra is, hogy a szülők *„nagyon szeretők, gondoskodók”*. A kezdetektől stúdiós nagyobb testvér patrónusa hasonlóan látta a helyzetet 2018-ban: *„Nagyon rendben van a családja. Anya, apa, mindenki ugyanaz, mindenki a helyén van. Anyuka háztartásbeli, apuka, ő dolgozik a gyárban, dolgozik a család fenntartásáért. Náluk nagyon látom a családi összhangot, fontos nekik mindegyik gyerek, egyik sincs megkülönböztetve, odafigyelnek rájuk, mindenféle téren. Tehát öltözetben, meg minden téren. Őket érdeklí a tanulmány, mindenben együttműködők”* (interjú a patrónussal, 2018).

2. A család szociális helyzete

2.1. Szülők iskolai végzettsége, munkaerőpiaci helyzete

Az anya és az apa legmagasabb iskolai végzettsége nyolc osztály az apa mindössze négy osztályt végzett. Az anya felszolgálónak tanult, de otthagya az iskolát, *„mert nem volt kedve tanulni, hamarabb férjhez ment, és terhes lett”*. 2014-ben azt mondta, hogy *„bármit szívesen tanulna már, csak legyen szakmája, érettségije, haladjon valamerre az életben”* (VHS, 2014).

2014-ben az anyának egyáltalán nem volt munkatapasztalata, az apa pedig csak közfoglalkoztatottként dolgozott. 2016-ban az anya gyesen volt, az apa közfoglalkoztatottként dolgozott. 2018-ban az anya szintén gyesen volt, az apa viszont már

alkalmazottként (nem közmunkásként) dolgozott Ózdon. 2021-ben az anya éppen a 2020-ban született legkisebb fiúval ismét gyesen volt, az apa pedig a miskolci Bosch gyárban volt alkalmazott. A lány patrónusa szerint a szülők *„szeretnének jobb életet a gyerekeiknek, megbánták, hogy nem tanultak akkor”* (VHS, 2020). Anna bátyjának patrónusa mindezt hasonlóan látta, tapasztalta: az apa *„folyamatosan dolgozik annak érdekében, hogy családjának megfelelő életszínvonalat tudjon biztosítani. (...) Mindkét szülő „megbánta”, hogy nem szerzett szakmát, illetve iskolai tanulmányait nem folytatta. Ennek következtében mindent megtesznek, hogy gyermekeiket iskoláztassák és megteremtsék nekik a szakma megszerzéséhez, illetve a magasabb iskolai végzettség megszerzéséhez való feltételeket”* (VHS, 2020).

2.2. Jövedelmi-anyagi helyzet

A család korábban nagyon rossz körülmények között élt, 2014-ben az akkor öttagú család havi nettó jövedelme 150 ezer forint volt, amely közfoglalkoztatásból, gyeseből és családi pótlékból tevődött össze. Ez akkor 30 ezer forintos egy főre jutó jövedelmet jelentett. Két évvel később (2016) hasonló volt a család jövedelmi helyzete (150 ezer forintos havi nettó bevétel közmunkáéból és a gyerekek után járó támogatásokból). 2018-ban jelentősen emelkedett a háztartás jövedelme, mivel az apa akkor már alkalmazottként, 200 ezer forintos nettó fizetésért dolgozott, ami kiegészült a gyessel és a három gyerek után járó, 48 ezer forintos családi pótlékkal. Így összesen mintegy 275 ezer forint volt a havi nettó jövedelem, és 55 ezer forint az egy főre jutó jövedelem. 2021 nyarán hasonló volt a helyzet, illetve valamelyest emelkedett is a családi jövedelem: az apa a Boschban 220 ezer forintot keresett, járt a gyese és négy gyerek után a családi pótlék; ez összességében már közel 310 ezer forint feletti havi nettó jövedelmet jelentett (az egy főre jutó jövedelem a hattagú családban így 52 ezer forint volt). Ezzel együtt, a lány patrónusa – az aktuális, 2020-as esetleírásban – azt írta, hogy a szülők régóta nem dolgoznak: *„Nagyon régóta nincs munkája egyik félnek sem, így sok időt vannak otthon a gyerekekkel”* (VHS, 2020).

A kérdőívekben kérdezett tartós fogyasztási cikkek közül 2016-ban nem engedhették meg maguknak az automata mosógépet, a telefont és az autót. 2021-ben az autón kívül már mindegyik tartós fogyasztási cikkel rendelkeztek. Nyaralásra egyik évben sem tellett. Rezsihátralékuk, tartozásuk egyik adatévben sem volt. A gyerekek rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesültek, részesülnek.

A VHS nyilvántartása szerint a család Anna révén nyolc alkalommal kapott valamilyen segítséget, támogatást a Stúdiótól 2019. augusztus és 2020. szeptember között (összesen 44 650 Ft értékben; ruhát, játékot, tanszereket, gyógyszert). Ehhez jön még, hogy 2014 óta stúdiós fiút révén mintegy hat év alatt (2014-2020 között) további 51 alkalommal kaptak segítséget (425 ezer forint értékben).

2.3. Lakáshelyzet, lakáskörülmények

A család korábban, 2018 előtt Ózd egyik szegregátumában, Kiserdőalján élt, egyszoba-konyhás lakásban. A 2014-es környezettanulmány szerint *„a ház Ózd egyik hírhedt cigánytelepén van, ennek megfelelő állapotban. Bent nem volt végszesen koszos, de a bútorok és a ház állapota rendkívül szegényes és kissé omladozó volt. (...) A lakás édesanyja tulajdonában van, ha jól értettük az elmondásából, azért lakik benne az anyuka, mert különben elbontásra kerülne a lakás. (...) Egy szobában alszik az egész család, de külön ágyakon.”* (VHS, 2014). 2018-ban költöztek jelenlegi lakóhelyükre, Ózd kieső, bánszállási részére, de nem a Bánszállási telepre, hanem Centerbe. Ez a rész messze van a várostól, infrastruktúra alig van, de a környék rendezett. Itt egy nagy, mintegy 120 m²-es, saját tulajdonú családi házban élnek, amin van még mit csinálni, de jóval kényelmesebb, mint korábbi otthonuk volt. A ház háromszobás, van konyha, vezetékes víz, fürdőszoba, benti vécé, vagyis a komfortfokozat jóval magasabb, mint Kiserdőalján volt. A lány patrónusa szerint *„most {2018-ban} megvették nagyon jó áron ezt a nagy házat, viszont azért még nagyon sok felújításra szorul. (...) nagyon nagy felújításokra szorul még, meg az udvar is még nagyon rendezetlen. De így szépen élnek, ha mondhatom, hogy olyan szeretetteljes légkört érzékeltem ott, tehát annak ellenére, hogy nagyon szegényes és nagyon egyszerű, így a berendezéstől kezdve a falak állapota, a padlózat, minden, a bútorok. Annak ellenére ilyen kellemes légkör van náluk”* (interjú a patrónussal, 2018). A kérdezett (az anya) 2018-ban és 2021-ben is azt mondta, hogy nem költözne el a környékről, mert *„jók a körülmények, a közbiztonság rendben van, csendes a környék”*.

3. Intézményes nevelés-oktatás a Stúdióba kerülés előtt

Anna 2500 gramm alatti súllyal (2440 grammal) született, bölcsődbe nem járt, tartós egészségügyi problémái nincsenek. Óvodába 3 és 7 éves kora között járt; a lány esetében – ellentétben az idősebb fiúval – az anya elégedett volt az intézménnyel, az óvodapedagógusokkal. Az iskolát hét évesen kezdte (a 2018-as kérdőív szerint a szülő kérésére; a 2021-es adatfelvétel szerint év vesztes). A lány az ózdi Petőfi Sándor Általános Iskolában tanulója, 2021 nyarán fejezte be a hetedik osztályt, idén ősszel kezdte a nyolcadikat. Az iskola beiskolázási körzetéhez tartozik több szegregált településrész, többek között a Kiserdőalja, a Velence telep és környéke, valamint a Hétes telep. 2019-es adatok szerint az iskola 275 tanulójának fele (51%) halmozottan hátrányos helyzetű, 76 százaléka rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesül. Az intézményt erősen érinti az a „szegregációs spirál”, mely szerint *„minél szegregáltabb egy iskola, annál inkább elkerülnek azok a családok, amelyek ezt egyrészt megtehetik, másrészt elég fontosnak tartják, hogy megtegyék”* (Knausz 2021: 10).

A lány édesanyja 2018-ban elégedett volt az iskolával, az osztályfőnökkel és a többi tanárral is. Anna visszaemlékezése szerint *„amikor elsőnek bevitt anya, akkor (...) féltam, sírtam nagyon, és utána, mikor már anya kiment, hazament, és akkor már nagyon nagy szeretetet éreztem az osztálytársaimban”*. Tanárait szerette, szereti, de rossz emléke is van egyikőjükéről: *„{tanárt} nem szerettem annyira, mert mikor rosszak voltunk, akkor könyvvel ütötte a kezünket, és mindent nekicsapott az asztalnak”*(interjú, 2018).

4. A Stúdiós időszak

4.1. Bekerülés

Anna 2018-ban, ötödik osztályos tanulóként került a VHS-ba (követve bátyját, aki a kezdetektől, 2014-től stúdiós volt). (A VHS nyilvántartási rendszerében az első bejegyzés dátuma 2018.09.17.) A lány szerint nem csak bátyjától, hanem más stúdiósoktól is hallott a lehetőségről, például egy lánytól, *„aki most Pesten van, attól hallottam, hogy ez nagyon jó, sokat fejlesztenek itt, és úgy iratkoztam be”*. Ebben a szülei is támogatták, de a döntést ő hozta meg. (Arról nincs információ, hogy a lány írt-e valamilyen tesztet, részt vett-e valamilyen felmérésen annak érdekében, hogy bekerüljön a VHS-ba.)

4.2. Stúdiós évek

Anna három éve stúdiós. Az interjúban (2018-ban, tehát stúdiós éveinek elején) azt mondta, hogy nagyon szereti a Stúdiót, illetve a tanulást szereti a legjobban: *„Nagyon tudok odafigyelni a tanulásban, és sokat fejlődök”* (interjú, 2018). (Ezzel együtt az interjúban igen szűkszavúan beszélt – nem csak – a VHS-ról.) Édesanyja 2018-ban (a kérdőívben) azt emelte ki, hogy lánya a VHS hatására jobb jegyeket szerez (pedig akkor még csak néhány hónapja járt oda). Három évvel később (2021-ben) pedig azt mondta, hogy Anna jobban tanul és megfontoltabb lett a VHS miatt.

Patrónusa 2018-ban azt mondta, hogy Anna *„nagyon szorgalmas kislány, meg jól tanul, meg amit rábízok feladatot, megbízható, mindent teljesít, nem veszi félvállról a dolgokat, tehát én úgy gondolom, hogy neki szép jövője lehet. Bár persze vannak hiányosságok, ilyen, ha feladatot adok neki, azt jól megoldja, viszont önállóan nehezen jön rá a megoldásra. (...) Nagyon kedves személyisége van, úgyhogy biztos, hogy jól fog érvényesülni az életben, bízom benne, hogy így lesz. Meg jól is tanul azért, egyedül a matekkal van néha probléma, de ha leülünk, akkor úgy megértegeti. (...) De amit meg kell tanulni, azt szorgalmasan megtanulja”* (interjú a patrónussal, 2018). A 2020-as esetleírás szerint Anna *„egy megbízható, odaadó diák, akinek van önszorgalma. Mindig a maximumot nyújtja, amit csak tőle telik. Vannak rossz napjai, amikor nehezen ment a tanulás, ingerlékenyebb, olykor „hisz-*

tis”, de ezt mindenki belátja azzal, hogy rossz lábbal kelt fel. Azt gondolom, hogy ő az a diák, akivel mindent meg lehet beszélni, még hozzá eredményesen. (...) A 7.osztály az új tantárgyak végett elég nehézkes számára. Sokkal nehezebbnek ítéli meg, mint az elmúlt éveket. Biológiából, fizikából, földrajzból és matematikából áll a legrosszabbul. Ezek ellenére szorgalmas, és nagyon igyekszik. Az elmúlt időszakban többször leültem vele beszélgetni a jegyeiről, kinyomtattam, szembe-sítettem őt velük. Az utóbbi időszakban javuló tendenciát tapasztaltam a tanulmányai kapcsán. A félévi átlag, ha minden jól megy 4 egész felett lesz”(VHS, 2020).

A VHS elektronikus nyilvántartási rendszerében mindössze három félévről állnak rendelkezésre adatok. Ezek szerint Anna átlagai 4,1 és 4,4 közöttiek. Anna tanulmányi átlaga – a kérdőívek, tehát a szülő szerint – 2018-ban (az ötödik osztály végén) ötös, 2021-ben (hetedik osztályban) négyes volt. „Elsőtől harmadikig kitudó voltam, és arra nagyon büszke voltam, és anyukám is, és az egész családom” – mesélte Anna 2018-ban.

Félév	átlag
2018/2019. 1. félév	4,2
2018/2019. 2. félév	4,4
2019/2020. 1. félév	n.a.
2019/2020. 2. félév	4,1
2020/2021. 1. félév	n.a.
2020/2021. 2. félév	n.a.

4.3. Tervek

Anna 2021-ben még csak 14 éves, most végzi a nyolcadik osztályt. Édesanyja 2018-ban még azt mondta, hogy a lány felsőfokú végzettséget fog szerezni, 2021-ben már azt, hogy szakmát (tanulmányi eredménye pedig nem romlott, és a VHS is mögötte, mellette áll). Patrónusa 2018-ban még nem rendelkezett információval Anna jövőbeni elképzeléseiről, terveiről (hiszen akkor még nagyjából csak két hónapja volt a lány stúdiós). Mindenesetre Anna 2018-ban úgy gondolta, hogy manikűrös vagy fodrász szeretne lenni, és később majd szeretne családot alapítani. „*Ha nagy leszek, akkor vagy manikűrösnek megyek vagy cukrásznak. És jobban cukrásznak akarok menni. És szeretnék férjhez menni, gyereket is szeretnék, kettőt, és Békéscsabára szeretnék költözni vagy Ózdra. (...) 20 évesen akarok férjhez menni, és olyan 25-26 évesen meg gyereket”(interjú, 2018).*

Darvas Ágnes: JAVASLAT A HATÁSMÉRÉS ESZKÖZTÁRÁHOZ

A Familia Stúdió és Van Helyed Stúdió működése számos ponton épít a Harlem Children Zone tapasztalataira²⁴. A hatásvizsgálatok és az értékelés folyamata a HCZ-nél a működés már több mint 50 éve alatt folyamatosan alakult. Lényegi céljai megegyeznek a VH jelenlegi elképzeléseivel. Ahogy a HCZ esetében, úgy a Familia Stúdió és a Van Helyed Stúdió esetében is a program értékelése, hatásainak vizsgálata a folyamatos önvizsgálatnak és a szükséges fejlesztések megalapozásának meghatározó eszköze. A változások követése, a hatások folyamatos nyomon követése lényegi hozzájárulás a hatékony működés biztosításához – növeli a munkatársak szolgáltatásról való tudását és segíti a szolgáltatási teljesítmény javítását. A hatásvizsgálat a szolgáltatásban tevékenykedő munkatársak folyamatos tanulásának egyik eszköze. A hatásvizsgálat szakértelmet és jelentős időráfordítást igényel. Ezt figyelembe véve is – a HCZ tapasztalatai alapján - hatékony megoldásnak az tűnik, ha a kapcsolódó feladatokat belső munkatársak, belső munkatársi team végzi, külső tanácsadó bevonásával. A hatásvizsgálat tapasztalatai, eredményei más hasonló profilú szervezetek munkáját is segíthetik. Bár hatásvizsgálat célja nem a külső, akár működtetői, akár a működéshez pénzügyi támogatást nyújtó szervezetek igényeinek kielégítése, az eredmények fontos információkat nyújthatnak a döntéshozók és a szponzorok, támogatók tevékenységéhez is.²⁵

A hatásmérés hangsúlyosan nem a kognitív képességekre irányul. Az iskolai előmenetelben természetesen ez fontos tényező, azonban az VHFS és a VHS elsődleges célja ennél jóval komplexebb.

„A VHFS-ben való aktív részvétel hatására a családok és elsősorban az anyák tudatosabbak lesznek a gyermekek egészséges nevelése, gondozása tekintetében. A VHFS 1.-3. kategóriáját végig járó gyermekek felkészültek lesznek az iskolarend-

²⁴ White Paper ont he Harlem's Cildren Zone, 2014, <https://hcz.org/wp-content/uploads/2014/04/HCZ-White-Paper.pdf>, Danielle Hanson (2013): Assessing the HCZ, http://s3.amazonaws.com/thf_media/2013/pdf/CPI_DP_08.pdf; Successful Research Collaboration ... HCZ (2012), http://hcz.org/wp-content/uploads/2014/04/Rules_of_Engagement_paper.pdf; Ebrahin – Ranga (2014): What Impact? ... https://www.hbs.edu/faculty/Publication%20Files/CMR5603_07_Ebrahim_e3316477-8965-4287-be95-04642982b638.pdf

²⁵ White Paper ont he Harlem's Cildren Zone, 2014, <https://hcz.org/wp-content/uploads/2014/04/HCZ-White-Paper.pdf>

szerbe való belépésre.”²⁶ A VHS és a VHS plusz működésétől elvárt hatás: „a patronáltak bennmaradnak az oktatási rendszerben addig, amíg piacképes szakmához nem jutnak, illetve megszerzik a képességeiknek megfelelő legmagasabb iskolai végzettséget. A tanuláshoz való viszonyuk pozitív lesz, önismeretük és identitás-tudatuk erősödik. Képesek eligazodni szűkebb és tágabb környezetükben, vannak életcéljaik, képesek az önkifejezésre és önmegvalósításra.”²⁷

„A gyerekek személyes és társas kompetenciája, egyéni fejlődéstörténete, tanulás-sal kapcsolatos érzelmi és az iskolai helyzetekkel kapcsolatos önértékelése szintén nagy jelentőséggel bír iskolai pályájuk alakulásában. Maga a kognitív fejlődés is a más területeken

történő fejlődéssel szimultán történik, a tanulást közvetlenül segítő készségek alakulásával egy időben fejlődik a gyermek én-ismerete, társas interakciós készsége, felelősségtudata, és számos más olyan képessége, mely a világban való eligazodását segíti. Mára az is bizonyított lett, hogy ezeken a közgazdasági irodalom által nem-kognitív készségek gyűjtőfogalom alá sorolt területeken történő fejlődés menete nagyobb hatással van a gyermekek későbbi munkaerőpiaci sikereinek alakulására, mint maguknak a kognitív kompetenciáknak a formálódása.”²⁸

Surányi és Kézdi a feljebb idézett tanulmányukban hangsúlyozzák, hogy „a kognitív fejlődéssel ellentétben a nem kognitív dimenziók mérésére sokkal kevesebb megfelelően validált és standardizált teszt áll a kutatók rendelkezésére”, a felmérésekben használható (nem diagnosztikai céllal készült) „személyiség- és viselkedéses vonások megfelelően validált és reliábilis mutatóinak hiánya ... az ilyen irányú kutatások legfőbb akadálya”.²⁹

A VHFS és a VHS program hatásvizsgálatára vonatkozó javaslatunk a fentiekre, a HCZ anyagaira, valamint saját gyakorlati tapasztalatainkra (Gyermekszegénység

²⁶ Familia Stúdió hatás, VHA kézirat

²⁷ VHS hatás, VHA kézirat

²⁸ SURÁNYI ÉVA – KÉZDI GÁBOR: NEM-KOGNITÍV KÉSZSÉGEK MÉRÉSE AZ OKTATÁSI INTEGRÁCIÓS PROGRAM HATÁSVIZSGÁLATÁBAN, BWP 2010/1, <http://www.econ.core.hu/file/download/bwp/bwp1001.pdf>, 6. oldal

²⁹ uo

elleni program Szécsényi Gyerekesély Programja 2006-2011)³⁰ alapozva született meg.

A hatásvizsgálati csomag hangsúlyos eleme a családi környezet helyzetének és változásainak követése, a családban nevelkedő gyerekek (hangsúlyosan a Stúdióba járó gyerekek) helyzetével kapcsolatos családi megítélés folyamatos figyelemmel kísérése. Ezt a célt szolgálják a más programokban már hosszú évek óta alkalmazott és folyamatosan fejlesztett családi és gyerek kérdőívek, valamint a szülőkkel és a gyerekekkel/fiatalokkal készített interjúk. A csomagban szereplő egyéb kérdőívek (szülői nevelési stílus, reziliencia, iskolai és VHS motiváció, önértékelés, saját helyzet értékelése) célozzák azoknak a további nem-kognitív folyamatoknak a nyomon követését, melyek a későbbi sikeres megküzdés feltételei lehetnek. Ezek egy részét már alkalmazza az alapítvány, más részük javaslat. Hangsúlyos eleme a hatásvizsgálatnak a félévenkénti patrónusi értékelés. Ennek már több formája működött a VHS történetében, a projekt időszak alatt kidolgozott és felvett, majd a munkatársakkal való egyeztetés alapján módosított forma is még próba-verzió. Folyamatos működés és stabil munkatársi csoport esetében történhet meg a véglegesítése (ehhez a járványmentes, 'normál' működés alapfeltétel). Az egyes eszközök illeszkednek a VHFS és VHS Alapítvány által meghatározott célokhoz és elvárt hatásokhoz. A csomag áttekintő leírását a következő táblázat tartalmazza. Az egyes módszerek, eszközök részletes leírását külön-külön file-okban mellékeljük.

³⁰ Bass, László (szerk.) Az ötödik év után : egy félbeszakadt akciókutatás története, 2006-2011 Budapest, Gyerekesély Közhasznú Egyesület (2012) 151 p.; Darvas, Ágnes – Ferge, Zsuzsa: Gyerekesély programok kistérségi alkalmazása - a gyakorlat dilemmái és tanulságai. In: Czibere, Ibolya; Kovách, Imre (szerk.) Fejlesztéspolitika, vidékfejlesztés Debrecen, Magyarország : Debreceni Egyetemi Kiadó (2013) 317 p. pp. 169-214.

